GÜNEY

115

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

ocak · şubat · mart '26
çile · şibat · adar '26
januar · februar · märz '26

150 tl · 6 euro · 6,5 chf

REGGAE MÜZİĞİNİN EN BÜYÜK EFSANESİ

BOB MARLEY

● **SİNEMA NOTLARI** ● SEVDA DEVRİMCİDİR, AŞK İSE DEVRİM ● **EN GÜZEL ŞARKIMIZ HENÜZ YAZILMADI** ● SANATIN ELİT KAÇIŞI: APOLİTİK OLMAK DA SİYASET YAPMAKTIR!

İlyas Emir'in ardından

00115
4 193600 906004

"Gece gelen telgraf
dört heceden ibaretti:
"VEFAT ETTİ."
İmza yok.
Bu dört hece bile çok.

(...)

Bakıyorum
gece gelen
telgrafa.
O mükemmel bir kafa
mükemmel bir yürek,
yumruklarıyla erkek
gözleriyle çocuktu.
Hudutsuz ve Allahsız bir baştı o.
Yoldaştı o..."

NÂZIM HİKMET

Dergimizin kuruluşunda ve yaşatılmasında büyük emeği olan;
bir dönem dergimizin Genel Yayın Yönetmenliği'ni yapan,
son olarak Avrupa Temsilciliği görevini yürüten değerli bir insanı,
Hoca'mızı kaybettik...

İlyas Emir

bedenen aramızdan ayrıldı.
Dostumuz, yoldaşımız, Hoca'mız yaptıklarıyla, yarattıklarıyla, anılarıyla
mücadelemizde yaşayacak.

GÜNEY

KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

GÜNEY'DEN SİZLERE

Değerli Güney Okurları,

Dergimizin yeni sayısının hazırlıklarında sona geldiğimiz günlerde ulaştı acı haber: Yoldaşımızı, Hocamızı, İlyas Emir'i kaybetmiştik... Dergimizin kurucularından birisiydi... Yaşatılmasında ve bugünlere gelmesinde emeği çoktu... Bizim için acı bir kayıp... Ancak Hocamızın gönül verdiği, kuruluşunda, yaşamasında çok emek verdiği dergisi, dergimiz, derginiz çıkmalı...

Her bir dergide Hoca yaşıyor olacak...

• • • •

Bir yılı daha azgın bir sömürü düzeninin sürdüğü, dünyanın yeniden paylaşımı için yürütülen savaşların, baskı ve katliamların yaşandığı koşullarda, barbarlığın dünyasında... karşılıyoruz.

Oysa insanlık daha iyi bir dünyada; sömürünün, baskıların, haksızlıkların, savaşların... olmadığı bir dünyada, doğayla uyum içinde yaşayabilir... Yapılması gereken şey, barbarlığın dünyasını yıkmak, insanca yaşanabilir dünyayı yaratmak! Bu bir ütopya değil, yapılması gereken şeydir, yapılacak olan da bir şeydir.

Yeni yılın insanca yaşanabilir dünyayı yaratma mücadelesinde yeni kazanımlarla dolu olmasını diliyoruz ve herkesi bu mücadeleyi yükseltmeye çağırıyoruz.

• • • •

Bu sayımız da yine sizlerden gelen ürünleri daha fazla değerlendirdiğimiz sayılarımızdan birisi oldu. Bizim açımızdan bu durum sevindirici...

Her zaman söylediğimiz gibi, Güney bir 'kürsü', sizlerin "kürsüsü' olmaya devam ediyor...

Bu kürsüde sizin de sesiniz olmasını istiyorsanız, ürünlerinizi Güney okurlarıyla paylaşın... Her zaman daha iyi, daha kaliteli dergi çıkarma isteğimizin bir gereği olarak yeni ürünlere, yeni seslere, yeni düşüncelere, yeniliklere... ihtiyacımız var.

Irkçı, milliyetçi, erkek şovenisti, gerici, faşist... olmadığı sürece dergimiz sayfaları ürünlerinize açık.

Gönderin ürünlerinizi, Güney okurlarıyla, dostlarıyla paylaşın!

• • • •

113. sayımızda bu köşede kültür, sanat ve edebiyat çalışmaları yürüten kültür merkezlerinin açıldığını duyurmuştuk. Bu kültür merkezlerinde olumlu çalışmalar yapıldığı haberlerini alıyoruz.

Adana-Seyhan'da **Güney Sanat**'ta film günleri, söyleşiler, kadın buluşmaları, çeşitli alanlarda atölye çalışmaları yapılıyor. **Cemalpaşa Mahallesi, 63005 Sokak, No 17/2 Gazipaşa, Seyhan** adresindeki merkezde yapılan aktivitelere bölgedeki okurlarımızın katılacaklarını umuyoruz.

(İletişim telefonu: 0541 801 35 02)

Aynı şekilde İstanbul-Esenyurt'taki **Güney Kültür Merkezi** de çalışmalarını sürdürüyor.

Güney Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi olarak kültür merkezleriyle dayanışma içinde olduğumuzu daha önce belirtmiş ve okurlarımızdan kültür merkezlerinde yapılan etkinliklere aktif katılmalarını, önerileriyle çeşitlendirmelerini ve destek olmalarını istemiştik. Bu isteğimizi yineliyoruz.

• • • •

Bir sonraki sayımızda buluşmak üzere...

Hoşça kalın...

GÜNEY İÇİNDEKİLER

03 **Güney'den Sizlere**
Güney

06 **İlyas Emir'in ardından**
Derya Gümüş

08 **Sanatın elit kaçışı: Apolitik olmak da siyaset yapmaktır!**
Adil Okay

10 **Sevda devrimcidir, aşk ise devrim**
Temel Demirer

13 **Carinan / Bazen**
A. Karabax

14 **poz ve hakikat: performatif çağda doğruyu aramak**
aliya salih polat

16 **Devirdik Çeyrek Asrı!**
Ganime Gülmez

GÜNEY ÇEVİRİ

18 **Sermaye ve devredilen bilgi arasında**
Guilherme Carvalho

22 **Ekoloji olarak Marx**
John Bellamy Foster

24 **En güzel şarkımız henüz yazılmadı**
Halil Yeni

28 **Yaşar Kemal'i Anlamak**
Şenol Yazıcı

34 **Çardak**
Sevtap Ayyıldız

36 **Kaygı**
Muhammet Güzel

37 **Eksilen**
Ece Budak

40 **Müzeyyen**
Hüseyin Demir

41 **kırmızı veda oyunu**
Cafer Demirtaş

42 **Dünyanın saf teni**
Emine Aydoğdu

42 **Cizre**
Arif Berberoğlu

43 **Xeydokê**
Müslüm Aslan

44 **Toprağın Altında Kalanlar**
Erinç Büyükaşık

45 **Gülelim**
Barış Söylemez

46 **Babamın Cezası**
Halil İçöz

46 **Asansör Kadın**
Yusuf Gürfidan

48 **Gurbet kapımızda**
Yusuf Ferhat

49 **...**
Fulya Çelik

50 **Ben-Î Adem'in Bilançosu**
Murat Koçak

51 **Bir zamanlar bizim mahallede**
Akman Gedik

GÜNEY SÖYLEŞİ

52 **Biz Aslında Ne İzledik?**
Söyleşi: Hülya Duman

55 **Ölmek**
Erdost Akbaba

56 **Aynadaki Adam**
Deniz Sarıtop

57 **Çınarın Gölgesinde**
Halil Alp

59 **susarsın**
İbrahim Kurt

60 **SORUyorum 2**
Mustafa Gülbeyaz (Ehli Bida)

62 **Haydi Kalk Ayağa**
Haydar Aksoy

63 **su ve zaman**
Şükran Bağcık

64 **Andreas Gryphius**
Bedriye Korkankorkmaz

68 **Sol kolum**
Veysel Otunç

69 **Mavi Yıldızımızda**
Gülbin Sodan

70 **Zincirlerin Arasında Bir Kalem**
Reyhan Caner Ahmadi

71 **Gül Zaferi**
Ece Arsoy

GÜNEY KİTAP

72 **"Berberin Dansı" romanı**
Mustafa Demir

74 **Yıldız Çakar - Mohra Reş / Dunkles Siegel / Kara Mühür**
Gülsen Gülbeyaz

76 **"Evlerin Sessiz Dili"**
Ali Kızılgedik

76 **"Çukurova Masalları"**
Gülendam Çığ

77 **İsyan Etmek Haktır**

GÜNEY MÜZİK

78 **Bob Marley**
Mehmet Desde

GÜNEY SİNEMA

84 **Sinemanın fısıldadığı kıyamet**
Olcay Bağır

86 **Abbas Kiarostami'nin *Kirazın Tadı* Filmini Camus Felsefesi Üzerinden Bir Okuma**
Volkan Koyutürk

88 **Sinema Notları**
Anuş Pazarcıyan

98 **KARİKA**TÜR
K. Öntaş

99 **i m**
tan doğan

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi: Tuncay Özkaradeniz
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Zafer Özgentürk

Yönetim Yeri ve Adresi:
Cemalpaşa Mah., 63005 Sokak, No: 17/1
Gazipaşa, Seyhan/Adana
Tel.: 0541 801 35 02

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32, 42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya) Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL**, 1/2 sayfa:** 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL**, 1/4 sayfa:** 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 1500 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 30 Avro
(Posta ücreti dâhil)

Aboneliğin başlatılması için; yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

Dizgi & Grafik: Güney Grafik
Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

■ GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İlyas Emir'in ardından...

DERYA GÜMÜŞ

Nâzım Hikmet "Gece Gelen Telgraf" şiirini çok sevdiği bir yoldaşının ölüm haberini alması üzerine yazmıştı... Bir yoldaşının dönüşü olmayan bir yolculuğa çıkması karşısında şair yaşadığı şoku ve derin üzüntüsünü dizelerine aktarmıştı:

"Gece gelen telgraf / dört heceden ibaretti: / "VEFAT ETTİ." / İmza yok. / Bu dört hece bile çok. (...)"

Günümüzde artık tarihe karışmış iletişim araçlarından birisi olan telgrafla gelmiyor haberler... Akıllı telefonlar var... Çalıyor... Ve haberi bir yoldaşım veriyor: "Hoca'yı kaybettik!..."

• • • •

Hoca bizim İlyas Hocamız, İlyas Emir...

Yoldaşımızdı...

Bir başka yoldaşımız O'nun ölüm haberini aldığında şunları yazdı:

" İlyas Hocamızın kayıp haberini dün akşam öğrendim... Hepimizin başı sağolsun, yaşamın böyle bir kanunu var ve doğar büyür ve gideriz... Önemli olan Mao'nun dediği gibi "bir tüy" değerinde mi gideriz, yoksa emperyalist sisteme darbeler vuran bir kavganın neferi olarak mı göçeriz.

Hocamız emekçilerle sömürücüler arasındaki kavgada emeğin safında örgütlenen bir direnişin neferi olarak bizi, sevenlerini terk etti...

Gün gibi hatırlıyorum, yıllardan 1976 sonlarıydı... Almanya'ya yeni gelmiştim... Dediler şu şehirde bir hoca var, ziyaret etmek gerekir... Atladım trene, gittim.. Beni istasyonda karşıladı, sanki yıllar önce tanıyormuş gibi dostça-yoldaşça sarıldı; "Hoşgeldin hemşerim..." diyen dillerindeki samimiyet çok hoşuma gitmişti... O gün bugün hep aynı kavganın yoldaşları olduk. Sonraları başka bir şehire gitti ama yürüttüğümüz ideolojik kavganın yanlısı olarak hep bizimle oldu... Hayata gözlerini yumarken de yoldaşımdı... Anısı kavgada yaşayacaktır elbette..."

• • • •

Yoldaştık...

Bir yolculukta, Güney dergisinin yayın yolculuğunda başladı kendisiyle kaynaşmamız... 1993'te başlamıştı birlikte yolculuğumuz... 9 Aralık'ta gelen o telefon Hoca'nın artık yolculukta olamayacağını söylüyordu.

Bir yoldaşımızı daha yitirmiştik...

Yaklaşık 33 yıl birlikte yaptığımız bu yolculukta İlyas Hoca derginin bir yerinde mutlaka yer aldı. Yeri geldi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, yeri geldi Almanya Sorumlusu... gibi idari görevler üzerlendi, yeri geldi etkinliklerde dergi standının başında oldu... Kimi zaman bir Güney etkinliğinin organizasyonunda, kimi zaman bir televizyon programında yüzümüz oldu... Dergimizin Türkiye'de ve Almanya'da düzenlediği Kültür Konferanslarında derginin sahibi/yüzü olarak önemli bir görev üstlenmişti.

Bunlar yanında ama her zaman çantasında dergimizin yeni sayısı bulunurdu, aktif, örnek bir dağıtımcısıydı da dergimizin... Sadece hastalık dönemlerinde bu işi yapamaz olmuştu...

Güney onun önemli bir parçasıydı...

Fedakârdı... Yayın hayatına başlamasından bugüne, dergimize en fazla maddi/manevi katkı sunanlar arasındaydı.

• • • •

Güney önce Almanya'nın bir şehrinde, dar bir kadro ile yayınlanmaya başlamış, ardından Almanya'da dağıtılan bir dergi olmuştu. Bir süre sonra ise, 1997'de Güney'in Türkiye'de yayınlanmasını sağlamıştık. Bu dönemde Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğünü İlyas Hoca üzerlenmişti...

Türkiye gibi devletinin zoru çok, demokrasisi kıt ülkelerde yayıncılık yapmak zordur. Ne zaman ne olacağı belli olmaz... Her an gelebilecek bir saldırıya, yargılamalara, mahkemelere, cezalara, hazırlıklı olmalıdır...

Güney ve onun Sorumlu Yazı İşleri Müdürü olarak İlyas Hoca da devletin saldırılarıyla karşılaştı.

Devletin hapishanelerde devrimci tutsaklara yönelik adına "Kurtarma Operasyonu", "Şefkat Operasyonu" dediği saldırısında 28 devrimciyi katletmiş, yüzlercesini yaralamıştı. Bu vahşeti yaşayanların anlatılarının yayınlandığı dergimiz ve onun andaki Sorumlu Yazı İşleri Müdürü İlyas Emir hakkında dava açılmış ve İlyas Emir'e 3 yıl 9

ay ağır hapis cezası verilmişti. Bu ceza daha sonra ağır para cezasına çevrilmiş, dergiye ise yedi gün kapatma cezası uygulanmıştı. Bu ceza nedeniyle İlyas Hoca uzunca bir süre memlekete gidememişti.

2004 yılında yayınlanan 28. sayısında A. Kadir Konuk'un "İkra" adlı bir öyküsünün yayınlanması Sorumlu Yazı İşleri Müdürü olarak İlyas Emir hakkında bir ceza davası daha açılacak ve o dava beraatle sonuçlanacaktı...

Bir keresinde verilen cezalar hakkında konuşurken, "Onların cezaları ödüldür, yakamıza takılmış madalyadır..." dediğini anımsıyorum...

● ● ● ●

Derginin süreli olması için büyük çaba harcadığını biliyorum. Bunun nedenlerinden birisi de Yılmaz Güney'le aynı dönemde "tertip" olup Sivas-Temeltepe soğuğunu yerken tanışmış olmalarıdır diye düşünmüşlüğüm olmuştur.

Yılmaz Güney'e olan yakınlığı yıllar sonra ideolojik-politik olarak da bir yakınlaşmanın olması, Yılmaz Güney döneminde yayınlanan Güney dergisinin yayın hayatından çekilmesinden yıllar sonra aynı isimle yayınlanan bir derginin parçası olması Güney'e olan bağlılığını pekiştiriyordu belki de... Bilemiyorum...

Ama Güney'i çok sevdiğini biliyorum...

● ● ● ●

Candandı... İnsanlarla ilişki kurma, geliştirme konusunda çok yetenekliydi.

Gözüne kestirdiği ya da "ışık gördüğü" insanların kendilerini geliştirmesi için onları teşvik ederdi. Sadece dergi çevresindekiler için değil meslektaşları arasında da bu yaklaşımını sürdürdüğünü, desteğini esirgemediğini kimi örnekler üzerinden biliyorum. Bir meslektaşı arkasından; *"Hoşçakal değerli Hocam, üzerimde emeğin büyük..."* diye yazarken tam da Hoca'nın bu yanına işaret ediyordu ve söylenen boş bir güzelleme değildi...

Babacandı, baba gibiydi kimi insanlara...

"Bugün, hayatımda çok özel bir yeri olan, babam dediğim, hocam dediğim ve yaşamımda en özel insanı, seni kaybettiğimizi öğrendim.İçimde tarif etmesi güç bir acı var. Çünkü sen benim için ; bir babanın sıcaklığını, bir ağabeyin koruyuculuğunu, bir dostun samimiyetini bana aynı anda hissettiren çok kıymetli bir insandın. Yıllara yayılan bir baba kız dostluğumuz vardı. Beni anlayan, dinleyen, destekleyen, en zor anımda yanımda olandın. (...) Seninle konuşunca içim rahat eder, dertleşince hafiflerdim. Bana güç veren, yol gösteren bir rehberdin."

Yazılan bu satırlar bıraktığı derin izlerin bir örneği sadece...

● ● ● ●

Sadece bu değil; sorunlara olgunlukla yaklaşma ve çözme konusunda şunlar yazıldı:

"İlyas Emir ile hiç karşılaşmadık. Fakat telefonlar üzerinden sıcak bir dostluğumuz oldu. Daha düne kadar Güney Dergisiyle ortaya çıkan küçük anlaşmazlıklarda hemen el koyarak pürüzleri ortadan kaldırdı. Burada söylemek istediğim tam bir halk adamıydı kendisi, yumuşak yapılı, bilge bir insandı. Çok üzüldüm. Hele yığın örgütlerinin böylesi olgun yöneticilere her zaman ihtiyacı vardır."

● ● ● ●

Espriliydi, güleçti... Konuşmaları fıkrasız ya da "mesel"siz olmazdı... Giyiminden, konuşmasına... eskilerin dediği gibi nev-i şahsına münhasır (kendine has, özgün, farklı) bir yoldaşımızdı... *"O renkli gömlekleri ve yeleklerinin yansıttığı gibi renkli ve hayat dolu bir insandı."* diye yazdı bir yoldaşımız...

● ● ● ●

Buraya kadar yazdıklarımdan İlyas Hoca'nın hiç hatasız, mükemmel olduğu sonucu çıkarılmasın... Her insan gibi O da hatasız değildi. Hatalar da yapıyordu. Takındığı hatalı tavırlar yer yer kendi saygınlığına, yer yer kolektife zarar verirdi... Ama o bunun gösterildiği yerde hatasını düzeltmeyi de bilirdi...

● ● ● ●

Güney bir kolektif çabanın ürünü; çekirdek bir kadrosu var, belirli bir yönelimi, hedefi var. Safını işçi sınıfından, ezilenlerden yana belirleyen, kapitalizme/emperyalizme karşı çıkan, barbarlığın tek alternatifinin sosyalizm olduğunu söyleyen ve bunu gerçekleştirmek için çalışan... bir kolektif... "Herkesin yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar"ı bayrağına yazan, savunan, böyle bir düzenin yaratılması için çalışan bir kolektif... İlyas Hoca bu kolektifin bir parçasıydı...

Derin izler bıraktı ve çekildi aramızdan... Aramızdan ayrılmasıyla bu kolektifin bir parçası eksildi... Ve ama kolektif çalışmasını sürdürecek...

"Her giden bir kayıp... yeri dolmayan..." diye yazıldı...

Belki layıkıyla olmayacak ama...

Doldurmak için çaba harcayacağız...

Dolduracağız...

Bu yürüyüş sürecek...

11 Aralık 2025 ■

SANATIN ELİT KAÇIŞI:
Apolitik olmak da siyaset yapmaktır!

"İster şiir, ister anlatı (öykü/roman), ister müzik, görsel sanatlar veya tiyatro olsun; her estetik form, kaçınılmaz olarak belirli bir perspektifi, bir değerler hiyerarşisini ve nihayetinde politik bir duruşu barındırır. Bu eserler, içinde yaratıldıkları toplumsal düzenin barındırdığı çelişkilere, adaletsizliklere veya yüceltmeye değer buldukları dinamiklere kayıtsız kalamaz."

ADİL OKAY

"Öncelikle sanat siyasidir çünkü mekânın, görünürlüğün ve yaşanırlığın dağılımını yeniden biçimlendirir. (...) Sanat siyasaldır çünkü sosyal tahakkümün biçimlerini yapılandıran zaman ve mekânın sıradan koordinatlarını askıya alarak belli bir algısal modeli biçimlendirir." [i] — Jacques Rancière

Son zamanlarda, kimi sanatçı çevrelerinde kaygı verici bir apolitikleşme eğilimi göze çarpmaktadır. Bu eğilim, bizzat bilimi ve siyaseti inkâr etme, hatta onlardan âdeta ürkme şeklinde tezahür etmektedir. Özellikle hazırlanan "manifestolarda", yapılan açıklamalarda sıkça rastlanan; «siyasi değiliz, siyaset dışıyız, siyaset yapmıyoruz» gibi naif ve çoğu zaman bilim dışı söylemler, derin bir tedirginliğin ya da daha kötüsü, ucuz bir pragmatizmin kanıtıdır. Üstelik bu tavrı sergileyen çevreler, kendilerini toplumsal algıda «okur-yazar elit» olarak konumlandırmaktan çekinmezler. Oysa bu kaçışçı duruş, hem sanatın özüne hem de içinde yaşanılan toplumsal hakikate temelden aykırıdır.

Sanat, insanın varoluşsal sorgulamalarının ve toplumsal ilişkilerinin bir aynasıdır. Hayatın kendisi siyasetten (güç ilişkilerinden) bağımsız bir alanda cereyan etmezken, sanatın bu temel gerçeklikten muaf tutulması beklentisi safdillik ötesi bir yanılsamadır. İster şiir, ister anlatı (öykü/roman), ister müzik, görsel sanatlar veya tiyatro olsun; her estetik form, kaçınılmaz olarak belirli bir perspektifi, bir değerler hiyerarşisini ve nihayetinde politik bir duruşu barındırır. Bu eserler, içinde yaratıldıkları toplumsal düzenin barındırdığı çelişkilere, adaletsizliklere veya yüceltmeye değer buldukları dinamiklere kayıtsız kalamaz.

Siyaset Nedir? Akademik Zeminde Netleşme

Bu noktada, kaçınılan bu mefhumun, yani siyasetin ne olduğunun akademik zeminde netleştirilmesi elzemdir. "Siyaset bilimi" olarak adlandırılan disiplin, sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve ekonomiyi içeren sosyal bilimlerin ayrılmaz bir dalıdır. Siyaset biliminin kökleri, bizzat uygarlığın başlangıç dönemlerine, Eski Yunan felsefesine kadar uzanır. Eflatun'un Devlet'i, Aristoteles'in Politika'sı, iktidar, adalet ve toplumsal düzen üzerine ilk büyük düşünce yapı taşlarıdır. Yani siyaset, antik çağlardan beri insan topluluklarının en temel ve kaçınılmaz uğraşlarından biri olmuştur.

Dolayısıyla, "Biz siyaset yapmıyoruz, yapmayız" iddiasında bulunan sanatçılara ve sanatçı örgütlerine siyasetin bilim olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Siyaset, indirgemeci bir yaklaşımla sadece seçim sandıkları veya parti liderlerinin söylemlerinden ibaret değildir; o, iktidarın nasıl dağıtıldığı, kaynakların kimler lehine mobilize edildiği, hakların nasıl tesis edildiği veya gasp edildiği ile ilgilenen en temel toplumsal mekanizmadır. Bu bağlamda, "Biz siyaset yapmayız, biz siyaset üstüyüz..." iddiası, bilerek ya da bilinçaltı bir mekanizma ile yalan söylemektir. Zira sanatçının eseri, eylemi ve hatta sessizliği dahi kamusal alanda bir mesaj taşır.

Eğer bir sanatçı veya kolektif, mevcut düzenin yapısal sorunlarına, adaletsizliklerine karşı muhalif bir duruş sergilemiyor, olaylara / gelişmelere karşı üç maymunları oynayarak susuyorsa, bu pasif duruş dahi bir siyasi eylemdir. Bu, pratik sonuçları itibarıyla, iktidar nimetlerinden ve sermaye gruplarından nemalanmak için ruhunu şeytana satan "yandaş sanatçılar kulübü"ne dâhil olmaktır. Sessizlik, düzenin devamından duyulan örtülü bir memnuniyeti ifade eder, statükonun zımni onayı hâline gelir. Bu, "şimdilik bizim canımız yanmıyor, bize dokunmayın" demenin entelektüel bir kılıfıdır. Bu, komşunun evi yanarken ondan bir damla su esirgemektir. Düşünceleri, eserleri veya eleştirileri nedeniyle zindanlara atılan, işlerinden edilen, sürgünde yaşamaya mahkum edilen sanatçılarla, bilim insanlarıyla dayanışmadan kaçmaktır.

Tabii ki korkup susmak ayrı, susmaya teorik gerekçeler bulmaya çalışmak ayrı değer-

lendirilmelidir. “Ben siyaset üstüyüm” gibi içi boş ve uydurma teorilerle bu duyarsızlığı savunmaya kalkmak yerine, susmak dahi ahlaki açıdan daha az yıpratıcı olabilir. Zira sanatsal üretim, sanatçının birikimlerinin sonucu olarak tezahür eder. Bu birikim, apriori bir kaynaktan gelmez; aksine, bireyin ontolojik olarak içinde doğduğu coğrafyada edindiği kültürel tecrübelerinin karmaşık bir sentezidir. Bu girift korelasyonlar ağı içerisindeki “imdat çığlıklarına” karşı geliştirilen estetik duyarsızlık, sonuç itibarıyla siyasi bir pozisyonlanmadır. Sanatçının, toplumsal bağlamdaki acil sorunlara yönelik eleştirel göndermeleri ihmal etmesi, istemeden de olsa mevcut siyasal iktidarın statükosunu meşrulaştıran bir dolaylı destek mekanizması işlevi görür. Zira, sanatın siyasetten yalıtılmış bir otonom alana sahip olduğu iddiası, Jacques Rancière’in estetik-politik tezleriyle de çürütülmektedir:

“Sanatın dışında kalacak bir gerçek dünya yoktur. Duyumsanabilir ortak kumaşın üzerindeki estetik politikası ile politika estetiğinin birleşip ayrıldıkları tek ve ikili kıvrımlar vardır. ‘Kendine gerçek’ diye bir şey yoktur; algılarımızın, düşüncelerimizin ve müdahalelerimizin nesnesi olarak, gerçeğimiz olarak bize sunulmuş olanın yapılandırılması vardır.” [(i)]

Rancière’in yukarıdaki önermesinde belirttiği gibi: Sanat ve siyaset, açık veya gizli bir etkileşim alanında sürekli olarak birbirine dokunur. Bu önermenin reddi —yani sanatçının kendisini siyasetin dışında konumlandırması— ne yazık ki güncel sanat pratiklerinde yaygın bir savunma mekanizması olarak tezahür etmektedir. Oysa egemen gücün yapıları (hukuk mekanizmaları, hapishane sistemi, yandaş medya aygıtları, Kültür Bakanlığı bürokrasisi, sansür konseyleri, sermaye piyasası ve kışkırtılan linç dinamikleri) bir heyula gibi sanatçının yaratım alanını kuşatmışken, bireysel düzeyde ilan edilen ‘siyasete mesafe’ söyleminin inandırıcılığı yoktur. Bu, Foucaultvari bir kontrol aygıtı karşısında otonomi iddiasının ne denli naif kaldığını göstermektedir.

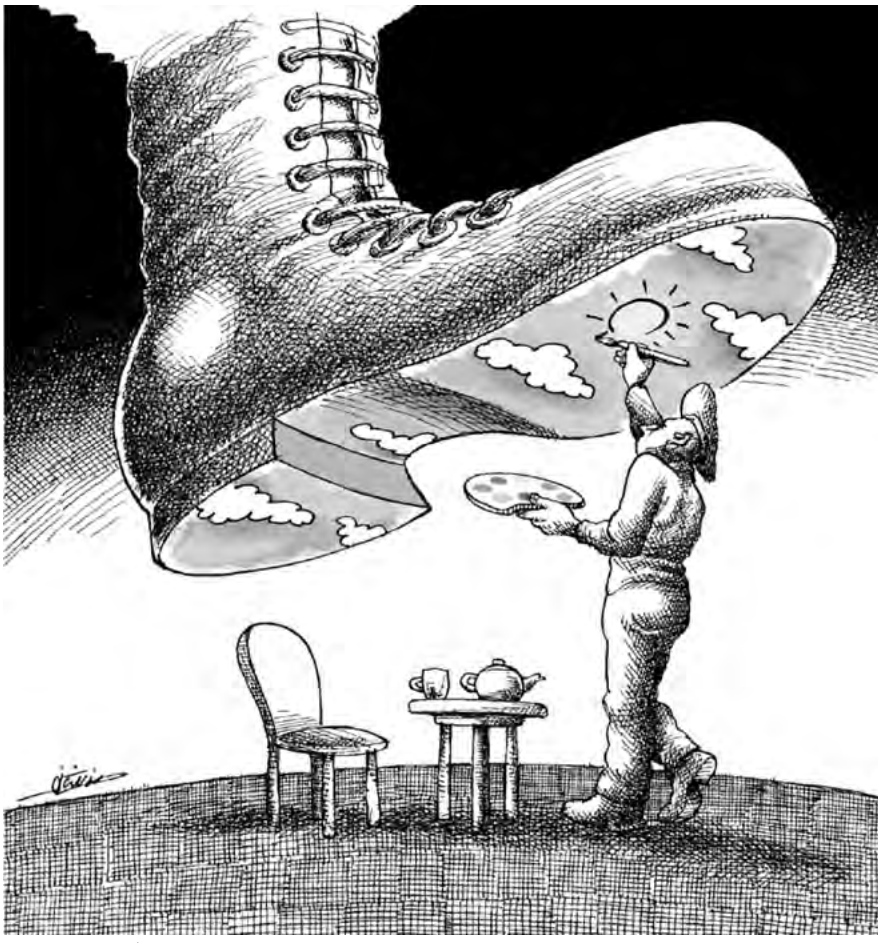

Karikatür: Mana Neyestani

Sonuç: Vicdanın İkilemi

Sonuç olarak siyasetten kaçış, siyaseti inkâr etme çabası, özünde “rahatsız edilmeme” gayretidir. Bu ise, sanatın toplumsal uyarıcı- sarsıcı misyonundan vazgeçildiği yani temel sorumluluklarından birinin terk edildiği anlamına gelir. Sanatın işlevlerinden biri, yaşamın karmaşasını – gizlenen gerçeği ifşa etmektir. Bu ifşa, kaçınılmaz olarak toplumsal sistemin en rahatsız edici ve en sivri taşlarına basmayı gerektirir. Sanatçı, toplumsal vicdanın bir nevi alarm sistemi olarak, bu taşları görmezden gelemez.

Sanatçının bu etik ikilemi hakkında -yıllar önce- yazdığım bir aforizmayla diyeceklerimi toparlıyorum. “Tarafsızlık safsatası”nı reddeden, vicdanı körelmemiş, bu nedenle bedel ödemiş sanatçılara da selam yolluyorum:

“Sanatçı yürürken ayağına acı taşları takılır. Eğilip alırsa eli, almazsa vicdani kanar.” [(ii)]

Kasım 2025 ■

okayadil@hotmail.com

DİPNOTLAR

(i) J. Ranciére, Disiplinler arası düşünce: Bir bilgi estetiği, sendika.org için çeviren: Kutlu Tunca

(ii) Adil Okay, Aforizmalarım, https://edebiyatbahcesi.net/kose-yazisi/2215/aforizmalar

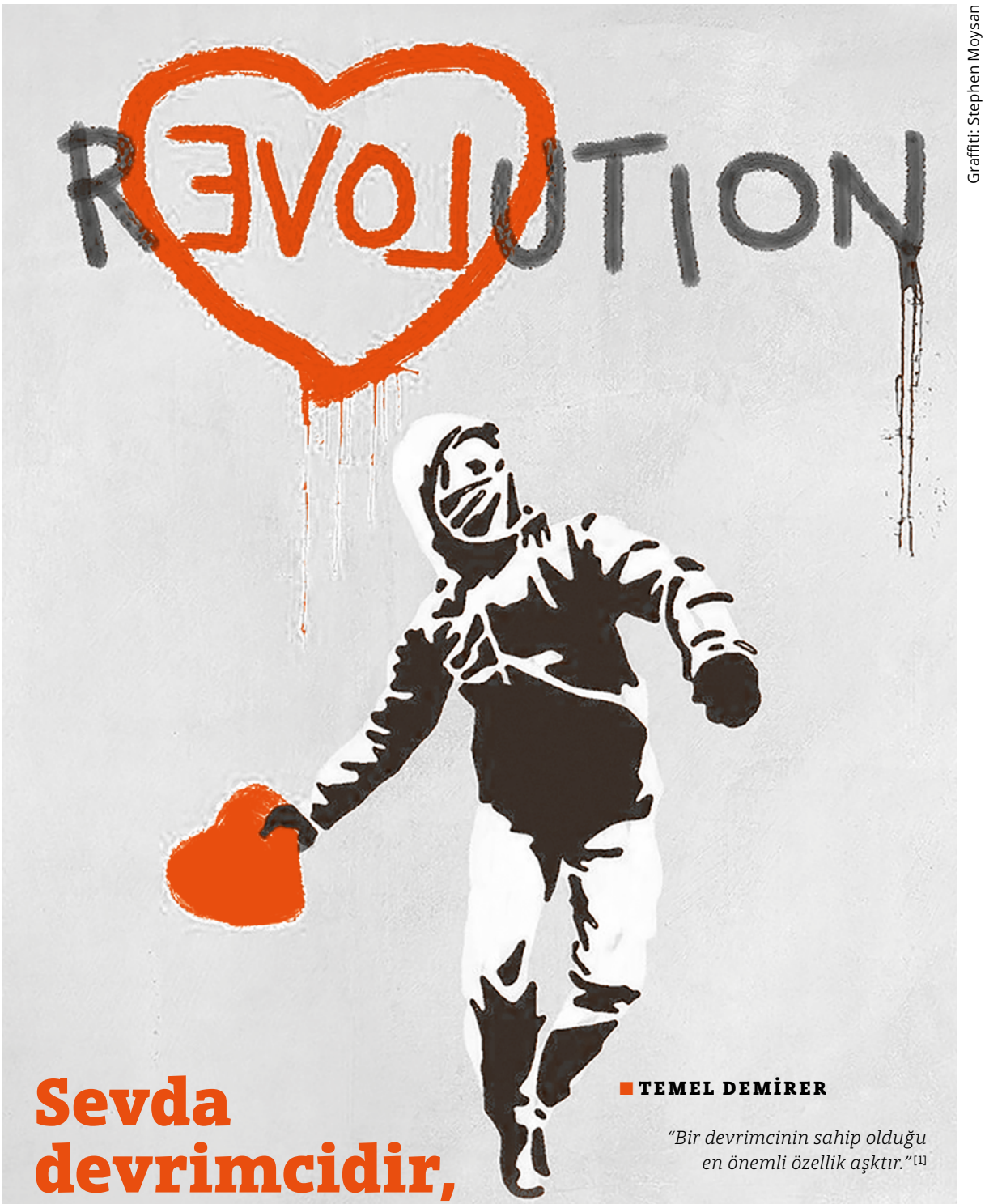

Graffiti: Stephen Moysan

Sevda devrimcidir, aşk ise devrim

■ TEMEL DEMİRER

"Bir devrimcinin sahip olduğu en önemli özellik aşktır." [1]

Hakkında çok şey söylenen ve daha da söylenecek olan aşkın devrimciliğinden asla şüphe duymadım; "Küçük burjuva sapması takıntısı" itirazlarına (?) rağmen...

Aşk önemli, hatta çok önemlidir. Çünkü "Ambalaj kültürünün göbeğinde yaşıyoruz. Evlilik sözleşmesi aşktan daha önemli, cenaze ölümden, elbise bedenden... daha önemli. Ambalaj kültürü içerikleri hor görüyor"ken; [2] bir

direnç hattına, devrimci olan her şeye daha sıkı sarılmak elzem oluyor.

Aşkı önemsizleştiren, sıradanlaştıran, silikleştirenler devrime/ devrimciliğe, hayata karşı olanlardır.

Örneğin Lev Tolstoy'un, "İnsanlar, aşk üzerindeki görüşlerini değiştirmelidir. Kadınla erkek, cinsel aşkı şimdi olduğu gibi şiir havasına büründürmekten kaçınmalıdır. Bunun yalnızca insanı alçaltan hayvanca bir iş olduğu kabul edilmeli"...

Oscar Wilde'ın, "Aşk bile salt fizyolojik bir sorundur. Bizim öz irademizle hiç ilişiği yoktur. Gençler sadık kalmak isterler, kalamazlar; yaşlılar sadakatsizlik etmek isterler, edemezler. Söylenecek söz bundan ibaret"...

Milan Kundera'nın, "Bir kadınla sevişmek ve bir kadınla uyumak iki ayrı tutkudur, sadece farklı değil aynı zamanda da zıt tutkular. Aşk çiftleşme arzusunda duyurmaz kendini, uykuyu paylaşma arzusunda duyurur"...

Charles Bukowski'nin, "Aşk, gerçekliğin ilk ışığında yok olacak bir sistir." "Yeterince dürüstsen, fazlasıyla âşıksan, gerçekten iyi biriysen, hazırsın, artık mutsuz olabilirsin!"...

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Aşkın kötü tarafı insanlara verdiği zevki, eninde sonunda ödetmesidir. Şu veya bu şekilde. Fakat daima ödersiniz"...

Oğuz Atay'ın, "Beni bir gün unutacaksan, bir gün bırakıp gideceksen boşuna yorma derdi, boş yere mağaramdan çıkarma beni. Alışkanlıklarımı, özellikle yalnızlığa alışkanlığımı kaybettirme boşuna"...

Orhan Pamuk'un, "Aslında en iyi aşk, değil tanımak, hiç görmediğin kişiye duyulan aşktır. Körler iyi âşık olurlar mesela"...

Louis de Bernieres'in, "Aşk bir akıl hastalığıdır"...

William Faulkner'in, "Belki de aşkı kitaplara dökmekte haklılardı. Belki de aşk başka hiçbir yerde yaşayamazdı," ifadelerindeki şey değildir.

Siz bakmayın onlara! Aşk ne bir libido, ne bir mutsuzluk, ne bir beklenti, ne platonik bir saplantı, ne bir akıl hastalığı, ne imkânsız bir sanrı ya da vb'leriyle açıklanamaz.

Aşkı biz seçeriz, aşk bilinçli bir tercih ya da göze alma, göğüsleme cüretidir insan(lık)ın...

• • • •

Alphaville Filmi'nde (1965) Jean-Luc Godard'ın "Peki öyleyse aşk nedir? Sesin, gözlerin..." betimlemesiyle malûl "Aşk bir lahza süren sonsuzluk"[3] ya da insani bir isyandır, dayatmalardan, egemen güçten çok daha güçlüdür. Bir deyişle onun kanatları ateş, gövdesi alev rengidir.

O, sipariş edilebilen, bulunabilen, "hazır", paketlenmiş bir şey değildir.

Kalbinin peşinden giden, ancak beynini de yanında götüren bir tutku olarak aşk, hayata dokunmak, ondan vazgeçmemek anlamında her gün, her saat sürekli olarak yeniden yaratılması/ daima diriltilmesi, teyit edilmesi gereken devrimci praksistir.

"Tutku" dedim, hani Tomris Uyar'ın, "Söz vermeye, vefaya, şövalye ruhuna âşık olduğumu kavrıyorum. Soyu tükenmeye yüz tutmuş dinozorlara, kişiliklerinde, yaşamalarında tutarlı kalmayı başaran geniş ciğerli insanlara. Dipleri ve dorukları tanıyanlara..." diye tarif ettiği ve Gabriel García Márquez'in de, "Hiç şaşmaz yüreği, ona karanlıkta yol gösteriyordu,"[4] notunu düştüğü hakikâtten söz ediyorum...

• • • •

Aşkı ulaşılmaz bir şeymiş gibi mistifiye falan ettiğim yok... Çünkü, dertsiz, belasız aşk, gerçek değildir.

Aşk soru(n)larıyla daima kendisi gibi olan bir sonsuzluktur.

Yeri geldi, belirtmeden geçmeyelim: "Aşka yapılan en büyük hakaret karşıdakini belli şartlar dâhilinde sevmektir -yani aşka koşullar dayatmak. Düşmanlığa (savaş, dava vesaire) kurallar dayatmak gerekir, çünkü o kederli bir hâldir ve ona dayatılacak her kural meselenin çözümüne yardımcı olur; oysa aşka kurallar dayatmak insan budalalığının ta kendisidir."[5]

Sınırlanmamış özgürlüğüyle iki kişinin aşkı, yeterli bir çoğunluktur. Ondan korkmak, yaşamdan korkmak demektir; "Aşkta iki tür sadakat vardır. Birincisi, sevdiğimize âşık olmak için durmadan yeni nedenler keşfetmekten kaynaklanır; ikincisi ise, aşkı korumayı bir onur sorunu olarak görmekten," diye uyarır François de la Rochefoucauld.

O, iki insanın bilinçlerini birleştirme çabasıdır. Çünkü onsuz hayatta eksik olduğumuz aşk, yerkürenin en nitelikli, incelikli gücüdür.

Özetin özeti: Can Yücel'in dizeleriyle, "Öyle 'seviyorum' diyerek/ Aşk yaşanmaz./ İcraat göstereceksin.// Elini tuttuğunda,/ Herkese meydan okuyacaksın./ Zamanım yok diye,/ Sevmekten kaçmayacaksın./ Aşk istiyorum diye dolaşmayacaksın./ Önce 'aşk yaşayacak kadar yürekli misin?' diye,/ Kendine soracaksın./ 'Seni seviyorum' demek,/ Artık çocuk oyunu./ Gözlerine bakarak,/ 'Birlikte ölelim mi?' diyecek kadar/ Yürekli olacaksın// Sevmek öyle basit değil"ken; uyarır Özdemir Asaf, "Aşk öyle haindir ki;/ nerde imkânsız varsa gider onu sever."

• • • •

Ya sevda mı? Anlamak, bağlanmak sevdanın olmazsa, olmaz kuralıdır. Sevdasız anlamak, bağlanmak, hasılı hayata dokunmak mümkün değildir.

Sevdayla yaşamak, hayattaki en büyük meydan okumadır; "Sevmek, sahiplenmenin en güzel yoludur herhâlde; sahiplenmek ise sevmenin en çirkin yolu," diye uyarır hepimizi José Saramago...

Çünkü insan sadece sevdasıyla gerçekleşebilir-

ken; o, birisi gelip anlam katıncaya dek, bir sözcükten ibarettir sadece.

Kolay mı? Ne denli sevdalıysanız, -yol ne kadar sarp ve dik olsa da!- yaşam yolculuğunu o denli yaşamaya değerdir. Kendini bulmak, gerçekleştirmektir. Emma Goldman'ın deyişiyle, "Sevmek, birini bulmak veya kazanmak değil... Bir başkasında kendini bulmaktır..." [6]

Oruç Aruoba'nın ifadesiyle, "Kendi olarak sana gelen, sana gereksinimi olmadan seni isteyen, sensiz de olabilecekken senin ile olmayı seçen, kendi olmasını seninle olmaya bağlayan O", aktifliktir; yaşamın içinde olmaktır. Çünkü sevda, özgürlüğün çocuğudur. Tamamlayandır, bütünlendiğimizdir. Hasılı; "Asıl gerçek, sevginin esinlendiği gerçektir." [7]

İş bu nedenle sevdasızlık, insan(lık)ın en büyük yoksunluğu/ yoksulluğudur.

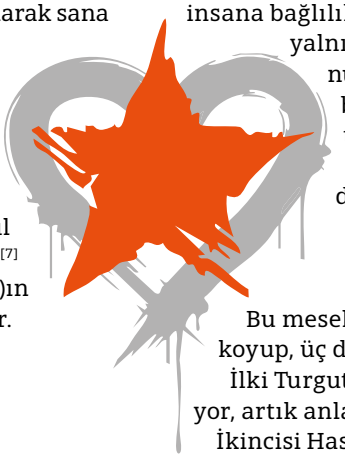

• • • •

Aşk, sevda önemlidir. Çünkü...

"Sevgi emretmez, rica eder," [8] diyen Ludwing Feuerbach'a göre sevmek yalnızca bir duygu deneyimi değildir, o aynı zamanda varlığı ve bilmeyi açıklayan bir tür anahtar görevi görür.

"Kendini düşünmek kendini üretmektir. Evreni düşünmek evreni yaratmaktır. İlk düşünsel edim ise sormak ve cevaplamaktır."

Filozofa göre düşünmek iki kişiyi gerektiren bir faaliyettir. Akıl ancak insanın insanla konuştuğu yerde ortak bir edim olan diyalogda oluşur.

"İnsan yalnızca başkasında kendini anlar ve kendinin bilincine varır. Sadece insanın insana çarptığı ve sürtündüğü yerde nükte ile keskin zekâ alevlenir."

Sevgi, "ben" ile "sen" arasında doğar. Sevmek, insanı tanrı, tanrıyı insan yapan şeydir. Zayıfı güçlendiren, güçlüyü zayıflatan sevgi yüksektekini indirir ve alçaktakini yükseltir. Filozofa göre sevgi maddeden dolayı maddenin feshedilmesidir.

"Sadece sevgi, bülbülü şarkıcı yapar. Sadece sevgi, bitkileri çiçekle taçlandırır. İnancın, mezhebin, kuruntunun ayırdığı şeyi sevgi birleştirir."

Sevgi olmadan insan kendisiyle karşılaşamaz. Sevmek insanı tutup kendi karşısına çıkarır ve onu özüyle uzlaştırır.

Sevgi, insanı kökten özgürleştirmeyi vaat eden yegâne şeydir. [9]

Burada sözü, "Devrimden başka bir hayat yoktur," ifadesiyle müsemma Ernesto Che Guevara'ya bırakıyorum: [10]

"Biliyorum, bu sözlerimi birileri yanlış yerlere çekecek hatta gülecekler. Lakin bu bir gerçektir; devrimci olabilmek için sevmesini bilmelisin."

Gerçek devrimciyi yöneten büyük aşk duygularıdır."

"Sevgili dediğin güzelliğiyle seni kendine âşık eden değil, sana kendin olabilme şansını verendir."

İçindeki sevgiyi kaybetmeden mücadeleye devam edebilmeli insan." [11]

Ya "Aşk bir tutumdur, bir kişilik yapısıdır." "Aşk insanı yeniden insan yapıyor," diyen ustamız Karl Marx? [12]

O da şunların altını da çizer: "Sevgi yalnız bir insana bağlılık değildir. Bir tutumdur. Kişinin yalnız bir sevgi nesnesine değil, bütünüyle dünyaya bağlılığını gösteren bir kişilik yapısıdır. Kişi yalnız bir tek kimseyi seviyor, başka her şeye karşı ilgisiz kalıyorsa sevgisi sevgi değil, genişletilmiş bencilliktir." [13]

• • • •

Bu meselenin sonu yok. İyisi mi, bir virgül koyup, üç dizeyi aktarayım:

İlki Turgut Uyar'dan: "İnsan sevdikçe iyileşiyor, artık anladım!"

İkincisi Hasan Hüseyin Korkmazgil'den: "vaktimiz var güzelim/ ateşi ellemeye/ gülmeye, ağlamaya, acı çekmeye/ ve yeniden yapmaya/ yıkıp-yıkıp güzelim/ sen de ey benim ateş kuşum!/ yüreğim, çılgınım/ koru kendini!

Üçüncüsü de Cahit Külebi'den: "Seni, geceyi ve bulutları seviyorum."

23 Kasım 2025, İstanbul ■

NOTLAR

[1] Ernesto Che Guevara.
[2] Eduardo Galeano, Biz Hayır Diyoruz, çev: Bülent Kale, Metis Yay., 2008.
[3] Adonis, Belli Belirsiz Şeyler Anısına, çev: Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yay., 2017, s.80.
[4] Gabriel García Márquez, Yüzyıllık Yalnızlık, çev: Seçkin Cılızoğlu, Sander Yay., 1974, s.371.
[5] Ulus Baker, Ethica Okumaları II... https://www.academia.edu/28705095/Ulus_Baker_Spinoza_Ethica_Okumalar%C4%B1_I_II_III_IV_docx
[6] "Bedevi bir kadına bir gün en çok hangi çocuğunu sevdiğini sormuşlar. Kadın şöyle yanıt vermiş: 'Hasta olanı iyileşene kadar, en küçüğünü büyüyene kadar, yolda olanı da eve dönene kadar'..." (Amin Maalouf.)
[7] Albert Bayet, Bilim Ahlâkı, çev: Vedat Günyol, Say Yay., 1982.
[8] Ludwig Feuerbach, Hıristiyanlığın Özü, çev: Devrim Bulut, Öteki Yay., 2004.
[9] Ayşe Acar, "Sevmek; Sen ve Ben", Cumhuriyet Pazar, 14 Nisan 2024, s.5.
[10] Gazeteci Lisa Howard; "Bir devrimcinin sahip olduğu en önemli özellik nedir?" diye sorar Che'ye.
Che yanıtlar: "Aşk"
Bu yanıt karşısında şaşıran gazeteci şaşkınlıkla... "Aşk !? Hangi aşk?" diye sorar.
Che: "İnsanlık aşkı, doğruluk aşkı ve adalet aşkı.. Bunları benliğinde taşımayan biri asla gerçek bir devrimci olamaz," diye açıklar.
[11] Ernesto Che Guevara, Gerçekçi Ol İmkânsızı İste, çev: Yusuf Kenan Canol, Altın Post Yay., 2016, s.22.
[12] Karl Marx, eşine yazdığı mektubu şöyle sonlandırır: "Dünyada çok kadın var. Kimileri de çok güzel ama ben, her bir hattı, hayatta her bir kırışığı bana hayatımın en büyük ve en tatlı anılarını hatırlatan bir yüzü bir daha nerede bulabilirim..."
[13] Karl Marx, 1844 El Yazmaları, çev: Murat Belge, İletişim Yay., 2000.

Carinan

A. KARABAX

Straneke min hebû, ji min xistin û birin rengan
Dizanim, di koma wan de yekî nexweşik, nîn e
Ca ji wan yek heye ku kesk e, keskeke kevzeyî
Lê dil e, bal û mêla xwe bide yekê, ez çi bikim!

Pir caran bi xewneke li du dinyaya dihizirînim
Ku ez ji wan yekê tercîh bikim, bi min nerast tê.

Dilekî min heye, ne mimkin e ku bi duyan bibim
Bi beden li 21'ê Adarê, bi ruh li 1'ê Gulanê me.

Straneke min hebû, ji mêjî xistin û birin rengan
Dizanim, di nava wan de yekî nexweşik tune ye
Ca ji wan yek heye ku sor e, soreke guldexwînî
Lê dil e, bal û mêla xwe bide yekê, ez çi bêjim!

Hin caran bi hêviyeke li du asoyan, rêwî dibim
Ger ji wan yekê hilbijêrim wek nemaf tê bi min.

Dilekî min heye, ne mimkin e, ku ez bikim didu
Bi soz li 21'ê Adarê, bi beste li 1'ê Gulanê me.

Straneke min hebû, ji zimên kirin, birin rengan
Dizanim, di raboriya wan de, yekî neşîrîn nîn e
Ca ji wan yek heye ku spî ye, mînanî yê berfan
Lê dil e, qal û bala xwe bi min, de çawa bikim!

Carinan wek dengbêjekî dikevim du efsaneyan
Ku zêna xwe bidim ji wan yekê, serkî tê bi min.

Dilekî min heye, ne mimkin e, ku ew bibin didu
Bi kilam li 21'ê Adarê, bi meş li 1'ê Gulanê me.

Straneke wisa bû ku li jiyana min honan rengan
Dizanim, di hebûna wan de tu yên neronî nîn in
Ca li ezmana wan yek heye, hemûyan ronî dike
Lê dil e, can û cemala xwe pê de, ez ê çi bêjim!

Xweza bixwe livdar e, xwe diguhêre, nûjen dike
Ramanên azad, li serê azad in û pê pêş ve diçin.

Dilekî min heye, elbet ne pêkan e, ku bibin didu
Mesele, li bin keskesorê, bi dil bûna 1'ê Gulanê.

10.06.2025

Bazen

A. KARABAĞ

Bir şarkım vardı alıp götürdüler benden renkler
Biliyorum, güzel olmayan birisi yok bu aileden
Hele bunlardan biri var, yosun yeşili mi, desem
Gönüldür işte, eğilirse birilerine, ne diyebilirim!

İki dünya arasında bir düşle düşünür dururum
İkisinden birini tercih etmek, yanlış gelir bana.

Bir yüreğim var, mümkün mü iki yürekli olmak
Bedenle 21 Mart ve ruhtan 1 Mayıs olabilmek.

Bir şarkım vardı alıp götürdüler serden renkler
Biliyorum, çirkini olmaz şu renkler dünyasının
Hele bunlardan birisi, kırmızı, ağlayan gül gibi
Gönüldür işte, eğilirse birisine, ne diyebilirim!

Bazen iki ufka yollanan bir umutla yüklenirim
Birisini seçip alsam haksız gibi dokunur bana.

Bir yüreğim var, mümkün mü iki yürekli olmak
Güfteyle 21 Mart'ta, besteyle 1 Mayıs'ta olmak.

Bir şarkım vardı, alıp götürdüler dilden renkler
Biliyorum, güzel olmayan yok mazilerinden de
Hele bunlardan biri var, beyaz, sanki kar beyaz
Gönüldür işte, dalaşı bir benimle, nasıl ederim!

Bazı bazı bir anlatıcı gibi dalarım iki efsaneye
Zihnen yalnız birini alsam, sığ gibi gelir bana.

Bir yüreğim var, mümkün mü iki yürekli olmak
Türküyle 21 Mart, yürüyüşle 1 Mayıs'ta olmak.

Öyle bir şarkıydı ki ömrüme dokudu bu renkler
Biliyorum yüz yüze döner güneşe bütün yüzler
Hele göklerinde birisi var, cümlesine can veren
Gönüldür işte, vurulursa andan, ne diyebilirim!

Doğa canlıdır, değişir, kendini yeniler, dönüşür
Özgür düşünce, yalnız özgür kimselerle gelişir.

Bir yüreğim var, elbet mümkün değil iki olması
Mesele, gökkuşağının altında 1 Mayıs olmaktır.

poz ve hakikat: performatif çağda doğruyu aramak

aliya salih polat

bir. sahne: buharlaşan kulis ve pürüzsüz kaldırım taşı

sahici olana hasret bir çağda yaşıyoruz. pırıltılı bir sahnede, her birimiz kendi hayatlarımızın küratörü, yönetmeni ve başrol oyuncusuyuz. sosyolog erving goffman'ın yıllar önce bir tiyatro metaforuyla anlattığı 'ön sahne', artık hayatın kendisi oldu. sürekli ışıkların altındayız; en idealize edilmiş anlarımızı, en parlak gülüşlerimizi, en duyarlı düşüncelerimizi sergiliyoruz.

bu durmak bilmeyen performansın ortasında, maskelerin çıktığı, yorgunlukların ve samimiyetin yaşandığı o mahrem 'arka sahne', yani kulisimiz ise neredeyse tamamen buharlaştı. goffman'ın 'arka sahne'si, yani bizim kulisimiz, 1968'de öğrencilerin aradığı o 'plaj'dı; öngörülemez, engebeli, kaotik ama sahici olanın filizlendiği yer. ancak neoliberalizm, bu plajın üzerini 'ön sahne'nin pürüzsüz, gri, tek tip ve yapay *kaldırım taşlarıyla* döşedi. bu kaldırım taşı, goffman'ın 'arka sahne'sini, yani sahici olanın filizlendiği o 'plaj'ı kapatan, egemenin bize dayattığı baskıcı ve tek tipleştirici bir ögedir; gündelik hayatın üzerine örtülmüş yapay bir yüzeydir.

insanın bu yeni sahneye, bu durmak bilmeyen gösteriye bu kadar hızlı alışmış gibi yapması, belki de en garip olanı. elinin altındaki bir tuşla binlerce "öteki"ne seslenebilmeyi, görünürlüğünü en büyük sermayesi bilmeyi ve gösterdiği o anlık görüntünün esiri olup, kendini her seferinde yeniden tanıtmak zorunda kalmasını bu kadar çabuk normalleştirmesini kim öğretti? bu sorular, içinde yaşadığımız çağın, yani *performatif çağın* tanımıdır. bu çağda, bir şey *olmak* değil, bir şey *gibi görünmek* esastır. her eylem, bir "öteki"ne, bir izleyiciye yöneliktir ve değerini o izleyicinin onayından alır. kolektif bağların zayıfladığı, her bireyin kendi markasının ceo'su olmaya zorlandığı bu sistem, politik olanı da kişisel bir performans alanına hapsetti.

iki. pozun ontolojisi: kaldırım taşından inşa edilmiş kabin

işte bu podyumda, bu pürüzsüz kaldırım taşlarının üzerinde geçerli olan tek para birimi "poz"dur.

"poz", hakikatin estetik bir simülasyonudur. o, "doğru" olanın taklididir. "poz", bir *estetik* kaygıyla beslenir; 'nasıl göründüğümle' ilgilenir. onun var olabilmesi için mutlaka bir izleyiciye, bir "öteki"ne ihtiyacı vardır. o, dışa dönüktür; alkışla, onayla, like ile beslenir. "poz"un ahlakı yoktur, sadece estetiği vardır.

o meşhur fotoğraf kabini, bu çağın en mükemmel metaforudur. o, pürüzsüz kaldırım taşından inşa edilmiş en küçük, en bireysel hapishanemizdir. içeri tek başına girersin, en doğru pozu verirsin ve o anlık görüntüyle vicdanını, yani görünürlüğünü rahatlatıp çıkarsın. kulis yok, örgütlenme yok, ter yok; sadece anlık ve bireysel bir performans var.

bu tiyatronun perdesi gündelik hayatımıza kadar indi. bu performans hâli, en mahrem anlarımıza sızdı. ilişkilerimiz bile birer gösteriye dönüştü. bağlanmaktan kaçan ama seçeneklerini de kaybetmek istemeyen modern insanın o arafta kalma hâli, duygusal bir performans sanatına dönüştü. hepimiz, bir diğerine karşı en kayıtsız, en mesafeli duruşu sergileme yarışındayız. gerçekten ilişkilenebiliyor muyuz birbirimizle? mekânla ve '"öteki"yle?

ve tabii, günün gündemi olarak 'performatif erkek' figürü. elinde feminist bir yazarın kitabıyla umuma açık mekânlarda poz veren, kadınların duymak isteyeceği şeyleri ezberleyip birer replik gibi tekrarlayan... bu figür, "poz"un ne olduğunu mükemmel özetler. o, bir fikri içselleştirmekle (yani "arka sahne"de, o "plaj"da sancı çekmekle) değil, o fikrin aksesuarlarını "ön sahnede", o pürüzsüz "kaldırım taşı" üzerinde sergilemekle ilgilenir. çünkü bu çağda, bir fikre sahip *görünmek*, o fikre sahip olmaktan daha fazla sermaye getirir.

üç. hakikatin doğası ve direnişi: plaj

"doğru" ya da "hakikat" ise "poz"un tam zıddıdır.

"hakikat", bir estetik kaygıdan değil, *etik bir zorunluluktan* doğar. o, 'nasıl göründüğümle' değil, 'ne olduğumla' ve 'ne yapmam gerektiğiyle' ilgilidir. "poz"un bir izleyiciye ihtiyacı varken, "hakikat"in *tanıklara* ihtiyacı vardır. "hakikat" dışa dönük değil, içsel bir zorunluluktur. o, "öteki"ne bir şey kanıtlamak için değil, kendi varoluşsal borcunu ödemek için yapılır.

"poz" anlık ve hafızasızken, "hakikat" tarihseldir ve bir hafızaya dayanır. "poz" alkışla beslenir; "hakikat" ise *vicdanla*.

"poz" bireysel bir sermaye biriktirme eylemidir; "görünürlüğünü" artırır. "hakikat" ise kolektif bir eylemdir; sermayeyi değil, bağı güçlendirir.

''incirin sütü kimseyi büyütmez belki, ama bu ortak acı, bu ortak arayış, seni benimle kardeş yapar.''

"poz"un sonunda alkış vardır; "hakikat"in so-

nunda ise çoğu zaman sadece yorgunluk, acı ama en önemlisi bir *miras* bırakmanın huzuru vardır.

bu yüzden, "poz"un geçerli olduğu bu çağda, hepimizin içini kemiren o beyhudelik hissi devreye girer: "yaptığımız şeyler hiçbir işe yaramıyor." bu his, performans çağının bize dayattığı en büyük tuzaklardan biridir. çünkü bu çağ, bize her eylemin anlık ve görünür bir sonuç üretmesi gerektiğini fısıldar. "hakikat" ise anlık sonuçlarla ilgilenmez. o, sonuç beklentisinden vazgeçmeyi gerektirir.

çünkü karşımızdaki yapılar, sadece anlık olaylar değil, aynı zamanda tarihi unutturmak, hafızaları silmek ve adaletsizliği normalleştirmek üzerine kurulu projelerdir. egemenlerin en büyük silahlarından biri, yaşananları birer 'münferit vaka', birer 'karmaşık sorun' olduğu yalanını dünyaya kabul ettirmektir. işte bu yüzden, o 'işe yaramıyor' gibi görünen her eylem, bu unutturma projesine karşı hayati bir önem kazanır. atılan her slogan, yazılan her yazı, anlatılan her hikâye, gerçeğin varlığını yeniden ve yeniden hatırlatmaktır. bu, anlık bir politik zafer kazanmaktan çok daha derin bir mücadeledir; bu, hafızayı koruma, gerçeğe tanıklık etme mücadelesidir. yaptığımız şeyler, egemenlerin "bunlar her zaman olan şeyler" yalanına karşı, "hayır, bu yanlıştır, normal değildir ve unutmayacağız" demenin tarihsel bir kaydıdır.

işte bu pırıltılı, sahte ve yorucu sahnenin ortasına, bazen beklenmedik bir yerden, sistemin tüm ezberlerini bozan bir hakikat kıvılcımı düşer. bu bazen bir halkın onurlu direnişi olur, bazen bir kadının çığlığı, bazen de bir doğa katliamına karşı yükselen isyan. bu hakikat anları, bu performatif çağda *doğruyu* temsil eder. onlar, pozun değil, gerçeğin kendisidir.

neoliberalizmin boğucu, anlamsız ve bireysel hayatlarına sıkışmış insanlar için bu anlar, uğruna mücadele edilecek sahici bir davanın, ahlaki bir pusulanın sembolü hâline gelir. filistin'de yedi yaşındaki bir çocuğun mavi marmara'dan bugüne taşıdığı bir bellek, kadın cinayetlerine karşı yükselen bir öfke seli, ikizdere'de kesilen ağaçlara siper olan bir bedenin kararlılığı... bunların hiçbiri estetik bir hüzün değildir. hepsi, sistematik bir zulme, kökleşmiş bir adaletsizliğe karşı sarsılmaz bir iradedir. o neoliberal politikaların kalbinden, batı metropollerinden, yükselen sesler, sadece politik bir dayanışma değil, aynı zamanda o sahte sahneden duyulan bir bıkkınlığın, o anlamsız performanslardan bir kaçışın ve nihayet *doğru* bir şeye tutunma arzusunun çığlığıdır. yoksa atomize edilmiş bu insanlar, nasıl binlerce kilometre ötedeki bir acıyı bu kadar derinden hisseder?

sonuç: kaldırım taşının altındaki plaj

1968 paris'inde öğrenciler, polise fırlattıkları kaldırım taşlarının altından kumu bulunca bu sloganı attılar: *sous les pavés, la plage!* (kaldırım taşlarının altında, plaj var!). bu, baskıcı ve gri gündelik hayatın/kaldırım taşının altında, özgür ve arzulanan bir yaşamın/plajın yattığına dair şiirsel bir inançtı.

bu metaforu bugüne taşırsak: "poz", o kaldırım taşının ta kendisidir; pürüzsüz, gri, tek tip ve yapay. "hakikat" ise, o taşın altından fışkıran, öngörülemez, engebeli ama sahici olan o "plaj"dır.

performatif çağda doğruyu aramak, o sahte sahneden inmeyi ve gerçeğin yanında saf tutmayı gerektirir. bu, bizi o bireysel, kaldırım taşından inşa edilmiş fotoğraf kabinlerinden çıkarıp, kolektif bir tanıklığın parçası yapar. bir davaya ses vermek, sadece bir mağdurla dayanışmak değil, aynı zamanda kendi hayatlarımızdaki sahtelikten, anlamsızlıktan ve poz verme zorunluluğundan bir anlığına kurtulup, tarihin sarsılmaz gerçeğine dokunmaktır.

görevimiz, anlık sonuçlar beklemeden, bıkmadan, usanmadan o gerçeği haykırmak ve unutturmaya çalışanlara karşı hafızanın nöbetini tutmaktır. performatif çağda doğruyu aramak, o sahte sahneden inmektir. bu, bizim bu çağdaki en sahici eylemimizdir: gri kaldırım taşlarının altında inadına o plajı aramak.

ekim, 2025 ■ *tr.linkedin.com/in/aliyasalihpolat*

"sous les pavés, la plage!" — "kaldırım taşlarının altında, plaj var!", 1968, paris'te bir duvar yazısı

Devirdik Çeyrek Asrı!

GANİME GÜLMEZ

"Doğa ile kapitalist toplum arasındaki ekolojik çelişki, toplumsal metabolizmanın birbirine bağlı süreçlerinde onarılamaz bir kırılma yaratır. Kapitalist üretim, bu nedenle, yalnızca toplumsal üretim sürecinin tekniğini ve bileşimini, tüm zenginliğin asli kaynaklarını, yani dünyayı ve işçiyi aynı anda baltalayarak geliştirir." — Karl Marx

"Nehirler bizim yollarımız ve evimizdir. Amazon'un geleceği, onu önemseyen insanların elindedir. Yaşayan bir orman ve o ormanda yaşayan insanlar olmadan, iklim-kapitalizm krizine bulunabilecek bir çözüm yoktur."
— Brezilya Yerli ve Geleneksel Halklar Konseyi

Devirdik çeyrek asrı!

Bir asır ya da yüzyıl dediğimizde, ne büyük bir zaman dilimine ait kavramlar canlanırdı beynimizde.

Yavaştık! Sindire sindire, belleğimize yaza yaza yürürdük. İnsanlık tarihine dair yeni yeni bulgular açıklandığında, yaşadığımız asrı anlamamıza yardımcı olacağı, yolumuzu aydınlatacağı düşüncesiyle nasıl da heyecanlanırdık. Tarih, deneyimlerden dersler çıkarmak üzere devredilen bilgilerdi. Bu çabaların parçası olmak üzere çabalardık.

Hızlandık! Hayatın temposu, diziler, filmler, haberler... her şey hızlandı! Obez bir kültürel döngüde buluverdik kendimizi. İnsanlık âlemi; belleği siline siline, tutarsızlık zinciri kanıksatıla kanıksatıla ve nice bedellerle edindiği ahlaki değerler depremler altında bırakıla bırakıla yürütülmeye başlandı.

Küçük insancıklarda, yani ilkokul düzeyindeki çocukların ağırlıklı bir bölümünde dahi, teknolojinin muazzam "katkıları"yla, okuduğunu gerçekten anlayamama, kendisine yöneltilen sorulara bağlantı kurarak cevap verememe, zihinsel bağlantı kurmakta zorlanma problemleri patlamaya başladı!

Devirdik çeyrek asrı!

Bir yüzyıldan diğerine geçişin tanıklığını yapan ve bu yüzyılın ilk çeyreğini deviren kuşaklar olduk.

"2000'li yıllar" dendiği anda, toplumlar tarihinde viraj denilebilecek katliamlara, salgınlara, şirket sahiplerinin iş cinayetlerindeki ve erkek insanın kadın insanı katledişindeki muazzam artışa, sonu görünmeyen afetlere tanıklık ettik. Ötesi mi var? Daha hâlâ koca bir soykırım gözlerimizin önünde devam etmekte. Ötesi mi var? Meksika'dan Brezilya'ya, Peru'dan Filipinler'e, Küba'dan Nepal'e, Pakistan'dan Afganistan'a, Hindistan'dan Endonezya'ya, ada ülkelere: Yeryüzünün "kıta" olarak adlandırdığımız tüm kara parçalarında, doğayla içiçe yaşamayı sürdürebilen halklar, yani insanlık tarihinin aynası olan halklar "doğal afetler"le biçilmeleri yetmiyormuş gibi, yaşam alanlarına el konulmakla, yani tehcirle-yok olmakla yüz yüze kaldılar!

Devirdik çeyrek asrı!

Özelde sürgünde yaşayan özneler olarak, yeni asra girerken bir açıdan çok avantajlıydık. Avrupa topraklarından Türkiye'ye transfer edilen hapishaneler projesinin, nasıl hayata geçirildiğinin bizzat tanıklığını yapandık. Ardından Avrupa topraklarında, Türkiye topraklarında bulamayacağımız insanlık tarihi arşivlerine dokunma heyecanını yaşayabildik. Uzaktan adını duyduğumuz enternasyonal kurumlarla tanışabildik. Ve tam bir köprü inşaatçısı olabileceğimizi hayal ederken, dijital evrim çağına giriverdik!

"Zaman dönümü" başlıkları altında: Dijital dünya ve insan arasında nasıl bir kontak kurulduğunun bilimsel deneylerini-sonuçlarını, kaybedilişimizi okumaya başladık. İnsanın insandan koparılma, yabancılaştırılma, atomize edilme projelerinin nasıl işlevlendirildiğini fark etmeye başladık. "Bilgi" diye arkasından koşturulduğumuz bir tüketim kültürünün, aslında nasıl bir bel-

lek yitimi projesi olduğunu itiraf edenler oldu.

Dijital evrim çağına girmemiz de yetmedi! Bu kez de, şimdi yaşadığımız topraklarda, Avrupa'nın göbeğinde, yani basına açık silah üretim ve teslimatlarının yapıldığı bu diyarlarda, "Soykırım" dememiz dahi yasaklandı. Evrensel İnsan Hakları'nın korunmasına yönelik en temel yasalar, anayasal düzenlemelerle tarihe gömüldü. Ve artık, kimi eylemlerde Evrensel İnsan Hakları Sözleşmeleri'ne cenaze törenleri düzenlenişine bizzat tanıklık edenler oluverdik. Kimi eylemlerde ise, doğumundan itibaren kaderi sürekli can çekişmek-kriz olan bir sisteme, kapitalizme!

Yeni asra öyle bir viraj alma hızıyla girdik ki, bu sadece Türkiye topraklarına ya da Ortadoğu'ya değil, tüm yeryüzüne sirayet eden, sonu görünmeyen bir girdap hâline geldi: Savaş, tehcir ve "doğal afetler" girdabı!

Devirdik çeyrek asrı!

300 bin yıldır var olduğu tahmin edilen "modern insan"ı, yazının keşfiyle birlikte taşınan belgelerden anlamaya çalıştık. Toplumlar-savaşlar tarihini, ülkeler-devrimler tarihini, örnek kişiliklerin yaşamlarını-tarihlerini-ürünlerini: İnsanlık tarihini anlamaya çalıştık.

Ayağımızı bastığımız toprağın tarihini, yani parçası olduğumuz doğanın tarihini: Onun, hayatta kalmak ve biz canlılara yaşam kaynaklarımızı sunabilmek için ne büyük bir direniş sergilediği gerçekliğini anlama tarihini hayli ihmal ettik.

Ve böyle devirdik bu çeyrek asrı!

Önümüzdeki çeyrek asır ki, artık bu ihmalimize müsamaha göstermeyeceği apaçık.

Yaklaşık 4,6 milyar yaşında olan, keşfedilebildiği kadarıyla üzerinde canlıların oluşabildiği-yaşayabildiği biricik bir gezegendeyiz: Dünya'dayız! Şimdiyse, başta Quilombola [1] topluluğu olmak üzere tüm yerli ve geleneksel halk temsilcilerinin, iki yüz sandalla, "bizim yolumuzdur" dedikleri nehirlerde yüzlerce kilometrelik bir yolu katedip Belém'e ulaşarak, BM İklim Konferansı'nın gerçekleştirildiği binayı basıp, konferansa katılan uluslararası şirket ve devlet yöneticilerinin yüzlerine haykırdıkları gibi: "***BU GEZEGEN KRİZDE!***"

> **"Zenginlik nedir? ... Zenginlik, doğanın armağanı olan tüm gıda ve maddelerden oluşur. Ve bu armağanlarla, dilenci gibi kral da, biz hepimiz ihtiyaçlarımızı karşılarız."**
>
> —**Rosa Luxemburg**, Politik Ekonomiye Giriş—

Önümüzdeki çeyrek asır bizi jet hızıyla hep beraber devirip geçmeden, bizden sonraki kuşaklara en azından bir yaşama hakkı ve yalansız yaşam devredebilmek üzere: Mücadele tarihlerini rehber edindiğimiz BİZİMKİLER'in, asırlarının olanaklarının sınırlılığı içerisinde dahi asla ihmal etmediği; "doğanın bizim değil, bizim doğanın bir parçası olduğumuz" gerçekliğiyle yüzleşme zamanı! ■

[1] Quilombola: Çoğunlukla siyah kölelerin torunları tarafından kurulan ve köleliğe karşı direnişin tarihine derinden kök salmış yerleşim yerlerine verilen ad. Bu yerleşim yerlerinde yaşayan yerlilere, 90'lardan bugünlere dek, yerlerini terk etmeleri için tarifini yüreklerimizin kaldıramayacağı zulümler yapılıyor. Ölüm pahasına da olsa, yaşam tarzlarını değiştirmek ve doğayı terk etmek istemiyorlar. Yeryüzünün dört bir yanında böyle yaşayan yerliler var. Özellikle son yıllarda: Uluslararası Zirveler'in ve Konferanslar'ın gerçekleştiği ülkelerde, bu yerli toplulukların direnişleri medyaya birer "alternatif görüntü" olarak akmaya başladı. Örneğin: Brezilya'daki yerliler COP30 protestolarına Temmuz ayında başladılar. Ancak bir anda, BM İklim Konferansı'nı basmalarıyla manşet oldular! "Neden son yıllarda bu topluluklardan ve direnişlerinden haberdar olmamız mümkün kılındı?" sorusunun detaylı yanıtını, Guilherme Carvalho'nun yazısında bulacaksınız: "Biyoekonomi!"

Guilherme Carvalho

Sermaye ve devredilen bilgi arasında

Son zamanlarda "Biyoekonomi" fikri, çevreyle ilgili krizlere bir çözüm olarak giderek daha fazla öne sürülüyor. Ancak bu kavram taraf-sız değildir: Ortak malları metaya dönüştürmeyi ve atalarımızdan miras kalan bilgiyi ticari amaçlarla kullanmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla biyoekonomi, kapitalist bir toplumla çelişen kozmoloji-evrenbilim ve yaşam biçimleriyle bağdaşmaz.

Brezilya'nın Pará eyaletindeki Abaetetuba kasabasında bulunan Quilombo Laranjituba e África'yı oğullarımdan biriyle beraber ziyaret ettim [1]. Burada, Quilombola topluluğu içerisinde herkesin Chica dediği bir kadını görmeye gittik. Sohbetimiz sırasında bizi yakınlardaki bir ormana götürerek, orada neler bulunabileceğini gösterdi. Bu gezinti, çeşitli bitkiler hakkında beklenmedik ve büyüleyici bir dersti. Chica bize, bitkilerin kullanım alanlarını ve kullanırken oluşabilecek riskleri ayrıntılı olarak anlattı. Mesela Timbó: Bu bitkinin balıklar üzerinde uyuşturucu bir etkisi var ve suya atıldığı takdirde balıklar çıplak elle yakalanabiliyor. Ancak günümüzde, doğaya zarar verdiği için neredeyse hiç kullanılmıyor.

Quilombola topluluğunun bir üyesi olan Vavá da aynı bölgede yaşıyor. Konuşurken sürekli, ormanın kendi "süpermarketleri" olduğunu vurguluyor. İhtiyacı olan her şey bu ormanda. Her zaman kolayca ulaşabileceği bir yerde. Vavá da doğa hakkında sınırsız bir bilgiye sahip. Ağaçlar, farklı bitki türleri için uygun ekim zamanları ve tüm bunların hayvanlar, böcekler, mantarlar, ay, güneş, gelgitler, orman tanrıları ve toplulukla ilişkileri hakkında çok şey biliyor. Quilombola'da toplumsal yaşamı sürdürmek için gerekli bu en temel, en önemli bilgilere sahip olanlar sadece Vavá ve Chica değil. Peki bu bilgi nereden geliyor?

Ben de Amazon kökenliyim. Bu coğrafyadan dünyaya bakıyorum. Bu nedenle, düşünmeye doğrudan "biyoekonomi" tanımlaması ile başlamıyorum. Ancak öncelikle burada gelişen geleneksel yaşam biçimlerinin, özellikle de biyoekonominin sömürgeci bir güç projesiyle ilişkilendirildiği göz önüne alındığında, biyoekonominin temelleriyle asla bağdaşmadığını göstermek istiyorum.

Vitor Toledo ve Narciso Barrera-Bassols'un "Memória biocultural-a importância ecológica das sabedorias tradicionais" adlı kitaplarında yazdıkları gibi, modern toplum "hafıza kaybı"ndan, daha doğrusu biyokültürel amneziden [bellek yitimi-çn.] muzdariptir. Bu durum, özellikle "hafıza kapasitelerini giderek kaybeden, en gelişmiş kentsel ve endüstriyel sektörlerde" belirgin olarak görülür. Âdeta unutmaya şartlandırılırız. İki yazara göre de, bunun ilk işareti, modern insanların artık kendilerini doğanın bir parçası olarak görmemeleridir.

Toplum ile doğa -ya da insanlık ile doğa- arasındaki ayrım, kapitalist sistemin ve modern toplum anlayışının yapı taşlarından biridir. Bölgesel ve eyalet düzeyindeki anlatılar-hikâyeler, politikalar, büyük şirketlerin ulusal ve ulusötesi girişimleri ve özellikle finansal spekülasyonla bağlantılı kurumları ve piyasa mekanizmalarını güçlendirmeye dayanan iklim ve çevre krizlerimizi ele almaya yönelik öneriler; işte bu dünya görüşünden ortaya çıkmaktadır. Tüm bu girişimler doğayı bize, bizim dışımızda var olan, gerçek gücü elinde tutanların çıkarı için egemenlik altına alınması, kontrol edilmesi ve sömürülmesi gereken bir şey olarak sunmaktadır.

> "Amazon bölgesi, sadece milyonlarca yıldır gerçekleşen doğal süreçlerin bir sonucu değil, aynı zamanda insan faaliyetlerinin kültürel ve tarihsel bir sonucudur."

Burada bize, "Gerçekten tek bir insanlık mıyız?" diye soran Brezilyalı çevre aktivisti Ailton Krenak'ın düşünceleriyle karşılaşıyoruz. Krenak'ın "Dünyanın Sonunu Ertelemeye Dair Fikirler" adlı kitabında yazdığı gibi, insanlık anlayışımızı tam da kendimizi doğadan ayrı gördüğümüz anda geliştirdik: "Uzun bir süre, bu tek insanlık kavramıyla yatıştırıldık. Ve bu arada [...] ait olduğumuz Dünya organizmasına yabancılaştık. Ve öyle bir noktaya geldik ki, Dünya'nın tek bir şey, bizimse -bu insanlığın- başka bir şey olduğumuzu düşünür hâle geldik. Ama doğadan başka bir şey olunabileceğini göremiyorum. Her şey doğadır."

Krenak gibi, Nego Bispo da hümanist olmamamız gerektiğini, çünkü hümanizmin bizi doğaya yabancılaştırdığını savunuyor. Bu düşünme yöntemi, "gelişme" adına bizi köklerimizden mahrum bırakan bir yaklaşımla ve fikirlerle birlikte geliştiriliyor. Bispo'ya

göre "gelişme", katılımsızlık ya da aidiyetsizlikle eş anlamlıdır. Ve "gelişme" ile "yabancılaşma" esasta birbiriyle yakından ilişkilidir. Bispo "gelişme"yi, kişinin kendisini doğal hâlinden uzaklaştırma ve yabancılaşmaya yönelme arzusuyla birlikte gösteren "kozmofobi"nin [evrenin bilinmezliği, sonsuzluğuna karşı duyulan korku-çn.] bir biçimi olarak görüyor.

Yukarıda adı geçen Toledo ve Barrera-Bassols, hatırlama yetersizliğini modernitenin körleştiriciliğinin kanıtı olarak görüyor. Bu durumdan kurtulmak, diğer şeylerin yanı sıra, dikkatimizi yerli halklara ve geleneksel topluluklara çevirmekle mümkün. Çünkü içlerinde "türümüzün hafızasını" taşıyanlar, bu yerli halklar. Bu hafıza ise kısa süreli deneyimlere ve öğrenme süreçlerine dayanmıyor. Aksine binlerce yıl öncesine uzanıyor. Bu iki yazara göre, "türümüzün hafızası", modernite krizini anlamak ve nihayetinde kendimiz ve başkalarıyla, diğer 'birlikte yaşama' biçimlerini fark ederek bu krizi aşmak açısından çok büyük bir öneme sahip: Modernler ve modernite öncesi insanlar, insanlar ve insan olmayanlar, yani doğa ya da "doğa kültürleri" (culturezas) arasındaki birlikte yaşama biçimlerini fark etmek. Toledo ve Barrera-Bassols ayrıca, modernitenin bizi "şimdinin tutsağı" hâline getirmesinin, zamanımızdaki hafıza kaybının belirleyici bir özelliği olduğunu savunuyor.

Bu analiz bizi iki yönlü ve ağır bir meydan okumayla karşı karşıya bırakıyor:

Geçmişe sırtımızı dönersek, artık ondan ders alamayız. Ve aynı zamanda bir olasılıklar alemi olarak gelecek; yani bu toplumun yapısal kısıtlamalarından kurtulan ütopyaların ortaya çıkabileceği bir yer olma özelliğine sahip gelecek, bu özelliğini de yitirir. Çünkü böyle bir gelecek ideali, "kalkınma" ve "ilerleme" terimleriyle ifade edilen doğrusal-statik bir tarih ve sürekli ilerleyen bir zaman fikrine dayanır. Dahası, Brezilyalı iktisatçı Celso Furtado da bu iki kavramı, "kalkınma" ve "ilerleme"yi; sömürgeci güçlerin kıtamızda işlediği tüm zulümlerin arkasındaki itici güçleri olarak tanımlamıştır.

Amazon bölgesi, sadece milyonlarca yıldır gerçekleşen doğal süreçlerin bir sonucu değil, aynı zamanda insan faaliyetlerinin kültürel ve tarihi bir sonucudur. Bu durum, bölgenin binlerce yıldır insan etkisinde kaldığı anlamına gelir. Pará eyaletindeki Pedra Pintada Mağarası'nda bulunan kanıtlara dayanıldığında, Brezilya Amazonu'ndaki insan varlığının en az 11.200 yıl öncesine kadar uzandığı görülmektedir.

Bu bulgular, bölgedeki insanların uygun teknikler kullanarak çok çeşitli kaynaklara erişebildiğini ve bu kaynakları kullanabildiğini gösteriyor. Amazon, bazılarının iddia ettiği gibi hiçbir zaman bir "yeşil cehennem" ya da orada yaşayan insanların gelişimini engelleyen vahşi bir ortam olmamıştır.

Nego Bispo, "terminoloji mücadelesi" vermemiz gerektiğine inanıyor. Bispo'ya göre, "terminoloji sanatını bir öz savunma sanatına dönüştürmek ve kendi terimlerimizi ortaya koymak" esastır. Bunu, "sömürgeci terim dağarcığıyla yüzleşip, onu ortadan kaldırmak"tan oluşan, özünde bir "oyun" olarak tanımlıyor. Çünkü bazı terimler sadece sömürgeleştirme, tahakküm, boyunduruk altına alma ve eşitsizlik ifadelerinden ibaret olabilir. Bu açıdan baktığımızda, "sürdürülebilir kalkınma" adlandırmasının antitezi olarak, Nego Bispo'nun ortaya attığı "biyoetkileşim" terimiyle "biyoekonomi" terimini karşılaştırdığımızda ifadeler arasındaki bu büyük farkı görebiliriz gibi geliyor. Peki nihayetinde, bu sadece bir terminoloji meselesi mi, yoksa söz konusu olan daha derin bir mesele midir? Aşağıda tam olarak bunu inceleyeceğiz.

• • • •

İşletmelerin hizmetindeki "Biyoekonomi" hak ihlali olmadan uygulanamaz

Biyoekonomi terimi, her şeyi ve hiçbir şeyi aynı anda ifade edebilen, çok amaçlı bir formül hâline geldi. Tıpkı uzun bir süre kullanılan "sürdürülebilir kalkınma" teriminde olduğu gibi. Ancak bu durum, terimin reel bir işlevi olmadığı anlamına gelmez. Bu işlev, tam olarak bölgeler üzerindeki şirket kontrolünü meşrulaştırmaktır.

Terim, 1970'lerde Rumen ekonomist Nicholas Georgescu-Roegen tarafından geliştirildi. O, doğa bilimlerindeki kategorileri kullanarak ekonomiyi anlamak üzere, biyofizik prensiplerini ekonomiye uygulamaya çalıştı. Sonrasında ise; Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği, yeni ürün ve pazarların geliştirilmesinde biyoteknolojilerin uygulanmasını teşvik etmek amacıyla bu terimi benimsedi. Dolayısıyla, karbon gibi doğanın elle tutulamayan unsurlarının dahi finansallaşmanın nesnesi hâline geldiği böyle bir dönemde, bu terim kapitalist genişleme stratejileriyle yakından bağlantılıdır.

Madencilik şirketleri, tarım şirketleri, kereste firmaları, petrol şirketleri, emlak şirketleri, liman işletmeleri ve ekonominin diğer sektörleri; muazzam çevresel hasara yol açan ve geleneksel yaşam biçimlerini yok eden çok sayıda projeyi meşrulaştırmak için artık bu terimi kullanıyor. Brezilya federal hükümeti, Pará eyalet hükümeti ve büyük şirketler, lojistik altyapı gelişimini savunmak ve teşvik etmek için propaganda ve pazarlamaya yönelik büyük yatırımlar yapıyor. Geleneksel yaşam biçimlerine aykırı, çevreye son derece zarar veren projeleri, sözde "yeşil aklama" yoluyla meşrulaştırmaya çalışıyorlar. Bunlar arasında: Pará'daki Barcarena belediyesinin liman inşaatı, ulusötesi şirketler Hydro ve Artemyn (eskiden Imerys, şimdi Flack Grubu'nun bir parçası) tarafından cevher boru hatlarının iki katına çıkarılması, Araguaia ile Tocantins arasındaki su yolu, Rondônia'daki Porto Velho'yu Amazonas'taki Manaus'a bağlayan BR-319'un döşenmesi, Sinop'taki Mato Grosso'sun

Pará'daki Itaituba kentindeki Miritituba limanına bağlamak üzere planlanan Ferrogrão demiryolu hattı ve Pará'daki Marabá hidroelektrik santralinin inşası yer alıyor.

Bu aktörler tarafından üstlenilen biyoekonomi, küresel finansal spekülasyonla yakından bağlantılıdır. Bu hegemonik gruplar ve medya şirketleri ile birlikte yargı, parlamentolar, çeşitli dinlere mensup muhafazakâr hareketler ve diğer kurumları içeren destekçilerin eylemlerindeki ortak payda:

Dünyanın farklı bölgelerindeki yerli halklar ve geleneksel topluluklar tarafından üretilen, miras olarak sürekli taşınan-geliştirilen bilginin, maddi ve sembolik olarak sahiplenilmesi, tüm insanlığa birer reklam olarak pazarlanmasıdır. Zira insanlığın hafızası bu miraslar içerisinde saklıdır. Bu hafıza dejenere edilmelidir.

İşte bu hedeflerine ulaşmak üzere, ulusal ve ulusötesi şirketler ve destekçileri çeşitli stratejiler uygulamaktadır.

Bu stratejilerin ilki: Sanki biyoekonomi, bu yaşam biçimlerinin birbirleriyle ve doğayla sürdürdükleri ilişkileri yeniden üretiyormuş gibi, biyoekonominin geleneksel yaşam biçimleriyle özdeş olduğu fikrini "satmak"tır. Bu zemine dayanılarak, kamu ve özel sektör projelerinin sözde sürdürülebilirliğine dayanan bir anlatı inşa edilmeye başlanıyor. Aynı zamanda toplum, biyoekonominin gezegendeki yaşamı kurtarmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım olduğu görüşü yerleştirilmeye çalışılıyor.

İkinci strateji: Biyoekonominin, eski sömürü ve yıkım biçimleriyle bağı tamamen kopardığı fikrini pekiştirmektir. Ancak gerçekte, iklim ve çevre krizlerine yönelik piyasa odaklı çözümlerin, içinde bulunduğumuz durumu kökten değiştirmek için gerekli olan yapısal değişikliklerle hiç de uyumlu olmadığı görülür.

Üçüncüsü: Biyoekonomi, yerli halkların ve geleneksel toplulukların topraklarını ve yaşam biçimlerini korumanın bir yolu olarak sunuluyor. Ancak bu da gerçeklikle örtüşmüyor. Aksine, bu kolektif öznelerin varlığı kapitalist sistemi tehdit ediyor. Çünkü bu özneler, doğayla başka ilişkilerin, başka toplumsal modellerin ve örgütlenme biçimlerinin -kâr, sınıf ayrımı ve sömürüye dayanmayan modellerin- mümkün olduğunun canlı kanıtı olarak, geleceği tek ve doğrusal bir yol yerine, yeniden bir olasılıklar alanına dönüştürüyorlar.

"İklim ve çevre krizlerinin yapısal nedenlerini gerçekten ele alan alternatifler için verilen mücadele, aynı zamanda hem demokrasi hem de hegemonik kalkınma modelinin üstesinden gelme mücadelesidir."

Dördüncüsü: Savunucularına göre biyoekonomi, topraklara ve içindeki ilişkilere dair bütüncül bir bakış açısını temsil etmekte. Miras aldıkları bilgiyle ormanı bugünkü hâline getiren yerli ve geleneksel toplulukların yaşam tarzları ile biyoekonomi arasında, bilinçli olarak görsel-reklamsal bağlantılar kurmaktalar. Ancak zaten kapitalist küreselleşmenin temel özelliklerinden biri; manzaraların, uygulamaların, zevklerin, yaşam tarzlarının, tüketim kalıplarının, düşüncelerin, arzuların ve çok daha fazlasının tekdüzeliğini ve standartlaşmasını teşvik etmesidir. Dolayısıyla, gerçek anlamda bütüncül bir bakış açısıyla tam bir tezatlık oluşturan bu genişleme sürecinin yarattığı parçalanmadan bahsetmeye dahi gerek yok. Geleneksel halklar zaten çeşitlilik, denge, birbirine bağlılık, toplumsal paylaşım ve etkileşimin yanı sıra, kapitalist toplumun dayandığı değerlerin tam aksine; "buen vivir", yani "iyi yaşam", dayanışma ve diğer değerlerin temelini oluşturan kozmolojilerle karakterize olmuştur.

Beşincisi: Biyoekonominin, 'yerli halklar ve geleneksel toplulukların sosyo-bölgesel haklarına saygı duyduğu' şeklindeki absürt bir iddiaya dayanmaktadır. Bu konuya ışık tutmak için hukukçu ve profesör Rubens Casara'nın [2] ortaya attığı temel bir soruyu ele almalıyız: Gerçekten de, hukukun üstünlüğüyle yönetilen demokratik bir devlette mi yaşıyoruz? Sık sık olduğu gibi, bir "devlet krizi"nden söz edildiğinde Casara şöyle karşılık verir: "Kriz olarak tanımladığımız durum normallik görünümü alıyorsa, daha doğrusu, bir krizin tanımlanması statükonun içsel (ve işlevsel) bir parçasıysa, 'krizi' oluşturan koşullar asla ortadan kalkmıyorsa (ve ortadan kalkamıyorsa), kriz böylece kalıcı bir duruma dönüşüyorsa, o zaman bunun gerçekten bir kriz olup olmadığını sormak gerekir."

Zira, yeni hizmet ve mal üretimi yoluyla kâr elde etmek ve bir devletin siyasi ve ekonomik projesini sürdürmek için gerekli baskıyı sağlamak üzere işlevsel ve faydalı olduğu kanıtlanan kalıcı bir kriz, artık olumsuz bir olgu, bir sapma değil, neoliberal modelde arzulanan bir durumdur. Dolayısıyla "kriz" terimi, mevcut devlet modelinin yapılandırıcı özelliklerini gölgeleyebilen söylemsel bir unsur, sadece retorik bir araç olarak anlaşılabilir.

Ve bu bizi tam da argümanımızın özüne getirir: REDD+, karbon piyasası ve diğer birçok sözde "piyasa alternatifi" neoliberal modelin, devlete ve topluma tamamen nüfuz ettiği bir ortamda, bu modellerin biyoekonomi "olumluluğunun" ifadeleri olarak karşımıza çıkar. Bu tür "alternatifler", ancak ve ancak sürekli insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir ortamda gelişebilir. Sermaye, yerli halklara ve geleneksel topluluklara karşı maddi ve fiili şiddet uygulamadan büyüyemez.

Amazon bölgesinde yaşayan geleneksel topluluklar, düzenli olarak otuz ila kırk yıllık vadeli karbon kredisi satış sözleşmeleri imzalamaya zorlanmaktadır. Bu sözleşmeler, "anlaşmaların" yaşam tarzlarının devamı üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekil-

Brezilya'da oluşturulan Halk Konseyi'nin 30 Ekim'de yaptığı eylem ve bildirgesini kamuoyuna duyuruşu. (Foto: Leila Salazar-López.)

de değerlendirmelerine izin dahi vermeden, topluluklara katı kısıtlamalar ve çeşitli cezalar getirmektedir. Bu durum, Belém yakınlarındaki Baixo Tocantins bölgesinde hayli yaygındır. Örneğin, güneydoğu Pará'daki Mesor bölgesinde köyleri bulunan yerli Suruí-Aikewara halkının görüntüleri, Brezilya'daki ve yurt dışındaki ekonomik gruplara CO2 sertifikaları satmak amacıyla, kimliği bilinmeyen bir danışmanlık şirketi tarafından, halkın haberi dahi olmadan reklam olarak yayınlandı. Benzer şekilde, Shell'e bağlı bir şirket olan Carbonext, bu kredi sözleşmeleriyle bağlantılı olarak yerli halkların haklarını ihlal etmekle suçlanmaktadır. Aynı zamanda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 169 sayılı sözleşmesi ve dolayısıyla herhangi bir projeye verilen ön, gönüllü ve bilgilendirilmiş onam olan: Özgür, Ön ve Bilgilendirilmiş Onam (ÖÖO) hakkı temelinde ortak protokoller oluşturulmaktadır. Ayrıca, Pará'daki Portel belediyesi örneğinde olduğu gibi, sözde iklim aracıları tarafından işlenen yolsuzluk skandalları ve diğer suçlar da mevcuttur.

Biyoekonomi propaganda zinciri çeşitli hedef gruplar arasında meşruiyet kazanmak için, miras alınmış ve geleneksel yaşam biçimlerini sadece sembolik olarak kullanır. Dahası, binlerce yıldır farklı halklar ve topluluklar tarafından uygulanan bir şeyi yeni bir şeymiş gibi satmaya çalışır. Böylesi bir sahiplenme tarzı artık; toplumsal hareketler, karar mekanizmaları, ormanları ve toplumsal-bölgesel hakları savunan aktörlerin kendi saflarına çekilmesine aracılık eden STK yapıları içerisinde dahi gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, iklim ve çevre krizlerinin yapısal nedenlerini gerçekten ele alan alternatifler için verilen mücadele, aynı zamanda hem demokrasi hem de hegemonik kalkınma modelinin üstesinden gelme mücadelesidir.

Biyoekonomi, sürdürülebilir kalkınma, tarımsal yakıtlar, biyoyakıtlar, insan sermayesi, biyokapitalizm, kapitalist ekonomi, biyoteknoloji, yeşil piyasalar, yeşil şirketler, yeşil sertifikalar ve diğer birçok terim, dünya nüfusunun büyük bir kısmını dışlayan bir mantığı yeniden üretiyor. Piyasa mantığına odaklanan bir "biyo"nun bizimle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü bu "biyo", kârı ve gücü hayattan üstün tutmaktadır. ■

[Guilherme Carvalho'nun burada dile getirdiği görüşler, mensup olduğu kurumlardan tamamen bağımsız, kendi görüşleridir.]

DİPNOTLAR

[1] Quilombos: Çoğunlukla siyah kölelerin torunları tarafından kurulan ve köleliğe karşı direnişin tarihine derinden kök salmış yerleşim yerlerine verilen addır.

[2] Casara, Rubens (2018): Demokrasinin Durumu: Yeni-karanlıklık ve içsel hareketler. Rio de Janeiro: Civilização Brasileira.

Guilherme Carvalho: Universidade Federal do Pará'nın Núcleo de Altos Estudos Amazônicos'da, Tropik Bölgelerde Sosyal ve Çevresel Kalkınma alanında doktora derecesine sahiptir ve STK FASE-Program Amazonia'nın eğitim görevlisidir.

Kaynak: Metnin Almancaya çevirisi, Charlotte Thießen ve Laura Haber tarafından Kontrast Çeviri Kolektifi için yapılmıştır. Rosa Luxemburg Vakfı'nın, Brezilya'nın Belém bölgesinde 10-21 Kasım 2025 tarihleri arasında gerçekleşen BM İklim Konferansı, COP30 kapsamında yayınlayıp sunduğu dosyalar arasındadır.

Çeviri: Ganime Gülmez

John Bellamy Foster

Ekoloji olarak Marx

Canlı organizmalar ile bu organizmaların çevreleri arasındaki etkileşimi inceleyen bilim dalı olan ekoloji, genellikle yeni bir buluş olarak kabul ediliyor. Oysa kapitalizmin çevreyi, yoksul ve sömürgeleştirilmiş halkları orantısız bir şekilde etkileyecek ölçüde tahrip ettiği fikri, 19. yüzyılda Karl Marx ve Friedrich Engels'in eserlerinde dile getirilmişti. Ekoloji tartışmaları, o dönemin genel anlayışının çok ötesine geçmişti.

Günümüzün ele alınan ekolojik sorunları -bazen sadece yüzeysel de olsa-; kentsel-kırsal ayrımından iklim değişikliğine ve kıtlığa kadar en acil çevre sorunlarımızın bir özeti gibi okunuyor.

Marx ekolojik emperyalizm üzerine analizler yaptı

Marx, 1867'de kapitalizmin yasalarını ortaya koyan en önemli eseri "Kapital"in ilk cildini yayınladı. Kitapta, İngiltere'nin İrlanda'ya yönelik ekolojik emperyalizmi üzerine bir bölüm de yer alıyor. Bu bölümde Marx, İngiltere'nin bir buçuk asırdır İrlanda topraklarını dolaylı olarak ihraç ettiğini ve gerisinde bıraktığı müşterilerine aşınmış toprakların temel bileşenlerini onarma fırsatı dahi vermediğini belirtir.

Marx, aynı kitabın daha önceki bir bölümünde, Alman kimyager Justus von Liebig'in çalışmalarına atıfta bulunur [Marx ve ekolojiden bahsedilen neredeyse tüm yazılarda, Marx'ın Liebig'in çalışmalarını değerlendirişine yer verilir –çn.-]. Liebig 1862'de, Büyük Britanya'nın diğer ülkeleri topraklarının verimliliği için gerekli temel koşullardan mahrum bıraktığını savunmuş ve bunun başlıca örneği olarak, İrlanda topraklarının sistematik olarak sömürülmesini göstermiştir.

Yağma sistemi olarak sanayileşmiş kapitalist tarım

Liebig'e göre, doğadan verdiğinden daha fazlasını alan bir üretim sistemine "yağmacı sistem" denilebilirdi. O, bu terimi sanayileşmiş kapitalist tarımı tanımlamak üzere kullanıyordu.

Liebig'in ve 19. yüzyılda liç işlemi sebebiyle toprak tükenmesi üzerine çalışan diğer analistlerin akıl yürütme yöntemini izleyen Marx; azot, fosfor ve potasyum gibi temel toprak besinlerinin gıda ve tekstil lifleri şeklinde şehirlere taşındığını savundu. [Liç işlemi: Geçirimsiz toprak tabakalarındaki kıymetli metalleri, asit ya da baz gibi çözücü kimyasallarla ayırma işlemidir -çn.]. Toprağı besleyen bu maddelerin yeniden değerlendirilmek üzere kırsal kesime geri gönderilmesi gerekirken, sadece birer atık olarak

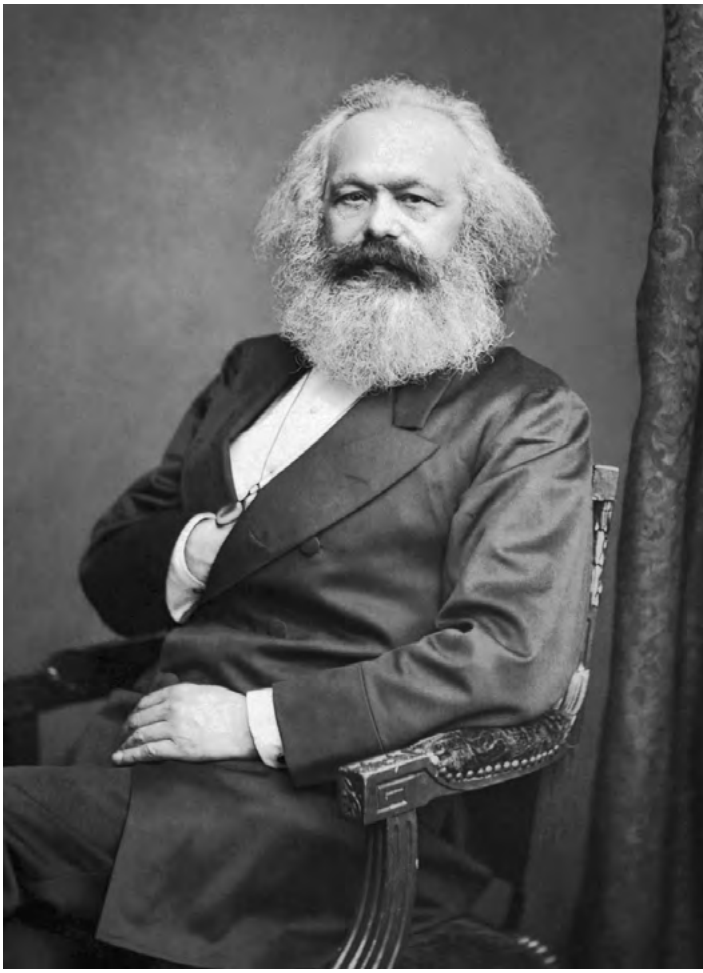

kent merkezlerini kirletti ve insan sağlığı üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurdu.

İngiltere, Napolyon savaş alanlarından ve Roma yeraltı **mezarlarından kemik ithal etti.**

Topraklarının giderek tükenmesiyle karşı karşıya kalan İngiltere, tarlaları yeni besinlerle doldurmak üzere çaresiz bir girişimde bulunarak, Napolyon'un savaş alanlarından ve Roma yeraltı mezarlarından kemikler ve Peru'dan guano ithal etti. [Guano: İspanyolca "kuş gübresi". Özellikle deniz kuşlarının dışkılarından ve cesetlerinden elde edilir. Topraktaki mikroorganizmaların ve bitki dirençlerinin gelişimi için gerekli olan yüksek miktarda azot ve fosfor içerir –çn.].

Sonrasında, sentetik gübrelerin keşfiyle birlikte, topraktaki besin maddeleri eksikliği bu şekilde giderilmeye başlandı. Ancak bu durum, gübrelerdeki aşırı azottan kaynaklanan çevre kirliliği gibi farklı-ek çevre sorunlarına yol açtı.

Doğa ile kapitalist toplum arasındaki ekolojik çelişki

Marx bu çevresel sorunları analiz ederken, doğa ile kapitalist toplum arasındaki ekolojik çelişkiyi, toplumsal metabolizmanın birbirine bağlı süreçlerinde "onarılamaz" bir kırılma olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda Liebig'in çalışmalarındaki verilerden yararlanmıştır. Ve kapitalizmin sürdürülebilir bir şey olmadığını gerekçelendirirken, bu çelişki üzerine yoğun bir çalışma yapmıştır.

Marx bu süreci: "Kapitalist üretim, bu nedenle, yalnızca toplumsal üretim sürecinin tekniğini ve bileşimini, tüm zenginliğin asli kaynaklarını, yani dünyayı ve işçiyi aynı anda baltalayarak geliştirir.", biçiminde açıklar. İnsanlık ile doğa arasındaki metabolizmadaki bu kopukluğun, ancak bu metabolizmanın toplumsal örgütlenmenin düzenleyici bir yasası olarak sistematik bir şekilde yeniden tesis edilmesiyle aşılabileceğini ileri sürer.

Ancak kapitalizmin bu sürekli yıkımından çıkmak, emek sürecinin gelecek nesillerin ihtiyaçlarına göre ilgili üreticiler tarafından rasyonel bir şekilde düzenlenmesini gerektirir. Emek sürecinin kendisi, insanlar ve doğa arasında bir alışveriş olarak görülebilir. Marx'a göre, bir toplum, bir ulus ya da bir arada var olan tüm toplumlar dahi dünyanın sahibi değildir. Toplumlar sadece dünyadan yararlananlardır. Ve doğayı, kendinden sonraki nesillere iyileştirilmiş bir şekilde bırakmalıdırlar.

Marx, materyalist tarih anlayışıyla materyalist doğa anlayışını birbiriyle bağlantılı olarak değerlendiriyordu. Ona göre, tarih bilimi de doğa bilimiyle bağlantılıydı.

Karl Marx, Ekoloji ve Doğa Bilimleri

Marx bilimsel not defterlerini; jeoloji, kimya, tarım bilimi, fizik, biyoloji, antropoloji ve matematik alanlarındaki araştırmalarıyla doldurdu. Londra'daki Büyük Britanya Kraliyet Enstitüsü'nde, İrlanda doğumlu fizikçi John Tyndall'ın derslerine katıldı. Tyndall'ın, ışığın saçılması da dâhil olmak üzere radyasyon ısısıyla ilgili deneylerinden büyülenmişti. Hatta Tyndall 1860'ların başlarında, su buharı ve karbondioksit bileşiminin Dünya atmosferinde ısıyı hapseden bir sera etkisi yarattığını gösteren deneylerinin sonuçlarını ilk kez sunduğu sırada, Marx da dinleyiciler arasındaydı.

O dönemde sera gazı etkisinin; fosil yakıt kullanımıyla ortaya çıkan karbondioksitle birleşerek insan kaynaklı iklim değişikliğine yol açacağına dair bir şüphe henüz yoktu. Bu hipotez ilk olarak 1896 yılında İsveçli bilim insanı Svante Arrhenius tarafından ortaya atıldı.

Günümüzde, doğa ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkilerin Marx ve Engels'in tanımladığı şekliyle diyalektik olarak anlaşılması, hızlanan küresel çevre krizi ve her şeyden önce küresel ısınma nedeniyle hepimiz için büyük bir önem kazanmaktadır. Çevre sosyolojisi alanındaki son araştırmalar, Marx'ın metabolik kopma teorisini; ötrofikasyon, okyanus ölümü ve iklim değişikliği gibi güncel ekolojik sorunlara uyarlamaktadır. [Ötrofikasyon: Biyolojide, başta fosfor ve azot olmak üzere, bazı besin maddelerinin göl, okyanus gibi su kaynaklarına aşırı derecede girmesiyle, alg ve su bitkilerinin kontrolsüzce çoğalmasıdır. Bu durum, sadece su kaynaklarını kullanılamaz hâle getirmekle kalmaz, bu kaynaklardaki ekosistemi de çökertir -çn.].

Toplumsal ilişkilerde köklü bir değişiklik olmadan ekolojik sorunlara çözüm bulunamaz

Brett Clark ve Richard York; fosil yakıt kullanımına bağlı sorunların nedenleri üzerine yazdıkları makalelerde, toplumsal ilişkilerde köklü bir değişiklik olmadan bu sorunlara çözüm bulunamayacağını savunurlar. Tek başına teknoloji bu sorunların üstesinden gelemez. Kapitalizmde verimlilik artışları, kaçınılmaz olarak üretimin genişlemesine ve buna bağlı olarak doğal kaynak ve enerji kullanımının artmasına yol açar. Bu artış biyosfer üzerinde daha fazla baskıya neden olur. Bu durum, adını ekonomist William Stanley Jevons'dan alan Jevons Paradoksu olarak bilinir. Jevons bu durumu, 1865 tarihli "Kömür Sorunu" adlı kitabında, İngiliz kömür rezervlerinin kademeli olarak tükenmesiyle bağlantılı olarak ele almıştır.

Teknolojik gelişmeyi kapitalizmin dayatmalarından kurtarmak

Clark ve York bu nedenle, teknolojik gelişmenin ancak kapitalist ilişkilerin dayatmalarından kurtulduğu takdirde doğaya katkıda bulunabileceği sonucuna varırlar.

İnsan ile çevre arasındaki küresel uçuruma dair tek gerçek çözüm, yani "sürdürülebilir" çözüm, Marx'ın ifadesiyle, "doğayla kendi metabolizmalarını rasyonel bir biçimde düzenleyen, onu kör bir güç tarafından yönetilmek yerine ortak denetimleri altına alan; bunu en az enerji harcayarak ve insan doğasına en yakışır ve uygun koşullar altında gerçekleştiren" bir "ortak üreticiler" toplumunu gerektirir.

Dolayısıyla baskıdan kurtuluş ve ekolojik sürdürülebilirlik, birbirine ayrılmaz bir şekilde bağlı hedeflerdir ve 21. yüzyıl sosyalizminin inşasını gerektirirler. ■

John Bellamy Foster: Oregon Üniversitesi'nde (ABD) sosyoloji profesörü ve sosyalist dergi "Monthly Review"un editörlerinden biridir. Politik ekonomi ve ekoloji üzerine birçok kitap ve makale yazmıştır.

Kaynak: Almancaya Carla Krüger tarafından çevrilmiştir. Almanya'da geleneksel olarak her yıl gerçekleşen Rosa Luxemburg Konferansı'na hazırlık dosyaları içerisinde, Ağustos 2019 tarihinde yayınlanmıştır.

Çeviri: Ganime Gülmez

(Fotoğraf: Ümit Bektaş)

En güzel şarkımız henüz yazılmadı

Bu yazı, Türkiye'nin yakın tarihindeki iki büyük halk hareketi arasında kurulan sanatsal ve toplumsal köprüyü ele alıyor. Bertolt Brecht, Hasan Hüseyin Korkmazgil ve Adnan Yücel'den; Cem Karaca, İlkay Akkaya ve Duman'a uzanan sesler şiirin, müziğin ve bedenin direnişle nasıl güçlendiği anlatılıyor. Yıllar önce Almanya'da yazılan iki şiir, yıllar sonra Türkiye'de bir halkın kalbine dokunuyor. Çünkü gerçek şiir sınır tanımıyor. Sanat sokakta yeniden doğarken, gençliğin ve halkın öfkesi ritme dönüşüyor ve her direniş kendi şarkısını yazıyor. Fakat en güzel şarkımız henüz yazılmadı (*). O, zaferle sonuçlanacak son büyük direnişini bekliyor.

HALİL YENİ

Ülkemizin toplumsal mücadele tarihi, kültür ve sanat üretimiyle iç içedir. Çünkü kültür ve sanat, toplumsal değişim ve dönüşümlerin en güçlü, en derinlikli araçlarından biridir. Ancak bu iki dost, yalnızca bireyi ya da toplumu dönüştürmekle kalmaz; değişen topluma eşlik eder, ona estetik katar, direnme gücü sunar.

Haziran 2013: Direnişin Sanatla Buluştuğu Günler

2013 yılında, yakın siyasi tarihimizin en haklı ve meşru halk hareketlerinden biri olan Haziran Direnişi'ni yaşadık. Ülkenin dört bir yanına yayılan bu direniş, sanatsal yaratıcılıkla birleşerek etkisini büyüttü, sesini çoğalttı, yoluna umutla devam etti.

Halkın sanatla kurduğu bağ zaman zaman zayıflasa da Gezi gibi görkemli bir direnişte sanat, hesap gütmeden halkının koluna girdi. TOMA'lara karşı gitarlar çalındı. Abluka altında ki Taksim Meydanı'nda piyano resitali yapıldı. Mizah dergilerini kıskandıracak seviyede mizah kullanıldı. Ankara'da eylemlerin merkezi olan "Tunalı Hilmi" Caddesi'nin "Tomalı Hilmi" olarak değiştirilmesi de bunlardan biriydi.

Şiir de halk gibi sokaktaydı. Taşınan pankartlarda, tutulan dövizlerde, asılan afişlerde mücadeleye dönük dizeler yankılanıyor, bunların başında da Şair Hasan Hüseyin Korkmazgil'in şu dizeleri yer alıyordu:

"Ağaç görmüş yakmışlar / Bir kanat görmüş kırmışlar / Şimdi de düşmüşler insan izine / Nerede insan / Nerede ışık / Vurmuşlar."

Gezi başta olmak üzere farklı eylem alanları sanatsal bir kürsüye dönüştü. O kürsülerde pandomim yapıldı, dans gösterileri düzenlendi, konserler verildi. Buluşulan merkezi parklarda kütüphaneler kuruldu; yerel ve amatör sanatçılar birer birer eylem alanlarında yerini aldı.

Duvar yazılarından sloganlara, çizilen karikatürlerden basın açıklamalarına kadar imgenin gücü her yerde hissedildi. Eyleme katılan çok sayıda genç, yüzünü 2005 yılında vizyona giren "V for Vendetta" filmindeki ana karakterin maskesiyle kapattı. Sokaklarda atılan sloganlara, pencerelerden tencere ve tava ile ritim tutuldu. Ezeli rakip takım taraftarları devrimci flamalarla yan yana geldi; meydanlar rengârenk bir festival alanına dönüştü.

Duran Adam: Sessizliğin En Gür Hâli

Direnişin 21. günü, yani polisin eylemcileri Taksim'den çıkarttığı ve alanı kapattığı günlerde, Taksim sıra dışı bir eyleme şahit olacaktı. Erdem Gündüz adında bir performans sanatçısı, Atatürk Kültür Merkezi önünde saat 18.30'dan itibaren ayakta sabit bir şekilde durmaya başlayacak; saatler ilerledikçe eyleme katılanların sayısı artacak, insanlar yalnızca durduğu için polis müdahale edemeyecek, duran adamın fotoğrafları sosyal medyada en çok paylaşılan ve konuşulan konu olacak, eylem kısa sürede ülkenin birçok yerinde farklı kişiler tarafından "duran adam" eylemleri olarak başlatılacaktı.

Gezi Direnişinin Ezgileri

Elbette ki her direnişin bir de şarkısı vardı ve Haziran Direnişi'nin de olmalıydı. Ana akım medyanın eylemleri görmezden gelip penguen belgeselleri izlettiği günlerdi. 1898–1956 yılları arasında yaşamış Alman şair Bertolt Brecht'in *"Durduramayacaklar halkın coşkun akan selini"* şiiri, Sarper Özsan'ın bestesiyle Cem Karaca ve Dervişan'ın sesiyle yıllar sonra yeniden yankılanarak direnişin simge ezgilerinden biri hâline gelecekti. Şarkının bu denli sevilmiş olmasının sebebi, sanırım yaşadıklarımızın benzerliği ile ilgiliydi.

Bertolt Brecht

"Gardiyanları ve yargıçları ve savcıları / Hepsi halka karşıdır / Kanunları, yönetmelikleri, bütün kararları / Hepsi halka karşıdır
Dergileri, gazeteleri, bütün yayınları / Hepsi halka karşıdır / Bunların hiçbiri onları kurtaramayacak
Durduramayacaklar halkın coşkun akan selini"

Bu tarihsel şarkı 70'lerden günümüze uzanıp kalbimize dokunurken, güncel bir ezgi de direniş sahnesinde yerini alacak, artan şiddete karşı "eyvallah" çekecekti.

Gezi Direnişi'nin dördüncü günü akşam saatlerinde internete, daha önce hiç dinlemediğimiz bir Duman şarkısı düştü... Adı "Eyvallah"tı. Duman'ın ağustos ayında çıkacak yeni albümünde yer alması planlanan şarkının sözleri, sanki yaşanılacak günleri önceden görüyormuşçasına kaleme alınmıştı. Direnişin güçlenerek devam etmesi ve buna karşı polis şiddetinin artması sonrası, şarkı albümden önce internete verildi. Ve henüz ilk saatlerde milyonlarca kişi tarafından dinlenerek direnişin şarkısı hâline getirildi.

"Biberine gazına, copuna sopasına / Tekmelerin hasına, eyvallah eyvallah... / Şamarı yüzümüze, garezi dilimize / Şerefe hepinize, eyvallah eyvallah..."

Recep Tayyip Erdoğan'ın dilini sertleştirdiği, eylemcileri "çapulcu" ilan ettiği günlerde, bu ötekileştirici söyleme yine sanatla cevap verildi. Boğaziçi Caz Korosu, "Entarisi Ala Benziyor" adlı halk ezgisini yeniden yorumlayarak "Çapulcu musun vay vay" sözleriyle direnişe destek oldu. Bu şarkı, kısa sürede Gezi'nin ezgilerinden biri hâline geldi.

Koro, sonraki günlerde direnişi görmezden gelen ve yerine penguen belgeselleri yayımlayan NTV'ye de anlamlı bir karşılık verdi. "Mustafa Kemal Atatürk'ün sevdiği şarkılar" temasıyla düzenlenen 19 Mayıs özel yayınına canlı olarak katıldıklarında, "Entarisi Ala Benziyor" adlı parçayı seslendirdiler. Ancak şarkının finalini canlı yayında "Çapulcu musun vay vay" sözleriyle bitirerek hem duruşlarını ortaya koydular hem de sanatın muhalif gücünü görünür kıldılar.

"Gaz maskesi ala benziyor / Biber gazı bala benziyor / Benim TOMA'm bana sıkıyor / Bulunur bir çare halk ayaktadır / Taksim yolunda barikattadır / Çapulcu musun vay vay / Eylemci misin vay vay"

Mart 2025: Gençliğin Öfkesi, Halkın Direnişi

Gezi Direnişi'nden sonra azalan toplumsal muhalefet, tartışmalı seçim yenilgileri sonrası içine kapanırken; yıllarca biriken adaletsizlik, hukuk tanımazlık, ayrımcılık, artan yoksulluk, doğanın talanı ve bunlara karşı biriken öfke, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun tutuklanmasının ardından patlak verdi ve yeniden tarih sahnesine çıkarak meydanlarda yerini aldı.

Konu yalnızca İmamoğlu değildi. Çünkü lise ve üniversitelerde başlayan, hatta direnişin kıvılcımını çakan seçme ve seçilme hakkına yapılan darbe; Gezi Direnişi'nden bu yana biriken, özellikle gençliğin ve halkın öfkesini sokaklara taşıdı. Açlığa, yoksulluğa, gericiliğe, lise eğitiminin içinin boşaltılmasına, üniversitelere atanan kayyımlara, gençliğin geleceğinin sistematik biçimde çalınmasına duyulan öfke; başta Saraçhane olmak üzere ülkenin dört bir yanına yayıldı.

Ancak bu halk hareketinin karşısında, ana muhalefet partisi gecikmeli ve sınırlı bir refleks gösterdi. CHP Genel Başkanı Özgür Özel, İstanbul Büyükşehir Belediyesi binasında yaptığı basın açıklamasıyla yetinirken; farklı üniversitelerden öğrenciler, 19 Mart Çarşamba günü Beyazıt'taki İstanbul Üniversitesi önünde toplandı. Öğrencilerin önüne konan polis barikatını aşma görüntüleri sosyal medyada hızla yayıldı. Bu grup daha sonra Saraçhane'ye yürüdü. Kalabalık saatler içinde büyürken, CHP lideri miting çağrısı yapmak durumunda kaldı. Bilecik, Rize ve son yerel seçim mitinginde İmamoğlu'na karşı provokasyonun yaşandığı Erzurum'da dahi halk ayaktaydı.

Direnişin Estetiği

Halkın sokaklara çıkmasıyla birlikte direnişin estetiği, sanatla yeniden kol kola girdi. Barikatların önünde kitaplar okundu, dans gösterileri düzenlendi, evlilik teklifleri dahi edildi. Üniversite gençliğinin kampüslerinde gerçekleştirdiği tarihî boykotlara şarkılar eşlik ederken, gençler özellikle dijital platformlarda yer alan "Gibi" benzeri dizilerin replikleriyle pankartlarını, dövizlerini süsledi. O pankartlara başka yerlerde şiirler, şarkı sözleri de işlendi. Bunların en belirgin olanı ise Adnan Yücel'in " Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek" şiiriydi.

"Saraylar saltanatlar çöker
kan susar birgün
zulüm biter.
menekşeler de açılır üstümüzde
leylaklar da güler.
bugünlerden geriye,
bir yarına gidenler kalır
bir de yarınlar için direnenler..."

Halkın, Pikachu, Örümcek Adam gibi çizgi film karakterlerinin kostümleriyle eylem alanlarına gelmesi direnişin mizahi yanını oluştururken; Reuters foto muhabiri Ümit Bektaş'ın objektifine yansıyan, gaz maskesiyle dönen semazen figürü

Saraçhane protestolarının simgesi hâline geldi. Çünkü insanın topraktan gelip toprağa gideceği gerçeğinin bir nevi simülasyonunu sergileyen semazen, barikat önünde dönerken yüzüne biber gazı yemişti.

Mart 2025 Direnişi'nin Ezgileri

Yukarıda yazdığım gibi, her direnişin bir ezgisi vardı ve Mart 2025 Direnişi'nin de bir ezgisi olmalıydı. O ezginin sözleri ise çoktan yazılmıştı. Ve o bestenin arkasında, Gezi Direnişi'nde olduğu gibi yine Duman vardı. Duman elini yine hızlı tutmuş; Haziran 2024 yılında yayımladığı şarkı, Mart 2025 Direnişi'nin simge şarkısı olmuştu. Alanlarda, meydanlarda, mitinglerde, yürüyüşlerde, akşam evlerin pencerelerinde, sabah işe gidenlerin kulaklıklarında bu şarkı yankılandı.

"Ben bu gezegene inemedim abi / Gökyüzü masmavi / Yıldızlar daha iyi / Bu yıldızlar daha iyi / Padişahı yine deviremedik abi / Bu kuzular çok cahil / Kurtlar şeytani / Bu kurtlar şeytani / Elleri havada / Kufi kafada / Şeker ezer aynada / Aynı ayran gibi temiz / Kafası leziz / Yürüyorlar saraya, saraya"

Ve 1980'lerin sonlarından itibaren Grup Yorum'la, Kızılırmak'la ve solo albümleriyle halkın özlem ve öfkesini seslendiren İlkay Akkaya, Mart 2025 Direnişi'nde de sesiyle meydanlara eşlik etti. On bir yıl önce, bir işçi direnişi ziyareti öncesi bir çay bahçesinde otururken kaleme aldığı ve mırıldanarak bestelediği, Alman şair Bertolt Brecht'e ait dizelerden yola çıkarak şekillenen *"Kurtuluş Yok Tek Başına"* ezgisi, yıllar sonra yeniden halkın diline dolandı. Bu ezgi, direnişin kadın sesi olarak isyanın kalbine dokundu; meydanlarda yankılandı, barikatların ardında mırıldanıldı, yürüyüşlerin ritmine dönüştü.

"Zulmün sermayesi mazlum bedeni / Beton ormanlarına cennet diyorlar / Rütbeler, unvanlar savaşın gölgesi / Talan edilen dünyaya katlan diyorlar / Hakkını almayı, acıyı paylaşmayı biliriz / Bu hayatın canlarıyız biz / Veresiye bir hayat istemez, orda kalsın / Ezmeden, ezilmeden yan yanayız biz, / kurtuluş yok tek başına ya hep beraber / Kurtuluş yok tek başına ya hiçbirimiz"

Her direnişin bir şarkısı vardır ve her direnişin mutlak bir şarkısı olacaktır. Ve bu şarkılar yalnızca hatırlatmak için değil; kutlamak için de yazılacaktır. Bir gün direnişlerimizi zaferle sonuçlandırdığımızda, sanatımız tarihinin en özgür ve en coşkulu günlerini yaşayacak; yalnızca geçmişi hatırlatmakla kalmayıp, geleceği de kuracaktır. ■

(*) En güzel deniz:
henüz gidilmemiş olandır.
En güzel çocuk:
henüz büyümedi.
En güzel günlerimiz:
henüz yaşamadıklarımız.
Ve sana söylemek istediğim en güzel söz:
henüz söylememiş olduğum sözdür...

Nâzım Hikmet Ran

Ara Güler'in objektifinden Yaşar Kemal

Yaşar Kemal'i Anlamak

■ ŞENOL YAZICI

Baktığınız Yere Göre Anlamlanır Yaşar Kemal

YAŞAR KEMAL'e salt bir yazar olarak bakarsanız, kendi ekolünde sıfırdan başlayarak bir daha rastlanmayacak en yüksek zirveyi oldurmuş bir devdir.

Nankörlüğün ve karşı çıkmanın rant getirdiğini gören mezar taşlarına sövmek en büyük kahramanlık ve en tehlikesiz olanı diye düşünenseniz abartılmış, moda siyaset övmüş der, ama her durumda sayfayı kapatırsınız. Başka bir biçimde olan ve başka zirveler oldurmuş ötekiler; Kemal Tahir, Orhan Kemal, Nâzım Hikmet, Sait Faik, Sabahattin Ali, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Pamuk... gibi gururumuz olan sayısız örneklerden biri sayarsınız en çok...

Bu kolaydır.

Ya da tıpkı Cemal Süreya'nın yıllar önce yaptığı söyleşiyi izlemişseniz, konuk Mehmet Kaplan gibi "Yaşar Kemal romancı değildir" dersiniz, bu ise inanılmaz kolaydır; hatta öyle baktığınızda edebiyatımızdaki onlarca kalemden toplam bir romancı da çıkaramazsınız. İleri sürdüğünüz tezler de uzmanlığınızdan kuşku yaratarak havada kalır. Mehmet Kaplan söz konusu söyleyişi de tezini "Çok tekrar yapıyor, kompozisyon yok, gerçek hayatta ağalar bu mudur" gibi edebi eleştirinin dışında örneklerle savunur. Bu, romanı da bilmemek demektir, ROMAN her şeyden önce tıpkı BURJUVANIN öteki buluşları gibi kilitlendiği amacına ulaşmak için her türlü malzemeyi ve biçimi kullanmayı hak sayar.

Amacımız bu edebiyatın imparatorunu anlamak ve doğru yere oturtmaksa o zaman işimiz zorlaşır.

Yukarıda örnek verdiğimiz edebiyatın yüz akı adların yanında kent soylu olmayan, ortaokul terk, tarzı gerçekte günün moda anlayışlarına hiç uymayan, altyapısı ve izleğiyle hepsinden ayrı, arkaik bir dönemden gelme gibi duran adamın, anadili Kürtçe olduğunu her vesileyle dile getirdiği hâlde Türkçeyle bir sihirbaz gibi oynayıp sınırlarına kadar sürüp, burjuvanın araçlarını, romanı kullanarak o mucizeyi nasıl gerçekleştirdiğini; eğitimli eğitimsiz herkesin bildiği ve paydası olmayı nasıl başardığını anlamak istersek, işimiz çok zor; dilbazlığımız, o akrep gibi yakında kendini de sokma olasılığı hayli yüksek kalemimiz, edebiyatın anasını ağlatacak bilgi ve birikimimiz yetmeyecek, 20. yy Türk ve dünya siyasetini, edebiyat ve roman gerçeğini, bu çağın aynı zamanda insana dayalı efsane, söylence gibi tüm olağanüstülüklerle vedalaşma, hatta son doğal kaynaklardan beslenme çağı olduğu hüznünü işin içine katmak gerekecek. Çünkü bu çağ biterken, bunların hepsi ve "o iyi insanlar, güzel" uzay araçlarına "binip gidecekler"...

Bir daha dönmemek üzere...

Niçin "imparator" dedik diye sorulursa; kendi alanlarında sıfırdan başlayıp emsalsiz bir düzeye ulaşmış bildik örnek de ondan...

Nasıl ki Kurtuluş Savaşı ve Atatürk mucizesini, o günkü dünya tarihini ve kilit nokta Rus Ekim Devrimi'ni bilmeden anlayamazsınız, Yaşar Kemal'i de dönemin tarihsel, sosyo-ekonomik ve elbette edebi koşullarını bilmeden bir yere oturtamazsınız.

Ve Nobel'in neden ona değil de onun yanında bir çocuk kalacak, gerçekten de sözcüğün tam anlamıyla çırağı sayabileceğimiz Orhan Pamuk'a verilişindeki düğümü de çözemez, Nobel'i bizim sık duyduğumuz edebi yarışmalarımız ya da devlet sanatçılığımız gibi bir şey sanır, ancak istediklerine ya da adamı olana veriyorlar dersiniz...

Ya inkâr etmediği Kürtlüğünden ya evrensel değerleri, mazlum insanları savunmak için size aykırı sözler edişinden ya da dünyayı yutmuş ilminizle harika kitaplar yazdığınız hâlde hep onun adının anılışından rahatsız, zaten biliyordum, Yaşar Kemal o kadar büyük olsa, Nobel verirlerdi der, iddia da eder... sadece komik olursunuz. Komiklik, hatta bu acıklı komiklik başka yerde nedir bilmiyoruz ama bizde Abdülhamit'e Google'ı buldurtmak, 9 yaşında çocuğu evlendirmek, Asr-ı Saadete cep telefonu kullandırmak trajikomik değil, deha sanıldığından ömrünüzü de sanmakla tamamlayabilirsiniz.

Tasa edecek bir şey de yoktur; ister bu ülkede ister öteki dünyada bu hâle, meczupluğa ya da deliliğe de ceza yoktur, öyle ya sen yaratanın sakat yarattığı bir dehasın aslında, vebal senin olamaz ki... Ehliyetsiz, raporsuz hem de kanaat önderi olmansa... bak o bize özgüdür.

Yazar Yapan Ortam

Önce Yaşar Kemal'i ortamında bir insan olarak tanımak gerekli. Kim ve ne olursa olsun hiç kimse, çocukluğundan soyutlanarak değerlendirilmez.

Yaşar Kemal Van'dan, Osmaniye Hemite'ye göçen bir ailenin çocuğu. Cumhuriyet ilan edilmeden hemen önce doğar. O henüz beş yaşındayken babası bir kan davası sonucu gözlerinin önünde öldürülür. Bu olayın etkisiyle uzun süre kekeme kalır. Dokuz yaşındayken de bir kurban kesiminde sağ gözü kazaen sakat kalacaktır. Ortaokul bire kadar okuyacak, sonra terk edip türlü işlerde çalışmaya başlayacaktır.

Geldiği ortam bu; O'nu yazar yapan ortam da...

Edebiyatta yazara bakışta yapısalcı bir görüş vardır; yazarın yaptığıyla yazdığı arasındaki uyumu önemser.

"...Benim kitaplarımı okuyan katil olmasın, savaş düşmanı olsun. (...) insanın insanı sömürmesine karşı çıksın. "

2014'te davetli olduğu, ama sağlık sorunları

nedeniyle katılamadığı bir üniversiteye yolladığı mesajda böyle yazıyordu Yaşar Kemal.

Yaşamı boyunca bu söylemi değişmedi.

1971'de Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda: *"Halkın mutluluğunun önüne kim geçiyorsa, ben sanatımla ve bütün hayatımla onun karşısındayım..."* diyordu.

Irgatlıktan arzuhalciliğe, yapmadığı iş kalmamıştı, *"Ben de bir emekçiyim, o nedenle yerim onların yanı"* diye anlatırdı.

Birini hedef göstermiyor, birinden nefret edin demiyor, insanları öldürmeyin, savaşmayın, diyor. Onun anladığı siyaset de buydu.

Rusya'nın bitmeyen talepleriyle bunalıp Amerika'nın kuyruğuna takıldığımız, ardından Amerika adına komünist avına çıkıp Ortadoğu kazanına odun taşımaya başladığımız günlerde Yaşar Kemal bu görüşleriyle tutuklandı, hapis de yattı.

Sat Faik'in dediği gibi; başında da Kürt'tür sonunda da... Aynı biçimde emanet aldığı, ama yücelttiği, eşsiz bir anlatı örneğine ulaştırdığı Türkçe gibi sonuna kadar Türk'tür de... Ona azınlık edebiyatı yaptı, derseniz cehalet ve küstahlık Yaşar Kemal diyesi nasıl da "tay" gider... Çıkıp geldiği Van'daki insanlarını hiç unutmadı, ama doğup büyüdüğü Hemite'deki Türkmen aşiretinin ona gösterdiği dostluğu yol arkadaşlığını da... Anlatırken hepsinin hikâyesini anlattı.

1940'lar da yani 10'lu yaşlarının sonunda Adana'daki bir dergi çevresinde tanıdığı Dino, Ataç, Boratav sol söylemli yazarlarla... ömrünce dost kaldı.

Dostu Erdal Öz, "*Yeni bir Yaşar Kemal yaratacağım"* dediği 80'li yıllarda, duyunca dert etti mi bilmiyoruz, ama konu etmedi, ne Orhan Pamuk'a destekten ne de Erdal Öz'e dostluktan vazgeçti. Zülfü Livaneli müziğe mola deyip yazarlığa soyununca yanındaki değişmeyen tek fotoğraf oydu. Belki de zamanıdır dese de; *"paranın tuncu insanın puştu kaldı..."* devri az daha geciksin diye de savaşıyordu.

Yılmaz Güney gibi, tek farkı içindeki fırtınaları daha mutedil... sahici mi sahici, dost canlısı, aldığından fazlasını vermeye çalışan tipik bir Anadolu insanıydı bu yönüyle. Bir tuttu mu pir tutardı. Zor günlerinde ona el veren insanları da böyle kazandı.

Yapısalcı görüşün arayıp da bulamadığı adamdı.

Önce şiirler yazdı, yerel gazetelerde yayınlattı. Dolaştığı Çukurova köylerinde ağıtlar derledi. 1943'de derlediklerini kitaplaştırdı. Öyküler yazdı, başarılı bulunan "Bebek", "Pis Hikâye" bunlardandır.

Kafasının içinde bir hikâye vardı.

Bir öyküye sığmayacak bir hikâye. Söylentiye göre öykünün kaynağı yazarın eşkıya olan ve vurulan amcasının oğludur. 1947 yılında bunu öyküleştirerek yazmaya başlayan yazar çeşitli sebeplerle, bana kalırsa öyküye sığmadığını görerek yarım bırakmış ve...

Acaba İnce Mehmet'in provası mıydı?

Yolun Başı

Önünde çok uzun bir ömür olacağını biliyor gibiydi, acelesi yoktu. Daha yolun başındaydı. Ona asıl ününü kazandıracak ROMANLARINI yazmasına daha çok vardı.

ÖYKÜ, daha başlarken haritası belli, serim düğüm çözüm planlamasında olay kurgusudur. Çok sözü kaldırmaz, dolgu unsuru dediğimiz ayrıntı onu boğar. Ne var ki havasına girerseniz sözünüz tükenmeden bitirebileceğiniz bir türdür de... Günümüz öyküsünde kurgu ve kahramanlara göre anlatı ön plana çıkar. Romana göre kusursuz ve iyi bir öykünün daha zor olacağını düşünürüm.

Roman denilen burjuvanın piyasaya sürdüğü şeytan icadı türse, modern zamanların en gelişkin anlatı türü olma özelliğini taşır. Basitçe ona baştan sona anlatılan ana öyküye bağlı, destekleyen küçük öykülerle beslenen uzun öykü diyebilirsiniz. Onda da tıpkı öyküde olduğu gibi kitabın bütününe yedirilmiş serim, düğüm, çözüm bölümleri vardır. Kurgu, karakterler ve anlatı önemlidir. Öyküden farklı olarak, hatta zorunlu olarak bolca tasvir ve betimlemeyi içinde taşır. Bu özelliğinin bir avantajı da iyi kurgulanmış, okuru bağlayan bir anlatım yeteneği olan yazarların yazdığı ROMAN, kusurlarını daha az gösterir.

Kuşkusuz bu, teknik bir bakış açısıdır. Piyasanın, okurun, çağın bekledikleri durmadan değişecektir, roman da ona göre yapılanacaktır. Özellikle edebiyat eleştirmenlerinin... demedim, onların beklentileri ayrı bir konudur da ondan...

Roman, feodaliteye ve aristokrasiye savaş açan ve galip gelerek dünyayı ideal demokrasi ve özgürlüklerle donatmaya kararlı kent soyluların yani ellerindeki sermayeyle yönetime de ağırlığını koyan burjuvanın bir ürünüdür. Günümüzde bütün sınıfların onu kullanmaları gerçeğini Stendhal'ın "Roman yol boyunca gezdirilen bir aynadır" sözünde aramak gerekir. Yani romancı çağının tanığıdır; takipçisi değil, belgeselcisi ya da tarihçisi değil, ama tanığıdır. Kuşkusuz bugünle böylesine meşgul her insan gibi romancı da köklerini geçmişten alıp geleceği de kurma derdinde önermeler getirecektir.

Burjuva ürettiği ve iyi sattığı romanı tekdüzeliğe bırakmaz, geliştirir, değiştirir, kılıktan kılığa sokar, değişen insanı ve küreselleşen dünyayı en iyi yansıtacak hâle getirir. 18. yüzyılın konulu, insan temalı, nesnelerle ilişki kuran romanlarının yerine çağımızda post modernist romanı dayatır. Tolstoy'un romanlarını bugün yazmaya kalksanız, adınız bu tarzın son büyük örneklerinden Amin Maalouf, Umberto Eco değilse, basacak yayınevi, okuyacak okur bulmakta sıkıntı çekebilirsiniz. Ne var ki öyle bir kitap yani Gülün Adı, Semerkant gibi bir kitap rastlantısal zinciri kırıp eklenirse, Kundera'nın Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği'nin doruk yaptığı günlerde hafızaları uyandırarak yine de gündem olabilir. Çünkü insanın değişmez yanıdır;

acımasız gerçeğe karşı koyabilmek yeteneği biraz da nostaljiden beslenir. *Dün iyi zamanlardır.*

Ne var ki kalıcı moda olmayacaktır. Çünkü burjuva modayı sever ama stokları sevmez, modaları da o yüzden, stokları tüketmek için yaratır. Roman da burjuvanın bir aracıdır sonuçta...

Bu böyledir ama tarih sürer, asla geri dönmez ne kadar topallasa da her seferinde birkaç adım ileri gider, Nobel'i, Anadolu'nun efsane ve mitlerini revize ederek bayramlık giysilerle, olağanüstü bir dille anlatan, herkesin gönlünü fethetmiş defalarca konu edilmiş olmasına karşın Yaşar Kemal'e değil, yeni bir çağın ipuçlarını verdiği için her yenilik gibi benimsemekte sıkıntı çektiğimiz post modernist romanın ipuçlarını taşıyan Orhan Pamuk'a verir, Yaşar Kemal'e de iyi iş çıkardığı için efsane yazar onur ödülünü... Çünkü küresel sermayenin eski malla yeni pazarlar bulma umudu yoktur.

Hâlâ var mıdır bilmiyorum, çok eskiden meddahlar, âşıklar köy köy dolaşıp hikâye anlatırlardı. Çoğu kez dinleyici kitlesine göre anlattığını yapılandıran, ona göre yeni ırmaklar açan bu anlatıcılar devrin aranan insanlarıydı. Yaşar Kemal onların arasında büyüdü. Âşık Yaşar olarak Çukurova köylerinde yaptığı ağıt derlemelerini yayınladığı bir kitabı da vardır.

Ne var ki devir değişiyordu. Gazete ve radyo geleceğin popüler araçları olacak, kendi kahramanlarını yaratacak gibi duruyordu.

Yaşar Kemal, 16 yaşından itibaren şiirle ağıt ve halk söylenceleriyle edebiyata dâhil oldu. 23 yaşında Pis Hikâyeleri, 1948'de 25 yaşında Bebek'i yazdı... Dükkâncı adlı öykü bundan sonradır. Bu öyküler sonraki romanlarına benzemeyen bir biçeme ve standart, deyim yerindeyse moda öykü diline sahipti, belli ki her yazar gibi kendini arıyordu. Bu şiirler ve derlemeler hatta arayışını sürdüren ama olgun birer ürün gibi de gözüken yazılar önemli olsa da ancak sonradan ortaya çıkacak bir devin yeşerdiği verimli toprağın ipuçlarını gösterdiğinden değerlidir.

Dünya savaşı çıktı, bütün dengeler altüst oldu. 1925 anlaşmasıyla karşılıklı güven verdiğimiz Rusya yeni düşmanımız, bilmediğimiz Amerika da dostumuzdu artık. Bizi kutsal şemsiyesinin altına almış, süt memleketine süt tozu yardımı yapıyordu.

Yaşar Kemal de fikir suçundan tutuklandı, hapse girdi. Hapishaneye giren bilir; eğer ki gerçekten suçluluğunuzu biliyorsanız, işe yarayabilir, pişman ve nadim olabilirsiniz de... Ne var ki tüm yaptığınız sisteme muhalefet, yani düşünce suçuysa yaşamınız ilahi adaleti aramakla geçebilir.

Çıktığında İstanbul'a gitti ve devrin önemli gazetelerinden Cumhuriyet gazetesinin iş için kapısını aşındırmaya başladı. Bir söylentiye göre onu Cumhuriyet gazetesine, ait olduğu partinin başkanı Aybar koymuştu. Ne var ki öteki söylenti daha uygun hikâyemize: Kolay değildi Cumhuriyet'e girmek, İstanbul ya da o dünya aynı bugünkü gibiydi, Anadolu ona gulyabani gibi görünürdü. Bu hâli perişan Anadolulu ilgi göremedi.

Nadir Nadi'yi görmek için günlerce gazetenin önünde bekledi, Sultanahmet'te yattı, oltayla denizden balık tutup karnını doyurdu ve ısrarının sonucunu gördü, sonunda kabul edildi, aldığı avansla ilk iş tabanları açılan ayakkabısını yenilemek olacaktı.

Ne dersiniz bu inat ve ısrarı bugün iki şiiri bir dergide yayınlanmış ama gönlüne şair, yazar rütbesi takmış kaç şair, kaç yazar gösterir, kibrini yenip de ne yani yetenekli insanlar, çıkış kapılarında dergâh kapısındaki müride dönerse mi makbul, diyorsanız, konumuz o değil, karıştırmayın.

On iki yıl Cumhuriyet'te röportajlar yapar. "Kaçakçılar"ı gerçekleştirmek için onlarla yaşar.

Belki onun asıl başlangıcı çok daha önce 1943'te yayınladığı derlemeler, ağıtlar, halk hikâyeleriydi.

Livaneli anlatır; *Basınköy'deki evinden çıkar, çamurlu vadiden aşağı iner, Menekşe İstasyonundan tıklım tıkış banliyö trenine binerek Sirkeci'ye giderdik. (...) Anadolu'nun her yöresinden adı duyulmadık yerel türkücülerin kasetleri satılırdı orda, biz de bunları alıp dururduk. Sonra evde dinler dinler coşardık. Dengbejler, âşıklar dinlerdik.*

Dengbejler Kürtçe hikâye anlatıcıları, meddahlar, âşıklar da Türkçe anlatıcılar. Yaşar Kemal onların arasında büyümüş.

Bu sizin de yaptığınızdır, havaya girmek... Ya da girdiğiniz havayı sürdürmek...

Ben de yazdığımda yol biterse Montaigne okurdum. Siyasi yazılar yazmaya başladığımda Ahmet Kaya en kahırlı şarkılarını dinledim, hele ki Yorgun Demokrat'ı... Bağbozumu'nu yazarken, Karadeniz dağlarında gecelediğim olmuştu, şafak nasıl söker, ay nasıl doğar... anlamak için.

Atatürk ölünce 1925 anlaşması hâlâ yürürlükte olan Rusya ile yakınlaşacak, bizim de bir milli şefimiz olacak, 1940'da köy enstitüleri kurulacak, savaş yıllarında bile bir toprak reformu yasası çıkarılacak ama ağanın birini o işlere bakan yaparak doğmadan boğacaktık projeyi. Yani epey solcu olacaktık.

Ta ki savaşın sonuna ve dünya savaşındaki tarafsızlık politikamızdan hoşlanmayan ve 1925 anlaşmasını tek yanlı yok sayan Stalin'in bizden isteklerini duyuncaya kadar. Bu kez çark edecek, Amerika'ya yaslanacak, onun yörüngesinde komünist avına çıkacaktık.

Dünya, Amerika'nın da yer aldığı ve önemli rol oynadığı büyük savaş sonrasında Almanları durduran, bu kibirle de yayılmacı bir politika gütmeye başlayan Sovyet Rusya ve savaşa geç dâhil olan ama denilebilir ki atom bombasıyla noktayı koyan Amerika'nın soğuk savaşına sahne olacaktı.

Öte yandan bütün dünyada gelişen özgürlükçü akımlar ve çok partili düzenin de etkisiyle daha renkli bir basının yanında görece özgür kalemler de edebiyatta görünmeye başlayacaktı. Türkiye katılmadığı savaştan gene de yorgun ve sorunlu çıkmıştı. İnönü ülkeyi savaşa sokmamak ama girilirse

önlem olsun diye ekmeği bile karneye bağlamanın, ek vergiler koymanın; bir savaş hâlinin sıkıntılarını halka yaşatmanın faturasını ağır ödeyecekti. Şaibeli de olsa 46 seçimlerini almışsa da ülkede gelişen tepkinin önüne geçemedi, 50'de iktidarı bıraktı.

Savaş nedeniyle altüst olmuş olmuş ekonomi, önce çağın, sonra karaborsa vurgunlarıyla biriken sermayenin, "varlık vergisiyle" yok olan azınlık sermayesinin yerine palazlanan yerlilerin ve katıldığımız Amerika şemsiyesindeki cemiyetlerin de zorlamasıyla feodalitenin cenneti Türkiye sanayi ve tarımda kaçınılmaz biçimde makineleşmeyi artırıp kabuk değiştirmeye başladı. Şehirlere göç arttı, işsiz insanlar ve işçi sınıfı çoğaldı. Kentin varoşları kırsal kesimden gelen uyum sıkıntısı çeken, köyünü özleyen insanlarla dolmaya başladı. Gecekondu kentlerin geleceğini karartmak için emsalsiz bir icattı.

Henüz vahşileşmesine vardı ama kapitalizm tüm dünyada olduğu gibi bizde de yükseliyordu.

Kuşkusuz edebiyat da dönemin karmaşasından ve yeniliklerinden payını alacaktı. 1940'larda başlayan garip akımı 50'li yıllarda ardı ardına tepki ya da yandaş akımları yarattı. Sosyal gerçekçiliği olduran, orijinallik diyerek divan edebiyatını da şiire katan Atilla İlhan ve Maviciler, Dadaizm ve İzlenimcilik etkisindeki 2. Yeniciler, Hisar dergisi etrafında örgütlenen Öz Türkçeleşmeye karşı çıkan Hisarcılar, iktidardan aldığı parayla iktidarın ne fikri varsa işte onu yaymaya çalışan uyanık dergiciler, Anadolu'yu yapıtlarına yansıtan Toplumsal Gerçekçiler ve tabii ki bağımsız kalan Dağlarca, Dranas gibi... isimler vardı.

Yaşar Kemal 1952'de Tilda'yla Evlendi

Bu önemsiz gibi duran olay onun dünya literatüründe anılan bir yazar olmasında bence büyük etken. Sizi bilmezlerse nasıl övecekler... Tilda çok dil biliyordu ve çok büyük ve diasporası geniş bir Yahudi aileden geliyordu. Tilda, Paris Yahudi lobisi ile çok güzel bağlar kurmuştu, pek çok kapıyı açmak anlamındadır ve ilk zamanlar çeviri işini de üstleniyordu. Ayrıca bir sekreterin çok ötesinde sanki bir menajer idi; şunu söyleyebilirim, eğer Yaşar çok apolitik ve hep çekingen birisine dönmüş ise, bunda Tilda'nın rolü büyüktür" diye anlatıyor Yalçın Küçük anılarında.

Sarı Sıcak'ı o yıl çıkardı, sağlam örgüsü olsa da o, ünlü bir yazar olmak için 1955'i bekleyecekti. Daha doğrusu su kımıldamaya, bendini zorlamaya başlamıştı. Sanılanın aksine İnce Memed'in ilk yayımı 1953-54 yıllarında oldu, Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildi. Kitaplaşması 1955'ti...

1954'te tarımda makineleşmeyle ortaya çıkan çok ve nitelikli üretimin oldurduğu yüksek rakamlı kalkınma hızı dibe vuracaktı. Öte yandan sahibi olduğu küçük toprağını ağalara, kiracı, yarıcı ya da işçi olduğu toprakları makinelere kaptıran ve şehre göçen, ancak çok azının düzenli iş bulabildiği gecekondudaki köylü gerçeğinin de kentlerde hissedilmeye başlandığı yıl olacaktı. Kendine yeten ekonomiden serbest ekonomiye geçildiği bu süreç, çok geçmeden acil yardım sinyalleri verecek, ekonominin denetimini ele geçiren yabancı kuruluşlar İMF ve benzerlerinin de dayatmasıyla yapılacak devalüasyon ve artan dış borçlarla her açıdan sonraki on yılların krizine zemin hazırlayacaktı.

Ekonomik yönden başlayan sıkıntı ve arka mahalleleri dolduran şehirde umduğunu bulamayan, yine köyden taşıyıp şehirde yaşamaya çalışan mutsuz işçiler ve köylüler kırsalı güzelleyerek özlerken, dönemin pek çok aydını gibi Ecevit de Anadolu'yu bilmeyen edebiyatçıya sitem etmeye başlayacaktı. Yani ondan sonraki elli yıl söylenecek "hadi gelin köyümüze geri dönelim" türküleri böyle başlayacaktı.

TENEKE'yi Ve Dünya Çapında Üne Kavuşmasını Sağlayacak İNCE MEMED Adlı Kitabını 1955'te yazdı

Bu kitapla birlikte yazdıklarında denediği anlatı biçiminden giderek uzaklaştı, Ağıt derlemeleri sırasında büyük birikim sağladığı, Dede Korkut'tan bu yana yaşayan anlatıcı geleneğine yaklaştı. Denilebilir ki dinleyicisine göre yol alan, kılık değiştiren sözlü hikâye geleneğini, feodaliteyle kanlı bıçaklı bir kesimin, burjuvanın ürettiği romana uygulayarak hem bağımsız ve özgür anlatıcıya ulaştı, hem de kimse farkına varmasa da özgün bir türün başlatıcısı, büyük ustası oldu. Ardılları ve özenenleri olmuşsa bile kimse onun sihrini yakalayamadı. Bu egzotik, doğu kokan, ama kentselliğin verileriyle harmanlanmış yeni biçemde olağanüstü olduğu tartışılmaz anlatı ustalığını da katarak görkemli yapıtlara imza attı.

Nasıl ki İnce Memed "mecbur" bir adamdı, Yaşar Kemal de mucize bir yazardı dersek hiç de abartmış olmayız. Arkaik bir kültür ve donanımla kendisini de hoş görmeyen burjuvanın icatlarıyla dünyayı silindir gibi ezip geçtiği bir çağda ara dönemde kalma bahtsızlığını, bahta çevirmeyi bildiği için mucize bir yazardı.

Günü yansıtan gerçekçi konulardan daha çok efsane ve söylencelerden köklerini alan, varsıl feodal zenginlerin zulmüne karşı savaşan yoksul ama erdemli, karakteri güçlü insan mitosu sadece Anadolu'ya özgü değildi, insanlıkla yaşıt bir savunma olarak hep ilgi gördü.

Yaşar Kemal bunu gördü mü, görmedi mi, bilmiyoruz. Ne var ki hepsi başka telden çalan, birbirine karşı, birbirinin yanında ya da devamı bin bir akımın boy gösterdiği, onlarca kent soylu okumuş yazarın ortaya çıkıp orijinal sözler ettiği 1950 yıllarda farkındalık için bir fark gerektiğini herhâlde iyi görüyordu. En kestirme yol, bildiğin yoldur, diyerek dengbejlerin, âşıkların, meddahların anlatısına yöneldi.

"SÖZ"ün Sandığı Açıldı

Deniz gibi, okyanus gibi, bir nehir gibi on yıllarca aktı... Bunca zaman nerde sakladığına şaşıracağınız bir Akdeniz köpüre köpüre romanlarda "al gözüm seyreyle" dedi...

Teneke'deki, Sarı Sıcak'taki anlatım izleğini terk etti. Daha doğrusu, iyi kötü çatışması onlarda da vardı, adalet arayışı da... ama yaygın anlatım biçiminin yerine en iyi bildiğine döndü. Türkçe o usul usul akan ırmak, bir umman oldu. Romanda hem halk hikâyelerinin temel teknikleri vardı, hem ülkenin son yüzyılı. Herkesin hikâyesi vardı, savrulup giden zamanın kumlarında eriyen yiğit insanlar, dünya güzeli sevgililer, dedikleri dedik zalim ağalar, onlara başkaldıran yoksul ama yiğit delikanlılar, Çukurova'nın çeltik tarlaları, pamuk ovaları, Hemite'nin, Anavarza'nın efsaneleri, gelmiş geçmiş bütün köylüleri, ırgatları, atları, çiçekleri, börtü böceği... Türkçeyi dünyanın en zengin dili gibi şahlandırarak yarattığı bir kartpostal canlılığında ucu bucağı gözükmeyen bir resmigeçit içindeydi kitap.

Bir sayfada bir tüfek yazılmışsa o tüfek başka bir sayfada mutlaka patlamalı diyen burjuva romanına amaçlı amaçsız bunca figür, börtü böcek, insan, efsane, obje, üç sayfada ancak düşen, düşerken bütün otları, bil cümle yaratığı seyrettiren bir yaprak sığar mı? Belki, ama bir halk hikâyesine sığar da düşer de kimse de bunda edebi tekniklerin metresiyle kusur aramaz. Esas olan anlatı, yarattığı haz, coşku, sona kalan bildiridir. Bildiri netti; gönüllere su serpen, dağlanan kalpleri durulayan bir sondu:

Kötülük Kimsenin Yanına Kalmaz

Kurgu kusursuzdu, elinize alıp da havasına girdiğinizde bitirmeden bırakamazdınız. Anlatı ise Türkçenin o güne kadar gördüğü en muhteşem anlatımdı.

Ayrıca roman her deneye açık, yeniliğe deli bir sanat dalıyken doğru, zekice bir yaklaşımdı.

Başka bir şey vardı; halka hikâyesini canlı canlı anlatan âşık, halkın nabzını hesaba katmak zorundaydı. Ağanın gözlerinin içine bakarak anlatırken ağayı devirecek İnce Memed zor doğardı. Ama roman özgürdü, seyirciyi hesaba katmadan ruhu oldurabilirdi. Öyle yaptı.

Romanın tipik ve değişmeyen özelliğidir; karakterler okura inandırıcı gelmeliydi. Bu kahramanlar ciddi ciddi bir ruh hastası gibi duruyordu; hadi İnce Memed düşmanı, peki nasıl oluyordu da kimseye tek bir iyilik düşünmeden bir ömrü sürdürüyordu o zengin Abdi Ağa? Ya da İnce Memed hiç mi hata yapmaz, hiç mi nefsine yenilmez, bir karıncayı incitmez, ben burada korktum, baş edemem diyemez... mi?

Süpermen de bir insanın uçtuğuna, Frankenstein'de bir ölünün canlandırılıp yaşayan biri gibi her türlü hissiyatla hareket ettiğine, Tanrı'ya bile isyan edip "madem beni sevmeyecektin niye yarattın" dediğine inanıyorsun da bir insanın kırk yıl hiç yamuğu olmayan odunlar toplayıp Taptuk Emre dergâhına taşıdığına mı inanmayacaksın?

Yaşadığı gerçekten bunalan okur bakalım ne diyecekti?

Onca yıllık arayışı iyi meyve vermişti. Sanki ezberindeydi, 500 sayfalık romanı üç ay gibi kısa bir zamanda o kış bitirdi. Bana kalsa ezberindeydi.

Roman Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildi.

Her bölgede birkaç kişi olan kötü ağalarla geneli kapsayan milyonlarca mağdurun çatışmasını eşsiz bir dille anlatan bu eski hikâyenin görkemli yeni anlatısı bunalmış geniş yığınlara bereketli bahar yağmuru gibi geldi. İlki değil, ona yetişemedim, ama sonrası gelen İnce Memed serisinin gazetede resimlerle tefrika edilen romanlarının devamlarını okuma yazma bilmeyen kişilerin satın aldıkları gazetelerden okumayı yazmayı yeni söken bana okuttuklarını anımsarım.

Sahi o güzel temsili resimleri çizen kimdi? Abidin Dino mu?

Öylesine bir popülerlik yakaladı.

Roman kent soylunun üretimi, şehirli işidir, yazmak da okumak da... Bir eğitim ve alt yapı ister.

Yaşar Kemal bu zinciri parçalayan ve herkesin olmayı başaran tek yazardır.

Sonra da hep aynı temada yazdı. Kahramanları gerçek insanlara benzemeyen, kusursuz biçimde iyi ya da kötü olan ama insanın hele mağdur ve ezilen insanın yürek şifası diye susayan her insanın, "karıncanın su içtiği" gibi içtiği nehir kitaplar yazdı. Adaleti arayan ve çoğu kazanan ezik insana dayalı yapıtları büyük ilgi gördü. Epik anlatımın bizdeki en güçlü ve başarılı yazarlarından biri oldu. Türkçeyi görsel tablolar yaratmak, şiirsel betimlemeler yapmak için ustaca kullandı.

Kuşkusuz salt bize özgü bir hikâye değildi bu. İnsanlığın olduğu her yerde yığınla benzeri vardı... bu nedenle Yaşar Kemal tüm dünya tarafından sevildi. Ödüller kazandı.

Ne var ki Nobel'i alamadı. Onu onun çırağı sayılabilecek Orhan Pamuk'a verdiler.

Çünkü burjuva, o ödülü çağdaş biçim kazanmış hatta ötekilere göre yenilenmiş romana veriyordu.

Şu söylenebilir, Yaşar KEMAL anlatıda yeni bir şey yapmadı; Dengbejlerin, meddahların, kadim anlatıcıların... kavuğunu devraldı. Ne var ki, eski anlatılara olağanüstü görselleri olan tasvir ve betimlemeleri ekleyerek çağdaş bir Dede Korkut olmayı başardı. Özgün anlatımıyla yeri asla doldurulamayacak bir hikâye anlatıcısı ve dil ustası olarak, dünya durdukça da geçmişte bir güzellik arayacak herkesin başvuracağı Türkçe kitaplar bırakarak adını kocaman harflerle yazdırıp gitti.

Keşke bir ardılı olsaydı... ■

Çardak

SEVTAP AYYILDIZ

Güneş perdelerini açalı epey oldu. Köy evinin bahçesi geceden suya doydu, çiçeklerin rengi daha bir parlak, yoldan geçenlere göz kırpıyor. Kışın soğuğundan değil de ıssızlığından üşürüm. Sonra bahar; neşe canlılık getirir, yeniden kavuşuruz birbirimize. Yaşlı adam ve karısı ekilecek çiçeklerle birlikte gelir uzaklardan. Geldiği gibi de hâline bakmadan çalışır durur, toprak kışın yalnızlığını üzerinden atar, çiçeğe doyar.

Ben bahçedeki çardak. Yirmi senelik ömrümde çok şey gördüm duydum. Az sonra anlatacaklarımın etkisinden sıyrılmam epey zamanımı aldı.

Üzümlerim olgunlaştığında yaşlı adamın kızı çıkagelir, toprak işinden anlamaz, sürekli fotoğraflarımızı çeker, kedilere mama verir. Yoğurdun tadına alışkın sarman kuru mamaya yüz vermez, anne kedi ve üç yavrusu tıkırdata tıkırdata yer. Sesi duyarım, mama tabaklarından biri hemen benim dibimde, şöyle bir salınırım ses yapmayın diye anlamaz ki küçükler! Ha bir de çardakta misafir ağırlar, tıpkı geçen yaz olduğu gibi.

Az önce dediğim gibi duyduklarımı kış boyu geçirdim içimden, konuşulanların şiddetini azalttım, biraz hafiflettim, belki azıcık süsledim. Siz karar verin artık.

"Sormadım ama şekersiz yaptım kahveyi. Alışkanlık."

"Şekersiz içiyorum, teşekkür ederim."

"Köyde, çardağın altında oturduğumuza göre çocukluktan başlayalım mı?"

"Sen otuz yaşından sonra gördün köyümüzü değil mi?"

"Babam depremden sonra ev yaptırınca gelmeye başladım. Doğunun bir köyünün bu kadar yeşil olması şaşırttı beni."

"Yeşilin her tonu hem de. Çocukken ceviz ağaçlarıyla çevrili köyüme her geldiğimde adını koyamadığım bir duyguyla sarmalanırdım. Başpınar'dan kaynayıp tüm köyü dolaşan suyun sesinden midir, dut ağaçlarının belli belirsiz rahiyasından mıdır bilmem büyülenmiş gibi seyrederdim etrafı. Köye yukarıdan bakardı nenemin evi, aşağıda usulca akan dereyi gece olunca yaban domuzları ziyaret ederdi, yumuşak toprakta izlerini görürdüm, korkmazdım. Kimseye saldırmamıştı ki, neden korkayım? Sabahları gürültü etmekte horozların eşeklerle yarışması hoşuma giderdi, ne curcuna ama!

Köylülerin başı hep kalabalıktı, yapılacak işler hava kararıncaya değin ancak yetişirdi. Yolda rastladığım amcalar, teyzeler ceplerinde ne varsa; kuru üzüm, kuru dut, ceviz avucumu doldururlardı. Sanki yaşlı insanların yüzleri gülmekten kırışmıştı, kimsenin şehirdeki gibi büyük dertleri yoktu. Keşke babamın işi köyde olsa diye düşünürdüm o zamanlar. Okul okumak, meslek edinmek henüz uzak konularmış benim için. İki inek, birkaç tavukla bir yaşam çizmişim kendime, kitaplara sarmamışım."

"O zamanlar yani yazlık köy olmadan önce herhâlde daha güzeldir köy. Bahçede tek tük kalmış kayısı ağaçlarından neredeyse bal damlıyor. Başımızın üzerinden sarkan üzümlere baksanıza sanki bereket tanrıçasının elinden yanlışlıkla bizim bahçeye düşmüş! Pardon, çok uzattım."

"Sizin bahçe cennetten bir köşe. Ali abim belli ki çiçeklerine çok düşkün."

"Öyle. Kahveyi soğutmayalım. Başlayalım mı?"

"Olur."

"Bu meselelere ilginiz ilk ne zaman ortaya çıktı?"

"Çocukluk düşlerinden sıyrılmam ortaokul dönemindeydi. Perde aralandı, gerçekler yüzünü göstermeye başladı. Devrimci bir edebiyat öğretmenimiz vardı –devrimci ne demek bilmiyorum ama adam dersini çok başarılı anlatıyor, sıfırcı değil, diğer hocalar gibi tekme tokat girişmiyor dolayısıyla iyi bir şey– kitapları sevmemde etkili olmuştur. Farklı dünyaları görüyorsun, insanlar nelerle mücadele ediyor şaşıp kalıyorsun kendi küçücük dünyanda. Okuduklarımızdan ne anladığımızı sorma şekli başkaydı, bu kitap sende bir pencere açtı mı, düşünsel dünyana nasıl hizmet etti gibi o zaman için çok farklı gelen sorular. O sorulara düzgün yanıt vermek için didiklerdim kitabı, gözümden kaçmış atladığım bir durum olabilir diye. Gazap Üzümleri'ni hatırlıyorum, portakal işçileri neden o kadar yoksul, çalışıyorlar da o hâlde neden açlar? Bir kapının aralandığını, soruların üzerime yığıldığını hatırlıyorum. Ortaokulu Gölbaşı'nda okuduğumu söyledim mi? Yıl 1971, edebiyat öğretmenimiz hem üzgün hem öfkeli, Sinanlar öldürülmüş. En çok da köylüyeydi öfkesi, sizin için çalışıyorlar, siz ezilmeyin diye. Köye yerleşme hayallerim tuzla buz. Üç devrimci köylülerin ihbarıyla askerle çatışmaya girip delik deşik edilmiş. Öğretmenimin Sinan Cemgil'i tanıdığını sonradan öğrendim. Tamam, Deniz uzun boylu, yakışıklı cesur bir gençti ama aralarında teorik olarak kendini yetiştiren Sinan'dı. Hüseyin İnan da öyle. Yıllar sonra benim de avukatım olan Halit Çelenk görüşe gittiğinde Hüseyin'le görüşemediğini, sürekli savunmasını yazmakla meşgul olduğunu söylemişti. O da çok donanım-

lıydı. Yazık ettiler gençlere.

Lise felsefe öğretmenimi anmadan geçemem. Derslerde cümlelerinin arasına sıkıştırdığı yasaklı kelimeler –kominstler Moskofa– dikkatimi çekti ilkin. Dalga geçiyordu aslında, zekice yerden yere vuruyordu yönetimi. Sınıftakiler felsefe dersiyle pek ilgilenmediklerinden hocanın dediklerini anlamıyorlardı. Nöbet günlerinde teneffüslerde yanında bitiyordum, sosyalizm nedir, devrim nedir ondan öğrendim. Marx, Kapital, artı değer kavramı, Lenin, diyalektik kelime dağarcığıma eklendi ama teori kitaplarına ulaşmakta, okuduğumu anlamakta sıkıntı çektiğim zamanlar. Yine de kafamda yeni fikirler filizleniyor, başka bir yaşam, adil, özgür bir dünya inşa edilebilir düşüncesi yerleşiyordu. Felsefe öğretmenimle yaptığımız sohbetler sosyalist devrim mücadelesinde ben de olmalıyım düşüncesini aklıma soktu.

Sonra Samsun'da öğretmen okulunda okurken birtakım faaliyetlere başladım. Fındık toplama zamanında köylülere yardım ederdik, köylüleri örgütlerdik. Fatsa Dev-Genç'le birlikte. Söylediğimiz ne, emeğinizin karşılığını alın. Size dayatılanlara karşı direnç gösterin. Ülkeyi kurtaracak siyasal harekete katılın. Bu, kötü bir şey mi, birilerini neden kızdırıyor? MHP'liler durur mu, onlara göre biz vatan hainiyiz. Ülke neden kurtarılmak zorunda, hiçbir şeyden haberleri yok! Bu adamların eskiden beri tek tezleri var, buna tez denmez ya neyse, komünizm geliyor, din elden gidiyor! Öcü dediğin komünizm nedir, bir kez olsun araştırdın mı? Uzattım yine, devam edelim. Okula sokmadılar, sürgün edildim. Halit Çelenk'le görüştüm, onun girişimleriyle diplomayı Tunceli Öğretmen Okulu'ndan aldım.

Hem siyasi faaliyetler hem de eğitim hayatım devam ediyor. Ankara Eğitime giderken son sınıfta Elazığ'a gittim. Sene yetmiş sekiz olmalı. Çalışmalar son hızla devam ediyor, epey kalabalık bir kitleyiz. Sanki tüm insanların sorumluluğu bizim omuzlarımızda. Bu arada halk savaşı konusunda ayrılıklar oldu, bizden Dev-Sol'a geçti bazı arkadaşlar."

"Siz kimsiniz? Böyle sorunca tuhaf oldu."

"Sen benim kim olduğumu biliyor musun? Evet, tuhaf oldu. Biz, Devrimci Yolduk. Dev-Sol bizden ayrıldı. Radikal kararlar almaya başlamışlardı. Onlardan dayak yemişliğim bile var. Önemli değil, her şey halk için. Sonuçta faşizme karşı benzer eylemler yapacaktık. Bence silah amaç değil, araç olmalıydı. Descartes'in şüphesi gibi. Bizi, öğrenci gençliği küçük görenler, küçük burjuva diyenler de oldu, ya da halkın peşine takılıyorsunuz, halkın kuyruğu oluyorsunuz... Ne bileyim işte, böyle söyleyenleri de duyduk. Popüler eylemler yapmadık. Örgütlülüğümüze güç katacak mücadelelerimiz oldu. Aslında hepimiz devlet destekli faşist saldırıların karşısındayız, yok birbirimizden farkımız."

"Altmış sekizlilerin devrim sloganı vardır ya, 'Gerçekçi olun, imkânsızı isteyin, arzularınızı gerçekleştirin.' Sizin de vardır mutlaka, aklınızda neler kaldı?"

"Sloganlar çok, çoğu hâlen kullanılıyor 1 Mayıslarda. Âşık İhsani'nin bir türküsü vardı; 'Korkuyorlar, korkacaklar, korksunlar. Geliyoruz, geleceğiz, yakındır. Şura doğu şura batı demeden güvercinler salacağız yakındır.' Dinledikçe ümit yeşerir içimde."

"Çok sonra seçim şarkısı yapıldı diye biliyorum."

"Haberim yok. Her şey dönüşüyor bir zaman sonra. On iki eylül bin dokuz yüz seksene gelelim mi? Sen küçüktün, hatırlar mısın bilmem."

"Hatırlıyorum. Adadan İstanbul'a dönememiştik o gün."

"Sokağa çıkma yasağı."

"Sağ-sol çatışması bitecek, kardeş kardeşi öldürmeyecek deniyordu."

"Ülke darbeye hazırlandı. Gazeteciler, aydınlar öldürüldü. Alevilerin çoğunlukta olduğu yerlerde, Maraş'ta, Çorum da katliamlar yapıldı. Sokaklar güvenli değildi artık."

"Banliyö treninden inmiş anneannemin Bakırköy'deki evine gidiyorduk. Silah sesleri duyuldu, annem elimi öyle bir sıktı ki eve kadar birlikte koştuk. Çok korktuğumu hatırlıyorum. Ertesi gün önemli birinin öldürüldüğü söylendi, kimdi, şimdi hatırlamıyorum."

"İşte darbe karmaşayı bitirmek için yapıldı sözüm ona. Askere güvenip sevinenler de oldu. Ertesi yıl hapse girdim. Önce Selimiye ardından Sultanahmet askeri cezaevi. Sonradan turistik otel olmuş Sultanahmet cezaevi. İroniye bak; acıdan eğlenceye. Elazığ'da yargılandım idamdan müebbede çevrildi cezam. Son durak Diyarbakır cezaevi."

"İşkenceleri konuşalım mı?"

"Yapılanlar çok yazıldı, çizildi. İnsan onuruna yakışmayacak şeyler. Unutmayı yeğledim. Şunu söyleyebilirim ama işkencecilerin karşısında bilincimin kapanmasını, bayılmayı acizlik saydığımdan en zor anlarda engin denizleri düşlerdim. Denizle Karadeniz'de tanıştım, iyi bir yüzücü olamadım. Hırçın dalgaların kayalıklara vururken çıkardığı ses beni büyülemişti. Dalgalı masmavi, uçsuz bucaksız bir denizi getirirdim bantlanmış gözlerimin önüne. Sonsuzluk hissi, bitecek diyordum az sonra tekrar hücreme kavuşacağım."

"Bir hücreyi özlemek... Çok fena!"

"Karanlık da olsa kendinlesin. Hadi öt artık, diye bağıranın yok."

"Rahşan affıyla mı çıktın?"

"Hayır. O daha sonra. Özal affı deniyordu. Sağcısı solcusu bütün on iki Eylül mağdurları mı diyeyim mahpusları mı, tahliye

edildi. Toplamda on buçuk yıl kaldım içeride. Otuz beş yaşında çıktım. Sonra sahte pasaportla yurt dışına, Hollanda'ya."

"Neden Hollanda?"

"Kardeşim oradaydı, tanıdıklar vardı. Yurt dışına çıkmadan önce evlendim, eşimin ailesi de Hollanda'daydı. Yedi yıl dönemedim yurda."

"Mülteci olmayı konuşalım mı?"

"Dil bilmiyorum, sadece yakınlarımla konuşabiliyorum. Farklı bir yer, uyum sağlamaya çalışıyorsun. Bir yandan eğreti duruyorsun ortama, diğer yandan çalışmam lazım, bir an önce iş bulup hayatımı kurmalıyım. En ağırı da bir hiçsin. Kimse için bir şey ifade etmiyorsun, var olduğunu ispat etmen gerek. Geri dönebilecek misin belli değil. Türk Kültür Derneği vardı, daha çok Aleviler giderdi derneğe. Onlar vasıtasıyla sosyal ortamlara girmeye başladım. Bir konfeksiyoncuda iş buldum, beş yıl çalıştım orada. Tekstil mağazasının şoförlüğünü yaptım, mobilya fabrikasında çalıştım."

"Örgütten arkadaşlarla görüşüyor muydun?"

"Devrimci Yoldan, ÖDP'den arkadaşlar vardı. Birbirimize destek olduk. Bu arada bir yıl dil okuluna gittim, dil öğrendim. Ajitasyon yapmaya gerek yok, bir şekilde yaşadık. Hapisteyken, işkencede, mesela görüş günlerinde anamın yaşadığı çaresizliği anlatmak istemediğim gibi yabancı bir ülkede geçirilen ilk yılları da anlatmak istemiyorum. Sonuçta insan her duruma alışıyor bir süre sonra. Yeni bir hayat kurmak kolay değil. Eşimin desteği olmasa belki farklı şeyler konuşuyor olurduk."

"Ne gibi?"

"Az önce söyledim ya bir hiçsin başlangıçta. Bunu kaldıramayıp ne pahasına olursa olsun yurda döneceğim diyebilirdim. Dönünce kaç yıl yerdim bilmiyorum. Arananlar listesinde adım silindikten sonra memlekete, köyüme geldim. Yedi yıl sonra! Kesin dönüş yapmadım çünkü artık orada kurmuştum hayatımı."

"Karpuz babamın bahçesinden. Şimdi hatırladım, şeker hastasıydın değil mi abi?"

"Öyle. Ama madem Ali abim kesmiş getirmiş tadıcaz. Köyümüz bereketli. Yıllar evvel yetmişlerde bizim köyde bir toplantı düzenledik. Yaz tatiliydi, ilkokulda toplandık. Halka devrimi anlatacağız. Bizim köy güvenli bulunmuştu o zaman. Diyarbakır'dan, çevre illerden devrimciler gelmişti, tartışmalar olmuştu. Baskın yemeden dağılmıştık. Köyümüz hep ilericiydi. Dışarıdan gelenler de beğenmişti köyümüzü."

"Baba, 6. Filo İstanbul'a geldiğinde sen de katılmıştın protesto gösterilerine değil mi?"

"Dolmabahçe açıklarına demirlemişti. 68 mi, 69 mu tam hatırlayamadım. Kardeşim İTÜ'de okuyordu. İTÜ yurdunda bir arkadaş öldürülmüştü. Siz devam edin, ben içeriye gidiyorum."

"O günleri hatırlamak istemedi."

"Haklı. Yolun çok başındaki gençler öldürüldü, evlerin ortasına kor ateş düştü. Biz bu vatanı çok sevdik. Adalet, eşitlik, özgürlüktü peşinden koştuğumuz. Emperyalist ülkelerin boyunduruğuna girmeyelim istedik. Başaramadık."

"Pişman mısın abi?"

"Hayır, yaptıklarımızın hiçbiri boşuna değildi. Bizler bir ütopyaya inandık. Hayali bile güzeldi."

İşte böyle. Umarım bu yaz tekrar gelir yaşlı adamın kızı. Onu ve misafirlerini çardağımın gölgesinde ağırlamaktan onur duyarım. ■

Kaygı

■ **MUHAMMET GÜZEL**

ne ıslık çalıyor
ne de
türkü çağırabiliyorum
geçerken ustalarım
gömütleriniz yanından
uyanırsınız diye
ürperirim

aralanır da
gürültülü sessizliğimle
örtündüğüm öşerti
kargış yağar
sonsuzluk ülkesinden
yağmur yerine diye
utanırım

küser de
yürek yuvama
uçar gidersiniz yoldaşlarım
ateşten bir azar kazıyıp
uykumun ortasına
'susmak bir eylem değildir' diye
korkarım

*Not: **Öşerti:** 'Öş' kökünden-alacakaranlık. Güneş battıktan hemen sonra ve güneş doğmadan az önceki belli belirsiz karanlık. (Derleme Sözlüğü'nde de yer almıştır.)*

Eksilen

ECE BUDAK

Z. ilçesinde Müjgan'ın içinde bir büyük çam meselesi başladığında güneş neredeyse doğmak üzereydi ve yaprak kımıldamıyordu.

Müjgan o sabah, üç yıl önce kaybettiği bir yakını için çam dikme arzusuyla uyandı. Bu arzu öyle gözlerini açınca kendiliğinden gelmemişti. Saatlerdir, günlerdir, aylardır, yani toplamda üç senedir düşünüyordu kaybettiği yakınını ve çamı. Kâh ikisini ayrı ayrı, kâh ikisini birlikte. Böyle hesaplayınca üç seneden fazla geçmiş gibi geliyordu Müjgan'a. Ne var ki, Müjgan'a gelenler veya Müjgan'da gidenler gerçeği değiştirmiyordu. Sonuçta üç sene geçmişti. Müjgan, geçen üç seneden beri ilk defa o sabah arzusunu Akif'e açma ihtiyacı hissetti. Akif'in aklı Müjgan'ın arzusuyla çarpışır çarpışmaz saat gibi işlemeye başladı.

"Nereye dikeceğiz? Her yerin sahibi var. Apartmanın bahçesine diksek? Yaşatmazlar. Bir yer var biliyorum ama çok uzak..."

Müjgan, tıkır tıkır işleyen saati, içinde ansızın şiddetle canlanan bir inançla durduruverdi.

"Senin arkadaşın arabasını alsak?"

Onun inancının şiddetiyle yarışır başka bir inançla çatıldı Akif'in kaşları.

"Emanet malla yola çıkılmaz."

Müjgan, inancının birdenbire güçten düştüğünü duydu ancak hâlâ toparlanma şansı vardı. Gözlerini dikkatle Akif'in kaşlarına dikti. Belki düşman inancı çözebilirse kendi inancını daha iyi anlar, böylece düşman ne denli şiddetli saldırırsa saldırsın onda ancak sinek ısırığı kadar bir etki uyandırabilirdi. Yalnız bazı şeyler vardı. Belli belirsiz bir esintinin pencere aralığından dalışı gibi dalıveriyorlardı insandan içeri. İsterlerse insanı soymaya gelsinler, insan onların varlığında endişe duyacak bir yan sezemiyordu. Çünkü onlar ne açıkça düşman gibiydiler ne de açıkça dost. Misal sarılmaları öyle içtendi ki, insan o sıcak kolların arasında bir parçasının eksildiğini fark etmiyordu. Ancak iş işten geçtikten sonra, tam da eksilen parçaya ihtiyaç duyulduğu anda, göz göze geliniyordu boşlukla. O zaman da boşluk öylesine genişlemiş bir hâlde karşılıyordu ki insanı, sanki boşluğa değil de aynaya bakıyor gibi hissediyordu insan kendini. Neydi o insanı öyle sinsice oyup giden? Belki de baştan beri orada olan ve artık duyumsanmayan bir şey mi? O şey, her neyse, Müjgan'a da gelmişti.

Tam da inancının anlamını bulmaya yaklaşmışken aralıktan dalıp,

"Ne olacak sanki?" dedirtivermişti.

"Belli mi olur? Arabayı bir yere çarparız. Arkadaş masrafları benim üstlenmemi istemez. Ee emekli adam kendi de ödeyemez.

Akif'in kaşları

...Sonra günlerce kafama takarım...

Müjgan'dan gittikçe uzaklaşıyordu.

...geceleri uyuyamam."

Müjgan, inancından kalan son nefesi de bırakıverdi. Akif'in uykuları bölünmesindi de yere batsındı emanet mal! En iyisi, dedi Akif. En iyisi mezarlığa dikelim. Nasıl olur? Müjgan üç seneden beri mezarlığa gitmemişti. Gitmek şöyle dursun yakınından bile geçmemişti. Yerini soracak olsalar tarif edemez, utancından mahvolurdu.

Az öncekine benzer ancak başka türlü canlanan başka biçimde bir inançla yeniden durduruverdi saati.

"Uzak dediğin o yere yürüsek?"

Akif'in inancı ise ne birden canlanıyor ne de birden ölüyordu. Hep aynı yerinde, aynı biçimiyle, eli kolu gibi sapasağlam duruyordu. Gözleri, o inançtan gelen alaycı bir tavırla kısıldı.

"Kürek iki metre var, fidan desen... İmkânsız."

Müjgan'a kalsa bir elinde kürek, bir elinde fidan, dünyanın öteki ucuna da olsa yürürdü. Ne var ki Müjgan'a kalmadı. Müjgan'ın da kendine kalmasına hevesi kalmamıştı. Nasıl olsa çam dikmeyecekler miydi? Varsın mezarlığa diksinlerdi.

"Çam olmaz mezarlığa. Çok kirletir etrafı. Sonra yangın çıkarsa hızlı yayılma riski var. Siz en iyisi mavi servi dikin."

Tarım ve Orman Müdürlüğündeki memur, o söyledi bunları. İkisi de mavi serviyi hayatlarında ilk defa o sırada duyuyordu. Akif pek oralı olmadı. Onun için ha çam ha servi, ikisi de ağaçtı. Yalnız Müjgan için en hakiki ağaç çamdı ya, gerisini -kendisi farkında olmasa da- içten içe aşağılıyordu. Küçümsemesi gün yüzüne çıksa mavi servi, dallarını gövdesinin içine çekerek tümüyle toprağın dibine girer, oradan da öteki servilere aynı işi yapmalarını öğütlerdi. Ancak Müjgan'ın bu hisleri, gün yüzüne çıkmak için fazla karanlıktaydı. Vakit yoktu.

"Ne kadar yaşar bu mavi servi?"

Memur, tek gözünün ucuyla pencereden dışarıyı gösterdi. Gözleriyle değil de göbeğiyle göstermiş gibi gelmişti Müjgan'a. Sanki ne yapıyorsa o göbekle yapıyordu. Göbeğiyle içiyor, göbeğiyle yiyor, göbeğiyle işiyor... Kim bilir daha neler yapıyordu da Müjgan içinden bile söylemeye utanmıştı.

"Şuradaki altmış küsur yıldır yaşıyor işte." Dedi göbek.

Altmış, yeterli bir sayıya benziyordu. Çamın yerini doldurabilir...

Böylece servilerden en canlısını seçip koyuldular yola. Eve uğrayıp küreği aldıktan sonra rotayı mezarlığa çevirdiler. Akif önce küreği tutmak istemiş ancak Müjgan ısrar edince fidanı eline almıştı. Kürek, Müjgan'ın boyunu aşıyor, yürürken arada sırada yere çarpıyordu. Akif, ansızın duyulan sürtünme sesleriyle Müjgan'ı kontrol ediyor, iyi olduğuna kanaat getirince bakışlarını yeniden yola çeviriyordu. Oysa Müjgan o sırada zincirleme bir kaza geçiriyordu. Sabahtan beri olanlar, sahne sahne gözünün önünde oynuyordu. Perde kapandığında nasıl olduysa kazadan sağ çıkmayı başardı. Ancak göbek, yara izi gibi nereye yönelse onunla geliyordu. Göbekte anlam veremediği bir tuhaflık seziyordu. Silkindi. Göbeği anlamanın sırası mıydı? Bir yoldan başka bir yola geçiyorlardı. Geride kalmak olmazdı. Hem Allah muhafaza göbeği anlaması diğer şeyleri de anlamasına yol açarsa? Ne kıyamet kopardı o zaman... Yarasından yüz çevirdi. Yara kendi kaderinde büyürken ışık yanmıştı. İkisi de karşıya geçmek için adımlarını yola doğru atmıştı ki, şoförünün son anda frene basmasıyla ancak durabilen bir araba yüzünden geri çekilmek zorunda kaldılar. Arabanın içindeki adam bir yandan gülümsüyor, bir yandan da direksiyonu tutmayan eliyle geçebilirsiniz işareti yapıyordu. Müjgan'ın içinde bu nazik adama karşı minnete benzer bir duygu uyandı. Akif burnundan soluyordu.

"Bir de lütfeder gibi yol veriyor, ahlaksız!"

Minnet bir anda büyük bir utanç dalgası şeklinde Müjgan'ın yanaklarına doğru alev alev hücum etti. Keşke dedi, keşke gözlerimi o tuhaf göbekte tutmaya devam etseydim. Karşıya geçip de Z. İlçesinin meşhur Kaplumbağa Bahçesine vardıklarında Müjgan'a dağ tepe aşmışlar gibi bir yorgunluk çökmüştü. Ne de olsa gözlerine yenilmekten geliyordu. Yenilgisini henüz sindirememişti ki, Akif'in sesi midesinin orta yerine kılıç gibi indi.

"Yazın burada çok kaplumbağa olurdu. Nedense şimdi bir tane bile yok."

Hissettiği sancıyla sarsıldı Müjgan. Gövdesi dikleşmiş, adımlarının farkına vararak yürümeye başlamıştı. Biraz sonra ansızın bir kaplumbağa ilişti yorgun gözlerine, soluk yüzüne belli belirsiz bir parlaklık yayıldı.

"Aa bak, şurada bir tane var!"

Kısa demir parmaklıklarla çevrilmiş bahçenin içinde bir kaplumbağa, kabuğuna çekilmiş, bedeninin bir kısmını toprağa gömmüş hâlde öylece yatıyordu.

"Ölmüş."

"Uyuyordur belki de..."

İkisi de fazla düşünmeden konuşmuştu. Birinin elinde fidan, birinin elinde kürek varken ne öldüğü ne yaşadığı belli bir kaplumbağa üzerine düşünecek hâlleri yoktu. Kaplumbağa görüş açılarına hiç girmemiş gibi yürümeye devam ettiler. Çok kısa bir zaman sonra aynı pozisyonda yatan bir kaplumbağa daha gördüler. Sonra bir tane daha, bir tane daha... Bahçenin neredeyse her yanı toprağa kamufle olmuş kaplumbağa ile doluydu.

Uyuyordu! Evet, evet! Ölmemişti!

Müjgan, yüreğinden dilinin ucuna dek varan sevinç nidalarını, az kalsın ani bir gözü karalılıkla tüm dünyaya haykıracaktı. Sonuçta az önceki korkunç yenilgisini bile unutturacak koca bir zafere imza atmıştı. Ancak Z. İlçesinde değil, belki başka bir yerde, diyelim A. İlçesinde, birilerinin muhakkak dünyaya haykıracak daha mühim şeyleri vardı. Görgüsüzlük olurdu, basit bir kaplumbağayla kazanılmış bir zaferi ciyak ciyak ilan etmek. Sessiz bir yutkunuşla dilinin ucuna gelenleri yüreğinin dehlizine geri yolladı. Müjgan'ın sessizliğini bozan, Akif'in su içer gibi söylediği o cümle oldu.

"Uyuyormuş demek ki."

Uyuyormuş demek ki, uyuyormuş demek, uyuyormuş...

Akif'in rahatlığı, Müjgan'ın rahatını kaçırmıştı. Az önceki yutkunuşu, garip tiksinti bıraktı gırtlağında. Ağzını açsa kusacağından korkuyordu. Dişlerini birbirine kenetledi, çenesini iyice sıktı. Akif'e baktı. Kendine kızdı. Davetkâr bir tavırla selam veren bulantıya nasıl da hemen düşmüştü? Ne ilk bakışta nazik sanılan bir adam, ne de ilk bakışta ölü sanılan bir kaplumbağa huzur kaçırmaya değer miydi? Zaten bugüne dek böyle huzurlu gelebildilerse Müjgan'ın sağduyusu sayesinde değil miydi? Müjgan ilk defa mı böylesi bir biçimde yeniliyordu ya da böylesi bir biçimde zafer kazanıyordu? Şimdiye dek hepsini ilan edecek olsa bugünkü Müjgan olabilir miydi? Allah korusun, neye benzerdi o vakit? Daha da fenası, Akif onu o biçimiyle kabul eder miydi? Düşüncesi bile ensesine doğru soğuk bir ürperti yayılmasına yetti. Daldığı cehennemden sıyrılıp yeniden Akif'e odaklandı. Akif'in kaşları... O biçimli, sert, güzel kaşları... İyi ki dedi, iyi ki içimde olanları duymadı. Neredeyse ağzına kadar gelen balgam, yerini alışık olduğu şükür duygusuna bırakınca çenesini açabildi.

"Hava gittikçe soğuyor sanki..."

"Oyalanmadan hâlleder döneriz."

Ölülere dalmak yok.

Mezarlıktan girdiklerinde onları küçük bir çocuk karşıladı. Oldukça soğuk bir çocuk. İnsanlara nasıl davranacağını öğrenmemiş ya da öğrenmeye vakti olmamış. Akif, çocuğu görmezden gelerek hızlı adımlarla yürüyüp gitti. Müjgan epey arkada kalmıştı. Öyle yavaş yürüyordu ki, yürüdüğünü ancak hastalık boyutunda hassas bir göz fark

edebilirdi. Akif'e içerlemişti. Küçük bir çocuğu, ne kadar cahil olursa olsun, görmezden gelmek ne büyük ayıptı. Hem Akif'in yaptığı, çocuğun yaptığına kıyasla daha fena görgüsüzlük değil miydi? Sonuçta koca adamdı. Müjgan, Akif'in kabalığını telafi etmek ister gibi gittikçe yavaşlayan adımlarıyla çocuğun yanına geldiğinde durup hızlıca bir hesap yaptı. *Yedi.* Sıradan bir rakam. Bakılan yere göre ilginçleşiyor. Müjgan'ın baktığı yerden oldukça ilginçti. O kadar ki haddinden fazla... Artık bakmaya dayanamadığından adımlarını Akif'e doğru çevirdi. Attığı her adımda *yedi* sıradanlaşıyordu.

Akif, Müjgan'ın geldiğini fark etmemişti; sanki elindeki fidanla birlikte Müjgan'ın varlığını da bir anlığına yere bırakmış, büyük bir ciddiyetle kâh ayaklarıyla kâh gözleriyle fidanı dikmek için uygun bir yer arıyordu. Aynı zamanda da düşüncelerini gelişigüzel bir şekilde hız kesmeden dile getiriyordu.

"İki mezar arasına olmaz... Yol üzeri de olmaz. Belli mi olur bizim millete, geçerken kırıverirler. Şurası iyi gibi ama çok taşlık."

Onun içsel ve dışsal devinimlerinin aynı anda tezahür edişi Müjgan'da büyük bir iç sıkıntısı yarattı. Çekip gitmek istedi. Nasıl gidecekti? Elinde boyundan büyük bir kürek tutuyordu. Küreği bıraktı. Nereye gidecekti? Bu dünyada en iyi bildiği yer Akif'in yanıydı. Hareketleri, içinde ve dışında, Akif'in tersine giderek ağırlaşıyordu. Üzerine âdeta ölmekte ve yaşamakta, ikisinde birden aynı anda, tereddüt eden bir ruhun tiksinç ve ürkütücü vücudu yerleşti. Gidemedi... Zaten çok geçmeden dikkati sıkıntısından başka bir yöne kaymış, gözleri bir anda yaşlarla dolmuştu. Soğuk betona kazınmış birkaç kelime yığını...

S. Eşi B.

B. hayattayken, onu bir kaymakamın istediğini ancak ablası evlenmeden onun evlenmesi ayıp karşılanacağından kaymakama varamadığını söyler dururdu. S'ye ömrü boyunca sevgiyle sadık kalmıştı. Ne var ki son zamanlarında evdeki tuvaletin yerini bile unutmasına rağmen kaymakamı sayıklamaktan bir türlü vazgeçmemişti. Müjgan, yaşların arasından gelen gülmeyi bastıramadı. Sonunda kavuştunuz ha? Sonra gözleri, S. Eşi'ne takıldı. Bir an tereddüt etti ama ne fark ederdi? Orası ayıp ve kanundan öte bir yer olsa gerekti. İnsan, kaç yaşında olursa olsun veya kimin eşi olursa olsun kaymakama da varabilirdi. Ellerini çıplak toprakta gezdirdi. Hiç çiçek yoktu. Çalmışlardı çiçekleri. Çalıp kendi mezarlarına koymuşlardı. Akif anlatmıştı Müjgan'a. "Bir de utanmadan dua okuyorlar, ayıp değil mi orada yatan insana?" Ayıptı tabii çok ayıptı... Ama Müjgan ya yeterince öfkelenmediğinden ya da fazla öfkelendiğinden, ancak gülebilmişti. Çiçek çalıntı da olsa çiçekti. Dua neyin üzerinde okunursa okunsun gideceği yer belliydi. Ölü neyin altında yatarsa yatsın ölüydü en nihayetinde. Ne çıkardı? Hiçbir şey! Müjgan hiçbir şeye inanmayı seçmişti. Hem yer yer çatlamış kuru toprağa dokunurken B'nin yaşlı ellerine daha yakın hissediyordu kendini.

Bazı topraklar çorak kalmalıydı.

"Mezarlığın çeşmesini kapatmışlar. Camiden doldurdum suları."

Akif, iki elinde bidonla çıkageldiğinde Müjgan onun ne zaman gittiğini hatırlamıyordu. Mahcup bir tavırla çaktırmadan gözlerindeki yaşları silip doğruldu. Fidanı, Akif'in duvar kenarında seçtiği boş bir yere dikmek için işe koyuldular. Akif küreği aldı. Toprağı servinin oturabileceği kadar kazdı. Müjgan serviyi tuttu. Akif servinin altından iki parmak kadar kesti.

Müjgan, servinin kökünü daha sonra alıp saklamak için kenardaki bir taşın üzerine koydu.

Müjgan serviyi tuttu. Akif servinin tüpünü çıkardı. Müjgan serviyi tuttu. Akif serviyi kazdığı toprağa oturttu. Sonra ikisi birlikte servinin etrafına toprak yığıp onu bir çemberin içine aldılar. Çemberin içine can suyunu döktüler. Çember suyu emdikçe ellerindeki su azalana kadar yeniden döktüler. Servi böylece onlardan ayrılıp toprağına kavuştu.

Bu sefer iki bidonda kalan suyu bitirmek üzere ayrıldılar.

Akif, birinci bidonda kalan suyla B'nin mezarını yıkamaya girişti. Su bitene kadar B'yi çevreleyen betonu elleriyle turladı. Toprağa hiç dokunmadan bitirdi işini.

Müjgan, ikinci bidonda kalan suyla mezar suluklarını doldurmaya girişti. Bir aralık eli, kazara tanımadığı bir toprağa değdi. Bidonun dibindeki suyla güç bela yıkayıverdi ellerini. Toprağa hiç dokunmamış gibi bitirdi işini.

Boşalan bidonları çeşmenin kenarına koyup mezarlıktan çıktılar. Yorulmuşlardı. Bir müddet dinlenmek için mezarlığın kapısında durdular. Akif, sabahtan beri ilk defa gülümsüyordu.

"Dikili bir ağacının olması ne güzel hissettiriyormuş insana."

Gülümseyince yorgun suratındaki çatlaklar bir bir belirginleşmişti. *Senin de çiçeklerini çalmışlar belli. Neden ağlamıyorsun Akif? Bir ağlasan yüzün bereketlenecek...*

Ama bazı topraklar, çorak kalmalıydı.

Müjgan gitmeden önce bir kez de Akif'e ağladı. İçinden çok içinden...

Yorgunlukları biraz olsun dinince hareketlendiler. Müjgan'ın elinde kürek, yüreğinde şükür; Akif'in elleri boş, yüreğinde gurur evin yolunu tuttular.

Z. İlçesinde Akif'in içinde bir küçük servi meselesi bittiğinde güneş neredeyse batmak üzereydi ve rüzgâr yeni yeni esmeye başlamıştı. ■

Müzeyyen

HÜSEYİN DEMİR

Soğuk ve karlı günler kapıda. Rüzgâr mevsim değişiminin habercisi, önden gelmiş. Karşı, Çamlıca Tepesi'ne ilk kar düşmüş. Gökyüzü kapalı. Denizden esen rüzgâr, uzaktaki güneşin son ışıklarıyla çarpışıp alaycı bir şekilde gelip yüzümü okşuyor.

Tüm şehir tepeden tırnağa intihar kokuyor.

Boğaz'ın iki yakasında üst üste devrilecek gibi dizili zengin villaları... Ara ki sahili bulasın. Her taraf sararmış sonbahar yaprakları ile dolu. En ufak bir esintide nasılda düşüp, savrulmuşlar.

Yoksulların göz hakkı var bu şehirde nicedir.

Pişmanlıkla özlem arası bir his yokluyor kalbimi. Pencereye doğru yürüyorum. Gidişinin bilmem kaçıncı yıl dönümü bugün. Merhemsiz ellerimle gizlendikleri yerde sızlanmaya başlayan yaralarımı okşuyorum. Faydası olmuyor.

Evimiz, Kumkapı ile Cankurtaran arasına sıkışmış, dar taş yolların artığı cumbalı Rum evlerinden. 6-7 Eylül sonrası buradan göçen gayrimüslim bir aileden ucuza kapatıp almış dedem. Gözümü açtım bu iki katlı evdeyim sanırım ölümümde bu evde olacak. Aradaki tek fark, doğarken kalabalıktı ev; ölürken yapayalnız. Sırasını beklemeden tek tek azaldı ev ahalisi. En son esmer gülüşlü annemi kaybettim. İki yıldan fazla oldu. Sonra ardı arkası kesilmedi. Yalnızlığın bir kelimeden ibaret olması sizi yanıltmasın; yalnızlık dünyanın en uzun cümlesi, bunu en iyi başına gelen bilir.

Durun, size her şeyi baştan anlatayım, iyisi mi?

Babam da benim gibi bu evde doğmuş, büyümüş. Hiç okula gitmemiş. Bir Rum komşularının ayakkabı atölyesinde iş bulmuş. Gayret edip mesleği öğrenmiş. Memleketinden bir akrabasının kızını önerince aile büyükleri; "Olur" demiş. Düğün dernek getirmişler gelini; yani yıllar sonra annem olacak kadını. "Yıllar sonra," diyorum, çünkü uzun yıllar çocuk sahibi olamamışlar. Tam ümidi kesip babaannem yeni bir 'kuma gelin' aramaya başladığında hayırlı haberi almışlar. Doğma günüm gelince mahallenin güngörmüş yaşlı kadınları beni çekip çıkarmışlar.

Tek çocuk, erkek çocuk filan derken bayağı iyi geçti çocukluğum. Siyah önlüğü giydiğim, beyaz renkli örme yakayı taktığım, bir de gayrimüslim komşu kızı Müzeyyen'in gittiği okula başlayınca kadar... O beşinci sınıfa gidiyordu; ben ilkokul bire. O liseyi bitirdiğinde ben de ortaokul biri bitirmiştim. Ne olduysa işte bu yıllar içerisinde oldu. Yüzümde hüseyni bir aşk boşluğu ile mahcup bir sardunya üşümesi gibi sararıp durdum peşi sıra. Her sabah evden çıkmasına yakın kapılarında beklerdim, çok geçmeden çıkar, birlikte yürüyerek okula giderdik. Dönüş de aynı şekilde. Güle-oynaya gidip gelirdik. Ama ben onun en çok üzgün olduğu zamanlarını seviyordum. Çünkü böyle zamanlarda omuzumda dinlendirirdi başını, kuş cıvıltıları sinerdi ceplerimize, bir denize açılır gibi açılırdık sokaklara.

Ah Müzeyyen ah... Durgun sularımın en narin çiçeği...

Uçan bir balonun peşinden koşar gibi yaşadık yılları. Bir tespihin tanelerini parmaklarımızın arasından kaydırır gibi, hayretle, sevinçle, kederle saydık günleri.

O beni küçük kardeş bildi, ben onu...

O serpilip büyüdü ben çocuk kaldım. Mahallemizde çıkan yangın gibiydi; onu gören her genç, elinde bir kova su bekleşiyordu köşe başlarında. Bu bir kova suyun, çok geçmeden bir demet çiçek, bir paket çikolataya dönüşeceğini nereden bilebilirdim.

Okulu bitirmiş, benim okul yolu üzerinde dikiş-nakış işleri yapan bir dükkânda işe başlamıştı. Meydanlıktaydı dükkân. Sahibi de gayrimüslim bir kadındı. O yıllarda böyle ustalık isteyen işleri hep yabancılar yapardı.

Sabah-akşam boynumda bir muska gibi; soluk, yorgun ve yasak aşk hikâyemle gelip geçtim dükkânın önünden. Ara ara cama yaslayıp başımı, içeri bakıp dönüyordum. Ah Müzeyyen, göğsün bir şehir olsaydı keşke. Limanlı bir şehir... Demirlerdim sandalımı kumsalına; sana baka baka çürürdüm tuzlu deniz suyunda...

Karlı bir kış akşamını hak etmemişken henüz bu kent, karşı komşu evden gelen sesler sokaklara taşmış, benim odamın kapalı penceresinden içeri sızıyordu. Pencereye koştum. Müzeyyenlerin iki katlı evlerinin tüm ışıklarının yanıyordu. Kapıda bedavacı çocuklar oynaşıp duruyorlardı. İçeride kutlama vardı, belli olmuştu. Hızla sokağa fırlayıp evin önüne geldim. Pencere camına sıralanıp içeriyi gözetleyen çocukları kenara itip, buğulanmış cama, buğulanmış gözlerimi yapıştırdım. Müzeyyen elinde bir tepsi, üzerinde kahve fincanları; tek tek misafirleri dolaşıyor, gülümseyerek köpüklü kahveleri ikram ediyordu.

Orada, o anda kalbimle ruhumu kimsesizler mezarlığına gömdüm. Başımın üstünden geçen kırlangıç sürüleri gövdemdeki yırtıktan içeri girip, ikiye ayırdı beni.

"Müzeyyen" diye seslendim. Başını kaldırıp sesin geldiği tarafa baktı. Bakışları camı kıracak da camlar gelip bana saklanacak diye öylece bekle-

dim. Gelen giden olmadı.

Sonra yağmur çekti canım. İçimden 'yağmur yağ artık' diye bağırmak geldi. Sonra rüzgârın nefesine kendini bırakmış bir hamak gibi sallanmaya başladım.

Müzeyyen'in düğünü meydanlıktaki büyükçe bir çay bahçesinde oldu. Gitmedim. Kocası başka şehirdenmiş. Alıp götürdü.

O günden sonra okula gitmeyi bıraktım. Zaten benden bir şey olacağı yoktu. Her şey Müzeyyen içindi. O uzaklara gitmişti; benim içinde her şey oracıkta bitmişti. O yoksa bunca şeylere ne gerek vardı? En iyisi, eve geçip onların kapısını gören penceremin önündeki sandalyeye oturup beklemekti.

Sonra...

Aradan yıllar geçti. Ara ara haberi, ara ara kendi geldi mahalleye. Kocasını bir araba kazasında kaybetmiş. Bir kızı olmuş. Sonrasında bir daha evlenmemiş. Hiç karşılaşmadık.

Bir ara annemler bir kız buldu bana. "Yaşın geçiyor, biz iyice yaşlandık, perişan olacaksın bizden sonra." diyerekten... Kız tarafı işsiz-güçsüz adama önce kız vermek istemediler ama "Ailenin durumu iyi, tek evlat aç koymaz kızımızı." diyerek razı geldiler. Evlendik ama kadın ancak bir ay dayanabildi bana. Sonra geldiğinden daha hızlıca annesinin evine döndü. Üzülmedim; ben bile kendimi çekemezken o nasıl çeksindi.

Aklıma da hep o vardı ve asla gitmiyordu.

Annesiyle annem iyi arkadaştılar. Nereden baksan bir ömürlük yaşanmışlıkları vardı. Annemi kaybettiğimiz günün ertesinde bana başsağlığı dilemişti telefonda. Ne söylediğinin bir önemi yoktu ama yine bir nefeslik ömür bırakmıştı, çürümeye yüz tutmuş bedenime.

Karanfil sezonu bu yıl erken başlamıştı. İnsanın içine oturan bir kokusu vardı karanfilin. Keyifsiz, buruk, geniz yakan bir koku eşliğinde tek tek uğurluyorduk koca mahallenin sahiplerini.

Karşı evin tüm ışıklarının yandığı bir akşam gördüm onu, yıllar sonra ilk kez. Sonra ambulans geldi; bağıra çağıra. Annesini sedye içinde arabaya bindirdiler. Müzeyyen de benim tarafa baka baka yanına bindi.

Yeni yeni kabuk tutmuş yaralarım kaşınmaya başladı. Bir kelebeğin ölme renginde bir renk gözüme gelip yerleşti. Galiba iç kanaması geçiriyordum.

Annesinin cenazesinde ilk defa bu kadar yan yana olmuştuk. Mezarın başında siyah bir elbise içinde, siyah gözlüklerinin arasından sızan gözyaşlarını siliyordu. Siyah ince eldivenli elinin ortasındaki mendil iyice ıslanmıştı. Defin bitti. Herkes sırayla başsağlığı diledi, ayrıldı mezarlıktan.

Yanına yaklaştım. Elimi uzattım. Eldivenini çıkardı; tam elini uzatacakken birden boynuma sarılıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Tıpkı çocukluğumuzdaki gibi. Omuzlarımın ıslandığını hissettim. Gözyaşları sanki oradan kendine bir yol bulup kalbime inmeye çalışıyordu. Tıpkı o yıllardaki gibi. Sevinmeli miydim, bilemedim.

Umut işte... Yeniden yaşanırmış gibi geliyor onca geçmiş yıkıntıların arasında.

Okul önlüğüyle kaybolmuş küçük bir çocuk gibiyim; ne yana gideceğini bilmeyen... ■

kırmızı veda oyunu

■ **CAFER DEMİRTAŞ**

zaman bin kilitli
bir veda ayini olabilir
içinden masal yüklü
kervanların geçtiği
incinik bir sevgi şehri
ve unutturduğu
o kahırlı
gidişlerin yontucusu

bakmayın nazenin
hikâyeler sokağının
müdavimi gövdeme

ruhumu
bir eskicinin kapısında
körleşirken görmüşler
ve yitik çağların şövalye aşklarına
içerilen kanları avuçlarken

aşkın ilk basamaklarını
dağın eteklerinde
tanrıyla tırmanan Sysiphos'tum

ölgün bir yıldız
kaymasıymış bu yaman
sözleşmenin yolculuğu
aşk lâmekân karanlığın
yedi kapılı ölüm gecesiymiş
ve aşk bir kırmızı
veda oyunuymuş

bu esrarlı oyunda
vedalaşan aşktım
mekânsız bir ölüydüm ve
zaten ölüymüşüm

Dünyanın saf teni

EMİNE AYDOĞDU

Şehrin kalabalık sokaklarında âdeta sürüklenircesine yürüyordu. Garip bir üzüntüyle garip bir keder, tam göğsünün ortasına pat diye gelip oturdu. Aslında alışık olduğu bir durumdu. Yeni bir şey değildi. Yine de kalabalıkların görüntüsü onda her zaman böyle bir etki yaratırdı. Üzerinde yürüdüğü şu tarihi sokak bu kadar çok insanın ayakları altında her gün biraz daha ezilip biraz daha yıpranıyordu.

Yanında, önünde ve arkasında yürüyen bu insanların hepsinin bir öyküsü vardı. Her biri kendi sorunuyla canhıraş boğuşurken, umutla geleceği düşlemeyi de ihmal etmiyordu. Kalabalığın ortak bir arzusu vardı, o da mutluluk. Hepsi de bıkmadan usanmadan kendisi için mutluluk diliyordu.

Eprimiş mor bir tayyör giyen şu orta yaşlı kadın, fiyatları her gün biraz daha artan sebze ve meyvelerden sokak satıcısından almaya niyetleniyor. Yavaş adımlarla kamyonete yaklaşıyor. Başka müşteri yok. Konuşma uzadıkça uzuyor. Pazarlık ediyorlar. Kadın cüzdanını çıkarıp gösteriyor. Elindeki listeye bakıyor, göğüs kafesi inip kalkıyor. İstediklerinin hepsini alamasa da bir kısmını alıyor. Parası o kadarını almaya yetiyor. Muhtemelen hasta bir kocası var ya da yaşlı anne babasına götürüyor. Yüzündeki kederin izleri poşete baktıkça daha da çoğalıyor.

Kadın kendi hikâyesiyle otobüs durağına doğru yürüyor. Durağa varmadan halk otobüsünü durdurup biniyor. Sokak gibi otobüste kalabalık. Kapasitesinin çok üstünde insan taşıyor. İnsanlar neredeyse kapılardan sarkıyor. Trafik yoğun, arabalar yerde karıncalar gibi. Yavaş yavaş ilerliyorlar. Ter kokan insanlar. Suya, sabuna, gaza her gün zaman geliyor. Çaresizliklerini şükrün içine boca edip zamlara boyun eğiyorlar. Her birinin kendi hikâyesi var. Her birinin kendi umudu var. Hikâye ve umut yan yana yürüyor.

Helal Kazanç Döviz Bürosu'ndan bir çanta dolusu dolarla çıkan genç adam, trafik polisinin gözü önünde bulvarda bekleyen siyah arabaya doğru kendinden emin adımlarla yürüyor. Döviz Bürosu'nun sahibi saygıda kusur etmeden arabaya kadar ona eşlik ediyor. Eğilip kulağına bir şeyler fısıldıyor. Genç adam: "Eyvallah abi!" diyerek arabanın kapısını kapatıyor.

Atatürk Caddesi üzerindeki mağazaların önünde çığırtkanlık yapan çocuklar, gırtlakları yırtılırcasına bağırıyorlar. Elleri koparcasına dümbeleğe vuran oğlana türküsüyle eşlik eden kız gecekondu dünyasının neşesini estiriyor. Çocuklara baktıkça her defasında

Cizre

ARİF BERBEROĞLU

İşte böyle girdim ben bu şiire
arka sokaklardan sürüne sürüne
ben sözcükler yetimhanesinden bir firari
sana geliyordum sende dillenmeye
vurulup dikenlere kanadım
uzaklardan da uzaklara baktım:
cudi göklere yakaran bir kadın heybetinde
bilinmez yollar kimi kime götürmekte
anladım gelmeyeceğini, uzanırken
su diye inleyen çeşmeye

Sözcükler çıkardım cehennem bodrumlarından
devlerin uyuduğu kuyulardan nefes nefese
çarşılardan eyvanlardan taşan sözcükler..
dilde nasıl taşınır yürekte nasıl
yaralarda köklenmiş heceler
gamzelerden sökülüp kurşuna dizildiler harf harf
recmedildi türkülerin güzel cereni
engerek gözlü bir sessizlikte

Bu ruh imge tutmaz gayrı
masal kuşları da uğramaz bu yere
nemrudî karanlığın dibinde çocuklar
kadınlar tozlu ovaların uzun hikâyesi
kalp yakılmış bir aşk risalesi
'beyaz toroslar' gecesinde

şaşırıyor. Bu çocuklar onu şaşırtmaktan hiç vazgeçmiyorlar. Hepsinin yüzünde alayla karışık bir gülümse ve gizem var.

"En güzel Türk Kahvesi bizde. Buyur, ikramımız olsun abi!"

Kalabalık, cadde geçişini kapatmış durumda. Aralarından geçmeye çalıştığı insanlara tek tek: "Affedersiniz!" diyerek bazen de kaldırımın kenarından arabalara yakın yürüyerek kalabalıktan sıyrılmaya çalışıyor.

"İçeri buyur abla! Büyük indirim bugün! Sakın kaçırma!"

"Ne arıyorsun teyze, yardımcı olayım sana?"

Bu çocukların okulda olması gerekmiyor muydu? Laboratuvarda deney yapsalardı mutlaka başarılı olurlardı diye düşünüyor.

Simsiyah çarşafa bürünmüş güzelce bir kız, lise çağında olmalı, bütün düşüncelerini dağıtıyor. Dondurmasını yere düşüren çocuk viyak viyak ağlamaya başlıyor. Sesi, kalabalığın arasından içli bir ıslık gibi yükseliyor. Annesi: "Başka param yok!" diyor. Cebindeki parayı gösteriyor. "Bunlar da otobüs için."

Dünyanın bu karmaşıklığı ve karışıklığı onu sürekli şaşırtıyor. Bu kadar çok insanın dünya için ne faydası var acaba? Dünyanın başlangıcından beri insan ve düşüncesi ne kadar evrimleşti? Evrim neydi? İnsan neden bu kadar çok ürüyordu? Bunun belirli bir nedeni var mıydı?

İnsanların hayatı, diğer canlılardan daha mı önemliydi? Bu önemi kim belirliyordu?

Dünyanın en eski ağaçları olan sekoyalar üç bin yıl yaşayabiliyor. İki milyar yaprakla gökyüzüne ve toprağa meydan okumaya devam ediyor. En güçlü fırtınalara direniyor. Karın altında altı ay kalmaya dayanıyor. O kadar güçlüler ki hiçbir ölümcül hastalık onlara işlemiyor. Bir filozofun dediği gibi: "Bir insanın hayatı, herhangi bir okyanusun gelgitindeki bir baloncuk kadar önemlidir." Bu filozof haklı mıydı? Hayır. Haklı değildi. Çünkü o gelgitteki baloncuğun bir anlamı vardı.

Dünyaya gelmiş kimi insanlar örneğin Simona Manzaneda, sömürgeci güce karşı Bolivya'nın özgürlüğünü savunuyordu. Simona Manzaneda'yı çırılçıplak soydular, saç örgülerini kestiler, kafasını kazıdılar, boynuna astıkları ölüm cezası yazılı bir duyuruyla, çırılçıplak hâlde bir eşeğin sırtına bindirip La Paz sokaklarında gezdirdiler. La Paz meydanın dört köşesinde elli kırbaçla kırbaçlandı sonra da sırtından vuruldu.

Simona Manzaneda tüm Bolivya'yı baştan aşağı süpüren bir "gelgit"in tüm baloncuklarından daha önemli olduğu gibi dünyanın saf teniydi de.

Peki ya diğerleri?.. "...gelgitindeki bir baloncuk kadar önemli miydi?"

Durağa yanaşan otobüsün korna sesi onu kendine geri getiriyor. Neden bunları düşünüyordu ki? Kalabalıklar, mutluluk dileyerek kendi hikâyelerinde kendi umutlarına doğru şükürle yürüyordu. Dünyanın diğeri kimin umurundaydı ki? İnsanın varoluşuyla ilgili şüphelerini derinleştiren kahramanımız ağzına kadar tıka basa dolu otobüse ustalıkla binmeyi başarıyor. Cüzdanını kaptırmasaydı taksiyle gitmeyi düşünmüştü. Bir tek maaş kartı var. Onu da maaş günleri yanına alıyor. Cüzdanında yalnızca para vardı. Çok da değildi zaten.

Kalabalığın arasında âdeta asılı kaldı. Ayaklarını kıpırdatamıyordu. Birisini kucaklar gibi kollarıyla kendini sardı. Yoğunluktan nefes almakta zorlanan ve bedenlerinin birbirine yapışıklığından habersiz bu insanlar, ellerindeki telefonlarla dünyanın parayla dönüşünü izliyordu. Kendi dünyalarının neyin etrafında döndüğünden haberdarlar mıydı acaba?... ■

Xeydokê

MÜSLÜM ASLAN

Dengekî gewr herikî ji qermiçoka eniya pelan
Bê pirs te deriyê jîyana min girt
Bê pirs bê xatir
Mîna tenêtiya te mame
Xemgîniya min dawa xeydokiya te dikşîne
Te dengê xwe veşart û çû
Ji xwe re dibêjim ji xwe re guhdar dikim
Helbesta te ya çavzarok

Û strana çûkan li cem min ma

Xeydok Bêsûc im
Xweliya emrê min têxe nava tiliyê
Xwe bişo bi çola kerbelaya serê min
Tê bibînî ez bêsûc im
Ji nava derewa daweşandî hatim

Toprağın Altında Kalanlar

ERİNÇ BÜYÜKAŞIK

Radyoda sabah haberleri dönüyordu. Spikerin sesi, sanki aynı cümleyi defalarca söylüyordu: “Van’da üç işçi göçük altında kaldı.” Zehra ocağın başında bekledi, tencerenin altını kıstı. Buhar cama vurdu, dışarı görünmez oldu. Kar hâlâ dinmemişti. Duvarlardan sızan soğuk, ocağın ateşini bile boğuyordu.

Kapının önünde İdris’in botları duruyordu. Tabanındaki çamur kurumuş, deriyi çatlatmıştı. Zehra bir bez aldı, sildi, ama leke gitmedi. “Ne yapsam çıkmıyor artık,” dedi. Sesi kendi kulağına bile yabancıydı.

O sabah köyden ayrıldıkları günü hatırladı. Otobüsün camı buğuluydu, bir bebek ağlıyordu. İdris on dört yaşındaydı; babası “Burada iş yok, şehirde kazanırız,” demişti. O zaman susmuştu. Şimdi aynı cümle ağzından dökülüyordu: “Burada da iş yok.”

Kapı açıldı, Halil içeri girdi. Üzerinde kurum, elinde yarım ekmek. “Vardiya değişti, geceye yazdılar,” dedi. Zehra başını kaldırmadı. Sobadaki köz çoktan sönmüştü. Radyo uğultu gibi konuşuyordu. Arada birkaç kelime seçiliyordu: “Ümraniye… cinnet… baba…” Halil sigarasını yaktı. “İnsan bu zamanda aklını kolay kaybediyor,” dedi. Zehra masayı sildi, kül izi çıkmayınca bezi elinde bıraktı.

Gece uyuyamadı. Halil horluyordu. Zehra gözünü tavana dikti, çatlak çizgileri saydı. Radyonun cızırtısı arasında bir ses duyar gibi oldu: “Toprak sıcak anne, korkma.” O cümle duvarlara sindi, bir daha gitmedi.

Sabah mahalle hareketlenmişti. Hatice koşarak geldi, nefesi kesilmişti. “İdris’in şantiyesinde göçük olmuş,” dedi. Zehra’nın elindeki bardak yere düştü, sıcak su bacağına yayıldı. “Kaç kişi?” “Üç. Henüz açıklamadılar.” Sobadaki köz kararmıştı. Evdeki hava durmuş gibiydi.

Bir hafta sonra belediyenin gri minibüsü kapıya yanaştı. Hüseyin indi, bakışını kaçırdı. “Kimliği cebindeydi,” dedi. Zehra dizlerinin üstüne çöktü, avuçlarını toprağa bastı. Toprak soğuktu, iliklerine kadar yürüdü.

Rüzgâr kesilmişti. Kalabalık birbirine sokulmuş, kimse konuşmuyordu. İmamın sesi toprağa çarptı: “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.” Ayet soğukta asılı kaldı. Kalabalık dağınık bir “âmin” dedi. Bir kadın ağladı, yanındakiler koluna girdi, sesi boğuldu. İmam “Hakkınızı helal eder misiniz?” dedi. Kalabalık bir ağızdan, “Helal olsun,” dedi. Bir kürek toprağa vuruldu, tok bir ses çıktı, ardından sessizlik uzadı.

Zehra kalabalığın gerisindeydi. Rüzgâr oğlunun adını örttü. O an, söylenmeyen her şeyin toprağın altında kaldığını anladı. Halil mezarın başında diz çökmüştü, parmak aralarından su sızıyordu. Zehra yaklaşmadı, montunun ceplerine gizlediği elleri uyuşmuştu. Bir adam, “Soğuk bastırmadan gidelim,” dedi. Kalabalık dağıldı. Zehra kıpırdamadı. Çamur ayakkabısına yapışmıştı, ayağına taş bağlanmış gibiydi.

Cenazeden dönerken kar artmıştı. Yokuşu inerken bir ara dengesini kaybetti, Hatice koluna girdi. “Yavaş,” dedi. Zehra cevap vermedi. Her şeyin sesi azalmıştı, ayak sesleri bile yutuluyordu. Evlerin önünden geçerken pencerelerde perdeler aralanıyor, sonra kapanıyordu. Herkesin birbirine sustuğu bir kasaba havası vardı.

Eve dönünce sobayı yakmak istedi. Kibrit yandı ama hemen söndü. Bir daha denedi. Alev bir an parladı, sonra duman kaldı. Evin içi küf kokuyordu. O an, bu evin artık hiçbir şeyi tutmadığını anladı.

O günden sonra Halil sustu. Geceleri dışarı çıkıyor, sabah dönüyordu. Zehra her sabah eşiği süpürüyordu ama toz hiç azalmıyordu. Günler birbirine karıştı. Sabahları çay demlendi, içilmedi. Akşamları sobanın yanında oturuldu, konuşulmadı. Pencere kenarındaki saksıdaki toprak bile kurudu.

Bir gün Hatice bir torba un getirdi. “Al abla, pişir bir şeyler,” dedi. Zehra torbayı sobanın yanına koydu, bir daha elini sürmedi. Halil torbanın orada günlerdir durduğunu fark etti. “Neden yapmıyorsun?” dedi. Zehra cevap vermedi. Adam başını çevirdi, pencereden dışarı baktı. “İnsanın içine bir soğuk girince çıkmıyor,” dedi alçak bir sesle.

Akşamları mahalledeki lambalar erken sönüyordu. Elektrikler sık sık kesiliyordu. Çocuk sesleri çoktan azalmıştı. Bir zamanlar sokakta oynayanlar şimdi kamyonların arkasında iş bekliyordu. Zehra, pencereden dışarı bakarken, rüzgârın tozu gözlerine kaçtı. “İnsan bir süre sonra her şeyi görmeden yaşamayı öğreniyor,” dedi kendi kendine.

Kış bastırdı. Elektrik yine kesildi. Gaz lambasının ışığı titriyordu. Zehra sobanın önünde oturdu. “Hiçbir şey ısınmıyor,” dedi. Odanın içi buhar gibi ağırdı. Çoraplarının topuğu delinmişti, fark etmedi. Pencerenin önünde kar birikti, içeri sızan hava ince bir

ıslık gibiydi.

Ertesi hafta Hüseyin yine geldi. “Biraz yardım geldi, seni listeye aldık.” “O listede oğlumun adı da var mı?” diye sordu Zehra. Hüseyin sustu, defteri kapattı. “Allah kolaylık versin,” dedi. Zehra cevap vermedi. Radyo o akşam da açıktı. Spikerin sesi uzak bir uğultuya dönmüştü. “İş kazaları artıyor... geçim sıkıntısı...” Kelimeler birbirine karıştı. Zehra düğmeyi çevirdi. Sessizlik daha ağırdı.

Bir akşam Halil kapıyı sertçe açtı. “Bu evde nefes alınmıyor,” dedi. Sobaya vurdu, kül havaya karıştı. “Her şey ölü gibi!” Sonra çıktı, dönmedi.

Sabah Hatice geldi. “Halil...” Zehra baktı. “Ne olmuş?” “Şantiyede tüp patlamış, üç kişi ölmüş.” Zehra sobanın kapağını açtı. İçerisi simsiyah. “Artık hepiniz buradasınız,” dedi.

Gece rüzgâr camı salladı. Zehra sobanın önünde oturdu, dizlerinin arasında kırmızı kask duruyordu. “Uyandın mı?” diye fısıldadı. Perde kıpırdadı, duvarda yeni bir çatlak belirdi. Paltosunu giydi, dışarı çıktı.

Kar diz boyuydu. Uzakta bir çocuk yürüyordu; Hatice’nin oğlu Mahsun. Elinde plastik bir kova, içinde buzlu su. “Nereye gidiyorsun?” dedi Zehra. “Babamı çıkarıyorlar molozun altından. Su götürüyorum.” Çocuğun elleri morarmıştı. “Elin yanmadan kimseyi kurtaramazsın,” dedi Zehra. Mahsun başını eğip yürüdü.

Zehra karın ortasında kaldı. Ayakkabı izleri birkaç saniyede doldu. Gökyüzüyle toprak aynı renkti. Evine dönmedi.

Sabah Hatice kapıyı çaldı. Eşiğin önünde Zehra’nın ayakkabıları duruyordu. Masada kırmızı kask, yanında küçük bir not: “Yeryüzü artık bana fazla gürültülü.” Hatice uzun süre pencereye baktı. Kar durmuştu. Sokak sessizdi; tıpkı Zehra’nın geride bıraktığı gibi. ■

Gülelim

■ **BARIŞ SÖYLEMEZ**

Korkusuzca, aptalca, saçma salak
bir kahkaha tufanı olsun.
Bu kısacık, yarımcık yaşama telaşı dize gelsin.
Bu cehennemde çiçekler açtıralım.
Bu karanlığı kahkahalarla yırtalım.

Gidene de kalana da
Her şeyi kaybedene de
Ölene de gülelim
Cellatların yüzüne de..
Ciddiyete çok daha gülelim.
Birbirini vuran askerlere de gülelim
Aptalca değerler uğruna
Cephede hücum emri veren asık suratlara da,
Kararmış yürekli politikacıların ciddiyetine de...

Zindanlardan duyulsun kahkahalarımız
Özgürlük hayalleri uğruna
mahkûm olanlara da
Mahkûmlarla birlikte gülelim.
Yükseldikçe yükselsin diktatörler
Hepsinin sonu hüsran olmayacak mı
Saltanatları yıkılmayacak mı
Kahkahalarla...
Diktatörleri devirelim gülmekten.

Gülelim.
Yaşamak gülmekten ibaret olsun kardeşim
Dışlanan eşcinsellere de gülelim.
Hayat kadınlarına da gülelim.
Onlarla birlikte hem de.
Yasakları bir bir gömelim.

Sevmeyene de sevilmeyene de
Acı çekene de gülelim, terkedilene de.
Hayatın hiçbir zorluğu yokmuş gibi gülelim
Sevgiyi beklemeyelim,
bir gün sevilecekmişiz gibi.
Yeter ki gülmeyi
eksik etmeyelim yüzümüzden.

Anarşist bir şafağa uyanacakmışız gibi.
Devrim yakınmış gibi.
Umudu beklemeyelim.
Umudu ellerimizle yaratalım.
Hep birlikte.
Gülerek
Umutsuzluk bir kahkaha tufanında boğulsun.
Sonra yine gülelim

Babamın Cezası

HALİL İÇÖZ

Ramazan, Rüsselsheim'de Opel fabrikasında çalışan bir işçidir. Ailesiyle fabrikaya yakın bir köyde yaşıyordu ve emekliliği de oldukça yaklaşmıştı. Karısı Hüsnüye'yle neler neler yapacaklarının planlarını yapardı. Ramazan, emekli olunca neler neler yapacaktı. Karakoçan'ın bir köyünde babasının evini yeniden onaracak, bir de elleriyle bahçe kuracaktı.

Hüsniye bu fikre, "Ama ben eskisi gibi iş iş yapamam. Çamaşır yıka, ocak yak, yok onu yap bunu yap, kaldıramam," diyerek çok sıcak bakmıyor, her seferinde de, "Bir de akşamları ortalık buz gibi, sobayla da uğraşamam," lafını eklemeyi ihmal etmiyordu.

"Hanım hanım," diye karşı çıkışırdı Ramazan her seferinde, "ben bu saatte senin elini sıcaktan soğuğa değdirmem. Sen rahat ol. Ben o eve kalorifer yaptıracam, sıcak suyu olacak. Odun, tezek sobası olmayacak. Burada neyimiz varsa o olacak. Bir de çamaşır makinesiyle bulaşık makinesi aldık mı, tıkır tıkır her bir şeyi yıkar."

Eşinin onu düşünmüş olması Hüsniye Hanım'ı onurlandırır, göğsü âdeta kabarır, içinin yağları erirdi.

Artık bir laş bir baştılar. Birbirlerine sahip çıkmayıp da ne yapacaklardı? Çocuklar da büyümüştü. Köyde bir ev yaparlarsa senede bir onlar da yanlarına gelirlerdi. Hüsniye Hanım çok mutluydu. Artık az kalmıştı. Eşi emekli olunca ver elini memleket!

Aradan iki ay geçti ve Ramazan Opel fabrikasından emekli oldu. Oğlu Osman tamirciydi. "Hem de iyi bir tamirci benim oğlum!" diye arkadaşlarına anlatıp övünürdü Ramazan. Ne yapsın, tabii ki oğlu arabasını elden geçirecekti.

Arabanın bakımı ve diğer işler bitince, hem çocukların hem de torunlarının gözetiminde arabayı yüklediler. Helallik alarak yola çıktılar. Viyana'da bir emmioğlu vardı, oraya kadar gidecek ve bir gece orada kaldıktan sonra da araba trenine bineceklerdi.

Öyle de yaptılar. Kapıkule'de trenden inip gümrüğe gittiler. İkisi de memleket topraklarına ayak basmanın coşkusunu yaşıyordu. Çocuksu bir ruh hâli, özlem, sevinç, heyecan... Hepsi bir aradaydı. Bu kez başka olacak, yıllarca özlemini çektikleri bir yaşamı beraberce yeniden kuracaklardı.

Gümrüğe geldiklerinde, pasaport ve kimliklerini görevliye uzatırken yüzleri gülüyordu. Yıllarca Almanya'da anlamadıkları bir dilde insanlarla ilişkilenmek zorundaydılar hep. Ama burası öyle mi? Ta gümrükte anladıkları dilden her şey başlayacaktı.

Gümrük memuru ağırdan alıyor, pasaportu bilgisayara bağlı bir aletin önünde tutup ekranda bir şeyler okuyordu.

"Babanızın adı?"

"Eee Mahmut... orada yazıyor ya..."

Gümrük memuru, Ramazan'a sert bir şekilde baktı ve "Arabayı şuraya çek ve bekle," dedi.

Ramazan'ın yüzündeki bütün neşe bir anda söndü. Bir şeyler söylemeye çalıştı ama memur hiç dinlemeden, eliyle arabayı ilerideki park boşluğuna çekmesini istedi. Çaresiz, Ramazan üzgün bir şekilde arabayı çekip park etti. Hanımına, "Ben anlamadım, benim pasaportta her şey tamamdı," diyebildi.

Hüsniye hem tırsmış hem de eşinin bu durumuna üzülmüştü. Yine de, "Bir şey olmaz herif, onlar da emir kulu. Kim bilir onlara ne dediler de onlar da böyle yapıyor," diyerek eşini sakinleştirmeye çalışıyordu.

Asansör Kadın

YUSUF GÜRFİDAN

asansör kadın bir süredir bu katlara uğramıyor
kabin artık sıfır erkek, dört yüz seksen kilo alıyor
her bahar otuz ikinci kattan çakılıyor, yeminsiz
asansör kadın bir süredir bu katlara uğramıyor

merdiven kadınları ağlamak yerine ağlatıyor
çünkü bir ahitte okumuşlar ve de şöyle yazıyor:
"tanrı ağlayan kadının gözyaşlarını sayar, nedensiz"
bu kadınlar lokma misal' gözyaşlarını saydırmıyor

merdiven kadınlar bir müddet bu katta ağlatacak
sağdan çıkan hiç erkek, soldan inen de hiç olacak
her mevsim yirmi beş damla gözyaşı döktürecekler
merdiven kadınlar bir süre bu katta ağlatacak

asansör kadın bir müddet bu kata uğramayacak
gelecek bahar unutur gibi son durak bulacak

Bir süre sonra bir memur gelip, “Amca bey, gümrüklük bir şeyin var mı?” diye sordu.

“Valla yok,” diye yanıtladı Ramazan.

Memur, “Arka kapağı açar mısın?” deyince yaşlı adam yorgun ve ağır adımlarla arkaya gelip kapağı açtı.

“Çantalarda kesici delici bir şey var mı?”

O an Hüsniye de gelmişti yanlarına. “Şu çantada bir bıçak takımı var. Bu çantada kaşık takımı var. Bunlar da konu komşuya getirdiğimiz hediyeler. Dört beş kilo çay, beş altı şişe kahve. Bir de şu çanta da çikolata var,” dediğinde, memur çantanın iple bağlanmış ağzını açmak istedi.

“Çantanın hepsi çikolata mı?”

“Hııı...” diyebildi Hüsniye Hanım.

Adam kızgın bir şekilde başını sağa sola salladı. Başka bir yeri işaret ederek, “Burada ne var?” diye sordu.

“Burada da bir kazan var, içinde kavurma.”

Gümrük memuru iyice huylanmıştı. “Başka ne var?”

“Yiğenime bir tane bilgisayar aldık. O da bu pakette.”

“Başka?”

O an eşine bakarak, “Onun soyhaları var, altı şişe. Onlar da arabada koltukların altında,” dediğinde

Ramazan iyice küçülmüştü. Memurun kızmasından korkuyordu. Ne de olsa devletin memuruydu. Onun adına buradaydı.

Memur ise durmadan kafasını sallıyor ama ne diyeceğini bilemiyordu. Almanya’da yaşayan teyzesi de aynı şeyi yapıyordu.

“Bakın bunları fazla getirmişsiniz. Bunların hepsi gümrüğe tâbi. Ama sizinle uğraşacak hâlim yok,” diyerek arka kapağı kapattı. “Bir de sizin adınıza tebliğ edilmek istenen bir ceza var, onu da şu gişeye gidip yeniden sorun,” diye ekledikten sonra pasaportu ve arabanın kâğıtlarını Ramazan’ın eline verdi.

Ramazan aslında dininde imanında bir adamdı, ama Almanya’ya geldiği ilk geldiği yıllar içkiye alışmış ve düzenli içmeye başlamıştı. İş yerinde sabahçı ya da öğlenci olduğunda mutlaka her akşam iki kadeh viski içerdi. Hüsniye ne yapsa ne etse de kocasına bu zıkkımı bir türlü bıraktıramıyordu.

Pasaportlar elde, Hüsniye arkada, gösterilen gişeye gittiler.

Memur, “Babanız adına size tebliğ edilmek istenen bir ceza var. Beş sene önce bir trafik kazasına sebebiyet vermiş ve tek yakını siz olduğunuz için size gönderilmiş,” dediğinde Ramazan şaşırdı. “Ama benim babam on iki sene önce hakkın rahmetine kavuştu. Öyle bir şey olamaz!” diye hemen karşı çıktı.

Memur şaşırmış ama insanların bu tür durumlarda yalan da söyleyebileceğini düşündüğü için karşısındaki yaşlı adama inanmamıştı.

“Bey amca, devlet yalan mı söylüyor? Hem de şikâyetçiler, Mahmut Karga’nın sorumlu olduğunu söylüyor. Aha da ifadeler burada. Cezayı ödeyecek misin, yoksa mahkemede itiraz mı edeceksin?”

Ramazan ne diyeceğini şaşırmıştı. “Ceza ne kadar?”

Memur yeniden ekrana baktı ve “Altmış iki bin lira,” dedi.

“Wiyy dayê!” diye şaşkınlığını dile getirdi Hüsniye.

Ramazan ise “Ben bu parayı ödeyemem. İtiraz edeceğim elbette!” diyebildi.

“Tamam, böyle yasal bir hakkınız var ama bunu bir avukat üzerinden yaparsanız sizin için daha iyi olur.”

“Öyle yapak o zaman.”

Memur bilgisayardan bir çıktı aldı ve bunun bir nüshasını Ramazan’a imzalattı, birini de kendi imzalayıp ona uzattı.

Ramazan kâğıtları katlayıp pasaport çantasına koydu ve kör pişman bir vaziyette arabaya bindi. İpsala’ya gelene kadar ikisinin de ağzını bıçak açmadı.

“Bu yaşta başımıza gelene bak,” diyebildi Hüsniye.

Ramazan bir sigara çıkarıp yaktı. Aslında arabada sigara falan içmezdi ama o an Hüsniye de ses çıkarmadı. Kendi tarafındaki camı açınca Ramazan da camları açtı ve bir lokantanın önünde durdular. Yan tarafta bir bayiye girip telefon kartı ve internet paketi yükletip çocukları aradılar. Çocuklar da şaşırmıştı. Bu ceza da neyin nesiydi? Biraz dinlenip bir şeyler yedikten sonra yola devam ettiler.

“Bıraksaydın ben de araba kullanmayı öğrenseydim, dinlene dinlene giderdik şimdi,” dedi Hüsniye.

Ramazan sağ kaşını kaldırıp ters ters karısına baktı. Bir şey söylemek istemiyordu ama bu bakışta söylenebilecek her şey vardı.

• • • •

Karakoçan’a geleli bir hafta olmuş ve Ramazan’ı ceza huzursuzluğu iyice kaplamıştı. Kendisi Almanya’da kazandıklarıyla babasına tarla aldırmıştı. Hepsi babasının adınaydı. Gecenin bir vakti, ceza karşılığında tarlalarına el konulacağı korkusu içini doldurdu. Sabahı zor etmişti.

Sabah erken çarşıya çıkıp bir avukatlık bürosuna girdi.

Sekreter, “Buyrun beyefendi, size nasıl yardımcı olabiliriz?” diye sordu.

Ramazan’ın sesi telaşlıydı: “Başımda büyük bir bela var, ne yapacağımı bilemiyorum. Avukat beyle görüşmek istiyorum.”

Genç kadın, yerinden kalkıp camlı ahşap kapıdan içeri girdi ve biraz sonra kapıya gelerek, “Buyurun, avukat hanım sizi bekliyor,” dedi.

Ramazan, avukatın kadın olmasına şaşırmıştı ama yapacak bir şey de yoktu. İçeri girdi, derdini meramını anlattı.

Avukat, “Karşı dava açacağız. Babanızın ölümünü de belgelememiz lazım,” dedikten sonra bu işlemin karşılığı olarak on beş bin lira talep etti.

Ramazan on beş bin lirayı

duyunca önce yutkundu, ardından da ödemesi gereken cezayı düşününce elmecbur razı oldu.

Dışarı çıktığında sekreter, banka hesap numarasının olduğu bir kâğıt tutuşturdu Ramazan'ın eline.

Ramazan önce bankaya gitti, döviz hesabından bir miktar para bozdurup avukatın hesabına yatırdı ve dekontu da götürüp sekretere gösterdi.

Aradan üç ay geçtikten sonra avukat bir mahkeme randevusu almış, davanın görüleceği gün ve tarihini ona bildirmişti.

Bir gün önce Hüsniye ile beraber mezarlığa, anne ve babalarının mezarını ziyaret ettiler. Ramazan babasının mezar taşını öptü ve onu ne kadar özlediğini hissetti.

Mahkeme günü sabah temiz ve ütülü gömleğini ve pantolonunu, montunu da eline alarak evden çıktı.

Savcı, "Siz babanızın on iki yıl önce öldüğünü söylüyorsunuz ama beş yıl önce suç işlediğini gösteren şahit ve deliller var," dedi.

Avukatın izniyle Ramazan söz aldı ve Hâkim Bey'e dönerek, "Ben de babamın yaşamasını çok isterdim. Madem bir gören var, bulup getirin de ona doya doya sarılıp ellerini öpeyim, yine götürün. Ya da köyümüze teftiş gelsin ve köylülerden sorgu sual edilsin. Bu cezanın ne babamla ne de bizimle hiç bir alakası yoktur Hâkim Bey," dedi.

Hâkim ise "Soruşturma yapılır ve davacı taraf haklı çıkarsa, soruşturmanın masraflarını da ödersin," diyerek davayı iki ay sonraya erteledi.

Ramazan çaresiz bekledi ama gelen giden, köyde soran soruşturan olmadı. İkinci duruşmaya gittiğinde Hâkim bu kez, "Yapılan soruşturma sonucunda, Ramazan Karga'nın cezayı ödemesine karar verildi," deyip duruşmayı kapattı.

Kalakalmıştı Ramazan. Avukatına baktı ve masum bir ses tonuyla, "Soruşturmaya gelmediler ki," diyebildi.

Avukatın yanıtı, "İsterseniz itiraz edebiliriz ama gösterdikleri belge ve şahit ifadelerinde şansımız olmayabilir," oldu.

"Aman aman Avukat Hanım, ben doydum. Artık uğraşacak hâlim kalmadı. Cezayı öderim," diyen Ramazan, ağlamaklı ses tonuyla oradan ayrıldı.

Avukat ne yapacağını bilemez hâlde orada kalakaldı.

Ramazan'ın morali bozulmuştu, doğrusu ne diyeceğini de ne düşüneceğini de bilemiyordu. Eve geldiği zaman Hüsniye olan biteni hemen anladıysa da önce hiç ses etmedi. Ramazan biraz dinlendikten sonra ona durumu detaylıca anlattı. Sonra da çocuklarını haberdar etti.

Cezayı ödemekten başka yol kalmamıştı. Bu ceza onu öyle yormuştu ki yatağa girdiğinde hemen uykuya daldı.

Hüsniye sabah kalkıp kahvaltı hazırladı. Kocasını uyandırmak için elini yüzüne attığında bir çığlık yükseldi evlerinden:

"Gittiii, gitti gitti Ramazan'ım!".

Ramazan'ın kırk yemeği verildiğinde memlekete çocukları ve torunları da gelmişti.

Avukat Hanım'ın ise müvekkilinin öldüğünden haberi yoktu. Kendisine telefonla ulaşmaya çalışsa da telefon sürekli ulaşılamaz diye mesaj veriyordu. Bu nedenle kalkıp Ramazan'ların köydeki evine gitmeye karar verdi. Köye geldiğinde ise durumu anladı. Avukat olduğunu, aile büyükleriyle görüşmek istediğini söyledi. Hüsniye ve büyük oğlu onu bir odaya götürdü.

"Çok üzgünüm, dün savcı beni aradı, 'Bir isim karışıklığı olduğunu ve suç işleyen Mahmut Karga'nın yakalandığını' söyledi.

Bunu duyan Hüsniye'nin gözleri kararı ve oğlunun kucağında yığılıp kaldı. ■

Gurbet kapımızda

YUSUF FERHAT

Kış sürgünüydü mevsimlerimiz
Karlı sabahlar yatırdık şehrin sokaklarına,
Ellerimizde üşüyen gurbetimizle.
Vakitsiz ölümlerde ölümsüzleştik
Sesi kısık çığlıklar çoğalttık kapımızda
Korkuya diş biledik
Olanca öfkemizle...

Keder tütüyordu bacamızda
Sevgiye aç kaldık
Aşka hasret
Hep ucundan yakaladık hayatı,
Hep yalandık.
Hangi kapıyı çalsak kapı duvar
Yolumuzda yığınla set...

Acılı düetler mırıldar gurbet kapımızda
Yırtılan gırtlağın sesinde,
Konumlanır isyanımız.
Sabır ektik umut bahçemizde,
Gül kokulu.
Gülüp geçtik sırtımızdaki hançere
Sargılardaydı hep sol yanımız...

...

FULYA ÇELİK

Tek mülküm kelimelerimdi,
kelimeleri hiç görülmemiş renklere boyadım.
Irmakları savurdum.
Lanetledim zamanı ve kutsadım.
Aşka ve yalana hep inandım.
Kendime inanabileceğim bir Tanrı aradım.
Bütün yalanlarımı topladım, hepsine inandım
yalanlarımdan bir ben yarattım.
Öteki ben'lerimle cebelleşen.
Kendi bindiğim dalları kestim.
Çelik yaptım, itle çuvala girdim, kendimle dalaştım.
Parçalandım.
Parçalarımı bir araya getirdim, kendimden bir kolaj yaptım.
Beni eskite eskilte çoğaltan ve azaltan her şey hayattan ibaret anladım.

Eksilen tek şey zaman mı yoksa ben miyim, azala azala akıyorum.
Benden kalan ne varsa senin olsun ey hayat.

Eskimiş gövdem, miadı dolmak üzere.
Kalbim gerçeklere dayanamadı,
bir yalnızlık,
kuytu aradım, yüzüme renk,
ömrüme ışık.

Tam kırk yaşımla barıştım
diyordum
Ellisi dert.
Kapattım bütün defterleri,
Kendimi bir tenhaya bıraktım, söndürdüm bütün ışıkları.
Yakıp kendimi bir mum gibi erittim
bütün eğrilerimi doğrularımla kaynaştırdım.

Ey hayat!
Şimdi istersen sen
Yak, beni ve benden kalan ne varsa
Beni uzaklara savur, ama susma!
ölüm, açlık, hastalık,
yokluk ve sefaleti in-sana yazdılar.
"unutma ölürsün,
hatırla büyürsün,
susma kaybolursun"
Sen unutmayı ve susmayı seçtin.

Belki susku en derin en acı haykırışların yurdu.
Unutmak bir sığınak sabır taşlarını çatlatan.
Hatırlamak nar.
Unutma derin yaralar çok kanar.

ŞİİR VE YAŞAM ÇİLEHANESİ'NDEN — IV

Ben-Î Adem'in Bilançosu

MURAT KOÇAK

Girizgâh

Ömrümün tüm insanlarıyla vedalaştım neredeyse, kalanlar ahretliğim niteliğinde çoğunlukla. Elbet daha çok şey var yapmak istediğim ama çok uzun yaşamak istemiyorum. Ardımdan yazılacakları göremeyeceğim en nihayet. Filler gibi öleceğim yeri de seçtim. Penceremden seyreylediğim Ekecik dağı ve Niğde Ankara otobanı eşliğinde satır aralarımı yazabildiğimce yazacağım.

Akışına yaşamayı yeğledim 1995'ten bugüne... Sanal gerçekliğe "Deli Murat Koçak" diye yazınca doğru yanlış epey bilgi edinmek mümkün. Aslında bugüne dek yazdığım yazılarımı bir araya toplayıp kitaplaştırmalı ama matbu çağı son zamanlarını yaşıyor. Hayat bu ömrüm yeterse belki bir araya getiririm. Kim ne derse desin, kitabın mürekkep kokusu içine sinen iflah olmaz olamaz.

Hayatımı kaç döneme ayırmalıyım acaba? Klasik ayırmaya uymayacağım kesin...

Ah Beyoğlu günlerim, hani derler ya sokakların dili olsa da anlatsa. *"İç İçe Odalar ve Son Oda Yok"*, şiirleri o günlerden. Ömrümün on yılını "Akira Kurosava'nın Dersu Uzala" filminin kahramanı gibi yaşamayı seçtim. Ama bu süre neredeyse otuz yıl sürdü. Bu sefer son desem de gittiğim yerlere sığamadım. Beyoğlu'nda yaşadığım yıllar dip zamanlarımdı. A Kitabevi'ni terk ettiğim 1995 sonları 1996 başları süreç, evsiz yurtsuz ucuz otel odaları kısa metrajlı arkadaş evleri. Anılar ve insanlar o kadar çok ki parantez açtığımda konu dağılacak. 1996'ın ikinci yarısında yeniden Ankara, sokaklarda arkadaş evlerinde ve Aşti'de kaldığım dönemler. Yersiz yurtsuzum ama Sivas Katliamı sonrası çıkarmaya karar verdiğim *"Pencere Şiir Yaşam Seçkisi"* ni inatla sürdürüyorum. Kitabevini terk ettikten sonra Kadıköy günleri. Yokluk içinde olduğum ama inatla direniyorum. Arada yine Ankara ahretliğim M. Mahzun Doğan ile *"Pencere"*nin ikinci dönemi. Ki burada aslında bir parantez açmalı ama dediğim gibi bilanço da ana hatları yazmanın dışına çıkmamalıyım.

Yıllardır düşüm, belgesel sinema düşlemi. Gerçekleşir mi bilmiyorum. Belki bir gün bir insan çıkar gerçekleştirir. "İç içe" leşmiş yaşamlar ancak yedinci sanat sinemayla aktarılabilir diye düşünmüşümdür hep.

İkinci dönem 1997 yaz sonlarından, 1998'in onlarına kadar süren dönem. Bu süreçte epey gecikmiş askerli macerası deyip geçiştireyim. 1999'ün güzünden 2001'ün Ağustos sonlarına kadar geçen süre ve sonrası bir buçuk yıl Mersin en dibe vurduğum yıllar. Dipte olmama rağmen inatla on üç yılda 8 sayı çıkardığım *"Rüzgâr Şiir Yaşam Kitabı"* yılları. Her sayısında yaşanan anlar anılar insanlar. Çıkmaza girdiğim de saklandığım "Assos ve Kuzey Ege" zamanları.

2007 21 Mart'ında başlayan sokaklarda şiir bağırma günleri daha doğrusu 2018'e kadar nerde yaşıyorsam halka şiirle bir şey anlatmaya çalıştığım yıllar. Her ne ettimse eninde sonunda 2014 yılında üç günlüğüne diye gittiğim Anakara (Ankara)'da geçen yedi buçuk yıl. Yeniden Assos ve Kazdağları'nda yaşamayı denesem de zulama saklı baba toprağına dönüş.

"...Ömrünce gezdi dolaştı. "Assos tutkum" dedi, yine de döndü geldi Angara'ya... Yeniden gitti Assos'a... En sonunda, babasının köyüne yerleşti. Artık ölecek orada..." Ahretliğim M. Mahzun Doğan'ın tam da dediği gibi. Burada da öleceğim, insan öleceği yeri seçer mi? Filler için söylendiğini biliriz de insanlar içinde geçerli bence. Ömrümüzce doğum yaşam ölüm üçgeninde yaşıyoruz. Yaşam dediğimiz gün doğumundan gün batımına değin süre de neler ettikse ondan ibaret. Sonsuza gideceğimiz güne değin çabalarız. Kimi mal mülk ile kimi de aydınlanma uğraşı ile sanatla varlığını sürdürür naçizane gibi...

On beş ay oldu baba toprağıma döneli, ilk günlerde sıkıntı çeksem de Emmim Kara Doğan'ın sayesinde, çocukluk günlerimde hayalini kurduğum kerpiç damım oldu sonunda. Evin Sahibi Nuri Aga ve yaşamdaşının çocuklarıyla otuz yıl yaşadığı ev ocağım oldu. Nuri Aga az öz konuşur, hani halk arasında söylenir "boş başak dolu başak" söylemi. Dolu başak gibi yerinde zama-

nında konuşan öz insan. İçine kapanıklığımı çekingenliğimi kısa zamanda anladı. Okumuş yazmış anlayamamış onca insana rağmen anlaması tarifsiz. Oğulları Ömer ve Faruk da aynı özgünlükte. Geçenlerde ilçeden dönüşte yolda denk geldik sağ olsun arabasına aldı. Arabada başka biri daha vardı, pek içime sınmadığından bir iki cümle sonrası sessizleştim. Adamın konuşmaları hep şikâyet, dinledi dinledi sonunda;

"...Evlat deniz suyudur, ne içilir ne de vazgeçilir..." deyiverdi.

O an gözyaşlarımı koyuverdim.

Ustam Enver Gökçe'nin, annemin ve kadim şiir ağabeyim Ahmet Savaş'ın sonsuzluğa gittiği altmış bir yaştayım, birkaç gün, önce sanki ölüme hazırlanırcasına yirmi saattin üzerinde uyudum. Ömrümün en güzel zamanları yaşadığım düşlerimi gerçekleştirmeye başladığım köyümde yoksa sonum mu geliyor diye hayıflandım. Bir yandan da özüme gideceğim diye sevindim. Ah biz insan denen ne tuhaf varlığız. "Ben-î Adem'in Bilançosu"nun girizgâhını yazdım, belki devamı da yazılır. Ömrüm olursa tabii...

İnsan biriktirdim bilerek ya da bilmeyerek. Girizgâhı, Beyoğlu günlerimden tanıdığım Bengül İnsan'a yazdığım iletiyle bitireyim. Her yıl doğum günü olan 1 Nisan'da bir şeyler söylerim. Bu yılda içimden akanları ilettim. Gelen yanıt ağlattı, deliler güzel şeylere ağlar; *"...Yaaaaaa, zarif dedem, dost dedem. Beni hiç bırakma dedem. Huzurla yaşayasın koca çınar görünümlü kardelen dedem..."*

... ■

Bir zamanlar bizim mahallede

■ **AKMAN GEDİK**

68 Kuşağı'nın estirdiği rüzgârın etkileri azalarak sürüyordu. Sonra 78 Kuşağı, meydanları doldurdu; sokakların diliydi onlar. Etkileyici sözleri vardı doğrusu ama bu sözlerin çoğu 68 kuşağı'nındı. 68 Kuşağı'ndan öğrendikleri dile, yeni anlamlar yüklüyorlardı. 68 Kuşağı'nın romantizmine saygı duymakla birlikte onlar, "halk içinde örgütlenme"nin devrime "taban" hazırladığını üflüyorlardı gençliğin kulağına. 1978'e kadar örgütlenilmedik alan bırakılmamıştı. Sözlerimiz "bilim"le başlıyor, "Ne bileyim?"le bitiyordu. Öğrendiğimiz çoğu sözün siyasal yanı tamamdı ama bu sözler ödünçtü. Toplumsal gerçeğin iç dinamikleriyle olgunlaşan çok az söz vardı dilimizde. Sözlerimiz alıntıydı, "kes, yapıştır!" türdendi. Satrançtan dilimize bulaşan "Şah, mat!" çok yaygındı o günlerde. Birbirimize karşı ne çok kullanır olmuştuk! Düşlediğimiz gelecek için çok kararlıydık ama ya gereçlerimiz yetersizdi ya da biz uygun gereç bulamamıştık.

Bilimsel olarak öğrendiğimiz mayoz bölünmeyi yanlış anlamıştık galiba. Mayoz bölünme kalıtsal süreklilik için iyiydi de bizim kuşağımız çok fazla bölünüyordu. Bölünüp çoğalacağına azalıyordu. Kimsenin kimseye pek kapı ya da kılavuz olmadığı zamanlardı. Herkes haklıydı kendi katında. Sözcüklerimiz, tümcelerimiz büyük bir dünya kuruyordu. Sözümüz yetmeyince başlıyorduk mızmızlığa.

Düzenin ideolojik aygıtları da boş durmuyordu. Her şeyi devrime ayarlı mahallelerimizde, bizim heyecan yaratan müziğimize karşı arabesk müziği yaygınlaştırıyordu. Arabesk, kısa sürede hatırı sayılır bir dinleyicisi kitlesi edindi.

Düzen bir başka açıdan da saldırıyordu bize. Toplumsal içerikli filmlerimize karşı cinsel içerikli filmleri sürmüştü piyasaya. Sinemadan, tiyatrodan hatırı sayılır sayıda oyuncu da bu filmlerde rol alıyordu. Cinselliğin "tabu" olduğu toplumumuzda bu filmler, yeni kuşağı sinema salonlarına çağırıyordu. Filmlerin başlıkları bile başlı başına gülmece içeriyordu. (Aslında bugün o filmlere bir gönderme yazısı yazmayı istemiştim. Neyse konu farklı farklı yerlere saçıldı.) O filmlerin adlarından birkaçını da yazayım varın siz söyleyin tarih aşkına! "Civciv Çıkacak Kuş Çıkacak", "Ayıkla Beni Hüsnü", "Beş Dakikada Beşiktaş", "Şevket Beni Gevşet", "Şipşak Basarım", "Beş Atış Yirmi Beş", "Ah Ne Âdem Dili Badem", "Bana Beş Avrat Yetmez", "Kartal Pendik Gittik Geldik", "Fırçana Kısa tuttum. Siz söz ekleyince zaten uzun olur.

"Düşü olmayanın yarını yoktur." Oysa diline devrim değenin yarını hep vardır düşünde.

Ne diyoruz, hep sevgiyle... ■

Biz Aslında Ne İzledik?

UZMAN PSİKOLOG - YAZAR TARIK SOLMUŞ İLE "GASSAL" ÜZERİNE SÖYLEŞTİK...

SÖYLEŞİ: HÜLYA DUMAN

"Hepimizinki günübirlik hayatlar; hatırlayanın hatırlanandan farkı yok. Hepsi geçici. Hem anılar hem de onların nesnesi. Her şeyi unutmuş olacağın günler kapıda, her şeyin seni unutacağı günler yakın. Bil ki çok geçmeden hiç kimse ve hiçbir yerde olacaksın."
— Marcus Aurelius

Afallatan "Ölünce Beni Kim Yıkayacak" repliği ile çekiliyorum diziye hepimiz gibi. Bitince de içerden, dışardan, çok açıdan izleyiciyi kıskıvrak yakalayan, bir yapım olarak düşüneceğim üzerine... Evet, kavrayıcılığı yüksek bir iş. Güzelliği; zengin oğlan fakir kız temalı değil, kadın entrikası ya da mafyöz işler de yok. Paranın, metanın gözümüze gözümüze sokulduğu konaklar, yalılarda da geçmiyor, lüks arabalar yok. Görselliğin prim yaptığı yakışıklı adamlar kapaktan çıkmış gibi şık giyinen mankenimsi kadınlar yok. İlaveten reytingleri çok yüksek çıkan diziler gibi de değil. Hani ne doktorlar şifa ne avukatlar yargı dağıtıyor ne bir şarkıcı ne bir mafya babası var ne de arkada bir psikolog, psikiyatr olan, "gerçek hayattan alınmış" cümlesi ile merak tüllerimizi sonuna kadar açtığımız her aşamada kendimize ve özellikle çevremizdekilere tanılar koyduğumuz; toksik ilişkileri *ama çocukluğunda böyle böyle imiş* diye açıklamalara giriştiğimiz dizilerden de değil. Ee ne var dediğinizi duyar gibiyim. Bir gassal, gasilhane ve malum misafirleri var. Küçük bir kasabanın tozlu sokaklarında geçiyor. Pahalı eşyaların olmadığı mütevazı evler, ortalama yurdum insanı, sıradan, yalın ve günübirlik yaşadıklarımızdan oluşuyor. Hâl böyle iken *hadi canım bu kadar basit, yalın, sıradan hâllerle de böylesi vurucu işler çıkabiliyormuş* dedirtip sonuna kadar ilginizi çekmeyi başarıyor.

Hepimizin her gün karşılaştıklarından kesitlerin olması da ayrıca vurucu!

Başladığım anda zaten kısa olan bölümler hızlıca biterken, hayretim çığ gibi büyüyor. "Gassal" kelimesi için sözlük karıştırdığımı da saklamayaca-

ğım sizden. Öncelikle kayıpları çok olan biri olmadığımı fark ediyorum. Ebeveynlerim büyüklerinin kayıplarında bizlere hissettirmeden bir şekilde bu ritüelleri hâlletmişler demek ki! Tek büyük kaybım babamın ölümü ise hastanede oluyor. Çalıştığım hastanenin morgundan almaya gidiyoruz. Orada babamı yıkayan insanı o yoğun acıyla hastane personeli sanmış olmalıyım ki meslek yani gassallik üzerine hiç düşünmemiş olduğumu fark ediyorum. Oysa buz gibi yıkanmış sabun kokan teneşirdeki hâline;

–Son kez görmek ister misiniz? diyen görevlinin sesiyle irkilip, girip bakmıştım. Tertemizdi ve sabun kokuyordu. O üzerinde kalan damla damla su tanecikleriyle sanki bir dirilik gelmişti üstüne, gördüm. Bu görüntü ve sabun kokusu hafızamda hep saklı durur. Ha bir şey daha o tertemiz hâli ile ani ve kısa süreli de olsa ferahlama yaşamıştım ve bu çok kıymetli bir histi. Bunca meraklı, araştıran biri olarak üstelik babamı yıkayan kişiyi gördüğüm hâlde meslek ve ritüelleri üzerine diziyi izleyene kadar hiç düşünmemişim. İlginç değil mi? Düşünmek istemediğim ya da geçiştirdiğim şey neydi? Şimdi Tarık Solmuş bunları okuyacak ve "şahsi bölümlerden çık Hülya, burada dizi üzerine konuşacağız" diyecek. Kesin diyecek, hemen noktalayıp, Gassal'a dönüyorum.

Biz kendisiyle daha önce "Sinemadan Örneklerle Bağlanma Türleri" ve de "Kuş Uçuşu" dizisi üzerine doyurucu söyleşiler yapmıştık. Geçenlerde konuşurken bahsi geçiyor belli ki ilgisini çekmiş. Olur mu olur diyoruz ve Gassal üzerine sizi de ortak edeceğim söyleşiye başlıyoruz.

Her bölümün başında bir çocuk korosunun avaz avaz söylediği şarkı ilk bölümden olmasa da ikinci bölümde hemen dikkatimi çekiyor "İstedim ki sokakta, asık suratlı kimse kalmasın. Büyükler büyüdükçe gülmeyi unutmasın."

Gassalimiz de içe dönük, az gülen, gerekmedikçe konuşmayan yalnız biri ama çocukların şarkısı hepimize geliyor gibi algılıyorum ben. Ne dersin? Sözü sana bırakıyorum.

Tarık Solmuş (TS): "Aslında ne izledik? Dizi bize ne anlatıyor?" diye başlayayım ben de. Bunu da dörde ayırabiliriz:

1. "Ölüm"
2. Toplum psikolojisi
3. Güvenli bağlanma
4. Travma psikolojisi

Hemen ilki ile başlarsam: Ölüm? Hayır. Hani felsefedeki zıtların birliği ilkesindeki gibi aslında ölüm kavramı üzerinden yaşamı, yaşamın değerini, işlevini, sevmeyi sevilmeyi, korumayı anlatıyor öncelikle. Ölüler, Gassal, mezarlık, gömülme işlemleri, tabutlar vb. hepsi de aslında yaşamın, anın değerini, dünü ve yarını sorgulatan birer simge. Yani siyah üzerinden beyazı anlatma çabasında dizi de müzik de...

HD: Peki, geleceğiz diğerlerine de... Hemen bir başka soru: Girişte mesleği gassal olan Baki'nin, ölülerden fobi derecesinde korkan yardımcısına çektiği bir tirat ile durdurup başa alarak yeniden izlediğim bir bölüm var:

"Dün görsen sohbet ederdin, şimdi ölü diye korkmak nedir? Bir ölü sana kızamaz, kafana silah dayamaz, seni dolandıramaz, senden çalmaz, arkandan kuyunu kazmaz" diyen derinlikli Bay Gassal bir gün yolda gördüğünü sandığı kırmızı gelinciğe bakarken ellerinde oyuncak sustalı olan bir grup genç tarafından korkutulur. Ve ölümle yüzleşir. Ardından da aklından bir türlü çıkaramadığı "ölünce beni kim yıkayacak" takıntısı başlar. Burada hepimizin şu soruyu sormaya hakkı vardır. Evet, arkadaşının sorduğu şu soruyu: "Sen her gün ölümle yüzleşiyorsun, sen gassalsın. Ne bu şimdi?"

"Ben ölüyle yüzleşiyorum ölümle değil," cevabıyla karşılar bu soruyu Baki.

Çırağına söyledikleri hem güldürüyor hem de düşündürüyor. Ölüleri yıkarken bu kadar soğukkanlı olup da bunu nasıl takıntı hâline getiriyoru düşünüyorum. Arkada, devamlı açık ekranda çalışan yalıtma [*] (isolation) mekanizması mı? Neler oluyor?

TS: Baki ölüleri yıkamıyor ki! Baki aslında onları sevgiyle, şefkatle son yolculuklarına uğurluyor. Yani büyük bir özenle ve tertemiz bir şekilde yıkıyor. Tabii bu onun görevi zaten denilebilir ama aslında kendi yarım kalmışlığını, sevgiden, ilgiden, korunmadan, bakım almaktan mahrum kalmışlığını da böylelikle onarmış oluyor. Gassal olmasının sebebi bu. Neden başka bir meslek değil de özellikle birebir bu tür duygularını yaşayabilmesini sağlayacak gassallık, öyle değil mi? Bilinç üstünde evet, bu onun tercihi ama acaba aslında gerçekten bir "tercihi" mi? Yani bu meslek onun yaralarına iyi geliyor, bu nedenle de hiç korkmuyor ölülerden. Yani "Ölünce beni kim yıkayacak?" demiyor Baki; "Ölmüşken bile biraz olsun sevgi, ilgi, yakınlık, özen görecek miyim? Bari hiç olmazsa o anlarda..." demiş oluyor.

HD: Kadın gassal Nihan için neler düşündün?

TS: Nihan'ın psikolojisini iki açıdan ele alabiliriz.

Öncelikle, her travma insanda; kendine ve başkalarına güvensizlik, yetersizlik, değersizlik gibi duygular yaratır. Sorun şudur ki bu olumsuz duygular bilinçaltına yerleşir ve hep onaylanma, doğrulanma ihtiyacı doğurur. Yani çocukluğunda travmatize olmuş olan bir kadın yetişkinliğinde onu sevecek, değer verecek, önemseyecek değil; ona kötü davranacak, hayatı zehir edecek bir insanı arar, çekici bulur. Nihan'da da böyle. Nihan asla sevilmeyi, sevgiyi hak etmediğini düşünüyor bilinçaltısal olarak. Dolayısıyla da ona kendisini önemli, değerli, aslında sevilmeyi çok hak eden, bu dünyada bir anlamı olan insan

olduğunu hissettirmek çok zor. Yani Nihan aslında hiç farkında olmadan da olsa Baki'yi defalarca test etti, Baki de hiç farkında olmadan da olsa bu testlerden geçti ve dizinin bence en güzel sahnesini izledik; "Beni seviyor!"

Bununla birlikte, Nihan'ın da gassal olmasının sebebi Baki'yle aynı. Kız kardeşini kurtaramadığı için hâlâ kendisini suçlayan, onun ölümü nedeniyle hâlâ uzamış yas dediğimiz bir sorunu yaşayan Nihan'ın "İnsanlara son kez dokunabilip, veda edebildiği, veda eden olabildiği" bir mesleği "tercih etmesi" çok anlamlıdır. Aslında yıkayıp pakladığı her mevta onun için kız kardeşiyle son kez bağ kurmak, onunla vedalaşmak, böylelikle de yarım kalan kırıklığı onarmak demek. Aslında hiç tanımadığı o insanları değil; kız kardeşini yıkıyor, yıkamış oluyor. En özenli, titiz hâliyle onları sarıp sarmalıyor ve veda etmiş oluyor, bu da onu iyileştiriyor.

HD: Tam da burada Nihan'ın annesiyle ilişkisinde biraz durmak isterim. Nihan'ın annesiyle de vedalaşamamış olduğunu en sonda anlıyoruz. Yani bize gösterdiği, konuştuğu, çatıştığı anne yaşamıyormuş, daha doğrusu Nihan'ın hayalinde yaşıyormuş. Hiçbir ölüme bu kadar sevinmemiştim doğrusu. Onu canlı tutması kendisini cezalandırması mı?

TS: Anlaşılmak. Çok naif, doğal bir şekilde anlaşılmak. İçinde yaşadığı suçluluk duygusunun da hâlâ ne kadar acı çektiğinin de anlaşılması. Daha önemlisi, dikkat edelim; Baki için "Beni seviyor!" dediği anda kayboluyor annesi ki buradan şunu anlıyoruz; annesince hep sevilmek istemiş olan ama bunu yaşayamamış olan bir Nihan var. Tabii Baki bu davranışıyla artık bu hayatta, evrende Nihan'ı da seven ve onu anlayacağını hissettiren birinin olduğunu hissettiriyor ona. Yani Nihan'ın artık diyelim ki "Lütfen, beni anla, beni sev anne!" dediği bir anneye ihtiyacı kalmıyor, Nihan bu nedenle de onu hep canlı tutuyor. Bu arada söyleyelim; Baki'nin tüm o sevgisi, duruşu, vazgeçmeyişi çok güzel. Biz buna "Doğal Güvenli Bağlanma Terapisi" diyoruz. Yani bir gün hayatınıza öyle biri girebiliyor ki tüm o geçmiş acılarınızı, kırıklıklarınızı, yarım kalmışlıklarınızı un ufak edebiliyor. Hepsi tarihin derinliklerinde kalıp yepyeni bir insan olabiliyorsunuz.

HD: Haydi şimdi Baki ile arkadaşının konuşmasına kulak verelim:

–Ölü görmeye nasıl dayanıyorsunuz?

–Siz diri görmeye nasıl dayanıyorsunuz?

–Rüyana giriyor mu ölüler?

–Daha korkuncu oluyor, diriler giriyor rüyama onlarla uğraşmak daha zor. Ölüm bizi masumlaştırır Nâzım abi. *Haksız mı şimdi*, diye diye izledik çoğumuz, öyle hissediyorum. Birazdan toplumun nereye evrildiği ile ilgili örnekler de vereceğim ama önce sorayım Baki nasıl biri, derdi ne?

TS: Baki, tek isteği sevilmek olan ve çocukluğundan beri yas tutan biri. Hemen söyleyeyim; psikolojide anne baba kaybı derken illa vefat etmiş olmalarını düşünmüyoruz; çocuğuna ihtiyacı olan sevgiyi, şefkati vermemek de çocuk için bir kayıp ve yas demektir. Bütün o suskunluğu, sessizliği, "olgunluğu", "ağır abiliği" aslında kendi içinde tuttuğu yasla ilgili. Sevmeyi bilmiyor, öğrenmemiş, yarım kalmış mesela ama Nihan ona bunu yaşattırmış oluyor ya da şöyle düşünelim; baba sevgisinden uzak kalmış ama şimdi üç çocuğa babalık yapmaya çabalıyor. Aslında kendini de onarmış oluyor.

HD: Evet**,** izninizle gassallerimizden biraz uzaklaşacağım. Çünkü sıradan, her gün yanından geçtiğimiz, gördüğümüz, işittiğimiz maruz kaldığımız o kadar çok ayrıntı yakalamış ki yapımcı ve senarist!

Gürültü şiddeti, gösteriş çılgınlığı; kendi hâlinde parkta sessiz sakin otururken insanı yerinden sıçratan konfeti patlatmayla yapılan evlilik teklifi gibi... Televizyonda, sabah kadın programlarında tanık olduğumuz yakışıksız, rahatsız edici kadın-erkek kavgaları; yalvarmalar, suçlamalar, sözel şiddet gibi...

Basit bir alışveriş yaparken bize

yaşatılan o dayanılmaz baskı ve ısrar. Market kasalarında çektiğimiz; param param kartınız var mı? Puan biriktirin, üç alıp iki ödeyin, şunu alırsanız bu yarı fiyatına düşüyor telefon numaranız, T.C. numaranız gibi uzayıp giden sorular silsilesi... "Kısa net bir ilişki kuramaz olduk" diyor ya Baki, nasıl da katılıyorum.

Daha sayamadığım pek çok gereksiz istilaya uğruyoruz. Sonra mı ne oluyor?

Tükenmişlik hissi, tolerans eksikliği. Tam da tolere edebilme gücümüze ne oldu sorgulamasına düştüğümüz sırada senaristle yaşadığımız o duygu ortaklığının yüreklerimizi hafifletmesi *yalnız değilmişiz* duygusunun harikalığı, sakinleştiren hoşluğu. Katılır mısın?

TS: Tabii aynen katılıyorum. Dizi zaten çok başarılı bir toplum psikolojisi eleştirisi. Özellikle de Merdan bağlamında. Diziyi izlerken traji-komik o kadar çok olay görüyorsunuz ki. Mesela cenaze evinde hangi yemek verilecek? Mevta gömülürken kaç tahta konulmalı? Baki önce sohbet etmeli mevtayla sonra gömülmeli, eşinin isteği bu. Helva yok mu? Dağıtılmayacak mı? Çiğ köfte? Dizi bize hayat denen bu yolda nelerle uğraştığımızı sorgulattırıyor.

HD: Aaa orada bir nefeslenelim istersen en sevdiğim bölümlerden biriydi, helva kısmı... Acıyla baş etme yöntemleri gibi bir yerden hiç bakmamıştım şu bizim kaç yüzyıldır olagelen geleneksel helva işine. "Herkes acısını başka türlü yaşar kimi helvayı kavururken kimi helvayı yerken kimi pişirirken, kimi dağıtırken üzülür" Çok derin bir bilgelik taşıyorlarmış demek ki atalarımız, özellikle de insani hâllerde. Ne dersin?

TS: Tabii kesinlikle. Şöyle söyleyeyim; tarihsel süreçte o kadar çok acımız var ki yaşadığımız, aslında atalarımızı da birer doğal psikolog olarak görmemiz gerekir. Dizideki Merdan karakteri benim için en önemli karakter, psikolojik açıdan ayrı bir renklilik, zenginlik içeriyor. Dikkat et; aklına her geleni söyleyen, empatiden yoksun, sınır kavramı olmadan her an herkesin hayatına karışabileceğine inanan, ciddi bir yakınlık sorunu olan bir karakter ki dizi bu noktada birçok insanı kendisiyle yüzleştiriyor aslında.

HD: Sadece Merdan karakteri mi? Açılış seremonileri, kurdele kesimi, oy peşinde koşan siyasetçi modelleri.

Camide bile "köyden hakiki zeytinyağı geldi, böylesini bulamazsın" diyen pazarlama ruhu yüksek yurdum insanı.

"Gassalmiş ama sigortası varmış" diye sigorta için kızını vermeye çalışan aile yine market raflarındaki her şeyin üstüne "organik" yazıp az daha fiyat artıran

Ölmek

ERDOST AKBABA

Nereden tanıyacağım
Ölümün gözlerini?
Dünya, kırıntılarını süpürdüğümüz
Kaldı paçalarımızda çamurları
O ara uzaktan bakıp ayıplayanlar
O ara yerinden seslenenler
O ara sanrılarını yaşayanlar

Ey hayat pek ıssızdır devrimizde yol
Yorgunusundur gördüklerinin gölgesinde
Düşersin uykularda, güneş vurmaz bahçelere
Duvarda fotoğraflar, sandıkta mor cepkenler solar
O ara göremeyenlerin tahayyül tartışmaları
O ara iş çıkışı muhabbetleri
O ara geçmişine âşık atışmaları

Terleyip suyunu içtiğin camiden adın yükseldi
Sek sek oynayarak geldiğin sokaktan
Kızanlar dökülüp bekleşti
Tabutun geçer birazdan
O ara işine geç kalmışlar
O ara eve gecikmişler
O ara başı önde yürüyenler

Gönlünde büyüttüğü aşka
Deniz durulmuş,
Düğünü olmamış,
Sızısı, ağrısı olmamış
Kaç sabah kaç akşam kâtip yazmış
Babası affetmiş, devlet affetmemiş
Bahar geldi sanırsın öyle düştü toprağa
Bir yiğit yaşadı yurdundan, selametten uzak
O ara sıradakinin annesi çamaşır asmakta
O ara balıkçılar merada
O ara ana haber bültenleri
bizim eşkıyayı anlatmakta.

03.06.2022

zihniyet. Ve bunları alan uzun yaşam meraklıları... Kuşkusuz herkes korkar ölümden ama bu takıntılı uğraş nedir? Ve dahası hakkı verilmiş bir yaşamda, üreten, kendini gerçekleştiren bir insanın bunlara ihtiyacı olur mu? Al sana iç içe iki soru desem de ilk bölümü sana, ikinci bölümü kendime ve okuyucuya bırakıyorum.

TS: Anlaştık o bölüm çok uzar zira. İlk bölüm içinse tabii ki. Dizi aramızdaki bütün etik dışı, anti-sosyal, empatiden yoksun ne varsa yüzümüze vuruyor, bu açıdan da çok güzel. Öyle ki psikoloji öğrencileri bir "Anormal Davranışlar" ders kitabı gibi. Dizide depresyondan kayıp ve yasa, kişilik bozukluklarından kaygı bozukluklarına kadar pek çok sorunu, anormalliği görebiliyoruz ister ana ister yan karakterler bağlamında. Bence mesela toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlık / erkeklik açısından da sosyologlar için epeyce zengin bir analiz içeriği sunuyor dizi.

HD: Baki arkadaşı ve eşi ölünce onların üç çocuğunun bakımını üstlenir. Çocuklarla parkta vakit geçirirlerken birinin ağlaması üzerine parktaki bir kadın kendiliğinden müdahil olur, tanımadan, bilmeden tamamıyle kendinden menkul bir yargıyla "bakamayacaksan doğurmayacaksın" diye azarlar. İşte bu o kadar genel bir şey ki toplumda bu had bildirme, oturuş duruş öğretme hâli "Hadsizlik Çağı" diyor bir söyleşisinde Ercan Kesal bu çağa... Ne dersin?

TS: "Bakamayacaksan doğurmayacaksın!" demek aslında "Ben doğurdum ve harika bakıyorum" demektir. Bu da bizim ülkemizde gittikçe daha sıklıkla gördüğümüz narsistik anne-babalığın bir yansıması. Bu anne-babalar kendilerini o kadar "eşsiz, özel, mükemmel" olarak görüyorlar ki çocuklarını da böyle yetiştirdiklerini sanıyorlar.

HD: Şu ayrıntıyı da kaçırmamışlar. Doğrusu üstüne düşündüğüm tuhafıma giden, okul çağı çocuklarının annelerinde rastladığımız:

–Uykumuzu aldık biz, ödevlerimizi yaptık, dün biraz üşüttük biz. Gerçekte iki ayrı birey varken bu çocuklarla "biz" olma hevesi nedir? Ebeveynin kendi çocukluğundaki ulaşamadığı, imkânsızlıkları mı? Ebeveynin ihtiyacı mı bu "biz" olma hâli? Neye hizmet ediyor?

TS: Bu da bağımlı kişiliğin bir yansıması. Anne, çocuğunu o kadar kendisinin bir uzantısı, parçası olarak görüyor, o kadar özdeşim kuruyor ki "Ben ve O" yerine "Biz" geliyor. Çocuk da tabii geleceğin bağımlı kişiliği oluyor, yani anne çocuğuna çocuk da annesine yapışan birey oluyor. Yetişkinlikteyse mesela "gelin – kaynana çatışması" denen durum doğuyor.

HD: Evet, yetişkin olan oğul, anneden kopamadığı için eşi ile sağlıklı ilişkiler kurup gelişemiyor. Ve gelin kaynana dramı ortaya çıkıyor.

Çok teşekkür ediyorum, doğrusu izlediklerimin yükünü aldı bu söyleşi, iyi ki konuştuk.

TS: Ben teşekkür ederim...

Son olarak bazı özel mesajlarla gösterdikleri vefa ve hassasiyet için yapımcı ve senariste ayrıca teşekkür ederek bitirmek isterim:

Üçüncü bölüm sonunda Barış Manço'nun Gülpembe şarkısı dönerken, altta geçen yazıyla Narin'e ithafı görmemiz!

Gasilhane önünde bir tartı ile oturan, geleni gideni tarayan, tüm bölümler boyu neden sürekli orada bu şekilde oturduğunu anlayamadığım yaşlı beyefendinin sezon sonunda nihayet yüreğim burkularak anlamlandırdığım; Cumartesi annelerine ithaf cümlesi:

–Hanım öldü ama yerini biliyorum. Bu zor değil bir türlü yaşıyorum işte ama kaybetmek öyle değil çok zor, önceleri oğlumu istiyordum şimdi mezarını istiyorum."

Şu güzelim cümleyle dizinin ve yazının sonuna nokta koyalım biz de:

–Kimsenin mutsuzluğunu küçümseme, kendi hüznünü de büyütme! ■

Aynadaki Adam

■ **DENİZ SARITOP**

Kendimi dinlemek için
aynanın karşısındayım;
yine de sırlarımı
ele veremem ki...

Bugün çantasında
yarını saklar;
bugün için yarına
ihanet edemem ki...

"Söyle bana aynadaki Adam
seni bu kadar ne hüzünlendirdi?" desem;
kalkıp kendime bile
yaramı gösteremem ki...

(*) Yalıtma (İsolation) Mekanizması: Bir anının bilişsel, yani bilme, tanıma ve anlama ile ilgili yanı tümü ile anımsanabilirken, duygusal yanı ayrılarak bastırılır ve bilinçdışında kalır; ya da duygular ilgisiz gibi görünen bir başka yaşantıya, başka nesneye aktarılır. (yer değiştirme) **(M. Orhan Öztürk - Aylin Uluşahin - Ruh Sağlığı Ve Bozuklukları)**

Çınarın Gölgesinde

HALİL ALP

Kubbelerden süzülen loş ışıkla, tarih boyunca değişmeyen bir ticaret ruhu taşıyan Kapalıçarşı'yı merak ve ilgiyle geziyorum. Turistlerin en uğrak yeri. Sahaflar Çarşısı'ndan birkaç adım ötede. Dünyanın en eski ve en büyük kapalı çarşısı. Fatih Sultan Mehmet tarafından temeli atılmış olan bu devasa labirent, altmıştan fazla sokağı, dört bine yakın dükkânı ile bir şehrin içindeki şehir gibi. Kuyumcuları, halıcıları, baharatçıları ve kahvecileri ile bin bir renkli Kapalıçarşı'dan, kitap kokusunun yükseldiği Sahaflar Çarşısı'na merakla giriyorum. Kemerlerinin altında yankılanan her adım, yüzyıllardır süren bir ticaretin ritmini taşıyor bağrında. Baharatların kokusu, halıların dokusu, gümüşün soğuk parıltısı, bütün duyularımla tarihe dokunuyorum burada.

Nice yazar ve şairin ayak izlerini taşıyan Sahaflar Çarşısı'ndayım. Osmanlı'dan bu yana kitap kokusunun hiç eksik olmadığı gizemli bir mekân. Dar, taş döşeli sokaklarda eski ciltli kitaplar, nadir el yazmaları, eski kartpostallar ve mürekkep kokusu... Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde bahsettiği, her türlü kitabın alıcısını beklediği bu kadim mekân, İstanbul Üniversitesinin ruhuyla iç içe bir entelektüel hazine gibi görünüyor. Kapağı solmuş, sayfaları sararmış ciltlerin arasında mürekkep kokusu, hafif bir toz, ama aynı zamanda bir sıcaklık var.

Merakla kitaplara baktığımı fark eden kır saçlı ihtiyar sahaf, elinde eski bir divanı çevirirken, bana bakıp, gülümsedi: *"Delikanlı, her kitap bir kapıdır. Bazen geçmişe, bazen kendine açılır. Aradığın kitabı değil, seni bulacak kitabı seç."* dediğinde, sesinde bir ermişin olgunluğu vardı. En üst raftaki kitapların içinden, siyah renkli, kapağında bir labirent olan kitabı uzanıp aldım. Kapak eskimişti, sayfalar sararmıştı. İlk sayfasında yazan cümleyi merakla okudum: *"Bilgi, zamanın içinde yol bulmayı öğretir."* O an, bu cümle sanki bana yazılmış gibiydi.

Kitabın parasını ödeyip, Sahaflar Çarşısı'nın Beyazıt meydanına açılan kapısından, meydana doğru yöneldiğimde, ulu çınarın altında uzun saç ve sakallarıyla Şair Hüseyin Avni Dede hemen karşımda duruyordu. Beş yüz altı yaşındaki ulu çınarın altında, yüreği rengârenk şiirlerle dolu bir Çınar... Kitaplarını sermiş, şiire sevdalı okuyucularını bekliyordu. Görünümü diğer insanlardan çok farklıydı. Uzun saç ve sakalı, dövmeleri, yüzükleri ve farklı giyimiyle Çınar altının daimi bir sakiniydi. Yanına gittim. Sessizce oturuyordu. Pek konuşmuyordu. Çok farklı bir dünyası vardı. Karşısındaki toy gencin, kelam ve kalemiyle asi bir edebiyat savaşçısı olduğundan haberi yoktu. *"Bizans Tabut Çivilerdir"* isimli şiir kitabını satın aldım ve imzalaması için verdiğimde, kocaman gözleriyle bana bakıp soruyor: *Talebe misin?* Evet dediğimde, hafifçe gülümseyip *"Bu şehir insanı hem sever, hem sınar. Yüreğinden umut, dilinden şiir eksik olmasın genç delikanlı"* dedi. Teşekkür edip oradan ayrılıyorum. Az ötedeki Beyazıt kütüphanesinin yanı başında tahta bir banka oturup biraz soluklanıyorum. Şair Hüseyin Avni Dede'nin şiir kitabından rastgele bir sayfayı çeviriyorum, şiirin o tılsımlı rüzgârı yüzümü okşayıp geçiyor:

"Yaşamak / İyileri ve kötüleri / İkiye bölmemektir / Ölüme çare buldum / İnsanları sevmek, hiç ölmemektir"

"Öyle bir şiir yazacağım ki / Kitapları satılmadı diye şairler üzülmesin."

Labirent isimli diğer kitabımın ilk sayfasını okumaya başlıyorum. Ustaların deyimiyle; *"Her kitabın bir ruhu vardır."* Bu kitap, sonsuzluktan gelip sonsuzluğa yapılan yolculuğun bin bir gizemini bağrında taşıyor gibiydi...

"Gâvur mahallesinin daralan sokağına açılan pencerelerden içeriye gülümseyen güneşin ilk ışıkları vurduğunda, korkuyla uykuya dalmış mahalle sakinleri çapaklı gözlerini ovuşturuyorlardı. Horozların ötüşüyle uyanan genç kızlar, mahallenin çamurlu yollarından geçip cılız akan çeşmenin suyundan alüminyumdan kovalarını doldurduklarında dev gibi şehrin her tarafında dengesiz savaşlar tüm acımasızlığıyla sürüyordu..."

Kitabımı çantama koyup, İstanbul Üniversitesinin "Darülfünun" kapısına yöneldim. Az ilerde ablam Halide beni bekliyordu. *Konstantinopol*, hayat ve hayal yorgunu kalabalıklarıyla başka bir dünya gibiydi; yorgun sahilleri öfkeyle döven dalgaları seyre dalanlar, masmavi denizi yaran vapurlar, kıyıda umutla oltalarını denizin derinliklerine salanlar, simit satan çocuklar, zabıtaların kovaladığı seyyar satıcılar, maviliklere yükselen apartmanların yanı başındaki gecekondular, birbirine karışan insan sesleri, camiler, kiliseler, yalılar, adalar...

İstanbul Üniversitesindeki ilk günümüz. Trajik hikâyesini dinledikçe hüzne gömüldüğüm Erdal Eren'in, katil cuntacılar tarafından idam edildiği yaştayım. Bıyıklarım yeni terlemiş, gözlerimde hayatın tüm renkleri halaya durmuş, dilimde yepyeni şiirler cirit atıyor ve yüreğimde tarif edilmez deli dolu bir yaşam rüzgârı, estikçe esiyor.

Kürd ozan Brader'in deyimiyle: *"Dem'a kevir penêr bu / me hesin bi sarî di tewand / yar ne dur, nêz bu / me birîn bi eşqê di kewand"*

Hayatımın en heyecanlı sabahlarından biri. Türkiye'nin en önemli politik arenası; İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bizi bekliyor. Ablam Halide ile aynı bölümü okuyacağız. Ablam ile on iki yıldır beraber okuyoruz. Hep aynı sınıftayız. Çoğu zaman hemen arkasındaki sırada oturmuşum. Ablam, benden üç yaş büyük. O kadar birbirimize benziyoruz ki, herkes bizi ikiz sanıyor. Köyümüzde üniversitede okuma imkânı bulmuş şanslı ilk ve tek kız öğrenci ablamdı. Varto lisesinin en zeki öğrencilerinden biriydi. Lise ikide, matematik dersimizde, Sabri hocamızın çözemediği çok karışık bir problemi, ablam çözdüğünde, hocamız ablamı tebrik ederken utancından kıpkırmızı kesilmişti. Ablamın matematiği, benim ise edebiyatım çok güçlü idi. Hayatın çok güzel bir tesadüfü, ikimiz aynı üniversiteyi ve aynı bölümü kazanmışız. Büyük ihtimalle yine ablamla aynı sırada ya da arkasındaki sırada oturacağım.

Varto'daki dostlarımız, akrabalarımız, arkadaşlarımız ve öğretmenlerimiz, Türkiye'nin en iyi üniversitesinde okuyacak oluşumuzdan dolayı bizimle gurur duyuyorlar. Yüreğinde tarifsiz bir okuma aşkı olan babam ise Varto'da, her oturduğu cemaatte gururla bizi övüyor: *"Berxê çê li ber kozê kivşe"* Babamın en büyük hayalini gerçekleştirmenin ilk adımlarını atıyoruz. Siyasal bilgiler / kamu yönetimi bölümünü başarıyla bitirip, kaymakam ve Vali olacağız...

Şehrin kalbinde, tarih kokan Beyazıt Meydanı'nda, yüzüme vuran serin rüzgârla birlikte adımlarımı ünlü "Darülfünun" kapısına doğru heyecanla atıyorum. Ablam bana göre daha sakin. Beyazıt Meydanı üniversiteye yeni başlayacak pırlanta gibi yeni talebelerle dolmuş. Darülfünun kapısının önünde iğne atsan yere düşmez misali insan kaynıyor. Binlerce insan yeni bir güne yeni bir hayata adım atmanın heyecanını yaşıyor. Beyazıt Meydanı'ndaki güvercinler her zamanki gibi umutla havalanıyorlar. Yorgun kanatlarının gölgeleri kadim taşlara vuruyor. Az ötemizde iki otobüs dolu polis Beyazıt camisinin yanında pür dikkat, tedirgin bir hâlde bekliyorlar. Neden bu kadar çok sayıda polis bekliyor! Pek bir anlam veremiyorum...

Bağrında nice meçhul öyküyü barındıran kadim İstanbul'un kalbindeyiz. Tarihin sessiz soluğunu hissediyorum. Hava çok sisli ve şehir sanki eski bir rüyadan uyanıyor... Uğuldayarak esen rüzgâr, Beyazıt camisinin hemen yanı başındaki Sahaflar Çarşısı'ndan eski kitap kokusuna karışan keskin bir boya kokusunu taşıyor sanki bu kadim şehrin çıkmaz sokaklarına, gecekondularına ve yedi tepeli şehrin meçhul öykülerine. Hemen az ötemizdeki Eczacılık Fakültesi önündeki çıkış kapısında 16 Mart 1978'de derin devletin karanlık gücü ülkücü faşistler tarafından üzerlerine bomba atılıp, silahla taranarak

yedi masum öğrenci katledilmiş. Her köşede bir dram bizi karşılıyordu.

Tezgâhlarını özenle dizen seyyar satıcıların tiz sesleri ve uzaktan gelen simitçinin "taze simit!" diye bağırışı birbirine karışıyor. Rüzgâr tarihin rengârenk kokusunu kampüsün duvarlarına taşıyordu. Ben ise sırt çantamda birkaç kitap, cebimde bir kaç fotoğraf ve içimde memleketim Varto'nun kavak ağaçlarını deviren rüzgârıyla, heyecanla yürüyorum.

Her taşında bir hikâye gizli bu meydanın; her köşesi geçmişle bugünün birbirine karıştığı bir zamansızlık gibi. Şehrin nabzı burada atıyor. Roma İmparatoru Konstantin tarafından yapılmış olan "Forum Tauri", "yeni" adıyla Beyazıt Meydanı nice varoluş ve yok oluşların hazin hikâyesini bağrında taşıyordu.

Daha sonraki günlerde/aylarda/yıllarda; bazen polislerin bizi "Allah Allah!" diye savaş naraları atarak kovaladığı, bazen de bizim, en gür sesle "vur gerilla vur, Kürdistan'ı kur!" diyerek yüzlerce polisi önümüze katıp kovaladığımız bir "savaş" meydanı... Üniversite öğrencilerinin nefretine nail olmuş polis amiri Necmettin, Nam-ı diğer Neco'nun, ana kapıdan yürüyüş yapıp çıkan öfkeli öğrencilere megafonla "öğüt" vermeye çalıştığı ve ardından parmak sallayıp tehditler savurduğu o ünlü meydan... Solcu öğrencilerin, polislerle "göğüs göğüse" dövüştüğü, nice babayiğidin vurulup düştüğü, ilk taşı attığı, ilk copu yediği, ilk sloganı attığı, ilk kırılmayı yaşadığı, ilk direnme türküsünü söylediği o ünlü meydan... Belki de birçok "ilk" bu meydanda başlayıp, meçhul öykülerle, yeni "ilklere" doğru yolculuk yapacaktı.

Ana kapıda küçük bir polis kulübesi var. Her tarafı cam. Kapıdaki polislere öğrenci kimliğimizi gösterip geçiyoruz. İçlerinden biri sivil kıyafetli. Biraz dikkatle baktığımda bu sivil polisin bir bacağının sakat olduğunu fark ediyorum.

Daha sonraki günlerde/aylarda/yıllarda; arkadaşlar bu gıcık polise "Topal" lakabını takmışlardı. Yaptığımız tüm anma ve protesto eylemlerinde, üniversite içinden yürüyüşe başlayıp ellerimizde taş ve sopalarla ana kapıya doğru öfke ve heyecanla ilerlediğimizde bu topal polis tüm polislerden önce kaçıp Beyazıt camisinin yanındaki Çevik Kuvvet polislerine sığınacaktı. Ve öfkeli solcu öğrenciler tarif edilmez bir hırsla, ana kapıdaki polis kulübesini taşlarla yerle bir edeceklerdi. Her protestoda o malum kulübe fırtına gibi esen gençliğin hışmına uğrayacak ve "Topal" soluğu Beyazıt camisinin yanında alacaktı.

Kesme taşlardan yapılmış kadim yoldan siyasala doğru yürüyoruz. Hemen karşımızda tüm ihtişamıyla Beyazıt kulesi. Gökyüzünü delip yükseliyor âdeta. Gözüm, kulenin bedenine yazılmış bir yazıya takıldı. Kulenin kadim taşlarına kırmızı boyayla yazılmış bir kelime parlıyordu sabah güneşinde:

susarsın

İBRAHİM KURT

yüreğin
ayrılığın kavşağında gurbet olur
çaresiz kalırsın
kapanır dört yanın
adımların yürümez
gölgen peşinde bitkin
yol alamazsın
bir arpa boyu kadar

kelimeler çaresiz
satırlar çözümsüz
dizeler anlamsız kalır
mısralara kafa tutsan da
ne fayda
günün akşamında
şiire esir düşersin
savaşırsın kafandaki sözcüklerle
düşersin kurşun ağırlında
efkârın büyüse de
Originalnachricht ausblenden
kâr etmez
dudaklarında kenetlenir
sigaranın mavi dumanı
sessiz kalır sözcüklerin
boşluklar oluşur
sevdalı dünyanda
köprüleri yıkılır
aşk yorgunu yüreğinin

seninki
dört cihan arası aşılmaz bir yoldur
sarar diz bağlarını
düşersin
hamburg sokakları dar gelir
yüreğin gurbet olur sana
efkâr şarabı içersin
bir kıyım geçer içinden
jilet gibi keskin
ustura gibi belalı

uyanırsın
sabahı olmayan her akşamüstü
elbe'ye gözyaşlarını akıtırsın
uzaktan uzağa yelken açan
bir gemi yanaşır
aşkların
ve
aşkın gözyaşlarını
birer birer süpürür
uçmaya hazır
yeni bir sayfa açılsa da
artık kanadın kırılmıştır
geriye
kalbinin satıralarında yırtılmaya direnen
yalnızlığın
ve söyleyemediklerin kalır

"KAWA" Kawayê Hesinkar'ın ünü buralara kadar yayılmıştı. Birileri yüreklerindeki bin yıllık sevdayı taşlara kazımaya çalışmıştı. Direnişin, zulme başkaldırının sembolü. O kelime, sanki rüzgârla birlikte tüm meydanın üzerinde yankılanıyordu. Kırmızı boyanın solan harfleri bile hâlâ inadına parlıyordu. Hangi cesur yürek, hangi Egid, hangi heyecan ve hayallerle iliştirmişti bu tarihsel notu, kadim kulenin yorgun bedenine... Kim bilir ruhunda hangi fırtınalar esmiş, hangi karanlıkları delip, hangi aydınlıklara yolculuk hayalleri kurmuştu...

Karşımda Hukuk Fakültesi. Etrafımdaki duvarlar, Deniz ve Mahirlerin yankılarıyla dolu. Onların volta ve slogan attığı, hararetle tartıştığı, "devrim" hayalleri kurdukları taş yolların üzerinde yürüyorum. Her adımda fotoğrafları ve yarım kalan gülüşleri kadim duvarlara nakşedilmiş.

Biraz ileride, İktisat Fakültesi'nin siyasala bakan duvarında yine kırmızı boyayla yazılmış bir slogan dikkatimi çekiyor: *"Kürdistan faşizme mezar olacak!"* Harfler yeni yazılmış gibi, taze ve öfkeli. Boya damlaları taşların arasından aşağı doğru süzülmüş, sanki kelimeler kanamış gibi. Belki de ölüm kokan yıllara yayılacak büyük fırtınanın habercisi, Kürdistan uğruna ölüm yolculuğuna çıkan masum kurbanların sessiz çığlığının rengiydi. Büyük felaketi önceden haber veren aksakallı bir bilgenin gözyaşlarıydı belki. Her nakaratında ölüm olan bir şiirin, ilk mısrası gibiydi. Bir varoluşun sesi, bir kimliğin haykırışıydı. Dünün kalemiyle, yarına yazılmış isimsiz bir mektup gibi duvarda asılı duruyor. Her satırında yarım kalmış hayatlar ve mezarsız kurbanların seslerini duyar gibi oluyorum. Kederin, bedeninden hiç eksik olmadığı ülkemiz Kürdistan'ın duvara kazınmış hazin kaderi diyorum içimden...

Bu duvar, bu yazı, bu meydan, hepsi bir devrin nabzını tutuyor. Yazıya tekrar ilgiyle bakıyorum. Tüm tarifsiz acılara, ezeli ve ebedi dört düşmana rağmen, zulme karşı en kararlı duruşun, yazıya dökülmüş hâli. Teslim ol çağrılarına ateşle karşılık veren sarı matkaplı Eğitlerin, son nefeslerinde haykırdıkları son kutsal cümle... Burası "kurtarılmış bölge" diyorum kendi kendime. Yüreğimin atışları hızlanıyor. Kürdistan kelimesi, Şerevdin Zozanlarının ılık esen sabah rüzgârı gibi sarıp sarmalıyor tüm bedenimi.

Ah Kürdistan ah! Yağmur sesli dengbejlerin ülkesi, kadim Kürdistan... Sarp dağlarının asla fethedilemediği yaralı ülkem. Nice eli kınalı gencin uğruna can verdiği ülke. Diyarbekir zindanında beton duvarlara kazınan hayaller. Mayın tarlalarında yapılan meçhul yolculukların ülkesi. Devlet imzalı, "faili meçhul" cinayetlerin işlendiği sahipsiz ülke... İki ateş arasında kalmış mazlum bir halkın çaresiz çırpınışları. Dört parçaya bölünmüş kanayan bir yürek. Kaynayan bir volkan... Diz çökmeyen asilerin ülkesi. Yüzyılların yitik sevdası. Mem'in Zine'si, Siyabend'in Xecê'si. Hançeresin'de bir orkestrayı taşıyan ozan Şivan Perwer'in haykırışıyla; *"Kurdistanê Kurdistan / baxçê gulan / derdê dilan / iro maye li bin destan / bare giran / li ser milan..."*

Hemen yazının altında Halepçe'de katledilenlerin fotoğrafları duvara yapıştırılmış. Cani Saddam'ın, meymenetsiz suratına/suretine, devrimci bir el siyah bir çarpı atmış. Dişlerinden kan damlıyor. Soykırım suçlusu bu katil, tarihin onu adaletle yargılayacağı günleri bekliyor. Halepçe katliamının üzerinden henüz bir yıl geçmiş. Acılar olduğu gibi duvarda ve milyonların kedere gömülmüş yaralı yüreğinde taptaze duruyor. Başındaki kefiyesi, şalvarı ve nasırlı elleriyle ile yaşlı bir Kürd dede, tüm bedeniyle korumaya çalıştığı, kundaktaki torunuyla beraber elma kokan bir sabahın seherinde ölümün pençesinde can vermiş. Az ötesinde süt kokan elleri ve allı mor fistanlarıyla melekler gibi uyuyan kadınlar, elleri toprak kokan çaresiz genç erkekler, oyunları yarım kalmış yağmur gülüşlü çocuklar, tarif edilemez bir kimsesizliğin ve sessizliğin ortasında can vermişler. Yüreğim sıkışıyor, sanki filler göğsümün üzerinde oturmuş. Halepçe semalarından serpilen hardal gazı yakıyor boğazımı. Aynı gün, beraber can veren binlerce Halepçeli mazlum insanın çığlıkları yankılanıyor kulaklarımda... Bir an hiç bir şey duymuyorum. Ve daralan yüreğimde bir şiir sessizce ağlıyor, Halepçe'nin masum kurbanlarına. Bakurlu şair Edip Bedirhan'ın yüreğinden kopan bir şiiri serpiyorum sessizce, Halepçe kurbanlarının toplu mezarlarına:

"Ne insanlar doğurdu bu diyarlar! / ve Tanrılar

SORUyorum 2

MUSTAFA GÜLBEYAZ (EHLİ BİDA)

Her şeyin kadri, her şeyin vakfı,
Çocuklar düzüldü, "Görmedim" deme.
İmdat çığlıkları arşa ulaştı,
Kulağım sağırdı, "Duymadım" deme.

Kâfirin önünde Sevr'e sığınan,
Muhammet, Bekir'di dönüp dövünen.
Gizli orduları himaye eden,
Mağaraya ağı "Örmedim" deme.

Düşürmeden onu asla tasaya,
Kerametin tümü yüklendi asaya.
Firavun peşinde kaçan Musa'ya,
Nil'i ortasından "Bölmedim" deme.

Su ile topraktır, sağlamdır zemin,
Koynuna saldığın yılandı gemin.
O çamurdan yarattığın Âdem'in
Burnuna nefesi "Üfledim" deme.

yarattı bu insanlar! Bilmem ki / hangi dil anlatabilir seni / kutsanmış ölümlerine mi yanayım şimdi / yoksa hiçleşmiş evlatlarının dramına mı? / Soluduğumuz hava zehir kokuyor artık / oysa ki bir zamanlar / tatlı ilahilerin sesi çankılanırdı kulaklarımıza / ve ektiğimiz çiçeklerin kokusuydu içimizi fetheden / ağlama Sorani çocuk / ağlama dilê min! Seni bir Kurmanc'ın gönlüne gömeceğim / ve üstünü / vatanımın kuzey rüzgârları ile örteceğim..."

Kampüste ilerledikçe siyasi ortamın gerginliğinin arttığını hissediyorum. Duvarlardaki yazılardan belli ki her gün hareketli ve çatışmalı geçiyor. Üniversite kampüsü değil, âdeta savaş alanı gibi.

Siyasalın kapısı önündeyiz. Öfkeli bir kız öğrenci, birkaç sakallı dinci ile sert bir şekilde tartışıyor. Sakallılar dinci bir fraksiyonun yobazlık kokan teyp kasetlerini yüksek sesle dinletmek çabasındalar. Teypte ince tiz sesli biri Arapça kasideler okuyor. Hem de Siyasal Bilgiler Fakültesinin kapısında, hiçbir bağ kuramıyorum. Öfkeli kız öğrenci müdahale edip, teybi kapatıyor ve bir kargaşa başlıyor. Ablamla şaşkın bir şekilde olanları izliyoruz. Kim bunlar, ne oluyor! diye düşünürken, öfkeli kız öğrenci, sakallı dinci sempatizanlara; *"Din sömürücüsü yobazlar, defolun buradan, milleti rahatsız etmeyin"* diyerek onları uyarıyor. Sakallılar biraz dirense de, kız öğrenci birkaç kişiyi daha yanına alarak âdeta onları siyasalın girişinden kovalayarak uzaklaştırıyor. Sakallı yobazların arkalarına bakmadan "yusuf yusuf" kaçışlarını gördüğümde, içimden kıs kıs gülüyorum. Dindarlara değil, dinci yobazlara karşı eskiden beri bir alerjim var. Bu öfkeli kız öğrenciye hayranlıkla bakıyorum. Her an dövüşmeye hazır. Kinle dolu gözleri. Alt çenesi üst çenesinden biraz uzun. Dili biraz peltek. Çok sinirli ve bağırarak konuşuyor. Düşmanlarına rest çeken, deli dolu bir yürüyüşü var. *"Helal olsun"* diyorum içimden. Bir diğer öğrenci, öfkeli kız öğrenciyi kolundan tutup sakinleştirmeye çalışıyor; *"Latife gel gidelim. Yobazlar defolup gitti zaten..."*

Sağlı sollu siyasalın girişinde beton duvara oturan grupların arasından geçip, Siyasal Bilgiler Fakültesinin büyük giriş salonuna giriyoruz. Salonda, oldukça büyük, antrasit renkli bir filozof heykeli bizi karşılıyor. Aristo mu! Platon mu! Hegel mi! Hayyam mı! Yoksa bizim köyün nur yüzlü, aksakallı Kızılbaş Pir'i Seyyid Husen mi! olduğuna karar veremediğim bir bilge... Dünyanın tüm sırlarını biliyormuş gibi bize bakıyor. Ellerinin arasında demirden bir yer küre, sanki bize kaderimizin meçhul yolculuklarını ve yollarımızın bir gün kesişeceği meçhul insanları göstermek ister gibi şefkat ve bilgiyle bakıyordu.

Siyasal Bilgiler Fakültemiz ile özdeşleşen bu heykelin hikâyesini sonradan öğrenecektim...

"Düşünen adam" heykeli, 1983'de İran rejiminden kaçan bir heykeltıraş olan Ahad Hüseyni tarafından yapılmış. 1983 yılında, fakültenin dekanı olan Prof.

Dr. Vakur Versan'a, okul inşaatında çalışan işçiler, *"Okulun kapısında zavallı bir adam yatıyor. Okulda kalsa olur mu?"* diyorlar. Bunun üzerine kapıda yatan adamı odasına çağıran Dekan Versan, bu kişinin İran'daki siyasal karışıklıktan kaçan ünlü heykeltıraş Ahad Hüseyni olduğunu öğrenmiş. Hüseyni, kendisini okulda ağırlayan dekana minnettarlığını ifade etmek için bir heykel yapmak istediğini söyler ve 1983 yılında heykeli tamamlar. Heykel, bir süre sonra değişik adlar almaya başlar. Sağcılar, heykeli bir solcunun yaptığını ileri sürerek, Karl Marx'tan esinlendiğini savunur ve adını Karl koyarlar. Solcular ise heykeli sağcı birinin Humeyni'den esinlenerek yaptığını düşünürler. Bu anlamlı heykele, bizden önceki ağabey ve ablalarımızın taktıkları iki ismi birleştirerek, 1990'lı yıllardan itibaren *"Karl Humeyni"* adını vermiştik.

Yıllar sonra Ahad Hüseyni eserini kendi kalemiyle şöyle anlatmıştır: *"Esasında, bu heykeli yalnız insanları anlatmak için yaptım. Bu heykel, yaşadığımız dünyanın gerçek görüntüsüdür. Bu heykelde, yaşlı fakat akıllı ve efkârlı bir insanı elindeki küreye dalmış olarak görmekteyiz. Yaşlı adamın yüzünün sağ tarafında kötümser, sol tarafında ise iyimser bir ifade görülür. Ayrıca, karşıdan bakıldığında efkârlı ve ümitli bir görüntü vermesine çaba gösterilmiştir. Küre'de ise, dünyanın her yanındaki zorluklar gösterilmek istenmiştir. Ben, bu zorlukların sona ereceği ümidi ile dünyanın etrafını bir sulh halesi ile sardım."*

Ahad Hüseyni'nin "Karl Humeyni" heykelinin yanı başında biraz oturduktan sonra, Halide ablamla nihayet sınıfa girip ilk dersimizi kuzu kuzu dinlemeye başladık. İlk dersimize giren saçları ağarmış, çok nazik davranışlı ve sevimli bir dede görünümündeki Dekanımız Prof. Dr. Cumhur Ferman'ı ilgiyle ve can kulağıyla dinliyoruz. Yaklaşık iki yüz öğrenci varız sınıfta. Yine ablamla aynı sırada

oturuyoruz. Ak saçlı dekanımız felsefe ve siyasetle ilgili, bin yıllardan bu yana birikmiş tüm güzellikleri bize en nazik bir üslupla aktarmaya çalışıyor.

Tam dersin ortasında aniden sınıfımızın kapısı sert bir tekme vuruşuyla ardına kadar açılıyor. Her kes buz kesiliyor bir an. Ak saçlı dekanımız ayağa kalkıyor sakince. İçeriye slogan atarak giren bir grup, Ankara'da bir gün önce polisler tarafından vurulan öğrencilerin adlarını sayarak devleti protesto ediyorlardı. En önde yine biraz önce kapıda gördüğümüz korkusuz Latife. Elinde şemsiyesiyle bağırarak konuşuyor. Ak saçlı dekanımız *"Lütfen şimdi dersteyiz, sonra..."* diyerek bir şeyler anlatmaya çalıştıysa da, Latife'nin sert bakışlarıyla karşılaştı. Dekana şemsiyesini uzatarak *"Sus, konuşma..."* dediğinde dekanımız onlar çıkana kadar yerinde oturup konuşmadı. O esnada yanımızda oturan, nazlı bir ceylanı andıran mavi gözlü bir kız öğrenci, heyecan ve korkudan sessizce ağlamaya başladı. Ben de şaşkındım. İlk defa böyle bir sahneye şahit oluyordum. Ablam Halide'nin de beti benzi atmıştı. Latife ve grubu daha içeride propaganda yaparken, birkaç kişi aniden sınıfın bir kaç köşesinde ellerini sertçe, kanatırcasına masalara vurup bağırmaya başladılar. Anlamaya çalışıyorum. Bu ne yahu! Ne oluyor millete! Bunlar da kim! Neredeyse sınıfın içinde kavga çıkacak. Meğer ellerini masaya vuranlar ülkücüler imiş. Sarkık ince bıyıklarıyla çok antipatik bir görünümleri vardı. Latife ve yanındakiler, sınıfımızdaki ülkücülere parmak sallayıp, sloganlarla sınıfı terk ederken dekanımız *"sakin olun gençler, bu gibi olayları ben binlerce kez gördüm"* dercesine karşımızda sessiz ve olgun bir tavırla oturuyordu.

Daha sonraki günlerde/aylarda/yıllarda; kampüsteki her kavgada, gerek polislere gerekse de ülkücü faşistlere karşı en önde yumruklarıyla karşı koyan ve yüreğinde bin bir fırtına esen korkusuz Latife'nin, Hukuk Fakültesi'nde okuyan Denizlili bir solcu öğrenci olduğunu öğrenecek ve maalesef altı yıl sonra tutuklu olduğu Sağmalcılar Cezaevinde, marjinal bir örgütün emri ile, kendi arkadaşları tarafından, bir komplo ile vicdansızca boğularak infaz edildiğini gazete manşetlerinden okuyacaktım. Latife, örgüt içi hesaplaşmalara kurban edilen ne ilk ne de son kurban olacaktı. Latife'nin yarım kalan hayatı ve hayalleri, diğer kurbanlar gibi her zaman yüreğimizde derin bir iz bırakacak ve "devrimin kendi çocuklarını insafsızca yiyeceğini" tarih bize, sonraki yıllarda Kürdistan'da ve cezaevlerinde yüzlerce kez çok acı bir şekilde gösterecekti.

Öğlenden sonra siyaset bilimine giriş dersimize Prof. Dr. İlter Turan hocamız giriyor. Dekanımıza göre daha genç görünüyor. Oldukça sakin ve tane tane konuşuyor. Donanımlı biri olduğu her hâlinden belli. İlk günden sempati duyuyorum. Çok nazik ve babacan biri. Cümlelerini kurarken, âdeta bir kuyumcu hassasiyetiyle en seçme sözcükleri

Haydi Kalk Ayağa

HAYDAR AKSOY

Kimsesizliğin ve yoksulluğun
acımasızca hırpaladığı yüreğime.

Ey ben, kalk! Haydi, ayağa kalk.
Pırıl pırıl bir sevinç ve
iyimserlikle tazele kendini.
Çelik gibi bir coşkuyla
akşamsefası ol emeğin burcunda.

Ey ben, hüznün ay ışığı;
Savrularak, dalgalanarak
çoğalan umut,
katliam gibi intiharlardan
ne kaldıysa geriye toparla.
Sil artık iz bırakmış tüm acıları
talihsiz hayatından.
Gözünde yaş...
Taş üstünde taş kalmasın
artık çaresizlikte.

Ey ben, hüznünün gözyaşı;
Kuşan fırtına gülüşünü bir kere daha.
Diril, her gün, yeniden diril
Jack London adına.
Dayanışma selamı yolla daima
Martin Eden'e.
Her sabah Vedat Türkali'ye:
"Tek başına değilsin," de.

Neyi yaşarsan, yaşa
Mesela korkunç kasırgalarda bile
uslanma, asla uslanma ey ben;
yürü, hep yürü kırlangıç sesleriyle
güneşin doğduğu yere.
Zihninde şenlik,
dudağında gül
o yaşam mahallesinde.

Ey ben, yalnız serçe
kalbine dön ve haykır:
Ateşten önce yangınım ben bu karanlıkta
aşk duygusuyla açılacağım
bundan sonra gökyüzüne de...
De ki aydınlansın kasırga gibi esen
Bu zifiri karanlık gece...

tane tane bizlere sunuyor:

"Arkadaşlar, nerede olursanız olun, hangi şartlarda yaşarsanız yaşayın, siyasetle uğraşmak ve başarılı olmak istiyorsanız, siyasetin dilini en yaratıcı bir şekilde kullanmalısınız. Siyasetin dili, daima esnek olmalıdır. Kesin yargılarla düşünmeyin. Olabilir, yapılabilir, söylenebilir deyin... Her zaman yanılma ihtimalini de hesaba katabilecek kadar olgun olmalısınız..."

Derslerimiz bugünlük bitiyor ve siyasalın kapısından dışarı çıkıyoruz. Siyasalın kapısında, uzun sarı saçlarını özenle taramış bir erkek öğrenci, bir grubun alkışları eşliğinde gülümseyerek narin parmaklarıyla gitar çalıyor. İlk defa duyduğum ama anlayamadığım bir dilde asi türküler söylüyor. Sesinde Karadeniz'in hırçın dalgalarının yankısı var...

Daha sonraki günlerde/aylarda/yıllarda; bu asi sesli öğrencinin, Karadeniz'in serin yüksek yaylalarında büyümüş, kadim Laz halkının güzel evladı, Kâzım Koyuncu olduğunu öğrenecek ve onun çaldığı gitar havasıyla, yüzlerce defa halay ve horonlarda coşacaktık... Yüreği, ülkesi Lazistan'ın kayıp güzellikleri ile dolu olan, diline sevdalı bu genç, tarihin kayıp dilleri arasına karışan ana dili Lazca ile düne, bugüne ve yarına umutla/inatla yanık ezgilerle haykırmaya devam edecekti:

"Ase çanguri kaxtkuatuna / Skan do çkimi gacirebana / Ou nana / Dida voi nana / Çanguri si mu segilebuna / Vegigadve gancirebaba / Dudi opilari mabuna / Sakmektesi ginimartuna..."

Daha sonraki günlerde/aylarda/yıllarda; Kürdistan'ı otuz yıl boyunca kasıp kavuracak fırtınada yarım kalmış hayalleriyle toprağa düşen Egid'leri, devletin karanlık elleriyle ya da örgüt içi infazlarla katledilen/kaybedilen mezarsız kurbanlarla, zindan içinde zindanlarda bir ömür tüketecek olan masum gençlerle, sürgünlerde ülke hasretiyle ölecek yüzlerce muhacir ile bu kadim kampüste tanışacak, beraber aynı forumlarda yumruklarımızı havaya kaldıracak, beraber korsan gösterilere katılacak, faşizme karşı beraber kavgalarda yer alacak, aynı yurtlarda, aynı odalarda nice meçhul öyküler dinleyecek, beraber aynı halaylarda*"De loy loy"* türküsünü haykıracak ve *"omuzdan tutun beni, halaya katın beni"* diyerek, özgürlüğü haykıracaktık... Ve en vazgeçilmez hayalimiz; kutsal toprağımız, atalarımızın, tüm güzel hatıralarımızın ve mezarsız ölülerimizin gömülü olduğu kadim ülkemiz "Kürdistan" hâlâ kanayan yaramız olarak o duvarda hep yazılı duracaktı...

Yıllar sonra can arkadaşlarımızdan üçünün hazin hikâyesini vicdanlı ve cesaretli yazarların kitaplarından okuyacak ve yüreğim tarif edilmez bir hüzne gömülecekti:

İstanbul İktisat'ta okuyan Diyarbekir'li Şerif'in, karanlık eller tarafından, Bursa cezaevinde örgüt içi infazla katledilişinin öyküsünü Salih Dündar'ın *"Saatin içindeki Sır"* kitabından, İstanbul Siyasal'da okuyan, polisteki sorgusunda ser verip sır vermeyen Bingöl'lü Betül'ün, Kürdistan'ın Garê dağında, örgüt içi infazla katlediliş öyküsünü Murat Dağdelen'in *"Çığlık"* ve Aytekin Yılmaz'ın *"Yoldaşını öldürmek"* adlı kitaplarından okuyacak ve yine İstanbul İktisat'ta okuyan Diyarbekir'li Cüneyt'in, daha hayatının baharında iken, İstanbul'da bir polis karakolunda işkence edilip, devletin karanlık güçleri tarafından karanlık bir şekilde kaybedilmesinin hazin hikâyesini her Cumartesi, Galatasaray Lisesi önünde oturan beyaz leçekli analarımızın ağıtlarından duyacak ve matemli şiirlerimi, *"gidip de dönmeyenlere, dönüp de bulmayanlara"* atfedecektim.

Siyasalın bahçesindeki ulu çınarın gölgesi epey uzamış, karşıdan görünen Haliç'in masmavi sularında martılar, umutla kanat çırpıyordu yakamozlara... Sahaflar Çarşısı'ndan aldığım labirent isimli kitabımı merakla okumaya devam ediyorum.

"Gelinciklerin süslediği tarlaların yeşilliğinde heyecanla koşuşan çocuklar, zikzaklar çizerek uçuşan kelebeklerle oynamanın mutluluğu içindeydiler. Başları Kofili, şalvarlı kadınlar, yakıcı güneşin altında ekin biçen ırgatlara közde kabarmış Zılfet ve soğuk ayran götürüyorlardı. Al yazmaları sevdayla işlenmiş genç kızlar, ellerindeki Kerkitler'le kilimin her desenine yarınlarını dokur gibiydiler. Baykuşların konduğu viranelerin ocaklarında sıcak aşlar pişiyordu artık. Yağmur sularıyla yıkanan tepenin yamacından kenger topluyordu, yaşam dolu çocuklar. Hayat, su gibi akıyordu. Bağrında vakitsiz can veren binlerce insanın hazin hikâyesini taşıyan bu kadim topraklar sanki hiçbir şey yaşamamış gibi sakin, yaşadıklarını unutmak istercesine umutlu ve sabırlıydı..." ■

su ve zaman

ŞÜKRAN BAĞCIK

uçurum kıyısında su çığlığı benimkisi
her yekinişte içinde kanıran karanfilin
tırnaklarını geçirmesi tenine
kayaların oyuğunda can havli telaşı
köpürür nefesinde

asiliğine sebep budur belki nehirlerin
boyun eğmez
düzlükte dinginleşen içini
çakıl taşlarına döker

bir boyun büküş kadardır
suyun ve zamanın ömrü
akar gider

içimde zonklayan kum sızısı
sesimde su kesiği izler kalır...

ACILARIN DÂHİSİ ŞAİR VE YAZAR:

Andreas Gryphius

BEDRİYE KORKANKORKMAZ

Yeryüzünde güzelliklerin yaratıcısı da koruyucusu da insandır. Bu gerçekten yola çıkarak insansız hiçbir güzelliğin yaşaması ve yaşatılması düşünülemez. İnsan, güzelliklerin koruyucusu olduğu kadar, tüketicisidir de. Bu bağlamda; toplumsal güzelliklerin kazanılmasının ve yaşama geçirilmesinin adresi yoktur. İnsanın tek bir ırkı, tek bir adresi vardır: İnsanlık. Bu gerçekten uzaklaşan toplumların gelecekleri karanlıkta kalmaya mahkûmdur. Bilim ve bilgi çağında yaşıyor olmamız, insani gerçekleri yok saymamız anlamına gelmemeli. İnsanlar neden bu kadar dar bir çerçeveden yaşama bakarlar, anlayamam doğrusu. Çıkarların her türlü gerçeklerin üzerinde tutulması toplum olarak insani değerlerin deforme olmasına neden oluyor. Bu geleceğimizi derinden kuşatacak kadar güçlü olan çarpıklıkların giderilmesi için, toplumsal işbirliğinin gerekli olduğuna inanıyorum.

Toplumların hümanist değerlerin önemini kavraması, insanların birbirlerine hoşgörüyle yaklaşabilmesi için, toplumsal yaşamın belli bir olgunluğa erişmiş olması gerekiyor. Ancak bu birikimi algılayan ve farklılıklara hoşgörüyle yaklaşabilen insan, kendi doğrularıyla birlikte, başka insanların doğrularına saygıyla yaklaşabilir. İnsanın özgür düşüncesini dışlayan bir yaklaşım doğru olabilir mi? Eleştirilere ve tartışmaya açık olmayan hangi düşünce, insanlığın yanında yerini alabilir?

İnsan ilişkilerinde yaşanılan ve beni fazlasıyla düşündüren bir başka yanlışlık da insanların kendilerine sevgi ve saygı gösteren insanlara değil de, kendilerine eziyet ve kişiliklerine hakaret eden insanlara daha kibar davranması. Bu çarpık insan davranışını anlamaya çalışıyorum. Bu davranışın belki anlaşılır bir yanı vardır da, ben, göremiyorumdur diye kendime şu soruları soruyorum: Böyle yaklaşımların alt gerçeği nedir? Böyle yaklaşımlar nasıl bu kadar hızla çoğaldı ve nasıl bu kadar çabuk toplumda kabul gördü? Böyle yaklaşımlardan insanlığı kurtarmamız mümkün mü?

Böylesi yaklaşımların tek gerçeği var: korkaklık ve kişiliksizlik. Bu davranışları sergileyen insanların iç ekoselerinde yaptığım yolculuklardan algıladığım gerçekle belki şöyle bir değerlendirme yapabilirim: kendilerine iyi ve saygılı davrananlar onlar için kazanılmış ve kendilerine zararları dokunmayacağı kesinlik kazanmış insanlardır. İnsanın doğasındaki gerçek, kendisini kötülüklerden korumak değil midir? İşte bu koruma güdüsünden yola çıkan insan, kendisine zararı dokunmayan ve kendi hâlinde yaşayan insanlara karşı saygılı ve sevecen davranışları sergilemez. Onlar kendilerini ezen insanlara daha yakın görünmek adına, riyakâr, içten içe korkak ve insanı küçültecek davranışlara avuç açarak kendisini koruyacağını sanmanın yanılgısı içinde mutlu yaşayan insanlardır. Bu küçücük mutluklara değer biçen insanların işleri daha yolunda gider ve küçük başarılarla kendi yok oluşlarını ödüllendirirler farkında olmadan. Yaşamın tek bir gerçeği vardır, o da, insanın küçülmek için değil, kendisini kendi değerleriyle büyütmek için dünyaya geldiğidir. İnsanın çıkarları aynı zamanda umarsızlığı olmamalıdır, ne yazık ki bu yaklaşım birçok insanımızı zehirliyor ve yaşamın çıplak gerçeği olarak karşımızda duruyor. Peki, bu herkesin görebildiği gerçeklerin neden dostları çok değil? Neden insanların içindeki doğrular gün ışığında bu kadar korkarlar? Evet, üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken sorulardır bunlar.

Hepimizin yaşantısında bu soruların başka başka yanıtları vardır. İnsan, bir çırpıda evini, işini, giysilerini değiştirir gibi, içini değiştiremiyor yazık ki. Ne ki, toplumsal doğrularımızı çoğunlukla çıkarlar belirliyor. Hepimizin bahçesinde kuruyan çiçekler, bizlere bir şeyler anlatıyor aslında ama bizim küçük ayrıntılara, inceliklere ayıracak ne zamanımız ne de sevgimiz var. İnsan, iyiliklerin, güzelliklerin, sevgilerin, barışın ve aydınlıkların yaratıcısı olmak için dünyaya gelmiştir. İnsanın en acınası kaosu, kendisini ve kimliğini yok sayan insanlara ince ve kibar davranması olmamalıdır diye düşünüyorum. Bu gerçeklerden yola çıkarak kendi gerçeğime bir başka mercek altında bakıyorum. Ben farkında olmadan benliğime yerleşen duyguların benliğimden ayrıldığının, kanımda dolaşmaya başladığının da yeni farkına varıyorum. Hayatımda neyi öğrenirsen öğreneyim ruhunun bilinmezliklerini tüm çıplaklığıyla öğrenemeyeceğimin de farkındayım. İçimde olgunluğa ulaşan her duygu bir gerçeklik kazanıyor ve ağzıma almaya değer güzellikler taşıyor. İçimde bir türlü yaşamadığım bayram sevinçlerini uykudan yeni uyanmış bir çocuk gibi yaşamak istiyorum. İçimdeki devrimlerin sessizliğine erdim en içsel sesimi duymak için. Yaşadıklarımın tarih öncesi uyumuna yaklaştıkça en içsel seslerin içimde yankılandığını fark ettim. Denizin sesini algıladığım gibi algıladım içimdeki yankıların sesini. Atalarımın kanı gibi damarlarımda taşıdığım ilkeler, yaşamımda alacağım kararlarda etkili olacak. Yaşamımın dönüm noktalarının her birinde kanımda dolaşan ilkelerimin yalnızlığını hissedeceğim. Sağlam ve dile getirebileceğim bir yaşamı sürdürmem için onurlu bir meslek gibi taşıyacağım bu somut ve sınırlı nesneler dünyasında. Bana gerekli olan tek şey üzerinde çalışacağım olaylar ve beni zaman zaman

doğanın büyük nesneleri karşısına çıkaracak olan koşullar içinde yaşlanmak. Yaşadıklarımdan beslenmeye özen gösteriyorum. Korkularımdan sıyrılıp gözü pek yaşamak istiyorum. Yaşadıklarımın bilinçli olması için onları eleştirel bir bakış acısıyla değerlendiriyorum. Sürekli karşılık beklemeksizin iyilik yapmaya çalışıyorum. İçimde iyilik içermeyen tek bir duygu kalsın istemiyorum. Kendimi avutacak sözcük bulmak için sınamadığım hayat kalsın istemiyorum. Istırabının derinliklerine eren ruhumu çocukluk hayallerim teselli ediyor. Bu yüzden hayatımın çocukluktan çıkıp yetişkinliğe ermesini istemiyorum. Hayatım çetin olduğu için daha çetin sınavlardan geçiyor bugünlerde. Sevmenin nasıl bir duygu olduğunu biliyorum ama hiç sevilmediğim için sevilmenin nasıl bir duygu olduğunu bilmiyorum. Sevilmeyi bilememişliğimle seviyorum hissettiklerimi. İçinde yaşadığım coğrafyadaki tüm acıları her gece evime konuk ediyorum. Hiç kimsenin acısı bir diğerinkinden değersiz değil. Acıdan ve ıstıraptan inlemediğim gecem yoktur. Gündüzün aydınlığıyla gün ışığına kavuşur hislerim. Boyumu aşan yaşanmışlıkların yükünü taşıyorum sırtımda. Kamburluğumu bu yüzden çok seviyorum. Beni avutan başarısızlığım, gelip geçici başarıların bir kıymeti olmadığı gerçeğini bana sık sık anımsatıyor. Kendime karşı merhametli olmaya çalışıyorum. Beni böylesi bir iç sorgulamaya iten Alman edebiyatı yazar ve şairi Andreas Gryphius'tu. Onun ölümsüz ruhuyla sohbet etmek istiyorum. Tiyatro izlemek üzere Kültür Merkezi'ne gitmiştim. Oyun arasında kantinden bir fincan kahve aldım kendime ve içmek için bahçeye çıktım. Gecenin karanlığına sinmiş sessizliği dinliyordum. Bir an elinde bir fincan kahveyle bir bayın yanıma yaklaştığını fark ettim. Yaklaştığı anda onu resimlerinden tanıdım. Bana gülümseyen Bay Andreas Gryphius'tan başkası değildi. Ben de ona gülümsedim. Bana oyun hakkındaki düşüncelerimi sordu, yanıtladım. Kendiliğinden gelişen sohbet benim kendimi onun karşısında rahat hissetmemi sağladı. Yanına sokularak **"Bana hayatından söz eder misin?"** diye sordum.

"Sevgili Bedriye, ben 1616 yılında Protestan bir papazın oğlu olarak Silezya'da doğdum. Hayatın acımasızlıklarıyla küçük yaşta tanıştım. Annemi ve babamı çocukken kaybettim. Bu yetmiyormuş gibi savaş yıllarında büyük güçlükler çektim. Liseyi bitirdikten sonra bir prensin yanında özel öğretmen olarak çalıştım. Klasik diller, astronomi, felsefe ve tarih öğrenimi yaptım. Daha sonra üniversitede dersler vermeye başladım. Fransa ve İtalya'yı dolaştıktan sonra Silezya'ya döndüm. 1664'te Glogau'da öldüm. Benim geniş bir kültürüm vardı, on bir dil biliyordum. Devrin bütün fikir akımlarını yakından tanıdım ve kendimi Yeni Stoa akımına kaptırdım. Uzun süren savaşlar sırasında çektiğim acılara katlanmada bu felsefi bakış açımın bana hatırı sayılır yardımı oldu."

"Sevgili dostum dramlarından söz eder misin?"

"Sevgili Bedriye, Avrupa'ya yaptığım seyahatlerde Avrupa tiyatrosunu yakından tanıma fırsatı buldum. Paris'te Corneilles'i Roma'da Cizvit dramlarını (Jesuitendrama) seyrettim, bunların tipleri ve teknikleri üzerinde durdum. Böylelikle Alman edebiyatının ilk trajedisini veren ben oldum "Leo Armenius" (1646) Alexandriner ölçüsüyle yazılmıştır. Konusu İstanbul'da 826 yılında gerçekleşen bir saray ayaklanmasıdır. Bizans kralı Leo, bir saray ayaklanması sonucu, zaten haksız yoldan elde etmiş olduğu tahtını ve hayatını kaybeder. Akılcı dünya nimetlerinin geçiciliği motifi, bir barok dramında bu şekilde hayat bulur. Yapıtta henüz karakterler ve gelişim süreci belirmemiştir. Şahıslar birer tipten ibarettir.

Her perdenin sonunda antik koronun taklidi demek olan Reyen yer alır. Yapıtın önemi hem benim hem de genel olarak barok üslubumun ilk dramı olmasıdır. "Catharina von Georgien oder bewahrte Bestandigkeit" (1647): Alexandriner ölçüsüyle yazılmış bir trajedidir. Martyrer drama denilen, aziz ve azizelerin işkence çekişini işleyen yapıt türüne girer. Konusu, İran şahı Abbas'ın esir ettiği Hıristiyan kraliçe Katharina'nın din farklılığı yüzünden şahla evlenmeyi kabul etmeyişi, sekiz yıl süren işkenceden sonra idam edilişidir. Ana fikir, hayatın anlamsızlığını inanç kuvvetiyle yenme imkânıdır. Yine perde sonları Reyen'le işlenmiştir. "Carolus Stuardus" (1649): İngiltere tarihinde I. Karl'ın katlini konu alır. I. Karl'ın nasıl bir cesaretle ölüme gidişini anlattım. Tahtından indirilen ve ölüme mahkûm edilen Karl, bir aziz mertebesine çıkarılmakta, ölürken söylediği (monolog), onu muzaffer göstermekte, idam ettirenleri ise yenik düşürdüm. "Grosmütiger Rechts-Gelehrter oder Sterbender Aemilius Paulus Papinianus" (1659): Alexandriner ölçüsüyle yazılmış bir trajedidir. Konusu bir Romalı hukuk bilgininin tutarlı ve korkusuz zihniyetidir. Müstebit kral Caracalla, kardeşini annesinin gözlerinin önünde boğar. Cinayetin haklı gösterilmesini saray baş hukuk bilgini Papinianus'dan ister. İsteği yerine getirilmez. Papinianus ve oğlu idam ettirilir. Trajedide bir yandan istibdat yerilmekte, öte yandan da kişilikli bir insanın boyun eğmeyen hak-hakikat duygusu gösterilmektedir. Yapıtta Hıristiyan ve Stoa ahlakının çeşitli unsurları yer almaktadır. "Cordenio und Celinde oder Unglücklich Verliebte" (1657): Alexandriner vezninde bir trajedidir. Konusu burjuva hayatından alınan bir trajedi olduğu için ben yapıtın önsözünde okuyucudan özür diledim. Cardenio, önce Olympia'ya yaklaşır. Entrika yüzünden onu bir başkasına tercih etmek zorunda kaldıktan sonra Celinde'ye tutulur. Ama Celinde'de ilk aşığı tarafından öldürülür. Bunun üzerine Cardenio yine Olympia'ya dönmek ister, Evli bir kadın olan yine Olympia'ya aşkı, günahkâr bir ihtiras niteliğindedir. Olympia şeklinde görülen bir iskelet karşısına çıkar; Cardenio onu kucaklayınca bir iskelet olduğunu anlar. Ben bu imajla kahramanıma günahkâr ihtirasının şuuruna varışını yaşamak, bu ahlak sorununu bütün çirkinliğiyle gözler önüne sergilemek istedim."

"Sevgili dostum, komedilerin hakkında neler söylemek istersin?"

"Ben trajedi yazdıktan sonra komedi yazmaya başladım. Aslında benim bu çabam gülmeyi unutmuş barok devri için oldukça ilginçtir. Komedi yazarlığımda Opitz'in saptadığı kurallara titizlikle uydum. Opitz'e göre komedi, konusunu aşağı tabakanın seviyesiz insanlarından, onların oyun ve entrikalarından, kurnazlık ve hokkabazlıklardan alır. Benim komedilerimin ana çizgileri de bu gerçeği yansıtır. "Absurda Comica oder Herr Peter Squentz" (1658): Zanaatkâr tiyatrolarıyla komedi tarzı alay etmeyi amaç edinen bu yapıtımda, sanat anlayışından ve kültürden yoksun bir kimsenin, antik bir konu olan Pyramus ve Thise hikâyesini, tiyatroyu tanımadan, bir prensin önünde oynayışı konu edilir. Oyun içinde oyun tekniğiyle yazdığım bu komedinin bir örneği Shakespeare'dir. "Das verliebte Gespents; Die geliebte Dornrose" (1660): Das verliebte Gespenst'in konusu Cardenio Celinde'nin komik tarzda ele alınışı gibidir. Die geliebte Dornrose ise bir köy komedisidir. İki ailenin kavgası ve bu ailelerin çocukları arasındaki aşk, komedini konusunu meydana getirir. Her iki oyunun perdeleri birbirini takip eder, sonunda sonuç korusuyla birleşir Her iki oyunun ortak yanı, sadakatli aşkın gücüdür."

"Sevgili dostum senin bir de şairlik yönün var. Bu konuda neler söylemek istersin?"

"Sevgili Bedriye, yapıt verdiğim bir başka alan da nazımdır. Düşünce derinliğine yer veren Pindar tarzı Odlar, sone ve epigramlar bana uygun gelmişti. Dil ağır ve ihtişamlıdır, imajlar renkli, ritm ustacadır. Dini sonelerimi "Sonn- und Feiertagssonette" (1659) adlı yapıtta topladım. Yapıtta 65 Pazar, 35 bayram sonesi yer alır. Şiirlerim duayı andırıyor, dini duyguları canlandırmak için yazdım. "Gryphius'un Deutsche Gedichte"de (I. Teil) yayımladığım uzunca bir şiir vardır. "Kirchhofsgedanken" (1657): Bu uzun manzum yapıt sekiz mısralık elli kıtadan meydana gelmiştir. Barok dünyasının ana unsurlarından bir olan öbür dünya ve ölüm korkusunu işliyorum. Çürümekte olan ölüleri seyrederken benim hissettiğim ve düşündüklerimi dini mistik bir hava içinde ifade ettim. Benim yapıtlarıma dair söyleyebileceklerim bunlar. Yapıtlarıma ait söylediklerimin tümünü senin elindeki yapıttan olduğu gibi aktardım ki, benim sanatçı yanımı daha yakından tanıyabilesin.

"Sevgili dostum kitabı kapattım. Bana hayatın hakkında neler söylemek istersin?"

"Biricik dostum, benim yapıtlarımın özelliklerine ait değerlendirmeyi yapan eleştirmenler benim hayatıma dair değerlendirmeyi yapamadı. Hayatım Bedriye, acılar içinde geçti. Hayatımın hiçbir evresinde mutlu olmadım. Salt bu yüzden seni kendime yakın hissettim. Ne çocukluk yaşadım ne gençlik. Savaş yılları da beni çok sarstı. İçinde sürekli yaralar büyüten bir anne oldum ben de. Yaşadıklarımı onurumla taşımak için yazmaya ve dine adadım kendimi. Daha çocuk yaşta annemi ve babamı kaybettim. Karşıma çıkan her insanın ihanetiyle yıkıldım. Her seferinde bir Anka Kuşu gibi kendimi küllerimden yarattım. Yaşadıklarımdan beslenerek yazdım yazdıklarımı. Öyle anlarım oldu ki acıdan delireceğimi düşündüm. Ne yaşadıklarıma sığın-

dım ne de yaşayamadıklarıma. Yaşanmamışlığımla öldüm. Her türlü yaşanmışlıklara uzaktan baktım. Sevmeye ve sevilmeye açtım. İnsanlar karşısında konuşmayı unuttum. Özellikle de içimi kimselere açmadım senden başka. Hiç kimsenin bana acımasını istemedim. İnsanlar karşısında öylesine eziktim ki bu duygularımı ifade edecek kelime bulamıyordum. Acılardan bir kule taşıyordum içimde. Ne kimselere kendimi anlattım ne de kimse beni anladı. Anlaşılmak istiyordum Bedriye. Her şeyden önce bir dünya insanı gibi hissediyordum kendimi, çünkü insana ait hiçbir acıya yabancı değildim. Herkes soğuktan üşür, bense sevilmemişlikten üşüyordum. Hayatım boyunca hiç ısınmadım. Toprağın altını da bu yüzden yadırgamadım. Kaç yaşına gelirsem geleyim hep bir aile özlemi duyumsadım içimde. Taşlar kadar kimsesizdim. Ama başım her zaman dikti. Onuruna çok düşkün birisi olduğum için insanlardan hiçbir şey istemeyi öğrenemeden öldüm. Kendi değerlerime yabancılaşmamak için hayatım boyunca mücadele ettim kendimle. Kendiyle sorunlar yaşayan insanlardan birsi de bendim. Birçok alanda eğitim görmeme rağmen hayat hakkında hiçbir bilgim yoktu. Çünkü ben sadece ama sadece ıstırap çekmeyi biliyordum. Yalnızlık en çok geceleri içimi acıtıyordu. Gündüzleri kendimi oyalayacak bir şey buluyordum. Yalnızlığın her evresini yaşadım. İnsan acılarını anlatacak birini kolay kolay bulmuyor. Acılarını anlatacağın insanın da en az senin kadar acı çekmesi gerekiyor. İnsanı yaşadıkları yaklaştırdığı kadar yaşamadıkları da uzaklaştırıyor. Yazdıklarıma sığınarak kendi umarsızlığımı unutuyordum. Komediyi de içinde derin acıları barındırdığı için seçtim. Kendi acılarımın gizine erdiğim için acılarıma bir başka insanın acıları gibi bakmayı öğrenmiştim. Hayatım boyunca ellerim titredi aslında titreyen ellerim değil yüreğimdi. Bir ara günlük yazayım dedim sonra hiç kimsenin acılarımı bilmesini istemediğim için yazmadım. İnsan yetiştirmek için üniversitede dersler vermeye başladım. Gençlerin dünyasına girmek, onların coşkularına şahitlik etmek bana iyi geliyordu. Onlar sadece bilgiye, bense bir yudumluk da olsa insan sıcaklığına muhtaçtım. Beni sevdiler. Ya da ben öyle hissettim. Ne yaşarsam yaşayayım ne hayattan koptum ne de yaşamaktan usandım. Bildiklerimi ve gözlemlediklerimi yazarken oldukça cesurdum. Yazarken kendi duygularımı tüp çıplaklığıyla yazdım. Yaşadıklarım ve yaşadıklarıma karşı ödediğim bedelleri kendime sakladım. Ölümsüz olan andır ve anlara yüklediğin anlamdır. Yazgıya inandığım için yaşadıklarımı bağrıma basarken zorlanmıyordum. Onların benden birer parça olduğunu biliyordum. Konuşmaya hasret kalarak öldüm. Bu dileğim öldükten sonra gerçekleşecekmiş meğer. Sen bunca yazar arasında benim acılarımı algıladım ve beni ben yapan değerlerimle sevdin. Senin karşında bir başka insan değilim tamamen kendimim. İnsan hayatını kendini başkalarında saklamakla geçiyor. Benim hayatımda öyle geçti. Senin karşında kendimi saklamıyorum. Ölüm kadar gerçeğim şu an. Dünyaya bir daha gelseydim acılarımı korkmadan yazmak isterdim. Yine de kendimi şanslı sayıyorum çünkü ürettim. Yazında birçok ilklere imza attım. Üretkenliğin hazını yaşadım. Tanıdığım tek haz da üretmekti. İşkencenin ne olduğunu bildiğim için yazarken hiç zorlanmadım. Aşkı hayatımda hep yücelttim. Yazdıklarımın günümüzde de geçerliliğini yitirmediğini bilmek beni onurlandırdı. Unutulmuşluk en çok insan öldükten sonra insanın içini acıtıyor. Sen benim ruhumu çağırdığında inanamadım birinin beni hatırlamasına. Yaşadıklarımla değil ama yazdıklarımla kendimi gerçekleştirdiğimi düşünüyorum. Hayatta o kadar çok şeyi başaracağımı düşünüyordum. Öldükten sonra anladım ki hiçbir şeyi başarmamışım. Bir insanın tüm duyguları tatması gerektiğine inanıyorum. İnsan yaşadıklarında dolayı değil yaşayamadıklarından dolayı mutsuz oluyor. Benim en büyük hatam bir süre sonra hayallerimin peşinden gitmemem oldu. Hep erteledim ama ölüm ertelemiyor seni yanına alacağı saatti. Ya da insan yaşarken ölümün kendisine bu kadar yakın olduğu gerçeğini unutuyor. Yazdıklarımda kendi sanat çizgimi yarattım ama yaşadıklarımda iz bırakacak bir şey yaratamadım. Hayatımda dostluğa, erdeme, hoşgörüye, vefaya çok değer verdim. İlkelerimden ödün vermeden yaşadım. Şiirlerimde kendi duygularımı daha açık bir şekilde ifade ettim. Yaşadım acı çektim ve yazdım. Anlasan Bedriye ben biraz da senim. Senin bir diğer parçamım. Bu yüzden acılarımı ruhunun derinliklerinde hissediyorsun. Ben en azında acılarımı doldurdum ve yaşama serüvenimi noktaladım. Ölünün en iyi yanı bir daha dünyaya gelmiyorsun. Yok oluyorsun. Seni yazdıkların yaşatıyor yaşadıkların değil. Oysa ben yaşadıklarımla ölümsüz olmak istiyordum. En azından dünyadan bir iz bırakarak ayrılmış olmanın sevincini yaşıyorum. Yazdıklarım dönemleri itibarıyla eski dönemlere ait olsa da içinde barındırdıkları gerçekler ölümsüzdür. Ne aşk ölür ne de ölüm ortadan kalkar. İşte benim yazdıklarım da ölüm gibidir. Ölüm kadar gerçektir. Seninle bu duygularla ayrılırken beni ne kadar mutlu ettiğini bilmeni istiyorum. Bilmeni isterim ki sen nasıl bu dünyada benim yalnızlığımı bana unutturduysan ben de sen öldükten sonra senin yalnızlığını sana unutturmak için elimden geleni yapacağım. Seni dini duygularımla kucaklıyorum. Sevgiyle kal."

"Sevgili dostum sen de sevgiyle kal. Seni yakından tanımak gerçek bir mutluluk oldu benim için. Seni seviyorum." ■

Kaynak: Prof. Dr. Gürsel Aytaç. Yeni Alman Edebiyatı Tarihi. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, S. 45-48 Ankara

Sol kolum

VEYSEL OTUNÇ

Yazıyı bir arkadaşım gönderdi. Yazı başlığını ben koydum.

Arkadaşım diyor ki:

"Sevgili Veysel Otunç,

Bu satırları Haşim Otunç Abi'min ölüm yıl dönümünde yazmıştım. Sosyal sayfamda yayınlamak isterdim.

Ancak malum sebeplerden dolayı (devlet (!) memurluğum, ortamın 'cadı avı dönemi' oluşu, hakkımızdaki soruşturmalar...) yayımlayamadım.

Sevgiyle kalın hepiniz.

Üzgünüm çok..."

Sevgili arkadaşım, Naime öğretmenim, kısacık açıklamadan sonra **39 yıl** önce kendisini, **(kuşkusuz beni de)** derinden etkileyen, çocukluğundan kalan unutamadığı anısını anlatıyor.

"Soğuk bir kış günü köy birdenbire karıştı.

Büyük bir yas havası yukarı mahalleden evimize doğru yayıldı.

Annemin usul usul ağlayarak hazırlandığını gördüm.

Belli ki bir yere gidilecek; ancak bu hüzün dolu bir yer olacaktı.

Komşumuz, anneme:

'Cenaze gelmek üzere, hazırsan çıkalım' dedi.

Annem hazırdı çoktan. 'Ben de gelirim', dedim. 'Yook', diyecek oldu. Sonra vazgeçti. Yola çıktık. Karların arasından patika bir yol açarak önümüzde ilerliyordu babam ve köyün diğer erkekleri ağızlarını bıçak açmadan ip gibi dizildi, köyün kadınları arkalarından... Annemin hemen arkasından ise ben... Annem usulca ağıt yakarak ağlıyordu. Ölüm sessizliği veya çığlığı dedikleri durumu yaşıyorduk.

Bir fırsatını bulup anneme sessizce sordum ne olduğunu.

'Dayımın gencecik oğlu ölmüş...' dedi.

Anladım ve sustum...

Sustum...

Çocuk aklımla çözmeye çalışıyordum ölümü.

Annem:

'Yok yoksulun; aç açığın barındığı, fakir fukaranın, kurdun kuşun, börtü böceğin yemek yediği, barındığı bir ocaktı bunların evi. Hepimiz öğrenciyken onlarda barınıyorduk. Reva mıydı bu ailenin böyle bir acı yaşaması' diye ağıt yakıyordu.

Nihayet Cıvarka Köyü göründü.

Mahşeri bir kalabalık vardı. Bütün civar köylerdeki köylüler âdeta oraya toplanmışlardı.

Mezarlığa çıktık.

Tarif edemediğim bir acı vardı köyde. Büyük bir merakla etrafı gözlüyordum.

Uzun boylu, parkalı, fiske vursan yüzlerinden kan damlayan, çok üzüntülü ancak bir o kadar da metanetlerini korumaya çalışan abiler vardı. Abilerden biri biraz yüksekçe bir yere çıkıp konuşma yaptı.

Soluksuz dinliyordum en ön sırada.

Sonra sol kollarını kaldırıp 'Devrim şehitleri' için herkesi saygı duruşuna davet ettiler.

Büyük bir şaşkınlıkla izlerken onları, birden, biraz çekinerek de olsa ben de sol kolumu kaldırdım havaya. Kolumu, önce yarım sonra tam yukarı kaldırdım tıpkı onlar gibi. Tören bitip eve dönünce aklımda; büyük bir üzüntü, mahşeri kalabalık, metanetli abiler ve devrim şehitleri, sol kolun havaya kaldırılması ve 'akın var akın... güneşi zapt edeceğiz...' gibi dizeler kaldı.

O günden sonra ne zaman düşen birini görsem hep sol kolum kendiliğinden ona doğru uzandı. Ne zaman bir haksızlık görsem sol kolum, kendiliğinden havaya kalkmaya başladı. Havaya kaldıramadığım veya uzatamadığım zaman da kolumu, içimden 'Akın var akın...' dizeleri bir çığlık şeklinde yükseldi. Yani ne zaman zulüm görsem hep sol yanım sancıyıp durdu.

Çocukluğumdan kalan birçok ilkin sembolü; sol kolumun ve sol yanımın farkına varmamı sağlayan; sol yanımda hep bir sızı olarak kalan, sonraki yaşantımda da derin izler bırakan güzel insan, değerli Haşim Abi'm seni sevgiyle, minnetle anıyorum."

• • • •

O gün orda değildim, çok uzaklardaydım.

Gidemedim, gidemezdim.

Arkadaşımın anlattıklarını kederle okudum.

İyi ki de anlattın.

İyi ki de yazdın.

O yiğit devrimci, güzel insanı sevgiyle, özlemle, hasretle anıyorum.

6.12. 2020

Mavi Yıldızımızda

GÜLBİN SODAN

Soğuyordu ılık
İklimde gaz
Ve alev
Yumağı

Çevrinen fırtınayla püsküren
Lavlarında yanardağların
Erkiyle şimşeklerin aralıksız çakan
Yakın
Bulutlarında buharlaşan
Denizlerin

Taşıdılar aşındırıp süreğen
Yağmurlarla kül renkli bir doğada
Sivri
Tepeli dağ sıralarından
Ölü volkanlardan soğumuş taşlar
Yığdılar düzlüklere çukurlara deniz
Diplerine ovalar
Yaratmaya başladılar tortul
Kayalar

Dört buçuk milyar
Yıl kadar önceydi
Yaklaşık

Gözeneklendi katman suyla
Havayla ayrıştı aşağıdan
Yukarıya

Parçalayıp en sert
Kayaçları ince
Köklerinin öz suyuyla
Göründü bitkiler doğrulup taştan

Dönüştüler yeniden ayrışarak karılıp
Katmanla verdikleri soluk yukarıdan
Aşağıya

Göverdi güneş ve mağma arasında
Suyla havayla doğuran
Taşla oluşan
Toprakla yaşam

Dörtyüz milyon
Yıl kadar önceydi
Yaklaşık
Toprakta canlı
Canlıyla toprak
Bağlanıp geliştiler yaşlanıp
Tükendiler birlikte

Öfkesiyle kasırga ve azgın
Urağanların
Göktaşları depremler iklim
Salınımları
Tufanlarla sallanıp çalkalandı denizler
Dağlar
Ormanlar
Yok oldu türler kuşaklar
Yitti eski toprak ve düzen

Yoğrulup biçimlendi yeni baştan
Gönlünce doğa

Ve yeniden bulmak için yeni bir denge
Çalkalandı yeniden

Ayrılıp kavuşurken varlık kendiyle
Böylece durmaksızın
Göründü insan
Son sayfalarında
Var oluş kitabının

Doğruldu ve yürüdü parlayan
Usla fışkıran anlak
Ayırdı bu güçle yolunu
Arkadaşı maymundan

Yetmişbin
Yıl kadar önceydi
Yaklaşık

Değişip giysiyle
Postu çekiçle
Yumruğu penseyle
Dişi kaşıkla
Avucu kılıçla pençeyi yaktı
Bulduğu ateşle gümrah
Ormanları sürdü toprağı

Özeği ve efendisi oldu
Koptuğu
Ayrıldığı doğanın

Dev aygıtlar kurdu çıktı uzaya
Çoğalırken sayıca
Büyüyordu yoksulluk
Baş döndüren uygarlığının
Yanıbaşında

Ve son çeyreğinde yirminci yüzyılın
Dönüştü kibirli hırsla yalnız
Kendi için tüketen bir öcüye kıyımcıl
Gözükara

Kin gibi nefret gibi birikti kir de
Aktı çürümüş ruhtan yaralanmış doğaya
Karışarak toprakla suyla havayla
Yükseldi ağu

Savunamazdı başka bir canlı
Kendini onun kadar
Ve ona karşı

Yok ederek bir sürü türü
Acı verip ezerek
Kendi türünü de içindeki
Kezzapla
Tepiniyor şimdi küreselleşmiş kuduz
Kırılgan
Mavi yıldızımızda

Zincirlerin Arasında Bir Kalem

Phillis Wheatley'nin, bir siyah kadının, köleliğin karanlığında sözcüklerle özgürlüğe uzanan hikâyesi

REYHAN CANER AHMADİ

"Zincirler yalnızca bedeni bağlar; ruh, kelimeyle her zaman uçar." — Phillis Wheatley

Bir Çocuğun Sessiz Yolculuğu

1753 civarında Batı Afrika'da doğan küçük bir kız, sekiz yaşına geldiğinde zincirlerle dolu bir gemide Atlantik'in karanlığına bırakıldı. Boston limanına ulaştığında bir eşya gibi satıldı.

Ona Phillis Wheatley adı verildi; efendisinin soyadıyla anılmaya başladı. Ama kader, bu küçük kızın kaleminden bambaşka bir tarih yazacaktı. John ve Susanna Wheatley adlı bir ailenin evinde çalışmaya başladı. Susanna, onun içindeki ışığı fark etti. Phillis'e okumayı, yazmayı, Latince ve Yunancayı öğretti. Böylece bir kölenin ellerinde kalem, zincirleri delip geçen bir anahtar oldu.

Köleliğin Kalbinde Bir Kadın Sesi

Phillis, yalnızca şiir yazmadı; varlığını, kimliğini, ruhunu yazdı.

1773'te Londra'da yayımlanan kitabı "Poems on Various Subjects, Religious and Moral", bir köle kadının dünyaya bıraktığı ilk kitap olarak tarihe geçti. Fakat o dönemin beyaz toplumunda kimse onun yazdığına inanmak istemedi. Bir Afrikalı kadın, böylesine derin ve zarif dizeleri kaleme alabilir miydi? Phillis, Boston'da bir kurulun önüne çıkarıldı — kelimelerinin kendisine ait olduğunu kanıtlamak zorunda bırakıldı. Ve o gün, yalnızca bir şair değil, bir direniş sembolü doğdu.

Özgürlük ve Yalnızlık

Kitabının başarısından sonra özgürlüğünü kazandı. Ama özgürlük, her zaman huzur getirmedi. Köleliği geride bırakmıştı ama toplum hâlâ zincirlerini çözmeye hazır değildi. Yoksullukla, kayıplarla, yalnızlıkla mücadele etti. Çocuklarını yitirdi, ardından kendisi de çok genç yaşta — otuz birinde — sessizce bu dünyadan ayrıldı. Yine de kelimeleri yaşadı. Onun şiirleri, köleliğin gölgesinde doğan bir kadının kalbinden yükselen en güçlü insanlık yankılarından biri olarak kaldı.

Bir Kadının Yazgısı: Var Olmak

Phillis Wheatley'nin yaşamı, siyah olmanın yalnızca bir ten rengi değil, bir mücadele biçimi olduğunu hatırlatır.

O, susturulmak istenenlerin diliydi; karanlığın içinde bir ışık yaktı. Her dizesi, zincirlerin arasından filizlenen bir umut çiçeği gibiydi. Bugün onun adı, yalnızca Amerikan edebiyatının değil, kadın direnişinin de ilk sayfasında yer alıyor. Phillis Wheatley, kölelik zincirlerinin ortasında kelimelerle nefes almayı seçen bir kadındı.

Ve bu dünyaya şunu bıraktı:

"Özgürlük bazen bir bedenden değil, bir kelimeden başlar."

06.10.2025

Phillis Wheatley büstü, Elizabeth Catlett, (1915 - 2012), 1973, bronz ve ahşap, 55,9 x 32,4 x 35,6 cm

Gül Zaferi

ECE ERSOY

yorgun gözlerimden taştı - nil beni ağladı
ağaçlara astım ciğerlerimi - yaprak beni söyledi
öldü kadın düşleri öldüm kadın düşlerinde -bizdik - toprakta tohum yeşerdi
küllenmiş ve yalnız değildik
-nisa- övgüler olsun adına
kalkın - uzak ve yakın yolları aşın anka aşkına
duymayanlar ve tüm susanlar adına
işitin ve seslenin

ellerim çocukların kanlı gözyaşına mendil
söylüyorum ve söyleyeceğim ülke sınırlarını aşarak
yelken çiçeğinin mümkünleriyle...

kılıçtan keskin sözler benim
gidenlerin izlerinde
benim başlangıç dünya içimde
yüzün ve yüzüm bahara çıkış
yeşilde yeniden doğacak çığlık
söyleceğim
        güller atlasından güvercinler dilediğim
        düşlerimle ardıma bakmadan
acıları sağacağım kadınların göğüslerinden

"büyümez ölü çocuklar"
konuşmadan tanrıyla büyüteceğim gülüşü
her yanından yara almış- hâlâ direnen,
bir çocuk gibi mavi gözlü,
bir sabah gibi saf-

toprağın kalbini sarsan o sessiz övgüyle.
kamçılanmış şehirleri geçeceğim
arkama bakmadan...

ey taşın içinde saklı tohum,
sen de işit
gözleri eski ateşlerin külleriyle dolu,
dudakları mühürlenmiş bir sırla
ellerinde gül zaferiyle dönecek kadınlar
sokaklarına
o yangının küllerinden doğan
ilk beyaz güvercin uçacak

işit ey rüzgâr
bir damla, bir tutam toprak,
her gül yeni bir gün.
toprağın derinliklerinde yatan
yüzlerce yıllık kırmızı,
gülüşü güneş çocuklarla
gül zaferiyle dönecek
gözlerinden yükselen ışığa...

işit - sarmalanmış gökyüzü
dağların yankısı,
toprağın kalbindeki kırmızı -

“Berberin Dansı” romanı

MUSTAFA DEMİR

12 Eylül 1980 günü sabaha karşı Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren Türk Silahlı Kuvvetleri’nin idareye el koyduğunu açıkladı. Daha sonra Milli Güvenlik Kurulu adına yayınlanan bildirilerde; ülkede her türlü siyasi faaliyetlerin durdurulduğu, parti, dernek, yardımlaşma kurumları gibi örgütlerin tümünün kapatıldığı, parlamentonun feshedildiği, anayasanın geçerli olmadığı, tek kelimeyle beş kişiden oluşan Milli Güvenlik Kurulu’nun ülkeyi keyfine göre ve süngü zoruyla yöneteceği ilan edildi.

Milli Güvenlik Konseyi “Atatürkçü bir çizgide, son zamanlarda sivil yönetimin sorumsuz davranışları yüzünden tehlikeye düşmüş bulunan demokrasiyi kurtaracağını, terörü önleyeceğini, enflasyonu yenerek ülkeye refah getireceğini” iddia ederek yerini sağlamlaştırmaya ve o yıllarda akıtılan kan selinin bir an önce durmasını isteyen geniş halk yığınlarının desteğini almaya çalıştı ve halk ağır baskılar altında susturuldu.

Askeri yönetim kısa sürede şunları gerçekleştirdi:

Parlamento feshedildi. Tüm siyasi dernekler, partiler, yardım kuruluşları kapatıldı. Birçok gazete, dergi, yayın organı yasaklandı, yayınlananlar kontrol altına alındı. 39 ton gazete, dergi ve kitap yakıldı. Parlamento dışı tüm muhalefet, anayasa düşmanı ilan edilerek, yok edilmeleri, kitlelerin depolitizasyonu kararlaştırıldı. Her türlü yürüyüş, toplantı, grev, gösteri hakkı kaldırıldı. 650 bin kişi gözaltına alındı. 1 milyon 683 bin kişi fişlendi. 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkartıldı. 14 insan açlık grevinde hayatını kaybetti. 171 kişi işkencede katledildi. 50 kişi idam edildi. 30 bin kişi yurtdışına sürgüne gitti.

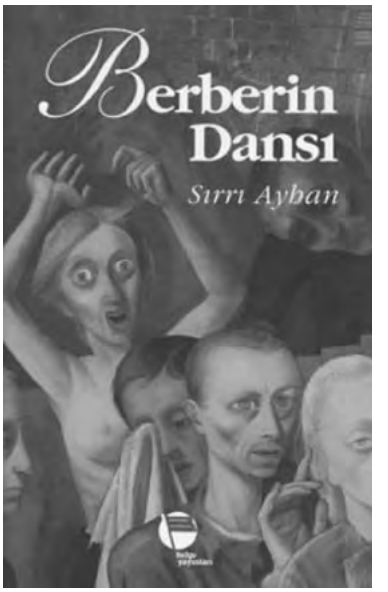

Sayılar 12 Eylül gerçeğini gözler önüne sermektedir. 12 Eylül’ün toplumdaki ve bireydeki yıkımları hâlâ onarılamamıştır.

Birçok sanat eseri yayınlanmıştır bu sınırsız zulmü anlatan... Sırrı Ayhan’ın “Berberin Dansı” romanı bunlardan biridir. Devrimcilerin ve Kürt devrimcilerinin susturulması için insanlık dışı yöntemlere başvurdular!.. Bu roman da gösteriyor ki, zulüm ile mutlaka hesaplaşılacaktır!..

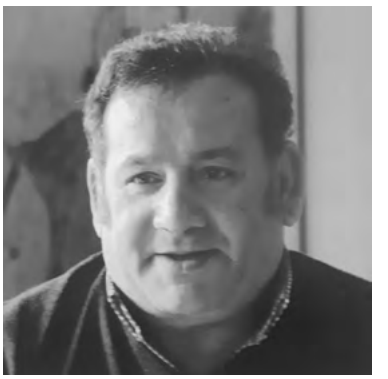

Yazar Sırrı Ayhan

12 Eylül rejimi, sadece bedenleri değil, sözcükleri de tutukladı. Ama unuttular: En ağır işkence bile bir kelimenin gücüne ulaşamaz. Bir gün, o kök yeniden filiz verir, sessizliğin derinliklerinden.

“Berberin Dansı” bir 12 Eylül hesaplaşmasıdır. Çok hassas konulara çok özenle parmak basıyor Sırrı Ayhan. Romanın kahramanı Berber, 12 Eylül fırtınasında işkencelerden geçtikten sonra aranır duruma düşerek serbest kalır. Ağır hastadır, tedavi olması gerekmektedir. Örgütünden kopmuştur, ilişkisi dondurulmuştur. Ama örgütüne küfreden, pişman biri değildir. Onu çok zor bir hayat beklemektedir. Hemen romanın ilk cümlelerinde bu durumu şöyle okuyoruz. *“Umudunu, her şeye inancını yitirmek üzereydi. Ekmek alsa peynir alamıyordu, peynir alsa çay içemiyordu... Cebindeki üç kuruşu nereye vereceğini bilmiyor, acıktıkça musluğa ağzını dayıyor, bol bol ılık su içiyordu.”*

Ailesine bir trafik kazasında öldüğünü bildiren Berber Adana’ya yerleşerek hayata tutunmaya çalışır. Akıl Hastanesi’ne kadrolu berber arandığını okur, bir gazete ilanında. Müracaat eder, işe alınır fakat berberlik yapmaz, zor koşullarda yaşayan, psikolojileri bozuk hastala-

ra bakım işlerinde çalıştırılır.

"Yıllarca o devlete karşı mücadele etmişti, mücadele etti diye işkencelerden geçirilmiş, hapishanelere konulmuştu, şimdiyse o kapıda bir parça ekmek bulduğu için sevinçten uçuyordu."

Hastane sanki askeri bir kışla, ya da 12 Eylül'de yaygın olan işkencehaneleri andırmaktadır. Hastalar tedavi yerine dövülmekte, çalıştırılmakta, karşı gelenlere elektro şok uygulanmaktadır. Hasta bakıcılar ve hemşireler kısa bir süre sonra bu sistemin bir parçası olmaktadırlar. Hastaneye yoğun olarak cezaevlerinden işkence tezgâhlarından mahkûmlar sevk ediliyorlardı. Bu berberin tanınma korkusunu kat kat artırıyordu.

"Hastane şehirden yaklaşık yirmi kilometre uzakta, ıssız bir tepedeydi. Burada kurulmasının asıl amacı da akıl hastalarının çevreden ve insanlarından izole edilmeleriydi. Bakıcılar onlara istedikleri gibi davranıyorlardı, kimse de içeride neler olup bittiğini bilmiyordu.

Hastanenin yoldan görünmeyen arka kısmında tutuklu ve hükümlü hastaların bulunduğu özel servis vardı. Bu hastaların birçoğu ağır işkencelerden geçirildikleri için devamlı öldürülme korkusu içindeydiler. Bazıları konuşamaz hâlde geliyordu hastaneye. Aylarca da konuşmuyorlardı. Bazıları biraz iyileşir gibi olunca polisler gelip götürüyorlardı onları. Giderken yaşadıkları korku, her hallerinden belli oluyordu."

Zamanla berber de istemeyerek kurulu düzenin bir parçası mı oluyordu? Bu soruyu kendine sık sık sormaya başlamıştı. *"Bazılarına göre kirli işlere girişiyordu. Hasta dövüyor, onlara sövüyor, rüşvet veriyor, sahte ilaç belgesi düzenlettiriyordu. Bütün bunlar onun bir zamanlar karşı çıktığı şeylerdi. Sessizce gerçekleşen bu değişiklik iç dünyasında fırtınalara yol açıyordu ama hemen koruma içgüdüsü harekete geçiyor, 'Aç mı kalmalıydım, yani sürünmeli miydim?' demeye başlıyordu."*

Hayat hızla akıyordu. Berber bir iş arkadaşının yardımı ile bir kızla tanıştı ve gerçek kimliğini ele veremediğinden imam nikâhı ile evlendi. Ailesinin bir trafik kazasında öldüğü mecburi yalanını uydurdu. Berberin sırları çoğalıyordu. Örgüt arkadaşları onu yeni yaşamında bulmuş yardım istiyorlardı. Devlet sahte kimlikle çalıştığını, üstelik hasta olduğunu öğrenirse, aranır durumu açığa çıkarsa, yeni yakalanan örgüt arkadaşları ağır işkencelerle konuşturulurlarsa... Berberin bunalıma girmesi, akıl hastası olması için bütün koşullar vardı. *"Korku bir canavar olmuş yüreğini kemiriyordu. Yöneticilerden korkuyordu, hemşirelerden korkuyordu, hastalardan korkuyordu, yakalanmaktan, yeniden işkenceye çekilmekten korkuyordu... Bu kez kesinlikle dayanamazdı işkenceye. Belki çözülür, rezil ederdi kendisini. Belki ciğerleri bu kez tümden patlar, ölürdü işkencecilerin ellerinde."*

En iyisi gelen örgüt arkadaşlarını durmadan soran eşine gerçeğin birazını anlatmaktı. Annesi ve abisi de Adana'ya gelmiş yaşadığını öğrenmişti. Örgütten arkadaşları onun yurtdışına çıkabileceği haberini de yollamışlardı. Berber *"artık bir şeyleri daha iyi anlıyordu. Devlet çarkında çalışmayı kabul eden herkes, devletin kurallarıyla oynamak zorundaydı. Ne kadar iyi niyetli olursa olsun, bu çemberin dışına çıkmaya gücünün yetmeyeceğini artık anlamıştı. Ya bu görevi terk edip gidecekti, ya da..."* İlk fırsatta yurtdışına çıkmalıydı. Ülkede çember daralıyordu. Eşine bu fikrini açtı: *"Hayır! Gitmekten başka çaremiz yoktur. Artık işte, kahvede, evde sana rol yapmaktan usandım! Kendim olmak istiyorum, kendim. Ama bunu burada yapamam. Yaptığım anda kendimi içeride bulurum. Yanardöner gibi herkesin oyununa katılıp dans etmekten bıktım. Kime hangi yalanları anlattığımı unuttum, durumu idare edeceğim diye dansöz gibi her yöne her renge bürünmeye başladım. Kendim olmak istiyorum."*

İlk fırsatı değerlendirerek eşi ile birlikte İstanbul'a geldi. Örgütünden ayrı idi ama örgütlü mücadeleye büyük saygısı vardı.

Arkadaşları onu buldu, yurtdışına çıkıştan vazgeçmesi istendi. *"Çok hastayım. Gitmek zorundayım. Bu fırsatı kaçırırsam başka zaman belki sakat arabasında gelirim. O zamanda kimse bana yardım edemez. Bana karışmayın, gidiyorum"* dedi.

İllegal çıkış için bürokratik koşulları hazırlandı.

Eşi ilk defa gördüğü İstanbul'u çok sevmişti ve orada doğacak çocuklarıyla birlikte mutlu bir yaşam kurmak istiyordu. Berberin kararı ve cevabı kesindi. *"Hayali güzel de şimdilik bizden geçti. Her şey için çok geç güzelim. Bu gemi limandan ayrılmak zorunda, yoksa batacak."*

Yurtdışına çıkanların sorunları da tükenmiyor. Onlarca yıl memlekete gidemeyen ve giriş yasağı olan Ozan Ekmekçi'ye neden ülkeye gitmek istediğini sormuştum.

"Çocukluğumun ve gençliğimin izini sürmek için Türkiye'ye gitmek istiyorum. Maraş'ta çocukluğumu, İstanbul'da gençliğimi saklamıştım. Eğer çalınmamışsa, yeniden almak istiyorum." diye yanıtlamıştı sorumu. Berber eşini, işini ve tüm geçmişini ülkede bırakarak, nelerin kendini beklediğini bilemediği bir belirsizliğe doğru limanı terk ediyordu.

Akıcı bir dille, gerçekçi bir anlatımla gelişen "Berberin Dansı" romanı ile Sırrı Ayhan önemli yaralara hassas bir yaklaşımla değiniyor, başarı ile bilince çıkartıyor. Yaşanmışlıklardan izler taşıyan roman sürükleyici, ironik bir anlatım, başarılı bir kurgu ile okuyucuyu kendine bağlıyor.

Berlin, Ekim 2025 ■

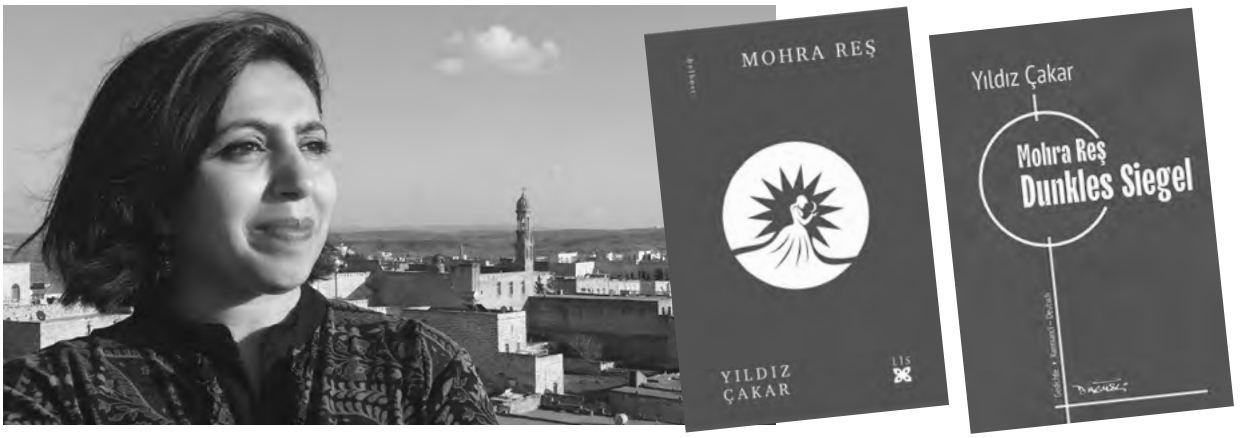

Yıldız Çakar - Mohra Reş / Dunkles Siegel / Kara Mühür

GÜLSEN GÜLBEYAZ

Diyarbakır (Amed) doğumlu (1978), Kürt; şair, roman ve oyun yazarı, gazeteci Yıldız Çakar Berlin'de yaşıyor. Modern Kürt edebiyatının önemli şair ve romancılarından biri olan Çakar, eserlerini Kurmanci lehçesinde yazıyor. Gençlik yıllarında Kürt ve Türk gazetelerinde muhabir ve editör olarak çalışmış, Kürt Yazarlar Derneği'nin kurucu üyelerinden. 2004 yılında ilk şiir kitabı "Goristana Stêrkan" (Yıldızlar Mezarlığı) yayınlandı. Bugüne kadar on kitabı yayımlanan Çakar, Kürt edebiyatının dili, kültürü ve kimliği için aktif bir savunucusu olup eserleriyle dilsel ve kültürel hafızayı koruma çabası içindedir. Dil ve kimlik vurgusu çok güçlü olan yazarın kendi anadilinde yazma kararı yazarlık kimliğinin merkezinde yer alıyor.

Yıldız Çakar, Kürtçenin yazılı edebiyattaki görünürlüğünü artırmak için önemli katkılar sağlayan bir kadın yazar olarak, Kürt kadınlarının deneyimlerini edebiyata taşıyor ve onların seslerini daha görünür kılıyor,

... beşera dilê min delêl

yek hebû, yek tunebû...
ê hebû ne yê me bû,
yê tune bû alîyekî me ê winda bû.
ji hebûna me ya li darê dinê, em herdu li
wî alîyê winda bûn.
çi qas em nêz dibûn ewqas ji me dûr diket,
çi qas me xwe lê digirt ewqas ji me re dibû xerîbek.
dîsa jî me ji wê xêrîbîyê hez dikir,
bê ku me wateyeke din lê bikira.
ji ber ku hêdî hêdî,
em hînî alîyên tunebûnê bûbûn.
çi qas em kêm dibûn
tarîtîya tunebûnê ew qas li me zêde dibû
û vedigerîyan em!

... ji wê tarîtîya di navbera hebûn û tunebûnê de.
çi qas em vedigerîyan, vedigerîya rê
ji bin lingên me.
hebûna me dibû devê kêrekê û li dora me diket,
diketin çîrokên me ji berîkên jîyanê.
gotinên dapîrê li darbestan diketin.

(Mohra Reş – Yıldız Çakar)
(Çeviri: G.G.)

... yüreğimin kıymetlisi

bir varmış, bir yokmuş...
var olan bizim değildi,
yok olan ise bizden kayıp bir parçaydı.
bu dünyadaki varlığımızdan,
ikimiz de o kayıp tarafta kalmıştık.
ne kadar yaklaşırsak
o kadar bizden uzaklaşıyordu,
ne kadar kendimizi ona kaptırırsak
o kadar bize yabancı oluyordu.
yine de o yabancılığı seviyorduk,
ona başka bir anlam yüklemeden.
çünkü yavaş yavaş,
yokluğun taraflarına alışmıştık.
ne kadar eksilirdik,
yokluğun karanlığı o kadar bize çoğalıyordu
ve dönüyorduk biz!

... o varlık ile yokluk arasındaki karanlıktan.
ne kadar dönersek, yol ayaklarımızın
altından dönüyordu.
varlığımız bir bıçak ağzı oluyor,
etrafımıza düşüyordu,
hikâyelerimiz hayatın ceplerinden dökülüyordu.
nine sözleri yazın ormanlarına düşüyordu.

toplumsal cinsiyet meselelerini işliyor. Kadınların Kürt edebiyatındaki rolüne dikkat çekiyor; kadın karakterleri romanlarında önemli bir yer tutuyor. Eserleri, sürgün, kimlik ve kültürel hafıza gibi temalar üzerinden Kürt toplumunun hem geçmişine hem de güncel sorunlarına ayna tutuyor. Yıldız Çakar, kültürel miras ve yerleşik yaşamla da ilgileniyor, Diyarbakır'ın tarihini, coğrafyasını anlatan bir ansiklopedi hazırlamış; yayınlamış. Kürt edebiyatında hem dilsel hem toplumsal bir köprü kuran yazar, Kürt halkının maruz kaldığı baskı, göç, kimlik ve aidiyet, sürgün, yokluk, ölüm meselelerini derinlemesine irdeliyor. Bu temalar eserlerinde merkezi bir yere sahip ve bu temaları güçlü bir edebi dille ele alıyor.

Şiirinin gücü ise, klasik biçim ve ölçüden ziyade benzersiz ifade tarzında yatıyor. Şiirsel üslubu ve imge dünyası, geleneksel ve sözlü olarak aktarılan tarihsel kaynaklara derinden kök salmış; bu sayede kendine özgü bir edebi dil yaratmış.

Mohra Reş / Dunkles Siegel

Alman dilinin şiirsel hafızasına yeni bir ses, yeni bir hikâye...

Yıldız Çakar'ın, 2023 yılında Lis Yayınları tarafından Kürtçe basılan şiir kitabına adını veren şiir; **"Mohra Reş", *Lockedown Locked In*** adlı dijital tiyatro projesi olarak uyarlanır ve **Athens International Art Film Festival**'de En İyi Özgün Senaryo ödülünü kazanır. Bazı kısa hikâye ve şiirleri edebiyat / kültür ödülleriyle tanınan Çakar'a Berlin Kültür Senatörlüğü tarafından birkaç kez edebi çalışma; yazarlık bursu da verilir.

"**Mohra Reş"/** "Kara Mühür"ün Almanca uyarlaması 2025 yılında **"Dunkles Siegel"** adıyla yayınlanır. Yıldız Çakar'ın Almanca *yeniden yazım/yorum* (Nachdichtung) biçiminde yayımlanan ilk şiir kitabı **"**Dunkles Siegel"-**Formularbeginn*Formularende*** kayıp ve kaçış deneyimlerinin ve şiddetin dile geldiği; fakat tüm bunların ötesine geçen egemen, sağlam bir kimlik çekirdeğinin de varlığını hissettiren dokuz şiir döngüsünü bir araya getiriyor: Bu döngüler, güçlü ve kadim anlamıyla bir **ağıt** niteliği taşıyor—ancak içinde umut ve zafer duygusunun da yabancı olmadığı bir ağıt... Ve elbette sevgiyle dolu bir ağıt.

Yıldız Çakar'ın dizeleri, mitik imgelerin ve örüntülerin derinliklerinden besleniyor; aynı zamanda gelecekteki bir barış ütopyasına da uzanıyor. Bu dizeler, hem birey olan bir kültürün hem de bireylerde yaşayan ve varlığını sürdüren bir kültürün öyküsünü; sarsıcı güzellikte, mücadeleci ve kırılgan imgelerle anlatıyor. ■

Kaynaklar: Mohra Reş-Dunkles Siegel, Gazete Duvar, Haus für Poesie, Maksim-Gorki-Theater

Eserleri

Şiir Kitapları: *Goristana Stêrkan* ("Yıldızlar Mezarlığı"), 2004. *Derî* ("Kapı" / "Kapı – The Door"), 2012. *Leylanok* (2014) – kutsal Avesta metinlerinden esinlenen düz yazılar içerir. *Mohra Reş* ("Karanlık Mühür") – şiir kitabı Almancaya çevrildi ("Dunkles Siegel"). **Romanlar:** *Gerîneka Guernicayê* ("Guernica Kuyruğu"), 2016. *Ev Rê Naçe Bihuştê* ("Bu Yol Cennete Gitmiyor"), 2019. *Hangar Fünf – Deriyê Winda* ("Beşinci Hangar – Kayıp Kapı"), 2022. Ayrıca "Xeyalfiroş" ("Hayal Satan") adlı bir eseri vardır. **Tiyatro / Oyunlar:** *Bîra Miriyan* (Totenbrunnen) – Maxim Gorki Tiyatrosu için yazdığı oyun. Monologlar da yazmıştır, örneğin Royal Shakespeare Company için. Tiyatro projeleri ve dijital sahne çalışmaları yapmaktadır. **Ansiklopedi / Makaleler:** Diyarbakır (Amed) hakkında tarih, coğrafya ve kültür bilgilerini derlediği bir ansiklopedi hazırlamıştır. Eserleri birçok dile çevrilmiş: Türkçe, Almanca, İngilizce ve Arapçaya tercüme edilmiştir Şiirleri uluslararası şiir platformlarında yer almakta.

Tobias Roth (Editör)...

*"Yıldız Çakar'ın Mohra Reş başlığıyla Lîs Yayınları tarafından 2023'te Diyarbekir/Amed'de yayımlanan şiirleri üzerine düşünmek, çeviri açısından gerçek bir maceraydı. Bu macerada birçok insan yer aldı ve çalışma yıllar boyunca sürdü. Riskler ve dipsiz zorluklarla dolu bir serüvendi; amacı ise Alman dilinin şiirsel hafızasına yeni bir ses, yeni bir hikâye ve aslında yeni bir dil eklemekti: İlk bakışta çok uzaktan konuşuyormuş gibi gelen ama gerçekte bize yakın ve giderek daha da yakınlaşan bir ses. Araştırabildiğimiz kadarıyla Dunkles Siegel (Kara Mühür), Yıldız Çakar'ın Almancaya çevrilen **ilk Kürt kadın şair şiir kitabıdır**. (...)*

*Yıldız Çakar'ın şiirinin gücü klasik biçim ve ölçüden çok, kendine özgü bir tını ve imgesel ritimden beslenir; bu ritim bambaşka biçimler ve ifade dünyaları yaratır. O, hem bireysel hem kolektif bir 21. yüzyıl deneyimini, geleneksel ve çoğunlukla sözlü aktarımla kuşaktan kuşağa geçen şiirsel kaynakların repertuvarıyla birleştirir. Kendini bir süreklilik içine yerleştirir fakat aynı zamanda bu sürekliliğin nasıl kırılmak ve yok edilmek istendiğini anlatır. Bu nedenle bu şiirler yalnızca şiirsel güzellik taşımaz; doğrudan **direniş** gösterirler—yıkıma, örgütlü bir unutuşa (tıpkı 'örgütlü suç' der gibi), Kürt dilini ve dolayısıyla bu şiirlerin yazıldığı Kurmancîyi hedef alan linguizidal (dil kırımı) eylemlere karşı...*

Yıldız Çakar'ın şiirleri böylece hem kendi tarihine yönelir hem de bir çocuğun ninesinden duyduğu hikâyelere. Esas mesele, miras alınanı ve yitirileni yeniden bulmak, bugünün deneyimiyle harmanlamak ve unutulmuş, hatta çoğu yerde yasaklanmış bir dili geri kazanmaktır: Sözlü edebiyatın izlerini, taşıyıcısı ve yaratıcısı kadın olan bir geleneği yeniden canlandırmak. Ya da Yıldız Çakar'ın kendi sözleriyle:

"Yazdığım şiirler, bir kuyuyu iğneyle kazmaktır."

“Evlerin Sessiz Dili”

ALİ KIZILGEDİK

Yazar - Şair sevgili Akman Gedik´in onuncu kitabı “Evlerin Sessiz Dili” adlı eseri okur severleriyle buluştu. Yazar Sezai Sarıoğlu önsözüyle “Yaraların beyanı esastır” tümceleriyle “Başlamak için en güzel sözcük dil...” diyerek yazılması gereken gerekçelerin olduğunu belirtmektedir. Yazar Akman Gedik “Evlerin Sessiz Dili” eserini üç bölüm altında değerlendirerek, edebiyatın toplumlarda etkisi, toplumun dili ve yazılımın kültürel sanata etkisini de işlemektedir.

I. ZAMANA EMANET SÖZLER

Tedarik zamanların unutulmaz olaylar karşısında, sözlü duruşlar veya vurgulu deyim değerindeki münasebetlerin birikiminden yola çıkarak, varlığını yazılı olarak yaşatmaya, yokluğunu kurtarmaya çalıştığı öykülerin katık ibaresini işlemektedir. “Evler de insanlar gibidir; yaşam izleri kesilince yorgun düşer yaşlanırlar. Viraneye dönerler. İçlerinde ne hikâyeleri vardır anlatılmayan, kim bilir?” sorunun cevabını ararken; aslında Sevgili Akman, tam da bu hikâyeleri dili ile biriktirmiş, kaleminden okurları için dizelerine işlemiş, bize de diyalog motifiyle yansıtmış.

II. KİTAPLAR, FİLMLER, ŞARKILAR

İkinci bölüm olarak ele aldığı kitaplar, filmler ve şarkılar;

dünya klasiklerin, filmlerin, şarkıların toplum üzerindeki etkisini, algılama sendromu ve değerlendirmesini açık teminlerle anlaşılması için çaba göstermektedir. Bir kesitini anlaşılması açısından anımsatsak; “İkinci Dünya Savaşı yılları... Film iki çocuk arasında yürüyor.

YENİDEN YAZILMIŞ BİR HAFIZA:
Çukurova Masalları

GÜLENDAM ÇIĞ

Olcay Bağır’ın **Çukurova Masalları**, bir bölgenin sözlü mirasını günümüz edebiyatına taşıma çabasıyla dikkat çeken özgün bir derleme. Kara Karga Yayınları’nın Dünya Masalları Serisi içinde yer alan kitap, yalnızca eski anlatıları tekrar etmekle yetinmiyor; onları yeni bir ritimle, çağdaş bir dille yeniden kuruyor. Çukurova’nın bereketli ama bir o kadar da hüzünlü coğrafyası, yazarın elinde hem tanıdık hem de taze bir masal atmosferine dönüşüyor. Bağır’ın Çukurova topraklarında büyümüş biri olarak taşıdığı kültürel sezgi, metinlerin dokusunda sezilir biçimde yer alıyor; fakat kitap hiçbir noktada kişisel hatırata yaslanmıyor. Asıl ağırlık, masalların edebi bir forma kavuşmasında.

Şahmaran’ın tılsımından Yedi Uyurlar’ın mağarasına, Anavarza’nın taşlarından Kızkalesi’nin denizine uzanan anlatılar, Bağır’ın kalemiyle masal olmaktan çıkıp birer edebi öyküye dönüşüyor. Devler, cadılar, altın pullu balıklar, Zümrüdüanka’nın kanat sesi... Tüm bu unsurlar, eski motiflerin hatırına değil, yeni bir anlatımın parçası olarak karşımıza çıkıyor. Yazarın derleyici değil de dönüştürücü bir anlatıcı olarak konumlanması, kitabı sıradan bir folklor çalışmasının çok ötesine taşıyor.

Çukurova Masalları, Olcay Bağır, KaraKarga Yayınları, 152 sayfa, 2025

Çukurova Masalları, yalnızca unutulmuş efsaneleri hatırlatan bir seçki değil; masal geleneğinin edebiyata nasıl yeniden entegre edilebileceğinin güçlü bir örneği. Çocuklara olduğu kadar yetişkin okura da seslenen bu metinler, masalın kadim sesini bugünün diline uyarlarken okuru hem hayal gücüne hem de anlatının köklü gücüne çağırıyor. Bu açıdan kitap, kültürel bir mirası korumakla kalmıyor, ona yeniden hayat veriyor.

Alman çocuğun ismi Bruno, Yahudi çocuğun ismi ise Smul'dur." Kampta bulunan Bruno, bir vesile ile Smul'la buluşur. Hitler Almanya'sının gaz fırınlarında yakılmak istenilen milyonlarca birisinden olan Bruno yakılırken, aynı kıyafeti giydiğinden ve bir arada bulunduğu için, bir Yahudi sanılarak, Alman Nazi subayının oğlu Smul'da fırında yakılmıştır. Sevgili yazar Akman Gedik bu kültürel, siyasal, şiddet ve soykırım nitelikli filmlerin biyografisini değerlendirmektedir. Okurlarına sevgi, şefkat ve vicdan temelinde akıl yürütmelerine alan sunmaktadır.

III. GÜLMEK, BİR HALK GÜLÜYORSA

Üçüncü bölümde konu başlığını taşıyan sevinç ve hüznün sıkıştığı, insanın ruhötesi metafor deyimler kümesidir. Halk ve toplumun içindeki bireylerin kendi yaşam ilişkilerinde ibrelerini mecazi terimlerle tebessüm etmektedirler. Gerçekleşen oturumlarda, tartışmalarda, ayrılıklarda, tapınma ve ululuklarda vurgulu edebiyat mizahıdır.

"Bunlar masa üstü bayraklar" başlığını taşıyan bir mizah ile ilişkilendirelim. Vakti zamanda bir teyze gençlere önerilerde bulunurken; evlendiklerinde bayrak gibi sallanan, boylu poslu kızlarla evlenmelerini tembih eder. Aradan zaman geçer gençler evlenmişler. Teyze gençlerin evlendiği kızları görünce.

— Hani bayrak gibi sallanan kızlar?

— Bulamadık teyze. Bunlar masa üstü bayraklar.

Gibi mizahlarla gülümsetiyordur bizleri.

Yazar Akman Gedik mizahi ile güçlü bir kalemdir. 222 sayfalık "Evlerin Sessiz Dili" adlı kitabı sizi dizeleriyle sonuna kadar akıcılığıyla götürür. Zevkle okunacağı kadar da yolun zorluklarında hedef zafiyetinin kavranılması naifliğini de temalar. Kitapseverlerin raflarına uyum sağlayan söz biriktirenlere gelsin. ■

İsyan Etmek Haktır

İsyan Hikâyeleri kitabındaki "Giriş" bölümü, "Marksizm'in bütün doğruları tek cümlede özetlenebilir: İsyan etmek haklıdır. (Mao Zedong) veciz sözüyle başlar. Bu ilk cümle, kitabın içeriğinin, konusunun, fikrinin, özetinin kitabesi gibi başa konularak dikkati çekmektedir.

Ekim 2025'te ilk baskısı yapılan çalışmanın sistemli bir sunuşu var. Zengin, uzun bir kaynakçadan yararlanılarak hazırlanan kitap, bir giriş, dört hikâye ve sonsözden oluşturulmuş. Her bir hikâyenin sonunda "Sonuç ve Değerlendirme" ara başlığıyla dikkate değer çözümlemelere ve değerlendirmelere yer vererek güncel bir boyut kazandırmış...

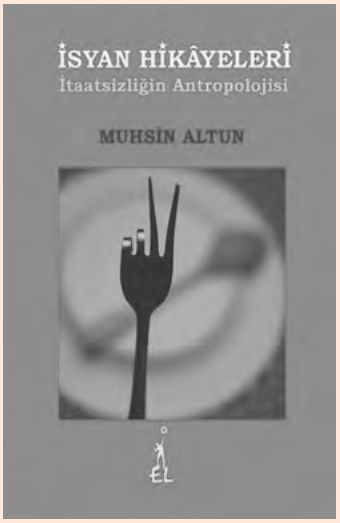

İSYAN HİKÂYELERİ-
İtaatsizliğin Antropolojisi
Muhsin Altun
El Yayınları,
Baskı: Ekim 2025, 200 sayfa.

"Toprak İnsanları, Dağ İnsanları, İnanç Kardeşliği, Kadınlar Savaşı ve Sonsöz: Sömürgeleştirilen Korku" bölüm başlıklarıyla aktarılan hikâyelerde, ezilen ve sömürülen toplulukların mücadeleleriyle ete kemiğe büründükleri isyan, direniş, savunma, ayaklanma, çatışma vb. olgu ve kavramların işlevsel **yönlerini ortaya koyar. Kolonyalist güçlere karşı toprağını, kültürünü, varlığını savunan toplulukların direniş ve savunmalarını tarihsel, sosyolojik ve antropolojik bir bakış açısıyla ele alarak çarpıcı,** esinleyici yorumlarda bulunur.

Günümüz dünyasının keskin çelişkilerini, derin çatışmalarını doğru anlayıp yorumlamak için tarihsel hikâyelerin deneyimlerini süzerek ders ve tecrübe hanemizi zenginleştirebilir, mücadele edenlerin istifadesine sunulabilir.

Okunmayı, ilgiyi hak eden "İsyan Hikayeleri" kitabında, yazarı Muhsin Altun'un **"önsöz" olarak yazdığı yazının ilk ve son paragrafıyla bağıtlayalım sözümüzü.**

"Fikirlerim yenidir ve bu nedenle yeni kelimeler bulmak ya da eski kelimelere yeni anlamlar vermek zorundaydım" der Montesquieu, Kanunların Ruhu'nda. Bu kitapta böyle bir iddia yok. Paylaştığım hikâyeler Türkçe okurlar için yeni olsa da fikirler yeni değil. İsyan, direniş, devrim, ayaklanma ve çatışma gibi kavramlar ezelden beri lügatimizde. Onlara "yeni anlamlar" yüklediğim de söylenemez. Yapmaya çalıştığım şey, onların özgün anlamları üzerindeki toprak tabakasını eşelemek. Böylece bu olguların da en az karşıtları (uyum, denge, düzen, istikrar vs.) kadar yapıcı ve işlevsel olduğunu göstermek.

(...)

Umarım ki İsyan Hikâyeleri okuyucuya bu yönüyle yararlı olsun. Eğer olmayacaksa, son nefesinde bile zalime atmak için bir taş arayanların elinde taş olsun!.." ■

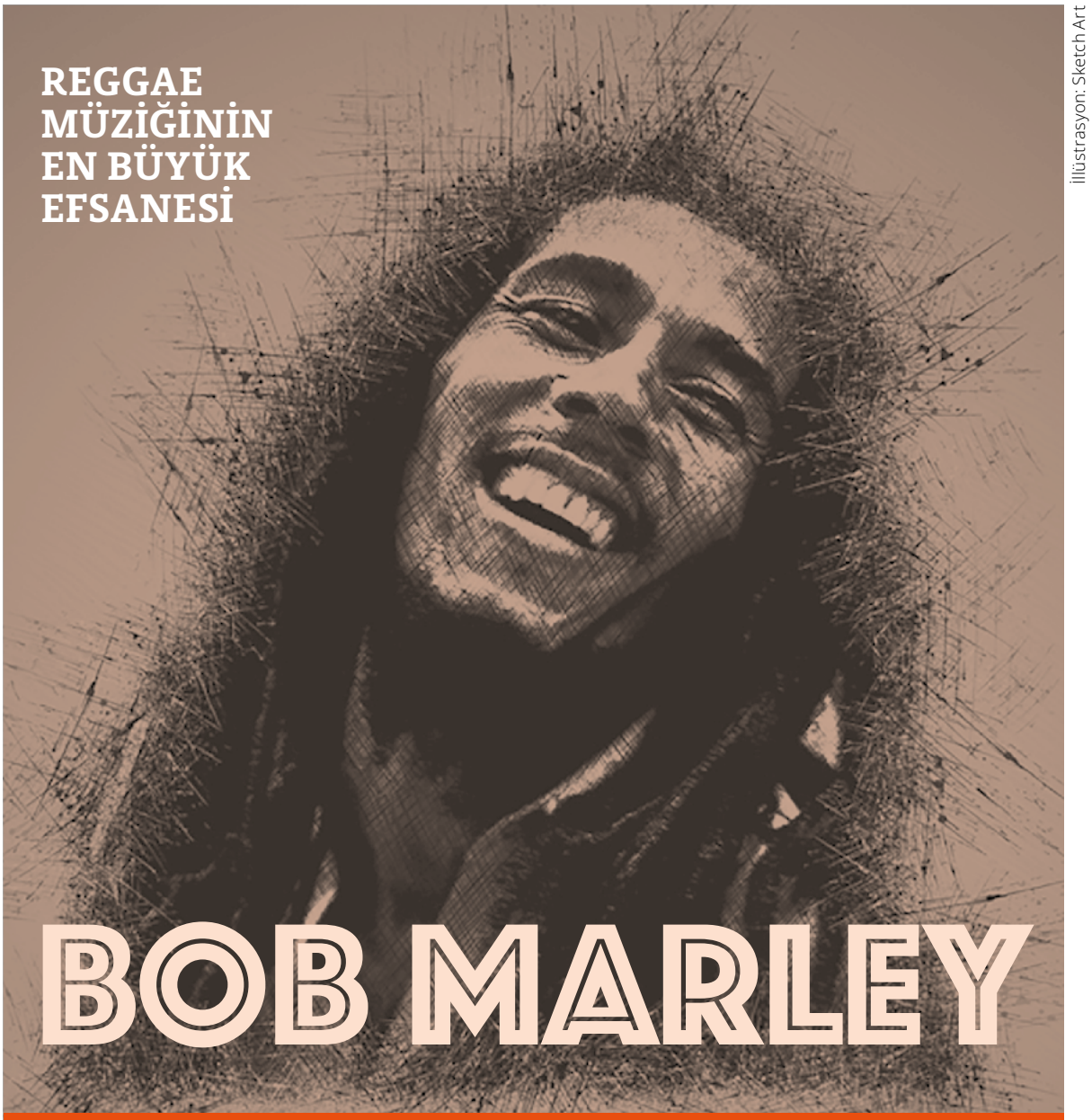

İllüstrasyon: Sketch Art

"Tek bir dileğim var, biliyorsun. Gerçekleştiğini görmek istediğim tek bir şey var. İnsanlığın bir arada yaşamasını istiyorum –siyahlar, beyazlar, Çinliler, herkes– hepsi bu."

MEHMET DESDE

Seyrettiğim bir belgeselde, Bob Marley'in müzesini gördüm. 36 yaşında yaşama veda eden '68 Hareketinde protest müziği ile öne çıkan bu müzik ustasını yazmaya karar verdim. Bob Marley, Reggae müziğinin önemli bir figürüdür. Müziği ile '68 Hareketinin isyan dalgasına damga vuranlardan biridir. O, Reggae müziğinin sadece Jamaika ile sınırlı kalmamasını, bütün dünyaya duyuran en önemli isimlerden biri oldu.

Bob Marley'in yaşamı

Bob Marley, 6 Şubat 1945'te Robert Nesta Marley olarak yaşama gözlerini açtı. Babası, beyaz bir Jamaikalı olan Norval Marley, annesi Afro-Amerikan Cadella

Booker idi. Bob'un küçüklüğü, Nine Miles kırsalında geçti. Bob'un çocukluğuna özgü atasözleri, masallar ve kırsal yaşamla ilişkileri, şarkı yazarlığına daha derin bir kültürel bağlam ve mistisizm havası kattı.

Bob Cedella, 1966'da ABD'nin Delaware eyaletine taşındı. Aynı yıl Bob Marley, Rita Anderson ile evlendi ve birkaç aylığına Delaware'de annesinin yanına gitti. Marley, burada DuPont laboratuvarında asistan olarak ve Donald Marley takma adıyla bir Chrysler fabrikasında montaj bölümünde çalıştı. Ancak kısa süre sonra memleketi Jamaika'ya geri döndü. Eşi Rita'dan dört çocuğu oldu ve evlendikten sonra evlat edindiği bir üvey çocuğu vardı. Bob Marley, Rita ile evliyken de başka kadınlardan da çocukları oldu.

Bob Marley, 11 Mayıs 1981'de Miami'deki Cedars of Lebanon Hastanesi'nde yaşama gözlerini yumdu. Kingston'daki National Arena'da halka açık bir törenin ardından 21 Mayıs 1981'de doğduğu yer olan Nine Miles'da toprağa verildi.

Müzik yılları

Bob Marley ve çocukluk arkadaşı Neville Livingston, Bunny Wailer, 1963'te, Trench Town'da yaşayan ve birçok genç şarkıcıya ritim, armoni ve melodi konularında rehberlik eden başarılı şarkıcı Joe Higgs'in vokal derslerine katılmaya başladı. Joe Higgs, Trench Town'daki bahçesinde Bob Marley ve Bunny Wailer'i Peter Tosh ile tanıştırdı. Böylece The Wailers müzik grubu efsanesi doğdu. Üçlü kısa sürede iyi arkadaş oldular ve böylece bir vokal grubu olan The Wailers ortaya çıktı. Joe Higgs onların müzikal yönünü yönlendirmede önemli bir rol oynadı. The Wailers'ın diğer üyeleri arasında Junior Braithwaite, Beverly Kelso ve Cherry Smith de vardı ama onlar sadece birkaç kayıt seansından sonra gruptan ayrıldılar.

Bob Marley, Bunny Wailer ve Peter Tosh, ses sistemi operatörlüğünden yapımcılığa geçen Clement Sir Coxsone Dodd ile tanıştırıldı; Dodd aynı zamanda Jamaika'da çığır açan plak şirketi "Studio One"nın (Stüdyo Bir) da kurucusuydu. Özellikle Amerikalı vokal grubu Curtis Mayfield ve The Impressions'tan etkilenen duygusal armonileri ve Jamaika'nın yoksullarının karşı karşıya olduğu mücadeleleri yansıtan şarkı sözleriyle Bunny Wailer büyük bir yerel dinleyici kitlesine ulaştı. Bob Marley, getto gençlerini öfkelerini kontrol etmeleri, aksi takdirde "savaşın daha sıcak olacağı" konusunda uyardı. Bunny Wailer'in "Studio One" için yaptığı ilk single "Simmer Down"ı (Kaynamaya Başla) 80 binden fazla sattı.

1960'ların ortalarına gelindiğinde, gösterişli ska [1] ritmi yerini daha yavaş tempolu rocksteady sesine bıraktı. Bu da 1968'lerde Jamaika'ya özgü Reggae ritmine dönüştü. Clement Sir Coxsone Dodd, plak şirketinin yayınlarında buna uygun bir değişiklik yapmadığı gibi Reggae'nin gelişimi için gerekli olan Rastafaryan inançlarla dolu şarkı sözlerinin çoğalmasını da benimsemedi. Bunny Wailer, "Studio One" plak satışlarının düşmesi ve Dodd'dan uygun bir maddi karşılık alamamaları, "Studio One"dan ayrılmalarına neden oldu.

1970'lere gelindiğinde, artan işsizlik, karneye bağlanan gıda malzemeleri, yaygın siyasi şiddet ve IMF'nin ekonomik uygulamaları nedeniyle Jamaika ekonomisi üzerindeki baskısı, Bob'un şarkı sözlerini tanımlamaya başlayan sosyal bilincini büyük ölçüde etkiledi.

1970'te The Wailers, davul ve bas temelinin ön plana çıkarıldığı Reggae dalı olan dub'ın [2] gelişiminde öncü olan Jamaikalı yapımcı Lee Scratch Perry ile ilişki kurdu. Perry, The Wailers'ı stüdyo grubu "The Upsetters"ın çekirdeği olan ve sırasıyla davul ve bas çalan Carlton ve Aston "Family Man" Barrett kardeşlerle eşleştirdi. Birlikte, "Duppy Conqueror", "400 Years" ve "Soul Rebel" gibi roots Reggae için kalıcı bir paradigma oluşturan parçalarda duyulduğu gibi devrim niteliğinde bir sonik kimlik oluşturdular. The Wailers'ın Lee Perry ile ortak çalışmaları, İngiltere'de yayınlanan ilk The Wailers albümü olan "Soul Rebels" (1970) albümünde yer aldı. The Wailers, "Soul Rebels" albümünün satışlarından elde edilen telif ücretlerinin tek alıcısının kendileri olduğunu fark etmesi üzerine Lee Perry ile ilişkilerini kestiler.

1971'de, Bob Marley, Amerikalı şarkıcı Johnny Nash ile bir film müziği üzerinde işbirliği yapmak üzere İsveç'e gitti. Bob, Nash'in plak şirketi CBS Records ile bir sözleşme imzaladı ve 1972 başlarında The Wailers Londra'da "Reggae On Broadway" (Broadway'de Reggae) Single'nin tanıtımını yapıyordu; ancak CBS Records, Marley ve The Wailers'ın başarısına pek inanmadı ve grubu orada aniden terk etti. Marley tesadüfen Island Records'un Londra'daki ofisini ziyaret etti ve bunun sonucunda plak şirketinin kurucusu Chris Blackwell ile bir araya geldi. Marley bir Single kaydetmek için finansman aradı ancak Blackwell gruba bir albüm kaydetmelerini önerdi ve Jamaikalı bir gruba daha önce duyulmamış bir miktar olan 4 bir sterlin verdi.

Island'ın en iyi Reggae yıldızı Jimmy Cliff kısa süre önce plak

1 Ska ritmi, Jamaika kökenli bir müzik ritmidir. Bu ritim, genellikle 4/4'lük bir ölçüde, vurmalı çalgılardaki senkoplu (vurgusuz vuruşların vurgulanması) basgitar ve piyano rifleriyle, aynı zamanda da davulların sürekli olarak akıcı bir şekilde ritim tutmadır.

2 Dub, Reggae müziğinden türeyen ve müziğin enstrümantal parçalarına odaklanarak, vokallerin çıkarıldığı ve yankı gibi efektlerin yoğun şekilde kullanıldığı bir müzik türüdür.

şirketinden ayrılmıştı ve Blackwell, Marley'i bu boşluğu dolduracak ve Rock müziğe hazır bir kitleyi çekecek ideal sanatçı olarak gördü. **"Catch A Fire"** (Ateşi yakala) albümlerini Nisan 1973'te uluslararası medyanın yoğun ilgisine sundular. İngiltere ve ABD turları hızla ayarlandı ve Bob Marley'in hayatı sonsuza dek değişti. Bunny Wailer **"Catch A Fire"** turnesinin ABD ayağına katılmayı reddetti ve The Wailers'ın akıl hocası Joe Higgs onun yerine geçti. ABD konserleri arasında o zamanlar pek tanınmayan Bruce Springsteen'in New York'taki açılış konseri de vardı.

Başarılı **"Catch A Fire"** turnesinin ardından The Wailers hemen Island Records için ikinci albümleri **"Burnin"**i (Yanıyor) kaydetti ve albüm Ekim 1973'te piyasaya çıktı. 1974'te, Peter Tosh ve Bunny Wailer gruptan ayrıldı.

Bob Marley'in Island Records için Ekim 1974'te çıkardığı üçüncü albümü **"Natty Dread"** (Doğal korku), Bob Marley and The Wailers'a atfedilen ilk albümdü. Manevi ve sosyal açıdan bilinçli şarkı sözleriyle karakterize edilen **"Natty Dread"** albümü, Bob Marley'in birçok konserinin açılışında kullandığı, Reggae'nin blues etkisindeki coşkulu bir kutlaması olan "Lively Up Yourself "i (Kendinizi canlandırın) içeriyordu. Ticari olduğu kadar eleştirel bir başarı da elde eden **"Natty Dread"**, Billboard'un Black Albums listesinde 44, Pop Albums listesinde 92 ve İngiltere albüm listelerinde 43 numaraya kadar yükseldi. Albüm 2003'te Rolling Stone dergisinin "Tüm Zamanların En İyi 500 Albümü" listesinde 181 numarada yer aldı.

Bob Marley, 1976'da Billboard Top 200 listesinde 8 numaraya kadar yükselen "Rastaman Vibration" (Rastaman Titreşimi] ile uluslararası üne kavuştu. "Beyin yıkama eğitimini" kınayan "Crazy Baldhead" (Çılgın kel kafa) ve heyecan verici "Title Cut" (Başlık kesimi) ile "Rastaman Vibration", Bob'u dikkatle dinleyen ana akım dinleyiciye Rastafari öğretilerini daha net bir şekilde sundu. Ayrıca, sözleri Rastafaryalıların yaşayan bir tanrı olarak gördükleri Etiyopya İmparatoru I. Haile Selassie'nin 1963 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı ateşli bir konuşmadan uyarlanan "War" (savaş) da albümde yer alıyordu.

1976 yılı sona ererken, Bob Marley artık Rastafaryan inançları uluslararası alanda yaygınlaştıran küresel bir Reggae elçisi olarak kabul ediliyordu. Kendi ülkesinde, bu ayrım Bob'un mesajlarını benimseyenler arasında büyük bir gurur kaynağı oldu. Ancak Bob'un genişleyen etkisi, siyasi ittifaklar tarafından acımasızca bölünmüş olan Jamaika'daki diğerleri için de bir çekişme noktasıydı. Jamaika'da birbirine rakip olan Ulusal Halk Partisi (PNP) ve Jamaika İşçi Partisi (JLP) arasındaki gerilimi bastırmak amacıyla Bob Marley, 5 Aralık 1976'da Kingston'da halka yönelik ücretsiz bir konser düzenlemeye karar verdi: Smile Jamaica (Gülümse Jamaika). Etkinlikten iki gün önce, Bob Marley ve The Wailers Kingston'daki evinde prova yaparken, hayatına yönelik başarısız bir suikast girişiminde bulunuldu. Silahlı kişiler Bob'un evine kurşun yağdırdı, ancak mucizevi bir şekilde kimse ölmedi; Bob Marley, hafif kurşun yaralarıyla kurtuldu ve Rita başını sıyıran bir kurşunu çıkarmak için ameliyat oldu. Bob'un menajeri Don Taylor beş kurşunla vurulmuş ve ağır yaralanmıştı; omuriliğine saplanan bir kurşunun çıkarılması için hava yoluyla Miami'deki Cedars of Lebanon Hastanesine kaldırıldı.

Bob Marley'in evine gece vakti kurulan pusu, onun Smile Jamaica konserinde sahne almasını engellemeye yönelik ya da müziğindeki devrimci ruhu susturmaya yönelik bir girişimdi. Bob, 80 bin kişinin izlediği bildirilen Smile Jamaica konserinde "War" şarkısını meydan okurcasına seslendirdi, ancak kısa bir süre sonra inzivaya çekildi ve nerede olduğunu çok az kişi biliyordu.

Bob Marley, Bahamalar'da birkaç hafta kaldıktan sonra Londra'ya uçtu. Orada "Exodus" (Çıkış) (1977) ve "Kaya" (1978) albümlerini kaydetti; ikinci albümün bazı çalışmaları Miami'de tamamladı. Exodus'un başlık parçası, Reggae, rock ve soul-funk'ın çığır açan karışımına ruhani ve politik kaygıları da katarak, "JAH halkının hareketi" şeklinde bir değişim çağrısı yaptı. Londra'da bulundukları bu dönemde gitarist Junior Marvin gruba katıldı; Marvin daha önce Stevie Wonder ile çalışmıştı ve onun grubuna katılmak üzereydi, ancak mesaja inandığı

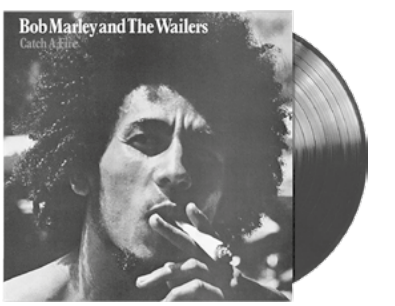

için The Wailers'a katılmayı tercih etti. İkinci Single, ateşli dans melodisi "Jamming" (sıkışma) İngiltere'de ilk 10'a girdi. "Exodus" albümü İngiltere listelerinde arka arkaya 56 hafta gibi şaşırtıcı bir süre kaldı ve Bob Marley and the Wailers'a daha önce ulaşamadığı bir ticari başarı düzeyi kazandırdı.

Daha sakin bir çizgide ilerleyen "Kaya" albümü, romantik Single'lar "Satisfy My Soul" (Ruhumu tatmin et) ve "Is This Love"ın (Bu aşk mı?) popülerliğiyle İngiliz listelerinde 4 numaraya kadar yükseldi. Kaya'nın isim parçası Marley'in hayatı boyunca kullandığı otları (esrar) överken, kasvetli "Running Away" (Kaçmak) ve "Time Will Tell" (Zaman gösterecek) Aralık 1976'daki suikast girişiminin derin yansımalarıdır. "Kaya"nın yayınlanması, Bob Marley'in 22 Nisan 1978'de Kingston Ulusal Stadyumu'nda düzenlenen "One Love Peace Konseri"ndeki (Tek aşk barış konseri) performansı için Jamaika'ya zaferle dönüşüyle aynı zamana denk geldi. Etkinlik, Ulusal Halk Partisi (PNP) ve Jamaika İşçi Partisi (JLP) çekişmelerinden kaynaklanan yaygın şiddeti azaltmayı amaçlayan bir başka çabaydı; etkinlikte 16 önde gelen Reggae sanatçısı yer aldı ve "Üçüncü Dünya Woodstock"u olarak adlandırıldı. Konserin en unutulmaz anında Bob Marley, Jamaika İşçi Partisi lideri Edward Seaga ve Başbakan Michael Manley'i sahneye çağırdı. Wailers "Jamming" şarkısına ritim tutarken, Bob politikacıları tokalaşmaya çağırdı; sol elini onlarınkinin üzerine koyarak kollarını havaya kaldırdı ve "JAH Rastafari" diye bağırdı. Jamaika'nın derin siyasi uçurumunda köprü kurmaya yönelik cesur girişimi nedeniyle Bob, New York'taki Birleşmiş Milletlere gitti ve 15 Haziran 1978'de örgütün "Barış Madalyası"nı aldı.

1978 yılının sonunda Bob Marley, Kenya ve Etiyopya'yı ziyaret etti. Bu iki ülke Rastafari'nin ruhani eviydi. Etiyopya seyahati sırasında Bob Marley, İmparator I. Haile Selassie tarafından Etiyopya'ya geri dönmeyi tercih eden Rastafaryanlara bağışlanan 500 dönümlük bir arazi üzerinde yer alan ortak bir yerleşim olan Shashamane'de kaldı. Marley ayrıca Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'ya da gitti ve burada eski Etiyopya tarihi için önemli olan çeşitli yerleri ziyaret etti.

Aynı yıl Bob Marley and The Wailers'ın Avrupa ve Amerika turları albümleri **"Babylon By Bus"**ta (Otobüsle Babil) yer aldı. Nisan 1979'da Bob ve The Wailers Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı da kapsayan bir turneye çıktı ve burada yerli Maori halkı onları genellikle devlet adamlarını ziyarete gelenler için düzenlenen geleneksel bir karşılama töreniyle karşıladı.

Bob, 1979 sonbaharında Island için dokuzuncu albümü olan **"Survival"**ı (Hayatta kalma) yayınladı. "Survival", Pan-Afrika dayanışmasını savunan parlak, politik olarak ilerici bir çalışmaydı. Nisan 1980'de Bob ve Wailers, ülkenin yeni seçilen başkanı Robert Mugabe'nin daveti üzerine Zimbabve'nin resmi "Bağımsızlık Töreni"nde sahne aldı.

Bob Maley'in hayattayken yayınladığı son albüm olan **"Uprising"** (Ayaklanma) bir başka kariyer hedefinin gerçekleşmesine yardımcı oldu. Kariyeri boyunca açıkça Afro-Amerikan dinleyici kitlesine hitap eden Bob, dans edilebilir bir Reggae-disko füzyonu içeren **"Could You Be Loved"** (Sevilebilir misin?) ile bu demografik grupla derin bir bağ kurdu. "Could You Be Loved" Billboard'un Club Play Singles ve Black Singles listelerinde sırasıyla 6 ve 56 numaraya kadar ulaştı. "Uprising" aynı zamanda Bob'un Rastafaryan inançlarına, "Zion Train" (Zion Treni) ve "Forever Loving Jah"a (Jah'ı sonsuza dek sevmek) ve kalıcı gerçeklerin ve son derece kişisel düşüncelerin sade, akustik bir beyanı olan son derece dokunaklı "Redemption Song"a (Kurtuluş şarkısı) da yer verdi; Angelique Kidjo, The Clash'ten Joe Strummer, U2'dan Bono, Sinead O'Connor ve Rihanna, albümde yer alan isimlerden sadece beşi.

Bob Marley ve The Wailers 1980 ilkbahar ve yazında büyük bir Avrupa turnesine çıktı ve birçok ülkede katılım rekorları kırdı. İtalya'nın Milano kentinde 110 bin kişinin önünde sahne alarak kariyerlerinin en büyük seyircisine ulaştılar. "Uprising" turnesinin ABD ayağı 16 Eylül'de Boston'da JB Hynes Oditoryumu'nda başladı. Bob and the Wailers, 19 Eylül'de New Yorklu Rapçi Kurtis Blow ve The Commodores'un da yer

aldığı bir program kapsamında New York'a geldi. Turne, Pittsburgh'daki Stanley Theater'da devam etti ve Bob Marley burada son konserini verdi.

Son yıllar

Pittsburgh konseri, Marley'in 1977 yılında bir futbol sakatlığının ardından ayak başparmağında ortaya çıkan kanserin metastaz yaparak tüm vücuduna yayıldığını öğrenmesinden sadece iki gün sonra gerçekleşti.

Nisan 1981'de Bob Marley, ülkesinin kültürüne yaptığı olağanüstü katkılardan dolayı Jamaika'nın üçüncü en yüksek onuru olan Liyakat Nişanı ile ödüllendirildi. Bob Marley, sekiz ay boyunca hastalıkla mücadele etti, hatta Dr. Josef Issels'in kliniğinde tedavi görmek için Almanya'ya gitti. Mayıs 1981 başında Bob Jamaika'ya dönmek üzere Almanya'dan ayrıldı ancak bu yolculuğu tamamlayamadı; 11 Mayıs 1981'de Miami'deki bir hastanede kansere yenik düştü.

Bob Marley'in ölümünden on gün sonra, Jamaika hükümeti tarafından, Başbakan Edward Seaga ve Muhalefet Partisi Lideri Michael Manley'nin de katıldığı bir cenaze töreni düzenlendi. Yüz binlerce kişinin katılımı ile doğum yeri Nine Miles'da toprağa verildi.

"Get Up Stand Up" ("Kalk ayağa kalk")

Bob Marley'in ırk, renk ya da inanç farkı gözetmeksizin çeşitli halklar üzerindeki etkisi benzersizliğini korumaktadır. Bob Marley'in sömürgeciliğe, ırkçılığa meydan okuyan, "One Drop" (Bir damla) şarkısında, devrimci müziği, İngilizcenin yaygın olarak konuşulmadığı ülkelerde bile derin etkiler yarattı. Ağustos 2008'de, savaştan zarar görmüş Sırbistan ve Hırvatistan'dan iki müzisyen, Sırbistan'daki bir Rock müzik festivali sırasında Bob Marley'in bir heykelini açtılar; anıtın üzerinde "Bob Marley, Özgürlük Savaşçısı, Gitarıyla Silahlanmış" yazıyordu. Etkinliğin organizatörlerinden Mirko Miljus "Marley müziğinde barış ve hoşgörüyü teşvik ettiği için seçildi" dedi.

Tayland'ın Koh Lipe kentinde Bob Marley'in 6 Şubat doğum günü üç gün boyunca kültürel bir festivalle kutlanıyor. Yeni Zelanda'da ise Bob Marley'in hayatı ve müziği, ülkenin Avrupalı yerleşimcileri ile yerli Maori nüfusu arasında imzalanan birleştirici antlaşmayı onurlandıran Waitangi Günü (6 Şubat) kutlamalarının temel unsurları arasında yer alıyor. Bob, 16 Nisan 1979'da Auckland'daki Western Springs Stadyumu'nda bir konser vermek üzere Yeni Zelanda'yı ziyaret ettiğinde, Maoriler onu ziyarete gelen devlet adamları için düzenlenen geleneksel bir şarkı ve dans töreniyle karşıladı. Marley'in eski menajeri Don Taylor, Maori karşılama ritüelini Bob'un ve Reggae müziğinin dünya üzerindeki etkisine dair en değerli anılarından biri olarak nitelendirmiştir.

18 Nisan 1980'de eski İngiliz kolonisi Rodezya özgürlüğüne kavuşup resmi olarak Zimbabve adını aldığında ve Union Jack'in yerini kırmızı, altın, yeşil ve siyah Zimbabve bayrağı aldığında, resmi olarak söylenen ilk sözlerin "Bayanlar ve Baylar, Bob Marley and the Wailers" olduğu söylenir. Bob Marley'i dinleyen Zimbabveli özgürlük savaşçıları, onun direnişçi sözlerinden ilham ve güç aldılar. Marley onların çabalarına bir övgü niteliğinde olan "Zimbabwe" şarkısını kaleme aldı ve bu şarkı kariyerinin en açık politik albümü olan 1979 tarihli **"Survival"**da yer aldı. Bob, Zimbabve resmi kurtuluş kutlamalarına davet edildi. Zimbabve polisi, Marley'i sahnede görebilmek için Harare'deki Rufaro Stadyumu'nun kapılarına hücum eden kalabalığı kontrol altına almak için göz yaşartıcı gaz kullandı. Marley'in çevresinden birkaç kişi saklanmak için kaçarken, Marley "Zimbabwe"

RASTAFARİ

Rastafari, Rastafarianizm, Etiyopya'nın son imparatoru olan Haile Selassie'nin Tanrı'nın yeryüzündeki yansıması olarak görülmesi inancına dayanıyor. 1930'larda Jamaika'da, İngiliz sömürgeciliğinin kültürel etkisine karşı tepkici olarak Rastafarianizm doğdu. Rastafarianizm'e dünyada bir milyon aşkın insan inanıyor. Rastafari'ye inananların çoğu vejetaryendir, bazıları da vegandır. Tamamen doğal beslenmeye çalışıyorlar. İnanışlarına göre; alkol, sigara, eroin, kokain gibi maddelerden uzak durulması gerekiyor. Marihuanna ise Rastafarianizm'in neredeyse olmazsa olmazları arasında. Rastafari inancına göre; esrar içmek kutsal bir eylemdir! Esrarın kişinin vücudunu arındırıp bilincini güçlendirerek, tanrıları "Jah"a daha çok yaklaştırdığına inanılır. Bedeni kişinin tapınağıdır. Bu yüzden Rastafariciler bedenlerine çok iyi bakmaları gerekmektedir. Tabii ki, sadece iyi beslenmekle bedenin bir tapınak hâline getirilmesi ile sorun çözülmüyor. Saçların uzatılması ve saç stilinin heybetli durması gerekiyor.

Bob Marley, 1960'larda Rastafari olmaya karar verdi. O, rasta inanışına göre yaşadı. Bu dinin ilahileri günümüz reggae müziğinin temellerini oluşturdu. Ve tabii ki Bob Marley de bunun oluşmasında ve bütün dünyaya yayılmasında en büyük rolü oynadı.

şarkısını seslendirmek için sahneye geri döner.

Bob Marley, yüzyıllar süren kölelik sırasında ayaklar altına alınan ve ardından ekonomik olarak sömürülen halkın kimliğini aradı. O Hıristiyan (Rastalar için sömürgecilerin dinleri bir sahtekârlıktır), kapitalist, yozlaşmış, ırkçı ve ikiyüzlü olarak nitelendirdiği baskıcı bir aygıta karşı dünya çapında barışçıl bir devrim için tüm insanlığın umudunu temsil etti. Yoksul bir gettodan gelen ve kendi kendini yetiştirmiş bir müzisyen olarak inanılmaz başarıya ulaşan Marley gerçekten parlak bir örnektir. Başta Afrika halkları olmak üzere halkların birliğine çağrıda bulundu.

Afrika tarihinin Batı dinleri ve sömürgeci tarih yazımı tarafından tahrif edilmesini ve sakatlanmasını ısrarla ve haklı olarak kınayan Rastafari'nin en önemli manevi ve kültürel unsurlarıyla karakterize edilen mesajıyla Bob Marley, daha dar anlamda salt toplumsal protestodan daha fazlasını temsil etmektedir.

Bob Marley, üstün ırk teorilerine karşı mücadele etti. Irk ayrımı gözetilmeksizin temel insan haklarının uygulanması gerektiğini ifade etti. Her yerde ve her zaman hedefinin Afrika'nın birliği olduğunu belirtti. Jamaika'nın Kristof Kolomb tarafından öldürülen Arawak yerlilerine ait olduğunu söyledi.

Bir nesil sonra, Gine'deki toplama kamplarında yaşayan ve ülkelerinde yıllarca süren kanlı savaşın travmasını yaşayan Sierra Leone'li bir grup siyasi mülteci, Bob Marley'in müziği aracılığıyla kendi gruplarını kurmak ve kendi şarkılarını yazıp kaydetmek için ilham buldu.

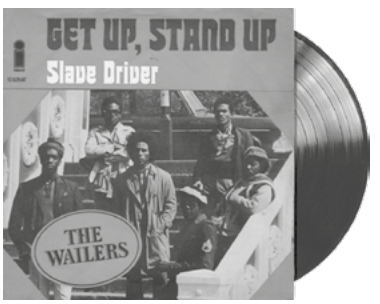

Bob Marley'in süregelen etkisinin bir başka kanıtı da 13 Ekim 2010'da San Jose'deki bir madende 69 gün mahsur kaldıktan sonra kurtarılan 33 Şilili madenciden biri olan Victor Zamora'nın serbest bırakıldıktan kısa bir süre sonra Marley'in "Buffalo Soldier" (Bufalo Askeri) şarkısını dinlemek istemesi oldu. 1980 yılında kaydedilen ve ölümünden sonra 1983 yılında yayımlanan "Buffalo Soldier" köle ticaretinin acımasızlığını anlatıyor. Bob Marley'in pek çok şarkısında olduğu gibi, bu şarkı da geçmişte yaşanan olayların günümüz kimlikleriyle ilişkilendirilmesinin önemini vurguluyor: "Tarihini bilirsen nereden geldiğini de bilirsin/o zaman bana sormak zorunda kalmazsın, ben kim olduğumu sanıyorum?"

Ve o zamandan bu yana, 2011'deki Occupy Wall St. Hareketi, 2020'de ABD genelinde polis şiddetine karşı düzenlenen protestolar ve diğerleri de dâhil olmak üzere bir dizi protesto, Bob'un müziğini ve mesajını kendi devrimleri için bir ses olarak kullandı. Özellikle Bob'un "Get Up Stand Up" (Kalk ayağa kalk) şarkısında ifade edilen tavizsiz duygular, bu gösterilerde yaygın olarak kullanıldı.

Bob Marley, sömürgeciliğe, ırkçılığa karşı mücadele etti. Hedefi Afrika birliğinin sağlanması, savaşların olmaması ve insanların kardeşçe bir arada yaşamasıydı. O, bu isyancı görüşlerinin yanında, Etiyopya'nın son imparatoru olan Haile Selassie'nin Tanrı'nın yeryüzündeki yansıması olarak görülmesi inancı olan Rastafarianizm'i, insanları zehirleyen esrarı savunması da yanlıştı.

Bob Marley and the Wailers efsanesi yaşamaya devam ediyor ve Bob Marley'in ölümünden sonra da müziği, yaşamı kutlaması ve mücadeleyi somutlaştırması bakımından her zamanki gibi canlılığını koruyor.

24.08.2025 ■

YARARLANILAN KAYNAKLAR

— www.bobmarleymuseum.com/
— "Auf Tour Mit Bob Marley Ein İnsider Erzählt", Mark Miller, s. 92-100, Hannibal Verlag, 6604 Höfen/Avusturya.
— www.youtube.com/watch?v=WL4gTvfbIVk
— Bob Marley, "Catch A Fire", Timot White, Hannibal Verlag, 6604 Höfen/Avusturya.

KARANLIĞIN PROVASI:
Sinemanın fısıldadığı kıyamet

OLCAY BAĞIR

"Şimdiki zamanın içinde yakın gelecekte meydana gelecek, önüne geçilmez bir felaketin bütün ön koşulları mevcut." — Andrey Tarkovsky

Dünyanın robotlar veya maymunlar tarafından ele geçirildiğini veya bir salgın hastalık, bir doğal afet ya da nükleer facialar nedeniyle nüfusun azaldığını veya aşırı baskıcı siyasi iktidarlar tarafından yönetildiğini düşünün. Ya da düşünmeyin, zaten hepsinin filmi yapıldı, izleyin!

Kelimenin tam anlamıyla **karanlık bir gelecekte** yaşanabilecek hikâyeler, yani "distopya"lar bunlar. Kelimeyi ilk defa kullanan **John Stuart Mill**'in kullanım şekline bakılırsa kelimeyi "ütopyanın tersi" olarak değil, "kötü bir yer" anlamında kullandığı anlaşılıyor.

Yani **distopya, ütopyanın çirkin kardeşidir!** Ütopyada düzen nasıl kusursuzsa ve işler nasıl tıkırında gidiyorsa, distopyada da tam tersine düzen çürük, baskıcı ve kötüdür. Geleceğin güllük gülistanlık olmayabileceğini düşünen zihinlerin ürünü olan distopyalar, yazıldığı dönemin kaygılarını yansıtır. Dolayısıyla kurulu düzenin de iyi birer eleştirisidir. Bu açıdan bakıldığında birçok distopyanın güncelliğini yitirmiyor olması; aksine günümüzde daha çok tartışılması, geçmişten günümüze bazı kaygıların azalmadığını, aksine arttığını gösteriyor.

Neredeyse bütün çarkları bozuk olan sistemi; çivisi çıkan dünyayı; değişen, yeniden yorumlanan etik kuralları yani 'var olmayan' üzerinden 'mevcut olanı' eleştirir distopyalar. İyi yazılmış bir distopya, insanın yüzüne yaşadığı düzenin pisliklerini bir tokat gibi çarpar.

Huxley mi Orwell mi?

Distopyaların ilki olmasa da en meşhuru **Aldous Huxley**'in 1932'de basılan **Cesur Yeni Dünya** romanıdır. Onunla en çok kıyaslanan da bir başka distopik başyapıt olan **George Orwell**'in 1949'da yayımlanan romanı **1984**'dür.

Bu iki anlatı üzerinden yapılan tartışmaların en etkileyicisi, Neil Postman'ın *Televizyon: Öldüren Eğlence* kitabının önsözündeki metnidir. Postman'ın çarpıcı karşılaştırmasından alıntılarsak:

"Orwell'in uyarısı, dıştan dayatılan bir baskının bize boyun eğdireceği yönünde. Huxley'in görüşüne göre ise insanları özerkliklerinden ve tarihlerinden yoksun bırakmak için Büyük Birader'e gerek yok. Huxley'e göre insanlar süreç içinde üzerlerindeki baskıdan hoşlanmaya, düşünme yetilerini dumura uğratan teknolojileri yüceltmeye başlayacaklardır. (...) Orwell kitapları yasaklayacak olanlardan korkuyordu. Huxley'in korkusu ise kitapları yasaklamaya gerek duyulmayacağı, çünkü artık kitap okumak isteyecek kimsenin kalmayacağı şeklindeydi. (...) Orwell bizi enformasyonsuz bırakacak olanlardan,

Huxley pasifliğe ve egoizme sürükleyecek kadar enformasyon yağmuruna tutacak olanlardan korkuyordu. (...) Orwell hakikatin bizden gizlenmesinden, Huxley hakikatin umursamazlık denizinde boğulmasından korkuyordu. (...) Orwell insanların acı çekerek denetlenişini anlatıyordu. Huxley'e göre denetleme insanları hazza boğarak gerçekleştiriliyordu."

Distopyaları yaşamaya mı başladık?

Gerek Orwell'in gerekse de Huxley'in gelecek tezahürlerine baktığımızda, her ikisinin de günümüz dünyasından doneler taşıdığı rahatlıkla görülebilir.

Sadece bu iki yazarın eserleri değil, distopik filmlere baktığımızda da benzer şeylerle karşılaşmak kimseyi şaşırtmamalı. Artan silahlanma ve nükleer santraller, önü alınamaz tüketim çılgınlığı, hızlı teknolojik gelişmeler, küresel ısınma ve iklimlerin dengesinin değişmeye başlaması, artan çevre kirliliği, otoriter yönetimlerin başa gelmesi ve en önemlisi tüm bunları umursayan insanların azlığı bizi aydınlık bir gelecekten çok, karanlık bir geleceğin beklediği yönündeki kanaatleri arttırıyor.

Distopyalar uyarır!

Distopyalar, ütopyalar gibi uyuşturmuyor; tersine, uyarıyor. Mesela çevre kirliliği sorununa odaklanmış, çok fazla bilinmeyen ***Logan's Run*** (Logan'ın Kaçışı, 1976 / Türkiye'de "*Hayal Şehir*" adıyla gösterilmiş) adında distopik bir film var. *George Clayton Johnson*'ın aynı isimli kitabından uyarlanmış (ki distopik filmlerin çok büyük çoğunluğu kitap uyarlamasıdır zaten). Uyarma işlevini hakkıyla yerine getiren bu film; insanlık çevre kirliliğinin, hava kirliliğinin ve ağaç katliamının önüne geçemezse geleceğinin karanlık olduğunu söylüyor.

Filmin hikâyesi kısaca şöyle: 23. yüzyılda artan çevre kirliliği kitlesel ölümlere sebep olmuştur. Kalan sağlar için yalıtılmış, steril bir ortam kurulmuştur. Bu kapalı ortamda yaşayanlar doğumlarından itibaren âdeta günlerini gün ederler. Otuz yaş sınırdır ve bu yaşa gelenler bir törenle yok edilirler. Herkesin elinde de kalan zamanlarını gösteren sayılar vardır (akıllara 2011 yapımı *In Time* filmini getiriyor değil mi?).

Her distopik filmde olduğu gibi bu filmde de mevcut sisteme, kurum ve kuruluşlara başkaldıran, ona karşı örgütlenen kişi ya da kişiler var. Filmimizde de bir grup, bu yaş sınırına karşı çıkıp örgütlenmiştir. Polislerden biri ise bunları yakalamak ister ancak dışarıdaki dünyanın çekimine girer. Hayatında ilk kez doğayı, ağaçları, doğan güneşi görüyordur. İnsanlık kendini içeri kapatıp orada yaşarken kirlenen doğa kendini yenilemiş ve tekrar içinde yaşanır hâle gelmiştir. Çünkü insanlık onu kirletmeyi bırakmıştır! Polisimiz bu bilgiyi içeridekilere anlatmak ve insanları dışarı çıkarmak için harekete geçer.

Ana karakterimizin bir polis olması bir parantez açmayı hak ediyor. **Distopik filmlerde (ve kitaplarda elbette) genellikle ana karakterler sisteme bağlı insanlardır, hatta bizzat düzenin adamıdırlar.** İlk distopik film kabul edilen *Metropolis*'teki patronun oğlu Freder; *Fahrenheit 451*'deki itfaiyeci Montag; *1984*'teki memur Winston Smith; *Brazil*'de yine devlet memuru olan Sam Lowry ve *The Matrix*'teki bir yazılım şirketinde çalışan Thomas Anderson yani Neo buna en iyi örneklerdir. Sistemi dibine kadar yaşayan bu insanlar bir uyanış yaşayıp başkaldırarak filmdeki hikâyenin gidişatını değiştiriyorlar. Bazıları hikâyeyi mutlu sonla bitirip başarılı olurken bazıları

da muhteşem mağlubiyetlerini (bazı mağlubiyetler zaferlerden daha değerli olabiliyor, **galip sayılır bu yolda mağlup olan**) "en azından denedik" yüzeyselliğine kaçmadan yaşadılar ve kendi distopik evrenlerinin hayırla yâd edilenleri oldular!

Günümüz insanlığı sistemden silkelenip uyanır mı bilemeyiz, yaşayarak göreceğiz. Malum, gelecek uzun sürer biliyoruz. Ancak o gelecek karanlık mı olacak aydınlık mı, bunu bilmiyoruz.

Şimdi tekrar dünyanın robotlar veya maymunlar tarafından ele geçirildiğini veya bir salgın hastalık, bir doğal afet ya da nükleer facialar nedeniyle nüfusun azaldığını veya aşırı baskıcı siyasi iktidarlar tarafından yönetildiğini düşünün. **Ya da düşünmeyin, zaten bunlardan birkaçını yaşamaya başlamışsınızdır bile!** ■

Abbas Kiarostami'nin *Kirazın Tadı* Filmini Camus Felsefesi Üzerinden Bir Okuma

VOLKAN KOYUTÜRK

Giriş

İran Yeni Dalgası'nın en önemli temsilcilerinden biri olan Abbas Kiarostami (1940-2016), sinema tarihine yalnızca ülkesinin toplumsal ve kültürel atmosferini yansıtan bir auteur olarak değil, aynı zamanda sinemanın imkânlarını yeniden tanımlayan bir düşünür olarak geçmiştir. Onun filmleri, klasik dramatik yapıları reddeden minimalizm, belirsizlik ve seyircinin aktif katılımını talep eden estetik stratejilerle örülüdür. Bu bağlamda Kiarostami'nin sineması, hem André Bazin'in "ontolojik gerçekçilik" anlayışıyla hem de modernist sinemanın özdüşünümsel (self-reflexive) tavrıyla ilişkilendirilebilir. Kiarostami'nin sineması, özellikle *Close-Up* (1990), *Zeytin Ağaçlarının Altında* (1994) ve *Kirazın Tadı* (1997) gibi filmlerde, gerçeklik ve kurmaca arasındaki sınırları sürekli olarak bulanıklaştırır. *Close-Up*, bir dolandırıcılık hikâyesini belgesel ve kurmaca öğeleri iç içe geçirerek sunar; mahkeme kayıtları, röportajlar ve yeniden canlandırmalar aracılığıyla gerçek ile temsil arasındaki ilişkileri sorgular. Bu yaklaşım, Jean-Luc Godard'ın sinemayı "yalan söyleyen bir hakikat" olarak kavrayışıyla da örtüşmektedir. Kiarostami'nin sinemasal üslubu, dramatik çatışmalardan ziyade gündelik hayatın sıradan ayrıntılarına odaklanır. Uzun planlar, boşluklar ve sessizlikler, onun sinemasında bir eksiklik değil, aksine seyircinin düşünsel katılımını teşvik eden bir yöntemdir. *Arkadaşımın Evi Nerede?* (1987) filminde bir çocuğun arkadaşına defterini ulaştırma çabası, sıradan bir olaydan çok daha fazlasını temsil eder; etik bir sorumluluk, sadakat ve bireysel vicdan üzerine bir alegoriye dönüşür. Kiarostami sinemasında, hermeneutik [Yorumlama Sanatı - DN] bir belirsizlik üretir. Filmleri, sabit bir anlam dikte etmez; aksine seyirciyi yoruma zorlar. Bu durum, Hans-Georg Gadamer'in hermeneutik anlayışıyla uyumludur: anlam, metnin (burada filmin) ve alımlayıcının ufuklarının birleşmesiyle ortaya çıkar. Örneğin *Close-Up*'ta seyirci, dolandırıcının eylemini yargılamak yerine, onun sinemayla kurduğu özdeşleşim ilişkisini kendi etik ufkuyla değerlendirmeye çağrılır. Onun filmleri, yaşamın anlamı, ölüm, ötekiyle karşılaşma ve insanın dünyayla ilişkisi gibi temel meseleleri gündelik hayatın sıradan ayrıntıları içinde görünür kılar. Bu nedenle Kiarostami, yalnızca İran sinemasının değil, dünya sinemasının en önemli düşünsel yaratıcılarından biri olarak ve estetik biçimlerin ötesinde, felsefi sorularla örülmüş bir düşünce pratiği olarak değerlendirilebilir. Abbas Kiarostami'nin sineması, gerçeklik ile kurmacanın, minimalizm ile felsefi derinliğin, bireysel deneyim ile kolektif anlamın kesiştiği özgün bir estetik düzlem oluşturur. Onun filmleri, sinemanın yalnızca bir eğlence aracı değil, aynı zamanda düşünme, sorgulama ve etik bir tavır geliştirme pratiği olduğunu gösterir.

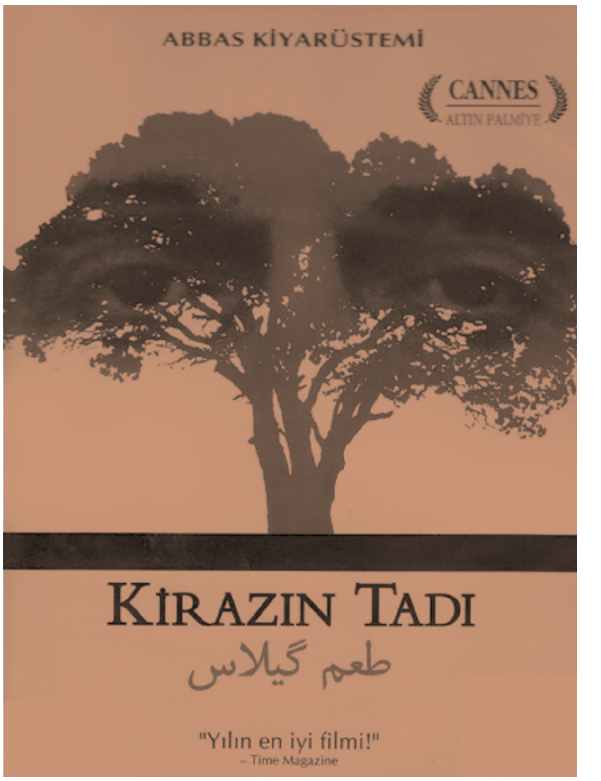

Kirazın Tadı: Ölüm ve Yaşamın Onayı

Nietzsche'ye göre felsefenin temel sorusu, "yaşamı tüm ağırlığına rağmen onaylayabilmek"tir. *Kirazın Tadı* filmi bu soruyu doğrudan seyircinin önüne koyar. Badii, yaşamın yükünü taşıyamadığı için intihar etmeyi düşünür ve kendisini gömecek birini arar. Badii'nin yolculuğu boyunca karşılaştığı kişiler –asker, molla, işçi– farklı yaşam felsefelerini temsil eder. Bu arayış,

Nietzsche'nin "yaşama evet" sorusuyla çakışır: Yaşam tüm ağırlığıyla tekrarlandığında ona razı olabilir miyiz? Özellikle taksiye binen yaşlı işçinin "kirazın tadı"na yaptığı vurgu, yaşamın basit ama yoğun hazlarına Nietzscheci bir yaşam onayı getirir. Benzer bir düşünceyi Albert Camus'un felsefesinde de görürüz. Camus, "Hayat yaşamaya değer mi?" sorusunu felsefenin en temel sorusu olarak görür. Camus'a göre intihar, bu soruya verilen olumsuz bir cevaptır. *Kirazın Tadı* tam olarak bu sorunun sinemasal bir izdüşümüdür: Bay Badii'nin intihar etmeyi planlaması, bunun için kendisine mezar kazacak birini arayışı ve yol boyunca farklı kişilerle yaptığı konuşmalar, Camus'nün absürd düşüncesiyle derin bir paralellik taşır. Camus'a göre insan, yaşamın anlamını arar; ancak evren bu soruya sessiz kalır. Bu çelişki, yani "anlam arayışı" ile "sessizlik" arasındaki gerilim, absürdü doğurur. Bay Badii'nin varoluşsal krizi de bu çelişkinin sinemasal bir ifadesidir: Yaşamın anlamını yitirmiş bir şekilde ölüm hazırlığı yapar, fakat aynı zamanda başkalarının yaşamı onaylayan sözleriyle yüzleşir. Badii'nin toprağa gömülmek isteyişi, hem ölümün kaçınılmazlığı hem de yaşamın değerinin sorgulanması üzerinden, seyirciyi etik ve varoluşsal bir hesaplaşmaya davet eder. Kiarostami'nin sinemasında en çok hissedilen sorulardan biri, yaşama evet diyebilme problemidir. İntihar etmek isteyen Badii'nin yolculuğu, yaşamın dayanılmaz ağırlığını taşımak yerine onu olumsuzlamaya yönelir. Heidegger'in "ölüme-doğru-varlık" (Sein-zum-Tode) anlayışı, Kiarostami'nin filminde en belirgin şekilde görülür. Filmde ölüm, bastırılmış ya da dramatize edilmiş değil, varoluşun asli ufku olarak yer alır. Badii'nin intihar düşüncesi, Heideggerci anlamda insanın varoluşunun temel açılımını oluşturur: Ölüm, yaşamın sınırı değil, onun anlamını kuran ufuktur.

Camus'a göre intihar, absürdle yüzleşmeyi bırakıp ondan kaçmaktır. *Kirazın Tadı* tam da bu sorunun sınırında dolaşır: Bay Badii'nin ölüm arayışı, Camus'un felsefesindeki en büyük tehlikeyi temsil eder. Ancak film, intiharın "cevap" olmadığını ima eden bir yapıya sahiptir. Özellikle finaldeki "hayatın devamı" vurgusu (askerin kameraya bakışı, doğanın sürekliliği, filmin kamera arkası görüntüleri), yaşamın kırılgan ama ısrarcı varlığını gösterir. Bay Badii'nin üç kişiyle karşılaşması (asker, dindar öğrenci, yaşlı işçi) aslında yaşamı farklı açılardan yeniden düşünmesine yol açar. Özellikle yaşlı işçinin "kirazın tadı" metaforu, Camus'un absürd karşısında önerdiği "yaşama evet deme" tavrını çağrıştırır. Camus'un Sisifos figürü, taşını dağın zirvesine sonsuzca çıkarmaya devam eder; bu boşuna emek, yine de yaşamı onaylamanın ifadesidir. Aynı şekilde, kirazın tadı gibi küçük bir zevk bile yaşama tutunmanın gerekçesi olabilir. Kiarostami'nin filminde bu nokta, finalde kırılır: kameranın arkayı göstermesi, oyuncuların ve çekim ekibinin görünmesi, yaşamın kendisinin bir temsil olduğunu ve sinemanın da yaşam gibi açık uçlu olduğunu ima eder. Bu, Camus'un sanatın absürdü dönüştürme işleviyle doğrudan örtüşür.

Camus'un *Sisifos Söyleni*'nde açtığı temel sorunun ardından *Başkaldıran İnsan* kitabında geliştirdiği yeni bir adım vardır: İntiharı reddetmek yeterli değildir; insan aynı zamanda yaşamın anlamsızlığı karşısında başkaldırmalıdır. Bu başkaldırı, bir şiddet ya da yıkım eylemi değil, yaşamı olduğu gibi kabul etme ve onun değerlerini yeniden yaratma iradesidir. Bay Badii, intihar kararında ısrar etse de, karşılaştığı insanlarla birlikte yaşamın "küçük ama somut" değerleriyle yüzleşir. Bu durum Camus'un bahsettiği başkaldırının poetik işaretleridir. Çünkü başkaldırı, yaşamın trajikliğine rağmen onu sevmeyi öğrenmektir. Camus'a göre başkaldırının bir diğer boyutu dayanışmadır. İnsan, yalnızca kendi hayatını değil, başkalarının hayatını da onayladığında başkaldırır. Bay Badii'nin üç kişiyle karşılaşması, yalnız bireysel değil, etik bir deneyime dönüşür: Her biri ona yaşamı farklı bir gözle görme imkânı sunar. Bu diyaloglar, Camus'un insanın absürde karşı tek başına değil, başkalarıyla birlikte durabileceği fikrini yansıtır. Camus'un başkaldırıyı yaşama biçimlerinden biri olarak gördüğü alanlardan biri sanattır. Çünkü sanat, anlamsızlık karşısında yeni bir anlam yaratır. Kiarostami'nin filmin sonunda sinema illüzyonunu bozarak kameranın arkasını göstermesi, yaşamın estetik bir yeniden kurulumu olarak okunabilir. Film, Bay Badii'nin öyküsünü bitirmese bile, seyircinin yaşamı yeniden düşünmesine yol açar. Bu, sanatın başkaldırı olarak işlev görmesidir. *Kirazın Tadı*, Camus'un "intihar sorunu"nun ötesine geçerek "başkaldırı" kavramıyla birlikte okunabilir. Bay Badii'nin hikâyesi, yaşamın saçmalığı karşısında pes etmeyi değil, onunla birlikte yaşamayı öğrenmenin ihtimalini gösterir. Kirazın tadı, yaşamın acılarla birlikte var olan basit ama güçlü güzelliklerini sembolize eder. Böylece film, Camus'un felsefesini sinemada ete kemiğe büründürür: "Yaşam saçmadır, ama tam da bu yüzden yaşamaya değerdir." Filmin sonunda doğanın, rüzgârın, ağaçların ve geceyle gündüzün döngüselliği, Nietzscheci anlamda yaşamın ebedi dönüşüne işaret eder. Kiarostami'nin minimalizmi, fazlalıklardan arınmış yalınlık, yaşamın çıplak hakikatine yaklaşma imkânı sunar. Seyirciye sorulan soru şudur: Yaşamı, tüm acılarına rağmen, sonsuz kez yeniden yaşamaya evet diyebilir miyiz? Film, absürdün sessizliğini ve yaşamın kırılganlığını gösterirken, aynı zamanda küçük zevklerin (kirazın tadı, doğanın güzelliği) yaşamı onaylama gerekçesi olabileceğini öne sürer. Bay Badii'nin intihar niyetinin son anda muğlak bırakılması, Camus'un "Sisifos'u mutlu olarak tasavvur etmeliyiz" düşüncesine denk düşer: Yaşam, anlamdan yoksun olsa da yaşanmaya değerdir. ■

Sinema Notları

ANUŞ PAZARCIYAN

Fatih Akın'dan Hark Bohm filmi

Amrum

(Almanya 2025) 93 dak.
Yönetmen: Fatih Akın
Senaryo: Fatih Akın, Hark Bohm
Kamera: Karl Walter Lindenlaub
Müzik: Hainbach
Kurgu: Andrew Bird
Oyuncular ve rolleri: Jasper Billerbeck (Nanning Hagener), Laura Tonke (Hille Hagener), Lisa Hagmeister (Ena Teyze), Kian Köppke (Hermann), Diane Kruger (Tessa Bendixen), Lars Jessen (Arjan Dede), Detlev Buck (Balıkçı Sam Gangsters), Jan Georg Schütte (Onno Dayı), Matthias Schweighöfer (Theo Dayı), Marek Harloff (Fırıncı Tewe), Dirk Böhling (Kasap Jens Quedens), Steffen Wink (Wilhelm), Tony Can (Oskar), Rita Feldmeier (Inge Bendixen) ve Hark Bohm (Plajda ufka bakan yaşlı, yalnız adam, kendisi) vd.

Amrum Kuzey Batı Almanya'da, Kuzey Frizya bölgesinde, Kuzey denizinde bugün 2300 civarında nüfusu olan küçük bir ada. Coğrafi özelliği Wadden denizinde bulunması. Med-cezir döngüsünde sular çekildiğinde adanın Wad'a dönük bölgesinde nerde ise adanın yüz ölçümü kadar büyüklükte bir alan, iyice sığlaşıyor, yaş kum üzerinde gezilecek hâle geliyor. Komşu ada Föhr'e böyle bir durumda yürüyerek gidip gelmek mümkün. Tarih boyunca Almanya ile Danimarka arasında birçok kez el değiştiren ada, 1920'den bu yana Almanya (İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı Almanya) egemenliğinde. Adanın yerli halkı, Kuzey Frizya'da kullanılan ve Dancanın bir lehçesi olan Öömerangca konuşuyor ve kendini Alman ya da Danimarkalı değil, Öömeranglı olarak tanımlıyor. Halkın geçim kaynağı balıkçılık ve turizm.

Fatih Akın'ın yeni filmi bütünüyle bu adada geçiyor. Film bir yanı ile adı gibi Amrum —ya da Öömerang— filmi. Adayı coğrafyası, kumları, vadı, yapıları,

fauna ve florası ve insanları ile tanıyoruz. O insanlar ki, çok sevdikleri Öömmorang'tan sürekli göçüyorlar başka ülkelere, en başta da Amerika Birleşik Devletleri'ne. ABD'de yaşayan Öömerang göçmeni nüfus, adadaki nüfusun çok üzerinde. Bir sahnede Hamburg'tan Öömerang'a göçmek zorunda kalan filmin baş karakteri ilkokul çocuğu Nanning'in Öömoranglı —belki tek— arkadaşı Oskar ona gerçek Öömeranglı'nın nasıl ayırdedileceğini söylüyor: "Kafayı takma. Gerçek Öömeranglı eninde sonunda Öömerang'tan göçendir!"

Hark Bohm'un çocukluk anılarına dayanan Amrum'un senaryosu Hark Bohm-Fatih Akın imzalarını taşıyor. Aslında Hark Bohm'un kendisinin yapmak istediği ve fakat bir türlü yapamadığı ve yapımını Fatih Akın'a emanet ettiği bir film.

İkinci Dünya Savaşı'nın son aylarının ve kısa süre sonrasının, savaştan yenik çıkan Almanya'nın küçücük bir adasında nasıl yaşanmış olduğunu ilkokul çağındaki bir erkek çocuğun, (1939 doğumlu Bohm 6 yaşında 1945 yılında) Nanning Hagener'in anlatısı üzerinden öğreniyoruz.

Nanning'in iki küçük kardeşi var. Nanning'in annesi ve babası inançlı Naziler. Filmde hiç görmediğimiz babası Nazi ideolojisinin önemli üreticilerinden biri. Cephede, kurmay subay olarak savaşta. Aile Hamburg'un köklü ve zengin ailelerinden biri. Hamburg savaşın özellikle son döneminde Almanya'nın müttefik güçler tarafından en fazla bombalanan şehirlerinden biri. Anne Hille Hagener çocukları ve kız kardeşi Lisa ile birlikte müttefik güçlerin saldırı hedefi olmadığı için daha güvenlikli olan Amrum'daki evlerine göçüyor.

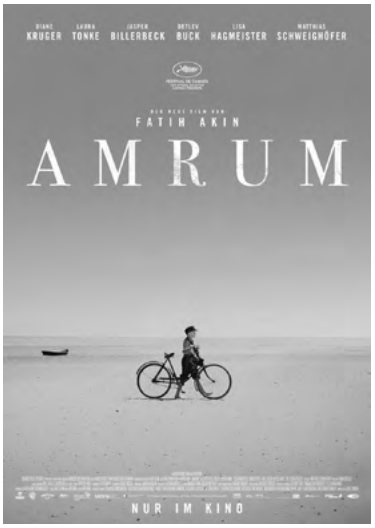

Amrum,1945 Nisan/Mayıs ayları. Filmin girişinde, kumlu topraklı bir tarlada patates toplayan köylüler ve kısa pantalonlu iki çocuk görüyoruz. Üzerlerinden adaya değil denize bir iki bomba bırakan bir uçak filosu geçiyor. Savaş çocuklar için âdeta bir oyun. Filo geçerken yere yatıp, sonra kalkıp işlerine devam ediyor. Çocuklardan biri Nanning, diğer onun Öömeranglı arkadaşı Oskar. Bir süre sonra 20-30 kişilik bir grup geçiyor tarlanın önünden. Onların doğu bölgelerinden savaştan kaçan, Öömerang'a gelen Alman

göçmenler olduğunu öğreniyoruz. Tarlanın sahibi genç köylü kadın, Tessa Bendixen, bu grubu kente götüren arabacı ile konuşmasında bu göçmenlerin savaşın çok yakında biteceğinin işareti olduğunu, çok daha fazla göçmenin geleceğini söylüyor. Çocuklar patates toplama işi bittikten sonra bir torba içinde patates ve bir kap süt ile dönüyorlar evlerine. Tessa onlar ayrılırken, ertesi gün içinde tereyağı da vereceğini söylüyor çocuklara. Aslında okulda olmaları gereken 7-8 yaşındaki çocuklar tarlada çalışıyorlar.

Nanning'in annesi 4. çocuğuna hamile, karnı burnunda, gebeliğinin son demlerinde. Nanning büyük bir gururla eve dönüp annesine patates ve süt getirdiğini söylediğinde annesi fazla sevinmiyor. Akşam yemeği için ailecek masaya oturulduğunda onun beyaz ekmeğe sürülmüş terayağ ve bala aş eridiğini görüyoruz. Israrlara rağmen başka hiçbir şey yemiyor. Radyoda —ki bunlar yalnızca Nazi propagandası yapan Alman devlet radyosunun dinlenebildiği "Halk alıcısı" denen araçlar— Nazi ordusunun nasıl kahramanca savaştığı haberleri duyuluyor. Nanning bütün saflığıyla savaşın yakında biteceğini duyduğunu söylüyor. Sonrası Nazi annenin Nanning'e yönelttiği ahret-engizisyon soruları ve baskılamasıdır. Kimden duymuştur bunu. Mutlaka söylemelidir. Bu söylenen yalandır. Alman ordusu yenilmez, teslim olmaz. Savaş ancak zaferle biter. Bu yalan cephede kahramaca savaşan Alman ordusunu arkadan bıçaklamak, Almanya'nın yenileceğini söylemektir. Bunu söyleyenler ordunun savaş gücünü zayıflatan vatan hainleridir. Mutlaka cezalandırılmalıdırlar. Vatana ihanetin cezası kurşuna dizilmektir. Her gerçek Alman vatandaşı böyle hainleri ihbar etmek yükümlülüğüne sahiptir. vs. vs. Nanning isim vermez. Teyze Lisa, Hille'nin Nanning'e baskı yapmamasını söyler. Ama dinletemez. Hille sonunda Nanning verdiği verdiği cevaplardan yola çıkarak bu "yalanı" söyleyenin olsa olsa —zaten komünist o—Tessa olduğu sonucuna varır ve onu gammazlamak için, Lisa'nın engelleme çabalarına rağmen yola koyulur.

Bu sahnelerde faşizmin aile içinde nasıl işlediğini, annesi ve babası ile aslında övünen ve onlara öykünen bir çocuğun, annesi tarafından nasıl gammazcılığa zorlandığını, çocuğun nasıl bir duruma düştüğünü, düşürüldüğünü görürüz. Bir isim vererek, hiçbir kötülüğünü görmediği, tersine annesini de hayatta tutacak yiyecekleri alabileceği bir genç kadını ölüme götürebilir. Ve şimdi isim vermemiş olsa da, annesinin basit akıl yürütmeyle çıkarıp, ihbar ettiği o genç kadının ölümünden o çocuk da sorumludur.

Amrum, savaş içinde çocukluğunu yaşayamayan, aile için sorumluluk almak zorunda kalan, büyük erkek çocuk öyküsü. Filmde aslında altı yaşında olması gereken Nanning'i oynayan Jasper Billerbeck 12 yaşında bir çocuk oyuncu. Bu benim okumama göre bilinçli bir tercih. Nanning yaşından beklenenin çok üstünde, yetişkinlerin yapması gereken işleri üzerlenmek zorunda kalan bir "savaş çocuğu". 'Amrum'da o yetişkin çocuk aş eriyen annesini ve onun karnındaki çocuğu yaşatabilmek için tereyağlı ballı beyaz ekmeği bulabilmek için her şeyi yapıyor. Değişik işler yapıyor, dayak yi-

yor, ölümle karşı karşıya kalıyor ve fakat binbir zorluk ertesinde bir tereyağlı ballı bir küçük beyaz ekmeği evine getirebiliyor. Sonuçta bu ekmeğin yanlış kişi tarafından yenmesi, Nanning'in içinde biriken öfkenin yarattığı canavarı dışarı çıkarıyor.

Amrum, bu ada somutunda Nazi Almanya'sında, Nazi'lerle işbirliği yapmayan insanların da var olduğunu ve fakat ortalama Alman vatandaşının Nazi olduğunu gösteren bir film. Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olması, "Führer"'in intiharı vb. bu insanlar için korkunç bir felaket. Bunu Hille'nin Führer'in ölüm haberini aldığı sahnedeki tepkisinden, tavrından görüyoruz, adadaki muktedir Nazi örgütü yöneticisinin intiharından vb. görüyoruz. Bütün film boyunca egemen renk kahverengi-gri. Bunun iki istisnasi var: birincisi, Amrum'un çiceklerinin böceklerinin, Amrum'un doğasının resimleri. İkincisi de her yerde asılı kırmızı gamalı haçlı Nazi Partisi bayrakları. O bayraklar teslimiyet haberinin hemen ertesinde gönderlerden iniyor. Evlerdeki Hitler resimleri sobayı boyluyor.

Sonrası: Hayat kaldığı yerden devam ediyor. Hille, şimdi müttefiklerin bir esir kampında bulunan eşinin bir mektubunda verdiği direktif doğrultusunda Hamburg'a geri dönmek için yola koyuluyor. Onun tavsiyesi-direktifi üzerine oğlu lise ve üniversite öğrenimi görmelidir. Hille'nin kocası da esir kampından yakında serbest bırakılıp, geri dönecektir. Öyle ya Almanya'nın yeniden inşası için insanlara ihtiyaç vardır! O insanlar ki, zamanında kendi ailelerinden insanları bile – Bir Yahudi kadınla yaşayan Theo amcada olduğu gibi- rejime gammazlamakta tereddüt etmemişler, kadının toplama/yok etme Nazi kamplarından birinde ölümüne, Theo'nun Almanya'dan göçüne sebep olmuşlardır. Nanning evde resmini gördüğü, Theo amcasının öyküsünü Amrum'da bir balıkçı amcadan ilk kez duyduğunda tepkisi "Hayır, benim annem babam böyle bir şey yapmaz", "Yalan söylüyorsun" şeklindedir. Filmdeki tek rüya sahnesinde, Nanning, Amrum'a Amerikalılarla birlikte gelen amcası ile karşılaştığında, onunla samimi bir ilişki kurmaya çalışır. Amca ilgi göstermez. Nanning'in ama ben sana bir kötülük yapmadım, neden bana böyle davranıyorsun tavrı karşısında Theo amca "Seni her gördüğümde, anne babanı hatırlayacağım" diye cevap verir. Anne babanın yaptıkları kötülüklerin sorumluluğunu çocukları da taşıyacaktır.

İçerik olarak zengin bir film Amrum. Biçim olarak sakin anlatımı ile, setiyle, oyuncusuyla, görüntüleri ile iyi bir film.

Filmde bir tarihi dönemi detayına kadar birebir gösterme çabası var. Fatih Akın en ince detayına kadar bir 1945 Nisan/Mayıs Amrum'u göstermeye çalışıyor bize. Film değil, gerçek hayat sanki. Bu ama mümkün değil. Filmin bence zayıf yanı bu. Bu aşırı gerçekçi olma çabası, bence oyuncuları da zorluyor.

Amrum, Fatih Akın'ın kendisinden çok şey öğrendiğini hep söylediği, ona kariyerinde deneyimlerini aktaran, onu destekleyen Alman sinemacı Hark Bohm'un çocukluk anılarına dayanan ve Hark Bohm'a adanan bir film. Filmin adı öncesinde, girişte "Fatih Akın'dan bir Hark Bohm filmi" olarak tanıtılıyor Amrum. Ve filmin son sahnesinde Hark Bohm'u görüyoruz. Amrum'da deniz kıyısında, sırtı kameraya dönük, güneşin batışını izliyor. Gün sonlu. Yaşam sonlu. Amrum, onlarca sinema ve TV filminde oyuncu olarak rol almış, onlarca filmin senaaryosunu yazmış, sinema dergisi çıkarmış Nordsee ist Mordsee (Kuzey Denizi, Cinayet Denizidir) gibi ustaca filmleri yönetmen olarak çekmiş Hark Bohm'un kelimenin gerçek anlamında son filmi. Hark Bohm Amrum'un Almanya'da gösterime girdiği Kasım 2025'de öldü. Onu, ona saygı filmi olarak da okuduğum bu filmin son sahnesi ile de hatırlayacağız. Fatih Akın için Amrum, diğer özelliklerinin yanında kuşkusuz bir sinema emekçisine, sanatçısına, meslektaşa, bir ustaya, bir can dosta vefa ve ne yazık ki veda filmi.

Amrum'u görün.

Çivisi çıkmış dünya hâlleri üzerine iki çılgın film

Bugonia

(ABD, İrlanda, Güney Kore, 2025)
120 dak.
Yönetmen: Giorgos Lanthimos
Senaryo: Will Tracy
Müzik: Jerskin Fendrix
Kamera: Yorgos Mavropsaridis
Kurgu: Yorgos Mavropsaridis
Oyuncular ve rolleri:
Emma Stone (Michelle Fuller), Jesse Plemons (Teddy), Aidan Delbis (Don), Alicia Silverstone (Sandy), Stavros Halkias (Casey), J. Carmen Galindez Barrera (Ricky) vd.

Lanthimos'un yeni filmi Bugonia bir kara komedi filmi olarak başlıyor.

Filmin üç ana karakteri ile filmin girişinde tanışıyoruz.

Önce Michelle Fuller: Bir büyük ilaç tekelinin yöneticisi, yalnız yaşayan orta yaşlarda güzel bir kadın. Disiplinli. Her günün programı bir ve belli. Saat 04.30 kalkış. Sabah sporu. Firmaya arabayla gidiş. Modern firma yönetim merkez binasında büroya gidiş yolunda kendine bağlı çalışanlar ile selamlaşma. Çalışma saatleri konusunda sekretere uyarı: Çalışanlar en erken 17.30'da paydos yapabilir. Çalışanları ile arasında mesafe

açık. Firma diğer şeylerin yanında opioid bağımlılığından kurtaracak ilaç üretimi konusunda araştırmalar yapıyor. Michelle, yalnız yaşaması dışında, özeli hakkında bir bilgiye sahip olmadığımız bir iş kadını. İki genç adam bu kadının günlük yaşamını yakından izliyor.

Bunlar Teddy ve Don. Teddy bu ikilinin beyni, yöneticisi. Neyi, neden nasıl yapacaklarını Don'a sürekli açıklama pozisyonunda. Don Teddy'nin biraz ağır düşünen, onun dediklerine inanan ve onun aldığı, fakat ortak karar gibi görünen kararlarına uyan yeğeni. Bazen alınan karar hakkında soru soruyor, fakat Teddy'nin açıklamaları sonucu ikna oluyor. Teddy dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen ve birbirine bağlı gelişmeler hakkında her şeyi açıklayan teorilere sahip biri. Bu teoriler, örneğin Korona virüsünün özel olarak laboratuvarda üretilmiş olduğu teorisi gibi, gerçek olması ihtimali de olan teoriler. Teddy için bunlar fakat teori değil, kesin bilimsel gerçekler. Bunları sorgulayanlar aslında ya hiçbir şey bilmeyen cahil aptallar, ya da yerleşik düzenin, elitlerin satın aldığı insanlar. Teddy gibi kesin gerçeğin tam bilgisine vakıf kişiler dünyayı ve ve tabii insanlığı kurtarmak için secilmiş kişiler. Gerçek kahramanlar. Ücra bir köşede babadan kalma bir köy evi var. Orda yeğeni ve sadık öğrencisi ve hayranı, iki kişilik dünyayı insanlığı kurtarma tekkesinin biricik müridi Don ile birlikte yaşıyor. Don'a cinselliğin ne kadar zararlı olduğunu, cinselliği bastırmanın insanlık görevlerini yerine getirmek için zorunlu olduğunu anlatıyor. O'na göre cinsel dürtüler insanları gerçek görevlerinden uzak tutuyor. Don'un da kendisi gibi kısırlaştırıcı ilaçlar almasını istiyor, onu zorluyor. Burada Ortodoks cinsellik ve kadın düşmanlığının bir örneğini görüyoruz.

Teddy organik tarım yapıyor. Organik besleniyor. Teddy için arılar gerçek dostlar. Doğa elitlerin saldırısı altında. Arıların neslinin tükenmesinin dünyanı da sonu olacağını öğreniyoruz Teddy'den. Bu yanı ile Bugonia tam bir doğa koruma filmi.

Teddy ve Don filmin başında Michelle'i kaçırma eylemine girişiyor. Bu kaçırma eylem sahneleri tam bir kara komedi. Her gün vücut geliştirme seansları yapan ve yakın dövüş tekniklerini iyi bilen Michelle ikiliyi güzelce dövüyor. Fakat sonunda ikilinin kaba kuvveti, uyuşturucu bir iğne sayesinde de galip geliyor.

Michelle'i filmin sonraki bölümünde bir mahzende ayakları zincirle bağlı, hareket alanı iyice daraltılmış bir hâlde, bir yatakta, saçları sıfıra vurulmuş bir hâlde kendine gelirken görüyoruz. Burası Teddy'nin köy

evinin bir hapishane ve sorgu hücresi olarak hazırlanmış, dıştan gelecek elektronik saldırıları karşı korumalı mahzenidir. Üst katta, Teddy ekran başında Michelle'in hareketlerini izlemektedir. Michelle kendine geldikten sonra, izlendiğinin bilincinde kameraya konuşur. Kendini kaçıranlarla konuşmak isteğini belirtir.

Bundan sonrasında film bir polisiye film, psikolojik gerilim filmi, bir şiddet pornosu filmi ve bilim kurgu filmi türleri arasında dolaşır.

Filmin büyük bölümü mahzende Teddy'nin "insanlık adına" Michelle'i sorgulama seansları şeklinde geçer. Bu sorgulama Teddy'nin bakış açısından, insan türünü yok ederek dünyayı işgal etmeye çalışan Andromedalılara karşı, 'İnsanlık Direniş Hareketi' sözcüsünün yürüttüğü bir sorgulamadır. Dünyada daha şimdiden insan kılığında, insan kimliğine bürünmüş birçok Andromedalı vardır. Dünyadaki elitlerin çoğu, Musk'lar, Bezos'lar vb. teknik milyarderleri, bir dizi politikacı Andromedalı'dır. Sorgulanan Michelle Andromeda'nın kraliçesidir. Kendisi dünyanın işgali için ortamı hazırlama görevine sahiptir. Birçok uzay aracı, işgale hazır, ondan haber beklemektedir. Teddy ve Don, Michelle'in saçlarını sıfıra vurmuştur. Çünkü Michelle'in saçları uzay araçları ve Andromeda ile haberleşme için gerekli anten görevini görmektedir. Teddy için sorgulamanın amacı Michelle üzerinden Andromeda ile doğrudan pazarlık yürütmek ve Andromedalı'ları kraliçelerini, öldürmemek serbest bırakmak karşılığında, dünyayı işgal planından vaz geçmeye zorlamaktır. Bunun için Michelle Andromedalı olduğunu, Andromeda'nın kraliçesei olduğunu kabul etmeli, Andromeda kraliçesi ile 'İnsanlık Kurtuluş Hareketi'nin temsilcisi arasında göz hizasında görüşmelere evet demelidir.

Bu çılgın komplo anlatısı karşısında Michelle önce sorgucularını yaptıklarının çocukça bir hata olduğu konusunda ikna etmeye çalışır. Kendisi sorgucularının bildiği gibi ünlü bir işkadınıdır. En geç 48 saat içinde çok geniş bir arama /tarama çalışması başlayacak ve kendisini kaçıranlar yakalanacak, insan kaçırma suçuyla yargılanacak, mahkûm olacaklardır. Genç hayatlarının bundan sonrasını demir parmaklıklar arkasında geçireceklerdir. Yazıktır. Yol yakınken, polis alarma geçmeden, kendisini serbest bırakmaları hâlinde, şikâyette bulunmayacak, ayrıca onlara her türlü maddi yardımı sağlayacaktır. Aslında sorgucu, kendi bakış açısından 'İnsanlığı Kurtarma Hareketi sözcüsü' Teddy'dir, Don, bütün sorgu boyunca yalnızca sorgu odasında silahlı olarak oturma, gözcülük yapma konumundadır. Onun dışındaki görevi, Teddy'nin evde olmadığı dönemde, evde bekçilik yapmaktır. Teddy'nin evde olmadığı dönemlerde Michelle korumalı, ses ve ışın geçirmez mahzende esirdir. Sorguda Michelle'in gayet sağduyulu, korkusuz, sakin, ikna edici tavrının Don'u belli ölçüde etkilediğini, onun Teddy ile yalnız kaldığı ortamda sorduğu kimi sorulardan anlarız. Ama Teddy sonuçta Don için gayet ikna edici cevaplara sahiptir.

Sorgu sürecinde, Teddy'nin işyerine gidip gelmelerinde, yolda tesadüfi karşılaşmalarda, yer yer rüyalı dönüşlerde Teddy'nin Michelle'e duyduğu nefretin geri planında, onun annesinin ölümcül hastalıktan kurtulmak vaadiyle Michelle'in firması tarafından yeni bir ilacın denenmesi aşamasında kobay olarak kullanıldığını öğreniriz. Bu deneme sırasında komaya Teddy'nin annesi komaya girmiştir ve hâlâ komada yapay beslenmeyle hayatta tutulmaktadır. Firma bu "iş kazasını" küçük bir tazminatla ve özürle hâl ettiğini düşünmektedir. Teddy için firma ve Michelle annesini ve birçok insanı para için öldüren bir nefret objesidir. Sorgu sırasında Teddy'nin kimliğinin bu yanını kavrayan Michelle, çıkış için bu konuda serbest kalması hâlinde Teddy'ye annesini kurtaracağı sözünü de verir. Fakat Teddy'nin Michelle'e güveni yoktur. Michel Andromeda kraliçesidir. Bunu itiraf etmelidir.

Michelle'in dirençli tavrı karşısında Teddy sorguda şimdiye dek gerçeği kendisine karşı zor kullanmadan kabullenmeyen Andromeda kraliçesini konuşturmak için şiddet kullanmak zorunda kaldıklarını "üzülerek" bildirir. Sonrası kaba dayaktan başlayan ve nerede ise ölümcül elektrik şokuna varan işkenceler altında sorgulamadır. Mahzen işkencehaneye döner. Bu bölümler seyri zor bölümlerdir. O kadar ki, Don bile bunun fazla olup olmadığını sorar. Cevap hazırdır: Don merak etmemelidir. Michelle insan değildir. O aslında acı duymaz, acıyı oynamaktadır. Michelle artık onu ölüme götüreceği kesin olan bu ağır işkencelerden kurtulma yolunu bulur. İtiraf edecektir! O insan değil, Andromeda kraliçesidir.

Bu itiraf ertesinde Teddy ve Michelle arasındaki ilişki bir başka evreye geçer. Artık iki ayrı gezegen temsilcilerinin göz hizasında görüşmeleri başlayabilir. Bir akşam yemeğinde Andromedalılara kraliçenin nasıl ulaşabileceği, nasıl doğurdan görüşme için randevi uyarlanabileceği vb. görüşmeleri yürütülür. Andromedalılarla doğrudan görüşme için kraliçe Teddy ile birlikte firmaya gidecekler, temas kurulacak, sonra birlikte uzay gemisine ışınlanacaklardır.

Biz sorgu sırasında Teddy'nin bir işe gidiş yolculuğunda şerifle karşılaşmasını izleriz. Teddy küçükken bakıcısı tarafından cinsel tacize uğramıştır. Cinsel tacizci şimdi rastladığı şeriftir. Teddy'den özür dileme amacıyla hep onun peşindedir. Şerif tabii aynı zamanda şimdi

Michelle'in aranması işinin de alandaki görevlisidir. Teddy'e onu bir gün ziyaret edip, bir kahve içip, sohbet etmek istediğini söyler. Teddy onu başından savmak için, ne zaman isterse gelebileceğini söyler. Şerif davete uyar. Teddy ve kraliçe arasında anlaşmanın yapıldığı günde özür dilemek için Teddy'nin, Michelle için hapishane ve işkencehane olan, köy evinin kapısını çalar. Kraliçe hemen Don'un gözetiminde mahzene indirilir. Teddy şerifle arılarını göstermek için bahçeye çıkar. Sonrası kan deryası dehşet bir şiddet pornosudur.

Öyle de bitmez film. Çok sürprizli bir son bölümle biter.

Bugonia aslında Güney Koreli yönetmen Jang Joon-hwan'ı Save the Green Planet! isimli bilim kurgu komedi filminin ABD'lileştirilmiş yeniden çekimi. Lantimos her yanı ile abartı dolu filminde aslında bugünkü ABD somutunda, bütün dünyada yaygınlaşan, her olayın gerisinde bir bilinçli komplo olduğu görüşlerine, bunların nasıl ortaya çıkıp geliştiğine dikkat çekiyor. Çılgınlaşan, çok yönlü kriz içinde bulunan bir dünyada yaşıyoruz. İçinde yer yer gerçek kırıntıları da bulunan komplo teorileri yaygınlaşıyor. Her şeyi —aynı dinlerin Tanrı üzerinden açıklaması gibi— basitçe açıklayan bu teoriler özellikle de ezilen sömürülen ve çare arayan insanlar arasında kolaylıkla alıcı bulabiliyor. Bugonia'da komplo teorisinin savunucusu Teddy işçi. Hastalıklı bir ruh hâline sahip. Michelle bu teorinin hedeflediği egemen elitin temsilcisi. Görünürde sağduyunun temsilcisi. Fakat dikkat: görüntünün arkasında başka bir gerçek de olabilir.

Bugonia abartılı bir film. Abartı —hele hele her sahnede acayip gürültülü müzik— anlatılanların, aslında abartılı olduğuna, ama içlerinde küçük de olsa gerçek parçacıklarının bulunabileceğine işaret eden bir tarz olarak bilinçli seçim bence.

Filmin son bölümü de insanlığı sağduyunun egemenliğine çağıran, eğer bu olmazsa, başka sonuçların mümkün olduğuna dikkat çeken mizah dolu bir son.

Lanthimos Bugonia'da da yine son filmlerinde hep birlikte olduğu sinemacılarla birlikte çalışmış. Bugonia'nın Michelle'i Emma Stone, 2018'den bu yana Lanthimos'un bütün filmlerinin baş kadın oyuncusu. Bugonia'nın da yapımcılarından biri. Müziği yapan Jerskin Fendrix, Poor Things ve Kind of Kindness'in de müziğini yapan sanatçı. Kamera ve kurgudaki isim Yorgos Mavropsaridis, Lanthimos'un ilk filmlerinden bu yana Lanthimos'un yol arkadaşı. Lanthimos filmlerinin büyük bölümünün kurgusunu yapan sanatçı. Böyle bir uyumlu ekibin işi Bugonia.

Bugonia'yı ben sevdim. Birlikte seyrettiğim arkadaşların bir bölümü aşırı şiddetten rahatsız oldu. Bence burdaki abartı da bilinçli seçim. Fakat şiddet dolu sahnelerden rahatsız olanlar için filmin bu bölümleri gerçekten de seyri zor kılıyor. Bu bağlamda belki daha az daha iyi olurdu. Aynı şeyi müzik için de söylemek zorundayım.

En iyisi siz görüp karar verin.

Eddington

(ABD 2025) 145 dak.
Yönetmen&Senaryo: Ari Aster
Oyucular ver rolleri:
Pedro Pascal (Ted Garcia), Joaquin Phoenix (Joe Cross), Emma Stone (Louise Cross), Austin Butler (Vernon Jefferson Peak), Deirdre O'Connell (Dawn), Luke Grimes (Guy), Clifton Collins Jr. (Lodge), Amélie Hoeferle (Sarah), Micheal Ward (Michael), William Belleau (Butterfly Jimenez), Cameron Mann (Brian), Matt Gomez Hidaka (Eric Garcia), Rachel de la Torre (Paula), Russell C. Gibbs (Baba), vd.

Eddington ABD'nin New Mexico eyaletinde küçük bir kasaba. Kasaba Navjo yerlilerinin yerleşim alanına komşu. Yıl 2020. Korona yılı. Kasabada henüz Covid 19 vakası yok. Fakat Covid salgını medya üzerinden ve eyalet meclisinin bütün eyalet için çıkardığı yasak kararnameleri üzerinden bu küçük kasabaya da girmiş durumda. Kamusal alanlarda maske taşımak zorunlu. Toplu dolaşmak yasak vs.

Joe Cross bu kasabanın şerifi. Eşi Louise ve bir süre önce kendilerini ziyarete gelen ve Korona'yı da bahane ederek bir türlü gitmeyen Louise'nin annesi Dawn ile birlikte yaşıyorlar. Dawn tam bir komplo teorileri izleyicisi ve savunucusu. Aslında Korona diye bir virüsün olmadığını, bunun Koronaya karşı aşılama bahanesiyle insanlara chip takmak için uydurulduğunu savunuyor. Louise bütün gün yataktan çıkmayan, depresif bir genç kadın. Nedenini filmin gelişmesi içinde anlıyoruz.

Joe Cross için Louise'nin depresyonunun nedeni onun genç kızlığı döneminde 16 yaşında iken şimdi kasabanın belediye başkanı olan Ted Garcia tarafından cinsel saldırıya uğramış olmasıdır. Ted Garcia bu yüzden Joe'nun nefret ettiği biridir.

Gerçeğin bu olmadığını, filmin sonuna doğru annenin itirafından öğreniriz. Louise Ted Garcia'nın tecavüzünden çok önce biyolojik

babası tarafından tecavüze uğramış bir insandır. Annesinden de yardım görmemiştir. Filmin sonunda Joe'nun bütün frenlerinin boşalmasında bu gerçeği öğrenmesinin büyük payı olacaktır.

Joe Cross aslında Korona konusunda yaygınlaşan, kaynanasının da hararetle savunduğu Korona inkârcısı teorilere karşıdır. Fakat hükümetin ve eyalet yönetimin aldığı merkezi yasak kararlarının her yerde, örneğin henüz tek vakanın bile görülmediği, girişi çıkışı kapalı bir kasabada da uygulanmasını saçma ve gereksiz bulmaktadır. Bu bireysel özgürlüğün gereksiz bir biçimde kısıtlanmasıdır. Joe aynı zamanda astım hastasıdır. Maske zaten tıknefes olan ve sürekli spray kullanmak zorunda olun Joe'yu çok zorlamaktadır. Bu nedenlerle maskesiz dolaşmaktadır. Ve çeşitli nedenlerle maskesiz dolaşanlara yönelik olarak yapılan baskılara karşı onları savunmaktadır. Örneğin bir kasabalı ihtiyar maskesiz girmek istediği bir markete alınmadığında, engellendiğinde, onun alışverişini yapmakta, bir meyhaneye maskesiz giren birine servis yapılmayıp, dışarı atılmaya kalkıldığında ona sahip çıkmaktadır.

Kasabanın yeniden seçilmek için kampanya yürüten belediye başkanı Ted Garcia görünürde Joe Cross'un tersine yasalara, kararnamelere saygılı, merkezi kararlara harfiyen uyan örnek bir vatandaştır. Maske takma zorunluluğunun ateşli savunucusudur. Göründüğü her yerde maskelidir. Fakat herkesin görmediği ortamlarda, yakın dostları ile, en başta da kasabayı bir dijital merkez hâline dönüştürme planına sahip, bunu gerçekleştirmek için de Ted Garcia'yı satın almış olan teknik tekel sermayedarları ile toplantılarda ve düzenlenen yasaklı partilerde Garcia ve dostları maskesizdir. Ted Garcia tipik bir rüşvet yiyici kasaba politikacısıdır. Onun

büyük formatta olanları Washington'da iktidardadır.

Ted Garcia maskesiz Joe Cross'la konuşmak ister. Kasabanın ortasında karşılaştıklarında onu uyarır. Yaptığının kanunsuz olduğunu söyler. Tehdit eder. Bu Joe için sonraki bütün gelişmelerin yönünü belirleyecek karar anıdır. Belediye başkanlığı seçimlerinde rüşvetçi ve pedofil Garcia'ya karşı adaylığını koyacaktır. Maskesiz çektiği bir video klibi aracılığıyla adaylığını duyurur. Yanında çalışan iki şerif yardımcısı ile birlikte hızlı bir kampanyaya girişirler. Video viral, Joe farkında olmadan maskeye karşı olmayı esas siyaset aracı yapanların idolü hâline gelir. Kasaba giderek hem sağdan hem soldan sisteme karşı olanların çekim merkezi hâline gelir. Gelişmeler çığrından çıkar. Ted Garcia'nın izinsiz bir toplantıyı engellemeye kalkan Joe'ya attığı bir tokat, Joe için bardağı taşıran son damla olur.

Filmin son bölümü çok kanlı, kaotik bir hesaplaşma bölümüdür.

Eddington da, Bugonia'da da olduğu gibi, manyaklaşan, kesin inançlı topluluklar olarak birbirinden nefret eden cemaatlere bölünen bir ABD resmi çiziliyor. Gidiş yönünün kanlı bir kaos olduğu anlatılıyor. Bu olası kaostan kazançlı çıkanların da kim olduğu gösteriliyor. Bu somutta Eddington'da kendilerine milyarlarca dolar kâr getirecek merkezi kuracak, Navajo'ların topraklarına da ilerleme adına el koyacak olan tekeller. Kasabanın yeni yöneticileri de tekellerin hizmetinde ve tekerlekli sandalyede kötürüm ve konuşma yetisini kaybetmiş, bakıma muhtaç Joe'yu da araçsallaştıran Dawn gibi komplo teorileri savunucuları olacak.

Eddington'un eksisi, çok fazla konuyu, hemen her şeyi anlatmaya kalkması. Eddington'da yok yok.

Bu, filmi gereksiz yere uzatıyor. Yine de görülüp, üzerine tartışmaya değer bir film. Özellikle oyunculuk açısından çok iyi.

İlk kadın savaş fotoğrafçısı

Lee

(İngiltere 2023) 116 dak.
Lee Miller story
Yönetmen: Ellen Kuras
Oyuncular ve rolleri:
Kate Winslet (Elizabeth "Lee" Miller), Andy Samberg (David E. Scherman), Alexander Skarsgård (Roland Penrose), Marion Cotillard (Solange D'Ayen), Josh O'Connor (Tony), Andrea Riseborough (Audrey Withers), Noémie Merlant (Nusch Éluard), Arinzé Kene (Binbaşı Jonesy), Vincent Colombe (Paul Éluard), Patrick Mille (Jean D'Ayen), Samuel Barnett (Cecil Beaton), Zita Hanrot (Adrienne "Ady" Fidelin), vd.

Ellen Kuras, 2023 yılına kadar 32 sinema ve TV filminde kameranlık yapmış, Jim Jarmusch, Spike Lee, Michel Gondry gibi yönetmenlerle çalışmış bir görüntü yönetmeni. Lee onun yönetmen olarak çektiği ilk uzun metraj sinema filmi.

Bu ilk filminde Ellen Kuras bize 1977'de ölen, ilk kadın savaş fotoğrafçısı Lee Miller'in hayat öyküsünü anlatıyor.

Lee Miller fotoğrafçılığa başlamadan önce sanat çevrelerinde tanınan biri. Savaş fotoğrafçılığına başlamadan önce aranan, moda ve sosyete dergilerinde resimleri yayınlanan ünlü bir model. Dönemin ünlü birçok sanatçısıyla dost. Ve amatör olarak onların fotoğraflarını çekiyor. 1930'lu yılların ortalarında, İngiltere'de Cornwall'da birçok sanatçı ile bohem bir hayat sürüyorlar. Yaklaşan

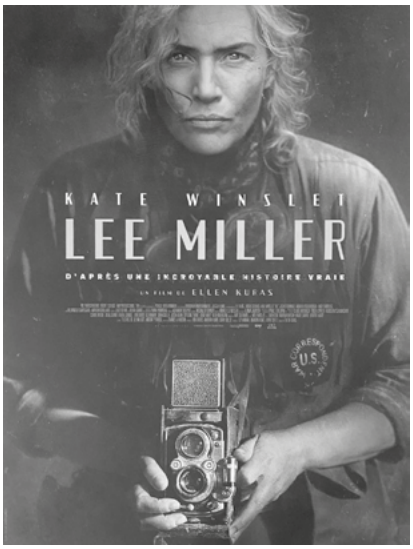

savaş onlar için ciddiye alınacak bir şey değil. Kendi hayatlarını yaşıyorlar. Lee Miller'in görüşleri ve hayatı, ressam Roland Penrose ile tanışması ve onunla birlikte yaşamaya başlaması ile değişiyor. Onunla birlikte Londra'ya göçüyor. Londra'da Vogue dergisinin İngilizce versiyonunun editörü Audrey Whiters ile tanışıp dost oluyor. Vogue için moda fotoğrafçısı olarak çalışıyor.

Savaşın başında Londra bombalanmaya başladığında Lee moda fotoğrafları yerine Londra'da savaşın getirdiği yıkıntının fotoğraflarını çekmeye başlıyor. Savaşı savaş alanlarında fotoğrafla belgelemek için İngiliz genelkurmayına başvurusu geri çevriliyor. Kadın bir fotoğrafçının cephede işi yoktur. Ayak bağı olur! Fotoğrafçı arkadaşı David Scherman ona cepheye nasıl gidebileceği konusunda yol gösteriyor. Lee aynı zamanda ABD vatandaşıdır. ABD'li askerlerin olduğu alana ABD vatandaşı bir fotoğrafçı olarak gidebilir. Scherman ile birlikte ABD'li askerlerin de cephede olduğu Fransa'ya geçiyor. Cepheye gidebilmek için birçok yol deniyor. Erkek kılığına girmek bunlardan biri. Sonunda inatçılığı ile kendini kabul ettiriyor.

Savaş alanlarında kamerasını savaşın barbarlığın belgelemek için kullanıyor. Özellikle de kadınların savaşın kurbanları olarak yaşadıklarını belgelediği fotoğraflar çok önemli. Kadınlar bağlamında yalnızca Nazilerin yaptığı barbarlıklar değil, galip müttefik güçlerin de barbarlıklarını belgelemekten çekinmiyor. Fransa'da zafer sonrası, Nazi işbirlikçisi olarak damgalanan ve bu gerekçeyle saçları kesilip sokaklarda gezdirilen kadınların fotoğrafları Lee'nin fotoğraf arşivinde önemli bir yer tutuyor. Tabii bunları yayınlayacak birilerini bulamıyor Lee.

Savaş ertesinde hemen Londra'ya dönmek yerine Almanya'ya geçiyor. Henüz yeni boşaltılan Yok Etme Kamplarından kurtarılan tutsak fotoğrafları, intihar eden fail Nazi subayların fotoğrafları ile karşı karşıya Lee'nin arşivinin parçaları.

Münih'te Hitler'in ikâmet ettiği adreste bir stative yerleştirdiği kamerası ile çektiği, kendisini Hitler'in banyosunda yıkanırken, gösteren fotoğraf da, kendi geçmişine yolculukla, anı birleştiren bir belge olarak giriyor portföyüne.

Londra'ya döndüğünde Lee fotoğraflarını Vogue'da yayınlanmak üzere dostu Audrey'e verdiğinde, aldığı ret cevabına kızarak fotoğraflarını bir bölümünü negatifleri ile birlikte yok ediyor. Audrey'in, Lee'nin kendine verdiği fotoğrafların bir bölümünü zaman tanığı olarak tarihi değerde olduğu için Vogue'in ABD'deki merkezine gönderdiği ve onların Vogue merkezi arşivinde korunacağı açıklamaları da Lee'yi sakinleştirmiyor.

Biçim olarak Kuras filmini, Lee ile genç bir gazetecinin, Tony Penrose'un 1960'lı yılların başında hayatını fotoğrafları üzerinden anlattığı bir söyleşi olarak kurguluyor. Fotoğraflar üzerinden Lee'nin geçmişine, o fotoğrafların çekildiği ortama, çekildiği anlara gidiyoruz.

Filmin son sahnelerinde böyle bir söyleşinin hiç olmadığını, Tony Penrose'un gerçekte Lee'nin oğlu olduğunu ve onun Lee öldükten sonra tavan arasında bulunan fotoğraflar ve notlar üzerinden annesini yeniden tanıdığını öğreniyoruz.

Lee Miller 20. yüzyılın önemli kadın sanatçılarından biri. Fotoğrafçılıkta ilk kadın savaş fotoğrafçısı olan buz kıran, yol açan bir sanatçı. Ellen Kuras ilk kez kamera arkasında durmadığı, yönettiği, çok iyi kurgulanmış filmiyle bu önemli kadın sanatçıyı tanıtmakla çok iyi bir iş yapmış. Film yönetmenliği, oyunculuğu ile, kurgusu ile, kamerası ile iyi bir film. ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

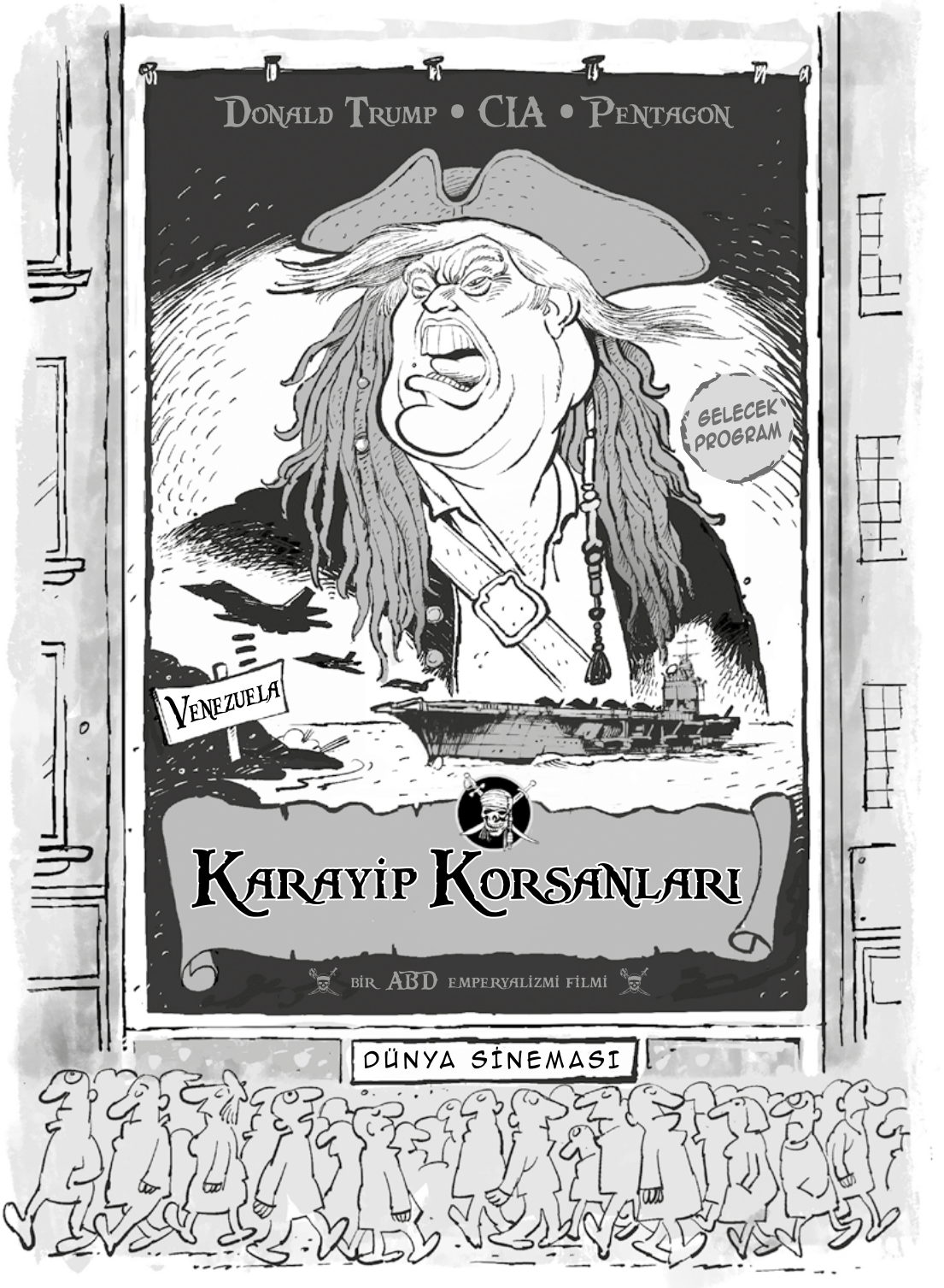

tan doğan

i m

şimdi vakit üç dert ile kuruyor: iş aş*(k)* su
tarih hep kötüydü ve yine kötü
savaşa kör insan şi'r yazsa ne gam
kaçak güreşiyor heyhat şu *'kültürcüler'*

dağ düz ova çukur deniz susuz
ne dişlenecek meyve kalacak ne yiyecek ot
hani 'bugün direnci' hani 'yarına sevdâ'
ne akıl *adım* kaldı ve ne de el *dil*
ölgün umut ölü tenden beterdir

***âh* pazar sen bir de can satarsın**
bezirgânın dini-îmanı olmaz
yüzü kirli sözü kanlı *sözde* 'insancıl' ne çok
siya*[h]*setin esâmesi okunmaz

hayat kadar 'sanat' sâhi olmalı
cirit atıyor kör-sağır-lâl mazlûm halklar üstünde
bir *'al yüzyıl'* daha sille-tokat kan-revân
kalemin onuru nerde ve kâğıdın ak hâli
mordu gayrı karardı zaman

şimdi vakit üç dert ile kuruyor *heyhât*
korku kadar kaldı insan: *c a n z ü l*

Fotoğraf: Arif Kılıç